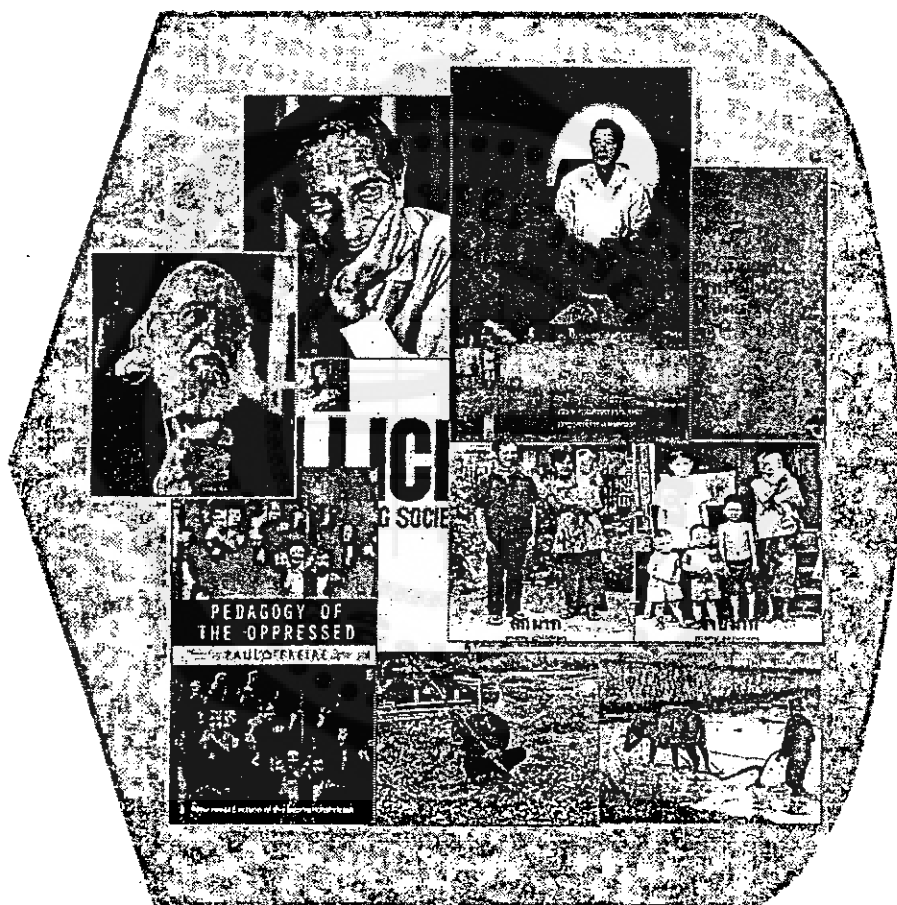

ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ และการศึกษานอกระบบ
Philosophy of Adult & Nonformal Education

ดร.สนอง โลหิตวิเศษ
ภาควิชาการศึกษาผู้ใหญ่
คณะศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
กรกฎาคม 2544

ท 1484 66

๗๓ ส.ก. ๒๕๔๖

เอกสารประกอบการสอน
วิชาการศึกษาผู้ใหญ่ กญ ๕๑๑:
ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ
ดร.สนอง โลहितวิเศษ

ISBN 974-597-200-2

ภาควิชาการศึกษาผู้ใหญ่
คณะศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
กรกฎาคม ๒๕๔๔

๗ ๑๔๘๔๖๖

คำนำ

รายวิชาบังคับ กญ.511: ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบเป็นรายวิชาบังคับ ในหลักสูตรปริญญาโท สาขาวิชาการศึกษาผู้ใหญ่ รายวิชานี้ยังขาดแคลนตำราปัจจุบันมีอยู่เพียง 1 เล่ม และพิมพ์ครั้งสุดท้าย เมื่อปี พ.ศ. 2527 โดยธรรมชาติของวิชาการศึกษา นอกระบบจะมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องตามสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคม จึงมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เช่นคำว่า การศึกษานอกโรงเรียน เปลี่ยนเป็นการศึกษานอกระบบ เป็นต้น

ผู้เขียนซึ่งเป็นผู้สอนรายวิชานี้จึงได้จัดทำเอกสารประกอบการสอนนี้ขึ้น ตามสภาพพื้นฐานของผู้เรียนที่จบปริญญาตรีด้านการศึกษา มาเข้าเรียนปริญญาโทสาขาการศึกษาผู้ใหญ่ แต่ยังไม่มีความรู้พื้นฐานการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ โดยวิเคราะห์เนื้อหา ให้สอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน ศึกษาภูมิปัญญาสากล และวิเคราะห์ภูมิปัญญาไทย ให้ผู้เรียนได้ศึกษาแนวคิด ความเป็นมา ทฤษฎีและหลักการ เพื่อให้สามารถวิเคราะห์ สังเคราะห์ แนวคิดต่าง ๆ ได้อย่างกว้างขวางและลุ่มลึก ตามสภาพการณ์ในปัจจุบันและแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะเมื่อพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มีผลบังคับใช้ เพื่อฝึกผู้เรียนให้มีความสามารถที่จะเรียนรู้ด้วยตนเองได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต จึงได้พยายามปลูกฝังแนวคิดการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ และพัฒนาความเป็นนักวิชาชีพในสาขานี้ ให้เหมาะสมกับสภาพสังคมยุคสารสนเทศและสังคมแห่งความรู้ในปัจจุบัน

เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงและประหยัดสุด ผู้เขียนจึงได้จัดทำ course homepage ของรายวิชา กญ 511 ที่ <http://psm.swu.ac.th/~snong/> ซึ่งสามารถเชื่อมโยงกับฐานข้อมูลที่อ้างอิงในอินเทอร์เน็ตได้ทันที เพื่อให้ผู้เรียน ผู้เรียนในสาขาวิชา ครู อาจารย์ และผู้สนใจทั่วไป สะดวกในการสืบค้นข้อมูล และศึกษาเพิ่มเติมได้อย่างกว้างขวางเป็นสากลทั่วโลก หากมีคำถามหรือข้อแนะนำ สามารถติดต่อผู้สอนทาง Email ได้ทันที เปิดโอกาสให้ผู้เรียนนำผลงานที่มีคุณภาพเผยแพร่ เพื่อเป็นการฝึกให้ผู้เรียนสามารถใช้ คอมพิวเตอร์ ในการสื่อสาร สืบค้นข้อมูลในการเรียน และเผยแพร่ข้อมูลทางด้านวิชาการ เพื่อเป็นการเริ่มต้นสร้างฐานข้อมูลด้านการเรียนการสอนการศึกษาผู้ใหญ่ และเป็นการเผยแพร่ให้บริการข้อมูลที่เป็นภาษาไทย ในเครือข่ายอินเทอร์เน็ต เอกสารประกอบการสอนเรื่องนี้เป็น e-learning course แก่ผู้เรียนที่เรียนวิชานี้ หรือ ครู อาจารย์ และผู้สนใจทั่วไป ได้ใช้เป็นข้อมูลประกอบการค้นคว้า วิจัย ศึกษาในสาขาวิชานี้

ผู้เขียนหวังว่า เอกสารประกอบการสอน และ course homepage AE 511 เรื่อง ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบนี้ จะเป็นประโยชน์กับผู้เรียน ครู อาจารย์ และผู้สนใจ ทั้งในด้านเนื้อหา และรูปแบบ หากมีข้อบกพร่องประการใด ยินดีน้อมรับคำแนะนำเพื่อแก้ไขและปรับปรุง ขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ดร.สนอง โฉนติวิเศษ

ภาควิชาการศึกษาผู้ใหญ่ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

กรกฎาคม 2544

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
คำนำ.....	1
สารบัญ.....	3
สังเขปรายวิชา.....	7
แผนการเรียนการสอน.....	11
เอกสารอ่านประกอบ.....	13
แบบประเมินผลตนเองก่อนเรียน.....	23
บทที่ 1 การศึกษาตลอดชีวิต.....	25
ความนำ.....	25
เนื้อหา.....	25
สรุปแนวคิด.....	25
วัตถุประสงค์.....	26
ความหมาย.....	26
การศึกษาตลอดชีวิต.....	26
การเรียนรู้ตลอดชีวิต.....	27
แนวคิดและการพัฒนา.....	28
หลักการของการเรียนรู้ตลอดชีวิต.....	30
เหตุผลและความจำเป็นของการศึกษาตลอดชีวิต.....	32
เงื่อนไขการดำเนินงานเรื่องการเรียนรู้ตลอดชีวิต.....	34
หลักการการศึกษาตลอดชีวิต.....	35
ระบบและโครงสร้างการศึกษาตลอดชีวิต.....	36
การศึกษาในระบบ.....	37
การศึกษานอกระบบ.....	38
การศึกษาตามอัธยาศัย.....	38
ความแตกต่างระหว่างการศึกษาในระบบกับการศึกษานอกระบบ.....	39
แนะนำแหล่งค้นคว้าเพิ่มเติม.....	40
กิจกรรมการเรียนการสอน.....	40
การประเมินผล.....	41
บทที่ 2 การศึกษาผู้ใหญ่ และการศึกษานอกระบบ.....	43
ความนำ.....	43
เนื้อหา.....	43
สรุปแนวคิด.....	43
วัตถุประสงค์.....	44
การศึกษาผู้ใหญ่.....	44
ความหมาย.....	44
แนวคิด: การพัฒนา.....	46
การศึกษาผู้ใหญ่ในฐานะศาสตร์สาขาหนึ่ง.....	46
หลักการของการศึกษาผู้ใหญ่.....	47

เรื่อง	หน้า
การศึกษาผู้ใหญ่: ปริญญาธัมมบุรุษ.....	50
แนวทางการดำเนินงานการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ในอนาคต.....	52
การศึกษานอกระบบ.....	55
ความสำคัญและความจำเป็นของการศึกษานอกระบบ.....	55
ลักษณะสำคัญของการจัดการศึกษานอกระบบ.....	57
ความเป็นมาของการจัดการศึกษานอกระบบ	
สำหรับประเทศที่กำลังพัฒนา.....	59
หลักคิดของคุมบี.....	60
การศึกษานอกระบบ.....	62
การนำหลักคิดของคุมบีไปใช้.....	63
แนะนำแหล่งค้นคว้าเพิ่มเติม.....	64
กิจกรรมการเรียนรู้การสอน.....	64
การประเมินผล.....	64
บทที่ 3 ความสำคัญ เหตุผล และองค์ประกอบของปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่.....	65
ความนำ.....	65
เนื้อหา.....	65
สรุปแนวคิด.....	66
วัตถุประสงค์.....	66
ความสำคัญของปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ และการศึกษานอกระบบ.....	66
ความหมายของปรัชญาและปรัชญาการศึกษา.....	66
ลักษณะหน้าที่ของปรัชญา.....	67
ความสำคัญของปรัชญาการศึกษา.....	68
ความสำคัญของปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่.....	69
คุณค่าของปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่.....	69
ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่กับประเด็นทางด้านจริยธรรม.....	70
การจัดกลุ่มของนักปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่.....	70
กลุ่มที่ยึดรูปแบบ.....	70
กลุ่มที่ยึดหน้าที่.....	71
ความสำคัญของปรัชญาการศึกษานอกระบบ.....	71
เหตุผลการเรียนรู้ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ.....	75
จุดมุ่งหมายในการเรียนปรัชญา.....	75
ประโยชน์ในการเรียนปรัชญา.....	75
เหตุผลในการเรียนปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่และนอกระบบโดยทั่วไป.....	76
เหตุผลในการเรียนปรัชญาการศึกษานอกระบบสำหรับนักวิชาชีพ.....	76
การพิจารณาเลือกจุดยืนทางปรัชญาส่วนตัวของนักวิชาชีพ.....	77
องค์ประกอบของปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ และการศึกษานอกระบบ.....	78
กิจกรรมการเรียนรู้การสอน.....	82
การประเมินผล.....	82

เรื่อง	หน้า
บทที่ 4 กลุ่มปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่	83
ความนำ.....	83
เนื้อหา.....	83
สรุปแนวคิด.....	83
วัตถุประสงค์.....	84
ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่เสรีนิยม.....	84
ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่พัฒนาการนิยม.....	93
ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่พฤติกรรมนิยม.....	103
ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่มนุษยนิยม.....	114
ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ปฏิรูปนิยม.....	125
หลักคิดของ เปาโล แฟร์รี.....	128
หลักคิดของ อิวาน อิลลิช.....	143
แนะนำแหล่งความรู้เพิ่มเติม.....	150
กิจกรรมการเรียนการสอน.....	151
การประเมินผล.....	152
บทที่ 5 การศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบในประเทศไทย	155
ความนำ.....	155
เนื้อหา.....	155
สรุปแนวคิด.....	155
วัตถุประสงค์.....	156
แนวคิดเริ่มต้นในการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ของไทย.....	156
แนวคิดช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง.....	158
แนวคิดหลังสงครามโลกครั้งที่สอง.....	159
แนวปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ในยุคก่อน พ.ศ. 2504.....	160
แนวคิดการศึกษาผู้ใหญ่ระหว่าง พ.ศ. 2504-2519	161
หลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่.....	162
บุคลิกภาพของผู้เรียนผู้ใหญ่ไทย.....	162
แนวคิดการศึกษาผู้ใหญ่สากลที่มีผลต่อการศึกษาผู้ใหญ่ของไทย.....	163
แนวคิดการศึกษานอกระบบตามแนวทางการศึกษาตลอดชีวิต 2520-2535.....	167
แนวคิดการศึกษานอกระบบตามแนวทางการศึกษาตลอดชีวิต 2536-2541.....	171
เหตุผลและความจำเป็นในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตของไทย.....	173
ปัญหาการจัดการศึกษาตลอดชีวิตของไทย.....	175
การศึกษาตลอดชีวิตกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542.....	176
แก่นหลักในการเรียนรู้ตลอดชีวิต.....	178
✓ หลักการเรียนรู้ตลอดชีวิต.....	179
ยุทธศาสตร์การเรียนรู้ตลอดชีวิต.....	179
แนวทางปฏิบัติ.....	180
๖) แนวโน้มการจัดการศึกษาตลอดชีวิต.....	180
แหล่งค้นคว้าเพิ่มเติม.....	182
กิจกรรมการเรียนการสอน.....	182
การประเมินผล.....	184

เรื่อง	หน้า
บทที่ 6 ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบของไทย.....	185
ความนำ.....	185
เนื้อหา.....	185
สรุปแนวคิด.....	185
วัตถุประสงค์.....	187
ภูมิปัญญาไทย.....	187
ความหมาย.....	187
ลักษณะของภูมิปัญญาไทย.....	187
ผู้ทรงภูมิปัญญาไทย.....	188
คุณสมบัติของผู้ทรงภูมิปัญญาไทย.....	189
คุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาไทย.....	189
การส่งเสริมภูมิปัญญาไทย.....	190
การพัฒนาภูมิปัญญาไทย.....	190
ภูมิปัญญาไทยกับแนวคิดด้านการศึกษานอกระบบของไทย.....	191
ความเป็นมาของปรัชญาคิดเป็น.....	199
การสอนผู้ใหญ่ให้รู้หนังสือในระยะแรกเริ่ม (พ.ศ. 2483-2488).....	199
การสอนผู้ใหญ่ให้รู้หนังสือในระยะที่สอง (พ.ศ. 2489-2503).....	200
การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน.....	200
วิธีการของการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ ช่วงเริ่มต้น.....	201
การนำปรัชญาคิดเป็นมาใช้ในการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ.....	203
เหตุผลที่มีการพัฒนาปรัชญาคิดเป็น.....	203
หลักการของปรัชญาคิดเป็น.....	205
การนำปรัชญาคิดเป็นไปสู่การปฏิบัติ.....	209
การพัฒนาหลักสูตรการศึกษานอกระบบ.....	209
รูปแบบหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ.....	210
การเรียนการสอนการศึกษานอกระบบ.....	212
การสอนแบบเรียนการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จโดยใช้ปรัชญาคิดเป็น.....	216
การบริหารการศึกษานอกระบบ.....	220
แนะนำแหล่งความรู้เพิ่มเติม.....	225
กิจกรรมการเรียนการสอน.....	226
การประเมินผล.....	227
แบบประเมินผลตนเองหลังการเรียนรู้.....	235
เอกสารอ้างอิง.....	237
ผู้เขียน.....	247

สังเขปรายวิชา

ชื่อวิชา
จำนวนหน่วยกิต
ความมุ่งหมาย

กญ 511: ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกโรงเรียน
3 (3)

1. เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจทางด้านการศึกษาลดชีวิต หลักการ แนวคิด และความจำเป็นของการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ สำหรับประเทศที่กำลังพัฒนา ความสำคัญและเหตุผล ในการเรียน ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ องค์ประกอบของปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่กลุ่มต่าง ๆ ได้แก่ เสรีนิยม พิพัฒนานิยม พฤติกรรมนิยม มนุษยนิยม และปฏิรูปนิยม และการนำปรัชญาไปใช้ในการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ แนวคิดการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบตามแนวทางการศึกษาลดชีวิต ความเป็นมาและสภาพปัญหาการศึกษานอกระบบของไทย การศึกษาลดชีวิตกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ปัญหาและแนวโน้ม การศึกษานอกระบบ ภูมิปัญญาไทยกับการพัฒนาแนวคิดใน การศึกษานอกระบบ ปรัชญาการศึกษานอกระบบของไทย และการนำไปใช้
2. เพื่อให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์โครงการศึกษาผู้ใหญ่หรือการศึกษานอกระบบจากงานของผู้เรียน เพื่อสะท้อนให้เห็นปรัชญากลุ่มต่าง ๆ
3. เพื่อให้ผู้เรียนสามารถสังเคราะห์และสร้างสรรค์ปรัชญาการทำงาน การศึกษาผู้ใหญ่หรือการศึกษานอกระบบของตนเองได้ สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาโครงการการศึกษาผู้ใหญ่ของตนเองได้
4. เพื่อให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะความสามารถ ในการวิเคราะห์ ข้อมูล สภาพการณ์ ในปัจจุบัน (Information analyst) ฝึกความสามารถในเชิง วิเคราะห์และวิจารณ์ บนพื้นฐานของวิชาการและเหตุผล สามารถสะท้อน ปรัชญาได้
5. เพื่อให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self-directed Study) และเห็นความสำคัญของการพัฒนาความสนใจใฝ่รู้ อันเป็นการปลูกฝัง วัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิต และปลูกฝังแนวคิดวิธีการแสวงหาความรู้ ด้วยตนเอง
6. เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ ในวิชาชีพ การศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ
7. เพื่อให้ผู้เรียนเกิดทัศนคติที่ถูกต้องต่อวิชาชีพการศึกษาผู้ใหญ่ และ การศึกษานอกระบบ
8. เพื่อให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะความสามารถในการทำงานเป็นกลุ่ม มีเจตคติที่ ดีในการปฏิบัติงาน และต่อเพื่อนร่วมงาน

9. เพื่อฝึกทักษะและความสามารถในการสืบค้นข้อมูลและสารสนเทศทั้งในประเทศและนานาชาติทางด้านการศึกษานอกระบบ ในเครือข่ายอินเทอร์เน็ต และความสามารถในการใช้ Email ติดต่อกับผู้สอนในการเรียนการสอน ถ้าเป็นไปได้ฝึกทักษะการนำผลงานไปเผยแพร่ในเครือข่ายอินเทอร์เน็ต

สังเขปรายวิชา

ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาผู้ใหญ่ และการศึกษานอกโรงเรียน การจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับปรัชญาการศึกษาตลอดชีวิต ความสำคัญและหลักการในการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ และการศึกษานอกโรงเรียนสำหรับประเทศที่กำลังพัฒนา สภาพปัญหาและแนวโน้มในการจัดการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกโรงเรียนในประเทศไทย

สังเขบทัวข้อ

1. แนะนำวิธีเรียน จุดมุ่งหมาย สังเขปรายวิชา กิจกรรมการเรียน การประเมินผล แหล่งข้อมูลเพื่อการแสวงหาความรู้ และประเมินความรู้ก่อนเรียน
2. ฝึกการใช้คอมพิวเตอร์สืบค้นข้อมูลบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต บน Reference Database: eric abi dao และ SWU Library Online Catalog เพื่อสืบค้นข้อมูลเรื่องปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ วิธีการใช้ E-mail และ Course Homepage รายวิชา กญ 511
3. ความหมาย แนวคิด และหลักการ ในเรื่องการศึกษาตลอดชีวิต การศึกษานอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัย และการศึกษาผู้ใหญ่
4. ความหมาย แนวคิด และหลักการ การศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ ความสำคัญ ความเป็นมา ความจำเป็น และหลักการจัดการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ โดยเฉพาะในประเทศที่กำลังพัฒนา
5. ความสำคัญ จุดมุ่งหมาย และเหตุผลการเรียนปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ และองค์ประกอบของปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ
6. ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่กลุ่มต่าง ๆ ได้แก่ เสรีนิยม พิพัฒนาการนิยม พฤติกรรมนิยม มนุษยนิยม ปฏิรูปนิยม ศึกษาและวิเคราะห์องค์ประกอบของแต่ละกลุ่มปรัชญาทางด้าน ความเป็นมา หลักการ ความมุ่งหมาย ทฤษฎีการศึกษาผู้ใหญ่ การนำไปใช้ ตัวอย่างโครงการการศึกษาผู้ใหญ่ และการศึกษานอกระบบ
7. การศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบในประเทศไทย การพัฒนาแนวคิดและกิจกรรมการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ และการจัดการศึกษานอกระบบตามแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ตั้งแต่เริ่มต้นจน

ถึงปัจจุบัน สภาพปัญหาและแนวโน้มในการจัดการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกโรงเรียน ตามแนวทางการศึกษาตลอดชีวิตในประเทศไทย

8. ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบของไทย: ภูมิปัญญาไทยและการพัฒนาแนวคิดทางการศึกษานอกระบบ แหล่งที่มาของปรัชญา หลักการของปรัชญา การนำไปใช้ในการพัฒนาหลักสูตร การเรียนการสอน และการบริหารและการจัดการ
9. วิเคราะห์โครงการการศึกษาผู้ใหญ่ การศึกษานอกระบบ และการพัฒนาชุมชนที่สะท้อนปรัชญาด้านต่าง ๆ หรือ วิเคราะห์วางแผน และจัดทำโครงการการศึกษาผู้ใหญ่ การศึกษานอกระบบ และการพัฒนาชุมชนที่สะท้อนปรัชญาด้านต่าง ๆ
10. การพัฒนาปรัชญาการทำงานส่วนบุคคล และการนำเสนอรายงาน

กิจกรรมการเรียนการสอน

1. ฝึกทักษะการใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ค้นหาข้อมูลจากห้องสมุด เครือข่ายอินเทอร์เน็ต และ ฐานข้อมูล Thailis ของ ERIC ABI ERIC DAO หัวข้อปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ที่สนใจ เป็นภาษาอังกฤษ
2. ฝึกทักษะการอ่านและแปลบทความภาษาอังกฤษเรื่องปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ ประมาณ 2-3 หน้า ที่ผู้เรียนค้นจากเครือข่าย อินเทอร์เน็ต ในเรื่องที่ตนสนใจ และให้มีการนำเสนอแลกเปลี่ยน แนวคิดที่ได้จากการแปลและเรียบเรียง
3. บรรยายและอภิปราย ประเด็น ปัญหาต่าง ๆ เน้นการมีส่วนร่วม และการวิเคราะห์
4. ดูรายการวิดีโอ ฝึกฝนทักษะการวิเคราะห์เนื้อหา และการวิพากษ์
5. ดูซีดีรอม และฝึกทักษะการวิเคราะห์เนื้อหา และการวิพากษ์ในประเด็นต่าง ๆ
6. ฝึกทักษะการนำเสนอเนื้อหา การนำอภิปราย เนื้อหากลุ่มปรัชญา
7. ฝึกทักษะการวิเคราะห์โครงการหรือกิจกรรมการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ
8. ฝึกทักษะการนำเสนอผลงานแปล งานการวิเคราะห์โครงการ และการพัฒนาปรัชญาการทำงาน
9. ฝึกทักษะการทำงานเป็นกลุ่ม การร่วมกันแสดงความคิดเห็น และการทำงานร่วมกัน
10. ฝึกทักษะการนำผลงานเผยแพร่ทั้งในรูปแบบ Webpages
11. ฝึกทักษะการค้นคว้า เขียนรายงาน นำเสนอรายงานในหัวข้อต่าง ๆ
12. เชิญวิทยากรบรรยาย

13. วิเคราะห์โครงการ /งานการศึกษาผู้ใหญ่ และการศึกษานอกระบบ
โรงเรียนสังเคราะห์และวิเคราะห์งานการศึกษาผู้ใหญ่/นอกระบบ

สื่อและอุปกรณ์การสอน

1. เอกสารการสอน และหนังสือต่าง ๆ
2. แผ่นใส
3. วิดีทัศน์และเครื่องเล่นวีดิทัศน์
4. ซีดีรอม สื่อมัลติมีเดีย
5. เครื่องคอมพิวเตอร์โน้ตบุคที่ต่ออินเตอร์เน็ต
6. เครื่องฉายวีดีโอโปรเจคเตอร์สำหรับฉายภาพจากจอคอมพิวเตอร์
7. เครื่องฉายข้ามศีรษะและแผ่นภาพโป่งใส
8. เครื่องฉายคอมพิวเตอร์ที่ต่อกับอินเตอร์เน็ต

การประเมินผล

1. ประเมินจากการทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน
2. ประเมินจากการมีส่วนร่วมในการเรียน
3. ประเมินความตั้งใจ ความสนใจ ใส่ใจ การมีส่วนร่วม ในการอภิปราย
ทักษะการวิเคราะห์ และแสดงความคิดเห็น ในการเรียน
4. ประเมินความรู้และความเข้าใจจากการทำแบบฝึกหัดท้ายบท
5. ประเมินจากการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองและการปฏิบัติตามกิจกรรมที่
ได้รับมอบหมาย
6. ประเมินความรู้ ความเข้าใจ และความสามารถในการวิเคราะห์
โครงการและแนวคิดทางปรัชญาของผู้เรียนเป็นรายคน
7. ประเมินจากการรายงาน การนำเสนอผลงานการอภิปรายจากกลุ่ม
8. ประเมินจากการทำงานเป็นกลุ่ม การมีส่วนร่วม การยอมรับฟัง
ความคิดเห็นของผู้อื่น และการร่วมผลการอภิปรายเป็นงานของกลุ่ม
9. ประเมินจากการสอบปลายภาคเรียน
10. เรื่องที่ประเมินและตกลงกับผู้เรียนในเกณฑ์การประเมินดังต่อไปนี้

8.1 ความตั้งใจเรียน การเอาใจใส่ การมีส่วนร่วม	10%
8.2 ค้นข้อมูลจากอินเตอร์เน็ต งานกลุ่ม	5%
8.3 งานแปลปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ที่สนใจ 2-3 หน้า	10%
8.4 สังเคราะห์และพัฒนาปรัชญาการทำงาน การศึกษาผู้ใหญ่ส่วนตน	15%
8.5 วิเคราะห์โครงการการศึกษาผู้ใหญ่/การศึกษานอกระบบ	10%
8.6 การทำงานกลุ่ม มีกิจกรรมกลุ่ม ในการแบ่งกลุ่ม อภิปราย และวิเคราะห์งานต่าง ๆ และนำเสนอรวม	20%
8.7 การสอบปลายภาค	30%

เกณฑ์การประเมิน

เกรด A หมายถึง	ระดับดีมาก	สามารถแสดงออกบรรลวิัตถุประสงค์ได้อย่างถูกต้องและครบถ้วน
เกรด B หมายถึง	ระดับดี	สามารถแสดงออกบรรลวิัตถุประสงค์ได้อย่างถูกต้องแต่ไม่ครบถ้วน
เกรด C หมายถึง	ระดับพอใช้	ไม่สามารถแสดงออกที่บรรลวิัตถุประสงค์ได้อย่างถูกต้องและครบถ้วน

แผนการเรียนการสอน 1 ภาคเรียน 3 ชั่วโมง/สัปดาห์ (18 สัปดาห์)

วิชา กญ 511

ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ

สัปดาห์ที่	เนื้อหาสาระและทักษะ
1	แนะนำการเรียน จุดมุ่งหมาย สังเขปรายวิชา กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการเรียน และแหล่งทรัพยากรในการค้นคว้าและการประเมินผล สาธิตวิธีการใช้คอมพิวเตอร์สืบค้นข้อมูลประเภทต่าง ๆ
2	ฝึกการใช้คอมพิวเตอร์ ในการสืบค้นข้อมูลการเรียน จากเครือข่ายอินเทอร์เน็ต การค้นข้อมูลจาก Reference Database: DAO, ERIC, และ ABI และการใช้ E-mail
3-4	การศึกษาตลอดชีวิต ความหมาย การศึกษาตลอดชีวิต และการเรียนรู้ตลอดชีวิต แนวคิดและการพัฒนา หลักการของการเรียนรู้ตลอดชีวิต เหตุผลและความจำเป็นเงื่อนไขการดำเนินงานการเรียนรู้ตลอดชีวิต หลักการศึกษาค้นคว้าตลอดชีวิต ระบบโครงสร้างการศึกษาค้นคว้าตลอดชีวิต การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัย ความแตกต่างระหว่างการศึกษาในระบบ กับการศึกษานอกระบบ กิจกรรมการเรียนการสอนท้ายบท
5-6	การศึกษาผู้ใหญ่ และการศึกษานอกระบบ: การศึกษาผู้ใหญ่ เรื่อง ความหมาย แนวคิด : การพัฒนาการศึกษาผู้ใหญ่ในฐานะศาสตร์สาขาหนึ่ง หลักของการศึกษาผู้ใหญ่ การศึกษาผู้ใหญ่ : ปฏิญญาอัมบุรเก แนวทางการดำเนินงานการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ในอนาคต การศึกษานอกระบบ: ความสำคัญและความจำเป็นของการศึกษานอกระบบ ลักษณะการจัดการศึกษานอกระบบ ความเป็นมาของการจัดการศึกษานอกระบบ สำหรับประเทศที่กำลังพัฒนา กิจกรรมการเรียนการสอนท้ายบท
7	ความสำคัญ เหตุผล และองค์ประกอบของปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ ความสัมพันธ์ของการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ ความหมาย ความสำคัญ ของปรัชญา และปรัชญาการศึกษา ความสำคัญของปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ คุณค่าของปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่กับประเด็นทางจริยธรรม การจัดกลุ่ม

ลำดับที่	เนื้อหาสาระและทักษะ
	รูปแบบของนักปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ ความสำคัญของปรัชญาการศึกษาอกระบบ จุดมุ่งหมายในการเรียนปรัชญา ประโยชน์ของการเรียนปรัชญา เหตุผลของการเรียนปรัชญาการศึกษาอกระบบ เหตุผลของการเรียนปรัชญาการศึกษาอกระบบของ "นักวิชาชีพ" การพิจารณาเลือกจัดชั้นทางปรัชญาส่วนตัวในวิชาชีพ องค์ประกอบของปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ และทำกิจกรรมท้ายบท
8-12	กลุ่มปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ เสรีนิยม พัฒนาการนิยม พฤติกรรมนิยม มนุษยนิยม และ ปฏิรูปนิยม และ ภูมิปัญญาบุคคลสากลด้านการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ กิจกรรมการเรียนการสอนท้ายบท
13-14	การศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบของไทย: การพัฒนาแนวคิดการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบในประเทศไทย ตั้งแต่เริ่มต้น ปี พ.ศ. 2483-2503 ก่อนสงครามโลก หลังสงครามโลก ระหว่าง พ.ศ. 2504-2519 ระหว่าง 2520-ปัจจุบัน การพัฒนาแนวคิดการศึกษาตลอดชีวิต หลักการ เหตุผลและความจำเป็นในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตของไทย การศึกษานอกระบบตามแนวทางการศึกษาตลอดชีวิตระยะปี พ.ศ. 2536-2541 ปัญหาการจัดการศึกษาตลอดชีวิตของไทย การศึกษาตลอดชีวิตกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก่นหลักในการเรียนรู้ตลอดชีวิต หลักการเรียนรู้ตลอดชีวิต ยุทธศาสตร์การเรียนรู้ตลอดชีวิต แนวทางปฏิบัติ แนวโน้มการจัดการศึกษาตลอดชีวิต กิจกรรมการเรียนการสอนท้ายบท
15-16	ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบของไทย: ภูมิปัญญาไทยกับการศึกษานอกระบบ ลักษณะของภูมิปัญญาไทย ผู้ทรงภูมิปัญญาไทย คุณสมบัติของผู้ทรงภูมิปัญญาไทย คุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาไทย การส่งเสริมภูมิปัญญาไทย การพัฒนาภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาไทยกับแนวคิดด้านการศึกษาอกระบบ
	ปรัชญาคิดเป็น ความเป็นมา การสอนผู้ใหญ่ให้รู้หนังสือ 2483-2488, 2489-2503 การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ ขึ้นพื้นฐาน การนำปรัชญาคิดเป็นมาใช้ในการศึกษาผู้ใหญ่ แบบเบ็ดเสร็จ หลักการสำคัญของปรัชญาคิดเป็น การนำปรัชญาคิดเป็นไปสู่การปฏิบัติ ในด้านการพัฒนาหลักสูตร การพัฒนากระบวนการเรียนการสอน และการบริหาร การศึกษานอกระบบ กิจกรรมการเรียนการสอนท้ายบท
17	วิเคราะห์ วางแผน และจัดทำโครงการการศึกษาผู้ใหญ่ การศึกษานอกระบบ และการพัฒนาชุมชนที่สะท้อนปรัชญาด้านต่าง ๆ (นิสิตนำเสนอเป็นรายบุคคล)
18	การพัฒนาปรัชญาส่วนบุคคล และการพัฒนาโครงการเพื่อนำปรัชญาการทำงานไปใช้ (นิสิตนำเสนอเป็นรายบุคคล)

เอกสารอ่านประกอบ

- กรมการศึกษานอกโรงเรียน. (2533). หนังสือเรียนวิชากลุ่มสภาพประสบการณ์พื้นฐาน 1 (วิชาบังคับ). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- (2543). การปฏิรูปการศึกษาลดชีวิต : กรอบแนวคิดและยุทธศาสตร์. กรุงเทพฯ : รัชการพิมพ์.
- (2538). การศึกษาลดชีวิต การศึกษาของคนไทยในยุคโลกาภิวัตน์. เล่ม 1. กทม. : โรงพิมพ์คุรุสภา.
- (2541). การศึกษาผู้ใหญ่ ปฏิญญาอัมบุร็ก ระเบียบวาระเพื่ออนาคต. กรุงเทพฯ : รัชการพิมพ์.
- (2538). สารานุกรมการศึกษาลดชีวิต. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- (2534). วิวัฒนาการการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกโรงเรียน พ.ศ. 2482-2533. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- (2523). แบบเรียนการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จสำหรับชาวเขา. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : บริษัททุ่งศิลป์การพิมพ์.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2526). คู่มือชุดอุปกรณ์ประชากรศึกษา. กรุงเทพฯ : ส.สมบุรณ์การพิมพ์.
- รายงานกระทรวงศึกษาธิการ การดำเนินงานจัดการศึกษาผู้ใหญ่ของรัฐบาล พ.ศ. 2483. อัดสำเนา. (เอกสาร).
- (2517). รายงานการสัมมนาการศึกษานอกโรงเรียน. กรุงเทพฯ : อักษรบัณฑิต.
- กล้า สมตระกูล. (2538). "สมเด็จพระเจ้าฟ้าแห่งการศึกษาลดชีวิต," ใน สารานุกรมการศึกษาลดชีวิต. เล่ม 1. กรมการศึกษานอกโรงเรียน. หน้า ก-ด. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- กองการศึกษาผู้ใหญ่. (2518). คู่มืออบรมผู้สอนการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ. อัดสำเนา.
- (2518). "เอกสารการอบรมครูการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ ธันวาคม 2517 หลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ 8 ประการ," ใน คู่มือการอบรมผู้สอนการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ. กรุงเทพฯ : กองการศึกษาผู้ใหญ่ กรมสามัญศึกษา. อัดสำเนา.
- (ม.ป.ป.). ผลการดำเนินงานการศึกษาผู้ใหญ่ ปี 2520. ม.ป.ท. : ม.ป.พ.
- กองปฏิบัติการ. (2523). คู่มือการดำเนินงานการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน. กรมการศึกษานอกโรงเรียน. กรุงเทพฯ : วัฒธรรมการพิมพ์.
- กองพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน. (2542). ประสบการณ์การจัดการศึกษานอกโรงเรียน อดีตถึงปัจจุบัน. กรมการศึกษานอกโรงเรียน. กรุงเทพฯ : รัชการพิมพ์.

- , (2528). เอกสารประกอบการฝึกอบรม : คิดเป็น. ม.ป.ท. : ม.ป.พ. จัดสำเนา.
- เกียรติวรรณ อมาตยกุล. (2526). ปรึษาการศึกษานอกระบบ. กรุงเทพฯ : สายส่งศึกษิต.
- โกวิท วรพิพัฒน์ (2544). ปรึษาคิดเป็น. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรไทย.
- จันทร์เพ็ญ เนียมอินทร์. (2539). การศึกษานอกระบบโรงเรียน. จัดสำเนา.
- ทรงวุฒิ สุธาอรณ. (2529). แนวโน้มของปรึษาการศึกษานอกระบบโรงเรียนปีพุทธศักราช 2543. ปรึญญาณิพนธ์ ค.ม. (การศึกษานอกโรงเรียน). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- บุญช่วย สมพงษ์. (2523). "อุดมคติงานการศึกษาผู้ใหญ่" ปาฐกถาเรื่องการศึกษาผู้ใหญ่. ใน หนังสือที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ นายบุญช่วย สมพงษ์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- , (2484). คู่มือบริหารการศึกษาผู้ใหญ่ ภาค 1 การบริหารงาน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ยัมศรี.
- , (2487). คู่มือวิธีสอนผู้ไม่รู้หนังสือ หลักวิธีสอน กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ยัมศรี.
- เบญจา ชื่นไพบูลย์. (2526). ปรึษาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกโรงเรียน กรุงเทพฯ : ภาควิชาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษาพิเศษ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร. จัดสำเนา.
- ปฐม นิคมานนท์.. (2543). "ปรึษาการศึกษานอกระบบ" ใน การศึกษาตลอดชีวิตและการศึกษานอกระบบ. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. หน้า 297-334. นนทบุรี : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- , (2528). การศึกษานอกระบบโรงเรียน (Nonformal Education). กรุงเทพฯ : ห.จ.ก. ทิพย์อักษร.
- , (2522). การศึกษานอกระบบโรงเรียน (Nonformal Education). กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด อักษรบัณฑิต.
- , (2543). "ปรึษาการศึกษานอกระบบ" ใน การศึกษาตลอดชีวิตและการศึกษานอกระบบ. หน้า 297-334 มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- , (2532). "ปรึษาและหลักการของการศึกษานอกระบบ" ใน เอกสารการสอนชุดวิชาการศึกษาตลอดชีวิตและการศึกษานอกระบบ. หน้า 270-316. หน่วยที่ 6. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ประเวศ วะสี. (2544, พฤษภาคม). "ระบบการศึกษากับการต่อสู้ให้พ้นวิกฤตทางเศรษฐกิจ," วารสารสานปฏิรูป สื่อเพื่อการปฏิรูปการศึกษา. 4(38) : 68-70.
- , (2541). ปฏิรูปการศึกษา ยกเครื่องทางปัญญา ทางรอดจากความหายนะ. กรุงเทพฯ :

มูลนิธิสคสรี-สฤษดีวงศ์.

- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). (2539). "การสร้างสรรค์ปัญญา เพื่ออนาคตของมนุษยชาติ," ใน *การปฏิรูปการศึกษา การสร้างสรรค์ภูมิปัญญา*. บรรณาธิการโดย พระธรรมปิฎก และคณะ. หน้า 5-62. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อมรินทร์วิชาการและมูลนิธิสคสรี-สฤษดีวงศ์.
- (2542). *การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- (2544, 17 เมษายน). "พระธรรมเทศนา" ใน *คุยกันจันทร์ถึงศุกร์*. ผู้จัดรายการ วีระ วีระ ภัทร์. สถานีวิทยุ เอฟเอ็ม 97. 13.30-14.30 น.
- พลเรือโทหลวงสินธุสงครามชัย. ค.ศ.รายงานการประชุมข้าหลวงประจำจังหวัด พุทธศักราช 2484. เล่ม 1. ม.ป.พ.: ม.ป.ท.
- เพ็ญสิริ จีระเดชากุล. (2530). *ปรัชญาการศึกษาประสบการณ์นิยม*. กรุงเทพฯ: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒพิชญโลก.
- แฟรงค์ คอมมานเดอร์. (2518). "ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่," ใน *คู่มือการอบรมผู้สอนการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ*. กองการศึกษาผู้ใหญ่ กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ เอกสาร. อัดสำเนา.
- ยุทธ เดชคำรน. (2518). "บุคลิกภาพของผู้ใหญ่ที่รู้หนังสือ," ใน *คู่มือการอบรมผู้สอนการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ*. กองการศึกษาผู้ใหญ่ กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. อัดสำเนา.
- รัตนา พุ่มไพศาล. (2523). *ปรัชญาและหลักการของการศึกษานอกระบบ*. กรุงเทพฯ: อักษรบัณฑิต.
- (2523). *ปรัชญาและหลักการของการศึกษานอกระบบ*. กรุงเทพฯ: อักษรบัณฑิต.
- รุ่ง แก้วแดง. (2542). *ครูสมพร คนสอนถึง*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- วิทย์ วิศทเวทย์. (2523) "ปรัชญาการศึกษา" ใน *ปรัชญาการศึกษาและปรัชญาการศึกษาของไทย*. หน้า 21-39. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- ศรีน้อย โกวาทอง สิริพร บุญญานันท์ และคณะ (2541). *การเรียนรู้: ชุมทรัพย์ในตน*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- ศรีนิवासัน, ไลรา. (2520). *แนวคิดและวิธีการเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของผู้ใหญ่นอกระบบโรงเรียน*. แปลจาก Perspectives on Non-formal Adult Learning, โดย สุนทร โคตรบรรเทา. (2525) กรุงเทพฯ: อักษรสยามการพิมพ์. (North Haven, Connecticut: The Van Dyck Printing Company, 1977)
- ศักดิ์ชัย นิรัญทวี. (2541). *รายงานการวิจัย ปรัชญาการศึกษา*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี

- ม.ป.ป. ปรัชญานบนเส้นทางของการศึกษา. ม.ป.ท. : ม.ป.พ. อัดสำเนา.
- (2541). รายงานการวิจัย ปรัชญาการศึกษา. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี.
- สนอง โลหิตวิเศษ. (2536). แนวคิดการศึกษาตลอดชีวิตและปรัชญาการศึกษานอกโรงเรียน. โครงการอบรมผู้บริหารศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ ขุดฝึกรอบรรมทางไกล. กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ. นครราชสีมา. : มิตรภาพการพิมพ์ 2536.
- สามารถ จันทรสุริย์ และ ประทีป อินแสง. (2540). รายงานการวิจัยประกอบร่างพระราชบัญญัติ แห่งชาติ พ.ศ. ประเด็น การศึกษากับศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี.
- ลาโรธ บัวศรี. (2513). "พุทธศาสนากับการศึกษาแผนใหม่," ใน พุทธศาสนากับการศึกษา. หน้า 18-36. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2542). *ครุภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 1 ภาคกลางและภาคตะวันออก*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- (2542). *การคาดการณ์ประมาณการประชากรของประเทศไทย พ.ศ. 2542-2559*. กรุงเทพฯ : หจก. ไอเดีย สแควร์.
- (2543). *การคาดการณ์ประมาณการจำนวนนักเรียน นักศึกษา ปีการศึกษา 2542-2559* กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดโรงพิมพ์ชวนพิมพ์.
- (2542). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ. ศ. 2542*. กรุงเทพฯ : บริษัทพริกหวานกราฟฟิค จำกัด.
- (2543). *รายงานสรุปการสัมมนา ยุทธศาสตร์การเรียนรู้ตลอดชีวิต*. กรุงเทพฯ : องค์การคำคุรุสภา.
- (2543). *บทสรุปการเรียนรู้ตลอดชีวิต ในศตวรรษที่ 21*. กรุงเทพฯ : องค์การคำคุรุสภา.
- สุนทร สุนันท์ชัย และ สนอง โลหิตวิเศษ (2543). *สร้างสรรค์วัฒนธรรมการเรียนรู้ :ก้าวต่อไปในความสำเร็จของยุคการเรียนรู้* แปลจาก Creating Learning Cultures: Next Steps in Achieving the Learning Age <http://www.lifelonglearning.ca.uk/nagcell2/front.htm>. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. สำนักงานนายกรัฐมนตรี อัดสำเนา.
- สุนทร สุนันท์ชัย. (2539). "การเรียนรู้การสอนการศึกษานอกระบบ" ใน เอกสารการสอนชุดวิชา หลักการเรียนรู้และเทคนิคการฝึกอบรม หน่วยที่ 1-8. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- (2539). *การศึกษานอกโรงเรียน...เส้นทางที่ไม่สิ้นสุด*. กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์.

- (2542). "การศึกษาตลอดชีวิต." ใน สารานุกรมศึกษาศาสตร์ ฉบับที่ 20 คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- (2533). "ย้อนหลังไปสู่จุดเริ่มต้น," วิวัฒนาการการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ พ.ศ. 2480-2533. หน้า 17-29 กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- (2543). "วิวัฒนาการการศึกษานอกระบบของไทย," การศึกษาตลอดชีวิตและการศึกษานอกระบบ. หน้า 158-231. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- (2544). "คิดเป็น" ใน วิถีกระบี่...วิถีธรรม: รวบรวมบทความการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย. หน้า 55-64. กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.
- สมาลี สังข์ศรี. (2543). "ผลการวิจัย การศึกษาตลอดชีวิตเพื่อสังคมไทย ในศตวรรษที่ 21," ใน รายงานการสัมมนานโยบายส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตของประเทศไทย. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์.
- (2543). รายงานการวิจัยการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อสังคมไทยในศตวรรษที่ 21. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี. อัดสำเนา.
- สุวิทย์ พิษณุสถิตย์. (ม.ป.ป.) การเรียนรู้ผู้ใหญ่คือหัวใจสำคัญของการพัฒนา ปฏิญญาและแนวทางการดำเนินงานการศึกษานอกระบบ. ม.ป.ท. เอกสารโรเนียว.
- เสน่ห์ จามริก. (2537). สังคมไทยกับการพัฒนาที่ก่อปัญหา. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- อนุช อาภาภิรม. (2516, 1 สิงหาคม-กันยายน). "ความคิดเห็นเกี่ยวกับปรัชญาและแนวทางการศึกษา," วารสารคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 8(1) หน้า 7-14.
- อุ้นตา นพคุณ. (2527). การศึกษาผู้ใหญ่เชิงปรัชญา. กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครการพิมพ์.
- เอกวิทย์ ณ. กลาง. (2513). "อันอาจนำไปสู่ปรัชญาการศึกษาที่เป็นของเราเอง," พุทธศาสนากับการศึกษา. หน้า 45-57 .กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์.
- A Toolkit for Volunteer Leaders. (2001, March). Available: URL <http://www.ianr.unl.edu/ianr/4h/volun/rlen/principi.htm>.
- ACE Homepage. (2001, January). People You Should Know. Available: URL <http://nlu.nl.edu/ace/Resources/Freire.html>.
- Adler, M. (1982). *The Paideia Proposal*. New York: Macmillan.
- Bentley, Leslie. (2001, January). *A Radical Legacy of Love and Hope*. Available: URL

<http://www.unomaha.edu/~pto/paulo.htm#web>,

Bergevin, Paul. (1967) .*A Philosophy for Adult Education*. New York: Seabury.

Bloom, A. (1987). *The Closing of the American Mind*. New York: Simon and Schuster,

Broudy, H. (1981) Between the Yearbooks In J. Soltis (Ed.), *Philosophy of Education*. Chicago: University of Chicago Press.

Creating a Nation of Lifelong Learners. summit on "21st Century Skills for 21st Century Jobs. (2001, January) Available: URL <http://www.vpskillssummit.org/speeches.asp>.

Cremin, Lawrence A. (1961). *The Transformation of the School: Progressivism in American Education, 1876-1957*. New York: Random House.

Department of Philosophy of the College of the Liberal Arts at the Pennsylvania State University. (2000, December). Available: URL <http://www.la.psu.edu/philo/illich/index.html>.

Dewey, John. (1916). *Democracy and Education*. New York: Macmillan.

----- . (1956). *The Child and Curriculum and The School and Society*. Chicago: University of Chicago Press.

Education for Sustainability: an agenda for action. (2000, June). Available: URL <http://www.gcric.edu/pcsd/toc.html>.

Education of the Oppressed. (2001, March). Available: URL <http://www.ets.uidaho.edu/stoll/3-9-98/sld009.htm>.

Elias, J.L. & Merriam, S.B. (1980). *Philosophical Foundations of Adult Education*. Malabar, Fla: Krieger.

Elias, John L. & Merriam, Sharan B. (1995). *Philosophical foundations of adult education*. 2nd ed. Malabar, Fla. : Krieger Publishing Company.

Erich Fromm. (2001, January). *Introduction to Illich's Celebration of Awareness*. Available: URL http://www.cogsci.ed.ac.uk/~ira/illich/texts/fromm_on_illich/fromm_on_illich.html.

Evans, D.R. and Smith, W.A. (1976). *Non-formal Education*. Bangkok: Unesco.

Fordham, P., Holland, D. and Millican, J. (1995). *Adult Literacy. A handbook for development workers*. Oxford: Oxfam.

Freire, Paulo. (1970b). *Pedagogy of the Oppressed*. New York: Herder and herder.

----- . (2001, March). Available: URL <http://fargo.itp.tsoa.nyu.edu/~nancel/soulsista/friere.html>,

- , (2001, January) Available: URL <http://fargo.itp.tsoa.nyu.edu/~nance/soulsista/friere.html>
- Gabriel Carron & Roy A. Carr-Hill. (1991). *Non-formal education: information and Planning Issues*. IIEP Research Report No. 90 International Institute for Educational Planning.
- Gadotti, Moacir and Torres, Carlos Alberto. (2001, January). *Paulo Freire: A Homage*. Available: URL <http://nlu.nl.edu/ace/Homage.html>.
- Hiemstra, R. (1988). Translating Personal Values and Philosophy into Practical Action, In R.G. Brockett (Ed., *Ethical Issues in Adult Education*. New York: Teachers College Press.
- Hirsch, E. D. (1987). *Cultural Literacy*. New York: Random House.
- Illich, Ivan. (2001, January). *Social effects of motorized transport*. Available: URL http://www.cogsci.ed.ac.uk/~ira/illich/facts/social_effects.html,
- , (1970). *Online Deschooling Society Book*. Available: URL <http://www.la.psu.edu/phil/illich/deschool/chap1.html>.
- , (2001, January). *Writing on the web*. Available: URL <http://www.preservenet.com/theory/Illich.html>.
- International Council for Educational Development. (1972). *Nonformal Education for Rural Development*. Connecticut: Essex.
- Ira Woodhead and Frank Keller. (2001, March) Available: URL <http://sunsite.queensu.ca/memorypalace/mall/Illich01/index.html>.
- Ivan Illich: A Constitution for Cultural Revolution. (2001, January). Available: URL http://www.cogsci.ed.ac.uk/~ira/illich/texts/const_revolution/.
- Kanchanapisek Network Webmaster. (2544, พฤษภาคม). *ภูมิปัญญาไทย สารานุกรมสำหรับเยาวชนเล่มที่ 23* Available URL <http://kanchanapisek.or.th/kp6/BOOK23/chapter1/chap1.htm>.
- , (2544, พฤษภาคม). *ภูมิปัญญาไทย สารานุกรมสำหรับเยาวชนเล่มที่ 23*. Available URL <http://kanchanapisek.or.th/kp6/BOOK23/chapter1/t23-1-l2.htm#sect3>.
- , (2544, พฤษภาคม). *ภูมิปัญญาไทย สารานุกรมสำหรับเยาวชนเล่มที่ 23* Available: URL <http://kanchanapisek.or.th/kp6/BOOK23/chapter1/t23-1-m.htm>.
- Knowles, Malcolm. (1970). *The Modern Practice of Adult Education*. New York: Association Press.
- , (1980). *The Modern Practice of Adult Education: From Pedagogy to Andragogy*. Chicago: Association Press.

- Kowit Vorapipatana. (1975). "The Khit-Pen Man," In *World Education REPORTS 8*. New York: World Education.
- Lawson, K.H. (1982). *Analysis and Ideology: Conceptual Essays on the Education of Adults*. England: Nottingham.
- (1975). *Philosophical Concepts and Values in Adult Education*. Nottingham, England: Barnes and Humby, Ltd.
- (1982). *Philosophical Concepts and Values in Adult Education*. Bristol, PA: Open University Press.
- Lindeman, C Edward. (1961). *The Meaning of Adult Education*. Montreal: Harvest House, Originally published 1926.
- Lyra Srinivasan. (1977). *Perspectives on Nonformal Adult Learning*. New York, World Education.
- Maslow, Abraham. (1954). *Motivation and Personality*. New York: Harper and Row.
- Mark K. Smith & Mark K. Smith (1996, March 2000). *First published July 1996*. Available: URL <http://www.infed.org/biblio/b-nonfor.htm>.
- Michigan State University, Department of Agriculture & Extension Education. (2000, March). Available: URL <http://www.ag.ohio-state.edu/~brick/nfeeval.htm>.
- Odharo, Johnson. (1983). *Methods and Techniques in the Instruction of Adults: An Application of Selected Theories and Models in the Design of a Course on Instruction for Educators*. Doctoral Dissertation. Florida State University.
- Ohliger, John. (1995, February 2001). *Critical Views of Paulo Freire's Work (1995)*. Iowa Community College Summer Seminar. Available: URL <http://nlu.nl.edu/ace/Resources/Documents/Ohliger1.html>.
- Oonta Nopakun. (1985). *Thai Concept of Khit-Pen for Adult And Nonformal Education*. Krung Siam Karn Pim.
- Paterson, R.W.K. (1979). *Values, Education and the Adult*. New York: Routledge.
- Paulo Freire Institute*. (2001, February). Available: URL <http://www.paulofreire.org/>.
- Perkinson, Henry. (1977). *Them Imperfect Panacea: American Faith in Education, 1865-1976*. (2nd ed.). New York: Random House.
- Power, E. (1982). *Philosophies of Education*. Englewood Cliffs. NJ: Prentice Hall.
- Pratt, Richard. (1971). *Contemporary Theories of Education*. Scranton, PA: Intext, Educational Publishers.
- Pratt, M. L. (1988). Humanities for the Future: Reflection on Western Culture. In D.J.

Gless & B. H. Smith (Eds.), *The Politics of Liberal Education*. Durham, NC: Duke University Press.

Preservenet Homepage. (2001, March). Available: URL <http://www.preservenet.com/theory/illich.html>.

Rogers, Carl R. (1969). *Freedom to Learn*. Columbus, OH: Charles E. Merrill.

Rubenson, K. (1982). *Interaction Between Formal and Non-Formal Education*. Paper for Conference of the International Council for Adult Education. Paris.

Simkins, T. (1977). *Non-formal Education and Development*, Manchester: Manchester University.

Skinner, Burrhus F. (1974), *About Behaviorism*. New York: Alfred A. Knopf.

Smith, Mark K. (2001). *Informal Education*. Available: URL <http://www.infed.org/biblio/b-nonform.htm>.

Srinivasan, Lyra. (1977) *Perspective on nonformal adult learning: functional education for individual, community, and national development*. U.S.A.: World Education, The Van Dyck Printing Company, North Haven, Connecticut.

The Ivan Illich Archive. (2001, March). Available: URL <http://www.cogsci.ed.ac.uk/~ira/illich/>.

Tom Burns and G.M. Stalker. (1961). *The Management of Innovation*. London: Tavistock Publishing Co.

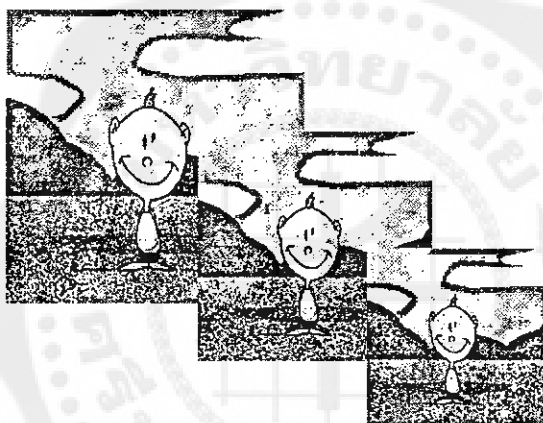
UNESCO. (1979). *Terminology in Adult education*. Paris. Photocopied.

Verner, Coolie. (1959). *Methods and Techniques. An Overview of Adult Learning Research*. Chicago: American Education Association.

Ward, Ted (b). (1995) "Two Modes of Nonformal Education,". In *Nonformal Education Institute*, Department of Agriculture and Extension Education, Michigan State University.

Wayne K. Hoy and Cecil G. Miskel. (1991). *Educational Administration: Theory, Research, Practice*. Singapore: McGraw-Hill, Inc.

แบบประเมินผลตนเองก่อนเรียน วิชา กญ.511

ดร.สนอง โลหิตวิเศษ

วัตถุประสงค์ เพื่อประเมินความรู้พื้นฐานของผู้เรียนเกี่ยวกับเรื่อง “ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ” ก่อนเรียน ไม่มีคะแนนแต่อย่างใด

คำแนะนำ อ่านคำถามทีละข้อ แล้วเขียนคำตอบตามความรู้ความเข้าใจของผู้เรียนลงในที่ว่างที่ให้ไว้เขียนคำตอบ นักศึกษามีเวลาทำกิจกรรมการประเมินผลชุดนี้ 30 นาที

1. อธิบาย แนวคิด หลักการ และความจำเป็นของการศึกษาตลอดชีวิต

2. อธิบายระบบโครงสร้างการศึกษาตลอดชีวิต

3. อธิบายความสัมพันธ์และหลักการของการศึกษาผู้ใหญ่ และการศึกษานอกระบบ

4. อธิบาย ความสำคัญ และเหตุผล ของปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ ตลอดจนระบอบองค์ประกอบของปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ

5. ระบากลุ่มปรัชญาหลักที่สำคัญและเป็นที่มาของปรัชญาการศึกษานอกระบบ และหลักคิดของปรัชญาในการศึกษานอกระบบ อย่างน้อย 5 กลุ่มปรัชญา

6. ระบุนิยามปัญหาบุคคลสากลและหลักคิดที่มีส่วนสำคัญทางด้านแนวปรัชญาและแนวคิดสำหรับการศึกษานอกระบบ มาอย่างน้อย 3 ท่าน

7. อธิบายแนวคิดการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ และการศึกษานอกระบบของไทย

8. อธิบายการจัดการศึกษาตลอดชีวิตของไทย

9. จงวิเคราะห์ภูมิปัญญาไทยกับแนวคิดการจัดการศึกษานอกระบบของไทย

10. ระบุชื่อปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบของไทย และแหล่งที่มาของปรัชญา

11. อธิบายหลักคิดของปรัชญาการศึกษานอกระบบและการศึกษาผู้ใหญ่ของไทย

12. หลักการสำคัญของปรัชญา คิดเป็น ได้แก่อะไร

13. จงอธิบายวิธีการพัฒนาหลักสูตรการศึกษานอกระบบโดยใช้ปรัชญาคิดเป็น

14. จงอธิบายวิธีประยุกต์ปรัชญาคิดเป็นในการเรียนการสอน

15. จงอธิบายวิธีประยุกต์ปรัชญาคิดเป็นในการบริหาร

16. อธิบายแนวโน้มการจัดการศึกษานอกระบบของไทย

บทที่ 1

การศึกษาตลอดชีวิต

ความนำ

ตามที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 กำหนดให้การศึกษาตลอดชีวิตเป็นแนวทางหลักในการดำเนินการจัดการศึกษาของไทย อีกทั้งการศึกษาตลอดชีวิตและวัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นกระแสหลักของการพัฒนาการศึกษาทั่วโลกเพื่อสร้างสังคมการเรียนรู้ (Learning Society) และสังคมแห่งความรู้ (Knowledge Based Society) การนำเสนอพื้นฐานความเป็นมาเรื่องการศึกษาตลอดชีวิตโดยทั่วไปทางด้าน ความหมาย การพัฒนาแนวคิด เหตุผลของการศึกษาตลอดชีวิต ความจำเป็นของการสร้างนิสัยและวัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิต และโครงสร้างและระบบการศึกษาตลอดชีวิต จะเป็นพื้นฐานการทำความเข้าใจเรื่องการศึกษาผู้ใหญ่ และการศึกษานอกระบบในบทต่อไป

เนื้อหา

1. ความหมายของการศึกษา และ การเรียนรู้ ตลอดชีวิต
2. แนวคิดและการพัฒนา
3. หลักการของการเรียนรู้ตลอดชีวิต
4. เหตุผลและความจำเป็นของการศึกษาตลอดชีวิต
5. เงื่อนไขการดำเนินงานเรื่องการเรียนรู้ตลอดชีวิต
6. หลักการของการศึกษาตลอดชีวิต
7. ระบบและโครงสร้างการศึกษาตลอดชีวิต
 - การศึกษาในระบบ
 - การศึกษานอกระบบ
 - การศึกษาตามอัธยาศัย
8. ความแตกต่างระหว่างการศึกษาในระบบและการศึกษานอกระบบ

สรุปแนวคิด

1. แนวการศึกษาตลอดชีวิตมีมาช้านาน ได้รับการพัฒนาให้ชัดเจนและเป็นที่ยอมรับ เมื่อมีการประชุมองค์การยูเนสโก ในปี พ.ศ. 2515 การศึกษาตลอดชีวิตครอบคลุมการศึกษาในโรงเรียน การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย การศึกษาผู้ใหญ่เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตลอดชีวิต
2. ความสำคัญและความจำเป็นของการศึกษาตลอดชีวิตเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบที่จำเป็นหลายประการ ได้แก่ ประชากรการศึกษา จิตวิทยา สังคมวัฒนธรรม และเศรษฐกิจ และการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยี ความจำเป็นเรื่องความรู้เพื่อการพัฒนา และการเติบโตอย่างมีคุณภาพ
3. สภาพสังคมโลกในปัจจุบัน มีความจำเป็นที่ต้องปลูกฝังให้บุคคลมีนิสัยในการเรียนรู้ และสร้างสรรควัฒนธรรมการเรียนรู้ การให้ความสำคัญกับการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ (Paradigm) อย่างสำคัญ มีความจำเป็นที่ต้องนำเรื่องการศึกษาตลอดชีวิตและการเรียนรู้ตลอดชีวิตกำหนดเป็นนโยบายหรือวาระแห่งชาติ
4. หลักการของการเรียนรู้มีสี่เสาหลักคือ เรียนเพื่อรู้ เรียนเพื่อปฏิบัติได้จริง เรียนเพื่อจะอยู่ร่วมกัน และเรียนรู้เพื่อชีวิต การดำเนินงานเรื่องการศึกษาตลอดชีวิตและการเรียนรู้ตลอดชีวิตจะเกิดขึ้นได้

ด้วยความริเริ่มที่หลากหลายจากทุกหน่วยงานในสังคม ที่รัฐบาลควรเป็นผู้ประสานนโยบาย และจัดสรรทรัพยากร กระจายอำนาจ ไม่ใช้การสั่งการหรือบังคับ

5. โครงสร้างและระบบการศึกษาตลอดชีวิตประกอบด้วย การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย การศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตลอดชีวิต การศึกษานอกระบบมีระบบการจัดการศึกษา แต่เน้นในเรื่องความยืดหยุ่น ความเป็นท้องถิ่น และตอบสนองต่อความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย

วัตถุประสงค์

เมื่อผู้เรียนได้ศึกษาจบบทที่ 1 แล้ว ผู้เรียนสามารถ

1. อธิบายความแตกต่างของการศึกษาตลอดชีวิต และการเรียนรู้ตลอดชีวิต
2. อธิบาย แนวคิด หลักการ เหตุผลและความจำเป็นของการศึกษาตลอดชีวิตได้
3. อธิบายความหมายของการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยได้
4. วิเคราะห์ความแตกต่างของการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ได้
5. วิเคราะห์ ยุทธศาสตร์ และเงื่อนไขการดำเนินงานจัดการศึกษาตลอดชีวิตที่จำเป็นได้

ความหมาย

การศึกษาตลอดชีวิต ภาษาอังกฤษเรียกว่า *Lifelong Education* เป็นแนวคิดที่พยายามจัดการศึกษาให้เป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิต และบูรณาการการศึกษาโดยส่วนรวม ทุกระดับ ทุกรูปแบบ ให้มีความสอดคล้องสัมพันธ์กัน เพื่อช่วยให้ประชาชนในแต่ละสังคมได้มีโอกาสศึกษาเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต กรมการศึกษานอกโรงเรียนได้รวบรวมความหมายไว้ในสารานุกรมการศึกษาตลอดชีวิต ดังนี้ (กล้า สมตระกูล. 2538 : ค)

เอดการ์ ฟอร์ (Edgar Faure) อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการฝรั่งเศส และคณะ ได้ให้ความหมายว่า "การศึกษาตลอดชีวิตไม่ใช่ระบบการศึกษาแต่อย่างใด หากเป็นแม่บทของการศึกษาโดยรวมการศึกษาแต่ละแบบมาจัดให้มีความต่อเนื่อง ผสมผสาน และเสริมซึ่งกันและกัน"

อาร์ เอช เดฟ (R.H. Dave) นักการศึกษาอีกผู้หนึ่งให้ความหมายว่า "การศึกษาตลอดชีวิตเป็นแนวคิดที่พยายามมองการศึกษาในภาพรวม ซึ่งได้รวมเอาการศึกษาในระบบ (Formal Education) การศึกษานอกระบบโรงเรียน (Non-formal Education) และการศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) ให้มีการประสานสัมพันธ์ทั้งในด้านของความต่อเนื่องของเวลา (ชั่วชีวิตคน) และเนื้อหา (สาระที่คนต้องนำความรู้ไปใช้) ซึ่งการศึกษาตลอดชีวิตต้องมีความยืดหยุ่นทางด้านเนื้อหา และเทคนิคการเรียนการสอน ซึ่งมีลักษณะคล้ายการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self-

directed Learning) การแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน และมีใจกว้างยอมรับว่าการเรียนรู้มีหลายรูปแบบและหลายวิธีการ"

สุนทร สุนันท์ชัย (2543) ให้ความหมายไว้ 2 ลักษณะ คือ ในทัศนะของนักวางแผนการศึกษา การศึกษาตลอดชีวิตหมายถึงแผนการศึกษา ที่เื้ออำนวยการให้บุคคลเรียนได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ในแง่กระบวนการ การศึกษาตลอดชีวิต หมายถึงการจัดกระบวนการอันบังเกิดผลต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของบุคคล ซึ่งอาจทำโดยการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยหรือการศึกษาที่ไม่เป็นทางการ เพื่อมุ่งให้คนเราได้พัฒนาตนเองให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เป็นอยู่ตลอดเวลาในปัจจุบัน และพัฒนาต่อไปให้เต็มศักยภาพของตน จึงมองว่า การศึกษาตลอดชีวิตเป็นกระบวนการที่ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง

การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) และ การศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong Education) สองคำนี้มีความแตกต่างกันที่คำว่า การเรียนรู้ (Learning) และ การศึกษา (Education)

สุนทร สุนันท์ชัย (2544 : 9) การเรียนรู้ หมายถึง การรับความรู้ ทักษะ และเจตคติ ซึ่งเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ทั้งโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ มีการจัดและไม่มี การจัด มีการวางแผนและไม่มี การวางแผน จากการศึกษาบุคคลมีการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมในชีวิต การเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นการรับความรู้ ทักษะ และเจตคติ เมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ตั้งแต่เกิดจนตาย

* การศึกษา เป็นกระบวนการทำให้เกิดการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้ขึ้นเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคม การเรียนรู้ และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต (กรมการศึกษานอกโรงเรียน. 2543 : 4)

ดังนั้นการศึกษาเป็นการวางแผน และเป็นไปโดยตั้งใจ เพื่อให้มีกระบวนการเรียนการสอนเกิดขึ้น และผู้เรียนได้รับสิ่งที่ตั้งใจจะให้เกิดขึ้น ได้แก่ ความรู้ ทักษะ และเจตคติ อย่างไรก็ตาม การศึกษาไม่จำเป็นต้องจัดในโรงเรียน อาจจัดนอกโรงเรียนหรือนอกระบบ เช่น ที่บ้าน ที่ทำงาน ในชุมชน สอนเป็นกลุ่ม เป็นรายบุคคล สอนโดยวิธีการทางไกล หรือสื่ออื่น ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น ในขณะที่การเรียนรู้ก็เกิดขึ้นได้ทุกหนทุกแห่งไม่จำกัด เวลา และสถานที่ ดังนั้นการปลูกฝังให้บุคคลมีนิสัยใฝ่เรียนรู้เป็นพื้นฐานที่จำเป็นในการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ การเรียนรู้ควรเป็นไปอย่างต่อเนื่องและตลอดชีวิต การสร้างสรรค์วัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับสังคมการเรียนรู้

แนวคิดและการพัฒนา

การศึกษาตลอดชีวิตเป็นแนวคิดที่มีมานานแล้วพร้อมกับสังคมมนุษย์ แต่ในทางปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม เริ่มต้นจากการตระหนักความจริงที่ว่าการศึกษาไม่ได้เริ่มต้นและสิ้นสุดที่การศึกษาในโรงเรียน หากครอบคลุมไปถึงการเรียนรู้ที่ได้รับจากแรกเกิดไปจนถึงการเรียนรู้ในช่วงสุดท้ายของชีวิต บุคคลจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตในสังคม และการศึกษาต่อเนื่องจากการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งเป็นการศึกษาชนิดที่เพิ่มพูน ความรู้ และประสบการณ์ อยู่ตลอดเวลา และเพียงพอที่จะให้บุคคลสามารถปรับตัวได้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นด้านอาชีพ การงาน วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการปกครอง ในวิถีทางที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของแต่ละคน เพื่อบุคคลนั้นสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขและมีคุณภาพ (สนอง โฉนิติวิเศษ. 2536 : 5)

การพัฒนาแนวคิดการศึกษาตลอดชีวิตมีมาช้านาน ในทัศนะของพระพุทธศาสนามีคำสอนว่า “การศึกษาหรือสิกขาเป็นหลักที่สอนว่ามนุษย์จะต้องแก้ไขพัฒนาตัวเองอยู่เสมอ และจะต้องพัฒนาตัวเองตลอดเวลาโดยไม่ประมาณ คือหยุดไม่ได้ ถ้าหยุดเป็นการประมาณ” (พระธรรมปิฎก. 2542 : 17) ดังนั้น การศึกษาเป็นการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง ดังมีคำกล่าวในศาสนาพุทธเสมอว่า “การศึกษาคือชีวิต ชีวิตคือการศึกษา” ในคัมภีร์กุรอ่านของศาสนาอิสลาม มีคำสอนว่ามนุษย์จะต้องมีการเรียนอย่างต่อเนื่อง “จากเปลจนถึงหลุมฝังศพ” (from cradle to graveyard) ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ภูมิปัญญาบุคคลของไทย ท่านกล่าวว่า การเรียนรู้เกิดขึ้นตั้งแต่ “จากครรภ์มารดาถึงเชิงตะกอน” (from womb to tomb) จอห์น

ดิวอี้ (John Dewey) นักปรัชญา การศึกษาพิพัฒนาการนิยมที่ยิ่งใหญ่ของโลกเห็นว่า จุดจบทางการศึกษานั้นไม่มี การศึกษาเป็นกระบวนการตลอดชีวิต “การศึกษาที่แท้จริงเกิดขึ้นหลังจากเรียนจบจากโรงเรียน และไม่มีเหตุผลที่จะต้องหยุดก่อนตาย” (Elias & Merriam. 1995: 55 อ้างอิงจาก Dewey. 1916 : 25) จอห์น คอมินีเยส (John Comenius) นักการศึกษาที่สำคัญผู้หนึ่งในกลุ่มพิพัฒนาการนิยม (Progressivism) มีชีวิตเมื่อ 300 ปีที่แล้ว เสนอว่าควรจัดให้มีโรงเรียนสำหรับคนทุกวัย ได้แก่ โรงเรียนสำหรับเด็กแรกเกิด เด็กก่อนวัยเรียน เด็กและเยาวชน วัยเรียน คนหนุ่มสาว และคนชรา หรือ แม้แต่โรงเรียนเพื่อเตรียมตัวมรณกรรม ดังนั้นตั้งแต่เกิดจนตายคนเราจะได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องทุกช่วงอายุ ซึ่งตรงกับความหมายของการศึกษาตลอดชีวิต

ถึงแม้ว่าแนวคิดการจัดการศึกษาตลอดชีวิตจะมีมาแต่บรรพกาล แต่เริ่มได้รับการพัฒนาให้ชัดเจนขึ้นในระดับสากลโดยองค์การยูเนสโกเมื่อไม่นาน สรุปลงได้ดังนี้ (สุนทร สุนันท์ชัย. 2543)

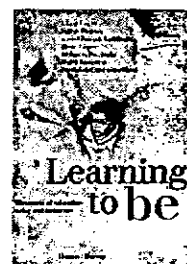
ในปี ค.ศ. 1960 (พ.ศ. 2503) ในการประชุมระหว่างชาติว่าด้วยการศึกษาผู้ใหญ่ (World Education Conference on Adult Education) ณ กรุงมอนทรีออล ประเทศแคนาดา ได้เริ่มเห็นความสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิตเป็นครั้งแรก

ในปี 2511 โรเบิร์ต ฮัทชิน (Robert M. Hutchin) นักการศึกษาผู้ใหญ่ชาวอเมริกัน ได้เขียนหนังสือเรียกร้องให้ชาวโลกหันมาสนใจการจัดการศึกษาตลอดชีวิต และช่วยกันสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning Society) โดยได้เขียนทัศนะไว้ว่า การศึกษาที่พึงประสงค์ควรมุ่งให้ไกลกว่าการพัฒนาแรงงาน ไปสู่การสร้างสรรค์ความเป็นมนุษย์ และประจักษ์ในแก่นแท้ของความเป็นมนุษย์ แยกแยะความดีและชั่ว ด้วยวิจารณญาณ ดำเนินชีวิตได้อย่างกลมกลืนและเอื้ออาทรต่อมนุษย์ สังคม ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม (กรมการศึกษานอกโรงเรียน. 2538 : 8)

ในปี ค.ศ. 1970 (พ.ศ. 2513) องค์การยูเนสโกได้จัดพิมพ์เอกสารชื่อ "An Introduction to Lifelong Education"

ในปี ค.ศ. 1975 (พ.ศ. 2515) ณ กรุงโตเกียว และ ในปี ค.ศ. 1976 (พ.ศ. 2519) ณ กรุงไนโรบี ประเทศเคนยา ที่ประชุมทั้งสองแห่งได้ย้ำความสำคัญของการศึกษาผู้ใหญ่ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตลอดชีวิต

ในปี ค.ศ. 1972 (พ.ศ. 2515) องค์การยูเนสโกได้รับรองรายงานของคณะกรรมการระหว่างชาติ ว่าด้วยการพัฒนาการศึกษา (International Commission on the Development of Education) ชื่อ Learning to Be: The World of Education Today and Tomorrow (การเรียนรู้เพื่อชีวิต: โลกของการศึกษาในปัจจุบันและอนาคต) ซึ่ง เอ็ดการ์ ฟอว์ (Edgar Faure) อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการประเทศฝรั่งเศส เป็นประธาน ได้เสนอในรายงานว่าการศึกษตลอดชีวิตเท่านั้นที่จะทำให้บุคคลเป็นคนที่สมบูรณ์ จึงจำเป็นต้องนำการศึกษาตลอดชีวิตเป็นแนวคิดหลักในการวางแผนนโยบายการศึกษาในอนาคต ทั้งของประเทศพัฒนาและด้อยพัฒนา (สุนทร สุนันท์ชัย. 2543 : 7 อ้างอิงจาก Faure. 1972 : 182)

✓ หลักการของการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ความคิดรวบยอดเกี่ยวกับการเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นกุญแจสำคัญที่จะนำเราไปสู่ ศตวรรษที่ 21 คณะกรรมาธิการนานาชาติว่าด้วยการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ได้จัดทำ รายงานเสนอต่อยูเนสโก ในปี 2539 เรื่อง การเรียนรู้: ชุมทรัพย์ในตน ในรายงานฉบับนี้ ได้วิเคราะห์ความคิดรวบยอดเกี่ยวกับการเรียนรู้ตลอดชีวิตออกเป็นสี่เสาหลัก ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ผู้แปล. 2543 : 1)

1. การเรียนรู้เพื่อรู้ (Learning to know) เป็นการผสมผสานความรู้ที่กว้างขวางเข้าด้วยกัน โดยมีความเป็นไปได้ที่จะมีการศึกษาลงลึกในบางวิชาที่เลือกไว้ ภูมิหลังกว้าง ๆ เช่นนี้ จะเป็นใบเบิกทางนำไปสู่การศึกษตลอดชีวิต โดยช่วยวางรากฐานที่มั่นคงสำหรับให้คนมีจิตใจชอบแสวงหาความรู้อยู่ตลอดเวลา

2. การเรียนรู้เพื่อปฏิบัติได้จริง (Learning to do) เป็นการเรียนรู้ในลักษณะที่จะช่วยสร้างความสามารถให้มนุษย์ดำรงชีพอยู่ในสถานการณ์ต่างๆ ได้ ความสามารถและทักษะดังกล่าวจะสามารถสร้างให้เกิดขึ้นได้ ถ้าผู้เรียนได้มีโอกาสทดลองและพัฒนาความสามารถของตน โดยมีส่วนร่วมในโครงการประสบการณ์ในงานอาชีพหรืองานทางสังคมอย่างจริงจัง

3. การเรียนรู้เพื่อที่จะอยู่ร่วมกัน (Learning to live together) เป็นการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความเข้าใจผู้อื่นทั้งในแง่ประวัติศาสตร์ ธรรมเนียมประเพณี และค่านิยมทางจิตใจ ซึ่งจะเป็นพื้นฐานสำหรับการรังสรรค์จิตวิญญาณใหม่ที่ตระหนักถึงการพึ่งพาอาศัยกัน รวมทั้งการวิเคราะห์ ปัญหา ดำเนินโครงการร่วมกัน และเรียนรู้วิธีการแก้ปัญหาข้อขัดข้องต่างๆ ร่วมกัน

4. การเรียนรู้เพื่อชีวิต (Learning to be) เป็นการเรียนรู้เพื่อสามารถปรับปรุงบุคลิกภาพของตนให้ดียิ่งขึ้น โลกในศตวรรษที่ 21 ทุกคนยังจำเป็นต้องมีความเป็นอิสระ และรู้จักตัดสินใจ มีดุลยพินิจและรับผิดชอบต่อตนเองมากขึ้น มีเหตุผล มีความซาบซึ้งในสุนทรียภาพ สมรรถภาพ สมรรถนะทางร่างกาย และทักษะในการติดต่อสื่อสารกับผู้อื่น อีกทั้งมีความรับผิดชอบต่อส่วนตัวอย่างแรงกล้าที่จะบรรลุเป้าหมายร่วมกันกับผู้อื่น

ในประเทศสหรัฐอเมริกาแนวคิดเรื่องการศึกษาตลอดชีวิตตั้งแต่ปี ค.ศ. 1950 และในปี ค.ศ. 1960 ได้ออกกฎหมายว่าด้วยการศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong Education Act) และได้ตั้งศูนย์วิจัยเกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีวิต และศูนย์การเรียนรู้ตลอดชีวิตในหลายสถานที่ โดยรัฐบาลอเมริกันให้ความสำคัญเรื่องการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างต่อเนื่องมาตลอด

ในสมัยประธานาธิบดี จอร์จ บุช (George Bush) ได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาตลอดชีวิตอย่างจริงจัง โดยจัดให้มี โครงการส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต (Project Lifelong Learning) มีเป้าหมายว่าภายในปี 2000 ผู้ใหญ่อเมริกันทุกคนจะสามารถอ่านออกเขียนได้ พร้อมทั้งมีความรู้และทักษะที่จำเป็นต่อการแข่งขันในด้านเศรษฐกิจกับนานาชาติ สามารถแสดงออกซึ่งสิทธิและความรับผิดชอบในฐานะพลเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าว ได้กำหนดมาตรการไว้ที่สำคัญคือ การพัฒนาทักษะขั้นสูง ซึ่งเป็นทักษะที่มีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตในสังคมโลกาภิวัตน์ มี 3 ประการได้แก่ ทักษะในเรื่อง: การใช้เหตุผล (Reasoning) การแก้ปัญหา (Problem Solving) และการตัดสินใจ (Decision Making) คาดว่าผู้ที่มีทักษะทั้ง 3 ประการนี้จะสามารถวิเคราะห์และประเมินข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันได้อย่างลึกซึ้งและถูกต้อง และจะช่วยให้สามารถใช้ประโยชน์จากข้อมูลข่าวสาร และสถานการณ์ในชีวิตต่าง ๆ ได้อย่างสร้างสรรค์

เมื่อวันที่ 18 พฤศจิกายน 1997 มีการรณรงค์ในการประชุมเรื่องการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning Conference) รองประธานาธิบดี อัล กอร์ (Al Gore) ได้กล่าวสุนทรพจน์เกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีวิตไว้ ดังนี้ (<http://www.vpskillssummit.org/speeches.asp>)

"...ขอบคุณที่ให้ผมมาพูดเกี่ยวกับ...วันนี้ เราไม่ได้เผชิญกับศตวรรษใหม่เท่านั้น แต่เป็นเศรษฐกิจแบบใหม่ที่ต้องใช้ข้อมูล การวิจัย และเทคโนโลยี เป็นเศรษฐกิจที่ให้คุณค่ากับทักษะต่างๆ และเหนือสิ่งอื่นใดคือความสามารถในการผลิตของประชาชน เศรษฐกิจที่จะให้ชีวิตที่ดีกว่าให้แก่ประชาชนอเมริกันทั้งหลายได้ ถ้าเพียงแต่เราได้เตรียมพวกเขาสำหรับการนี้ และให้เครื่องมือที่ช่วยให้เขาทำสิ่งที่ดีที่สุดให้ชีวิตของพวกเขา เหนือสิ่งอื่นใด คนอเมริกันรุ่นต่อไปจะได้รับการศึกษาที่ดีที่สุดในประวัติศาสตร์อเมริกาและหมายความว่าการศึกษาไม่ได้จบลงเพียงเมื่อนักเรียนของเราก้าวพ้นจากประตูโรงเรียนเท่านั้น"

Al Gore กล่าวว่า หลักการหลายประการในการรับความรู้ใหม่ๆ มิได้แตกต่างไปจากปัจจุบัน แต่สิ่งที่แตกต่างคือความสำเร็จที่แท้จริงของชาวอเมริกันทุกคนในเศรษฐกิจแบบใหม่ เศรษฐกิจแบบใหม่ในปัจจุบันขึ้นอยู่กับความสามารถของคนอเมริกันในการเรียนทักษะใหม่ๆ และได้รับความรู้ใหม่ คณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาตลอดชีวิตของผู้เรียน (The Commission for a Nation of Lifelong Learners) ได้ชี้ให้เห็นว่าทศวรรษต่อไปนั้น 75% ของแรงงานในปัจจุบันจำเป็นต้องได้รับการอบรมใหม่ และเป็นที่น่าเสียดายว่า จำนวนเปอร์เซ็นต์ของแรงงานที่ต้องการรับการฝึกอบรมใหม่ที่ต่ำที่สุดคือกลุ่มผู้ออกกลางคัน โดยมีความต้องการเพียง 5% กลุ่มผู้จบมัธยมศึกษามีความต้องการ 15% ผู้จบปริญญาตรีมีความต้องการ 35% และผู้จบปริญญาโทมีความต้องการ 50%

การศึกษาตลอดชีวิตในประเทศที่พัฒนาแล้ว ส่วนใหญ่เป็นการฝึกอบรมทักษะขั้นสูง เน้นการเรียนรู้เพิ่มทักษะการทำงานที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูง ความสามารถในการวิเคราะห์ การใช้เหตุผล การแก้ปัญหา และการตัดสินใจ เพื่อการประเมินข้อมูลและข่าวสารในยุคโลกาภิวัตน์ เพื่อการพัฒนาประชาชนให้เรียนรู้และปรับตัวเท่าทันการเปลี่ยนแปลงในทุกด้านอย่างมีประสิทธิภาพและคุณภาพ

เหตุผลและความจำเป็นของการศึกษาตลอดชีวิต

สุนทร สุนันท์ชัย (2543 : 13-26) ได้สรุปความจำเป็นและเหตุผลของการศึกษาตลอดชีวิต ไว้ 4 ด้าน คือ 1) ด้านปรัชญา 2) จิตวิทยา 3) สังคมวัฒนธรรม และ 4) เศรษฐกิจ สุมาลี สังข์ศรี (2543 : 6-9) ทำการวิจัยเรื่องการศึกษาตลอดชีวิต พบว่าเหตุผลและความจำเป็นหลัก ๆ มี 7 ด้าน ได้แก่ 1) ความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและอาชีพการงาน 2) การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและวัฒนธรรม 3) ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการและเทคโนโลยี 4) ความเปลี่ยนแปลงด้านสังคมและการเมือง 5) ความเปลี่ยนแปลงด้านความเป็นอยู่และการดำรงชีวิต 6) การเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างของประชากร และ 7) ข้อจำกัดของการจัดการศึกษาที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน และยังมีเหตุผลด้านอื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมาก สามารถสังเคราะห์และวิเคราะห์เป็นเหตุผลและความจำเป็นในภาพรวมได้ดังนี้

1. **ด้านปรัชญาการศึกษาตลอดชีวิต** สังคมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มนุษย์ต้องสามารถปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลง และควบคุมการเปลี่ยนแปลงให้เป็นไปอย่างเหมาะสม การศึกษาเป็นเครื่องมือพัฒนามนุษย์ไปสู่ความสมบูรณ์ และยังเป็นเครื่องมือในการสร้างสังคมการเรียนรู้ และสร้างบุคคลใหม่ให้กับสังคมการเรียนรู้ ความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคม และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี โดยเฉพาะเทคโนโลยีสารสนเทศ ทำให้เกิดสังคมโลกาภิวัตน์ (Globalization) ทำให้โลกกลายเป็นสังคมโลก สังคมยุคข่าวสารข้อมูล (Information Age) สามารถติดต่อกันได้ทั่วโลกอย่างไม่จำกัดระยะเวลาและระยะทาง เศรษฐกิจยุคดิจิทัล (Digital Economy) เกิดการค้าขายผ่านเครือข่ายอิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Data Exchange) เปลี่ยนโฉมหน้าระบบเศรษฐกิจอย่างฉับพลันและรวดเร็ว หากประเทศใดตามไม่ทันก็จะเกิดผลเสียหายกับระบบเศรษฐกิจของประเทศอย่างมาก เทคโนโลยีชีวภาพ (Bio-Technology) มีผลต่อโครงสร้างระบบการผลิตและเศรษฐกิจอย่างมหาศาล กระแสความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีอย่างรวดเร็วและต่อเนื่องแปรเปลี่ยนระบบการผลิต ก่อให้เกิดผลผลิตอุตสาหกรรมและเกษตรกรรมประเภทใหม่ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบเทคโนโลยี เร่งเร้าให้สังคมต่าง ๆ ต้องสร้างการเรียนรู้ (Learning

Society) และพัฒนาองค์ความรู้ (Knowledge Based Society) มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษยชาติ พลิกผันกระแสวัฒนธรรมและอารยธรรม

ความรวดเร็วฉับพลันของการเปลี่ยนแปลงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ดังกล่าว มีบทบาทที่สำคัญต่อชีวิตมนุษย์ และส่งผลเร่งรัดให้มนุษย์ต้องตื่นตัวปรับเปลี่ยนตนเอง และสังคมชุมชนทั้งค่านิยม องค์กร สถาบัน ตลอดจนวิถีการดำเนินชีวิตให้สอดคล้องสอดคล้องกันตลอดเวลา ดังนั้นการที่จะเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โลกและสังคมมนุษย์จะต้องรู้จักปรับตัวเองให้พร้อมที่จะรับสภาวะใหม่อย่างรู้เท่าทัน ติดตามการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้อย่างใกล้ชิด นอกจากจะทำให้มนุษย์สามารถปรับตัวให้ผสมกลมกลืนกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ยังสามารถช่วยให้มองเห็นแนวโน้มในอนาคตได้ล่วงหน้า สามารถเตรียมตัวและเลือกทิศทางที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของตนเองและชุมชนได้มากที่สุด (สนอง โลหิตวิเศษ. 2536 : 6) บุคคลมีหน้าที่ปรับตัวเองตามความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง และควบคุมการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นให้เป็นไปได้อย่างเหมาะสม

2. ด้านจิตวิทยา การศึกษาตลอดชีวิตมีความจำเป็น เพราะมนุษย์สามารถเรียนรู้ได้ไม่ว่าอยู่ในวัยใด แม้ในวัยผู้ใหญ่ก็สามารถเรียนรู้ได้ อาจมีเพียงความสามารถบางอย่างที่อาจเสื่อมลงได้ เช่น ความเร็วในการตอบสนอง การที่บุคคลอายุสูงขึ้น มักจะยุติการเรียนรู้ นั่น เป็นเพราะสาเหตุบางประการ เช่น ขาดแรงจูงใจ ซึ่งสาเหตุเหล่านี้แก้ไขได้

3. ด้านสังคมและวัฒนธรรม การศึกษาตลอดชีวิตมีความจำเป็นเพราะสังคมมีความซับซ้อน บุคคลจำเป็นต้องได้รับการฝึกอบรมให้รู้จักการเลือกสรรสิ่งที่เป็นประโยชน์กับตนเอง สังคมปัจจุบัน มีการมองแบบแยกส่วนอันเป็นผลมาจากการเน้นความชำนาญเฉพาะด้านมากเกินไป ทำให้ไม่มองชีวิตอย่างบูรณาการ บุคคลจึงจำเป็นต้องได้รับการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อรู้จักโลกที่กว้างออกไป เมื่อบุคคลได้เติบโตขึ้นในวัยต่าง ๆ บทบาทในชีวิตจะเปลี่ยนแปลงไป การศึกษาหาความรู้อย่างต่อเนื่องจึงมีความจำเป็นเพื่อให้สามารถรับบทบาทที่เปลี่ยนแปลงไปได้ เมื่อบุคคลมีการศึกษาต่อเนื่องสามารถทำให้ปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ให้มีคุณภาพชีวิตดีขึ้น บุคคลต้องเรียนรู้วิธีเลือกสรรและผสมผสานสิ่งดีที่มีอยู่กับสิ่งใหม่ที่กำลังมีขึ้น ให้กลมกลืนไปด้วยดี

4. ด้านเศรษฐกิจ การศึกษาตลอดชีวิตมีความจำเป็นในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เพื่อให้สามารถประกอบอาชีพได้ การศึกษาในโรงเรียน ช่วยฝึกอบรมให้ผู้เรียนมีพื้นฐานทางวิชาสามัญ และมีกิจนิสัยที่เหมาะสมเมื่อเข้าสู่ระบบการจ้างงาน บุคคลผู้นั้นก็ต้องได้รับการฝึกอบรมให้มีทักษะจากนายจ้างอีก ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การให้การศึกษาด้านนี้ไม่ได้เสร็จสิ้นสมบูรณ์มาแต่ในระบบโรงเรียน แต่จะต้องนำมาจัดเพิ่มเติมในรูป

การศึกษานอกระบบ และคงจะต้องทำต่อเนื่องตลอดชีวิต เพื่อให้ทักษะที่มีอยู่ได้รับการยกระดับให้ทันสมัยอยู่เสมอ

5. **วิกฤตทางการศึกษา** การขยายตัวด้านประชากรอย่างรวดเร็ว และการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของประชากร ทำให้ทุกประเทศประสบปัญหาการให้ศึกษาแก่ประชาชนที่เพิ่มมากขึ้น และเรียกร้องด้านการศึกษามากขึ้น การศึกษาในรูปแบบปัจจุบันจึงไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ จึงเน้นรูปแบบการศึกษาให้ประชาชนเรียนรู้ด้วยตนเอง การขยายโอกาสสำหรับการศึกษตลอดชีวิต การสร้างสรรค์วัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิต

เงื่อนไขการดำเนินงานเรื่องการเรียนรู้ตลอดชีวิต

การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นเรื่องที่กว้างขวาง มีขอบข่ายตั้งแต่กิจกรรมที่มีโครงสร้างและมีแบบแผนสูงไปจนถึงกิจกรรมที่ไม่มีแบบแผน การเรียนรู้ตลอดชีวิตที่เป็นระบบ อาจช่วยให้บุคคลได้รับการชี้แนะแนวทาง และเกิดความมั่นใจ ที่จะดำเนินชีวิตในสภาพความไม่แน่นอน ความคลุมเครือของชีวิตไปได้ การเรียนรู้ตลอดชีวิตจะเป็นกุญแจสำคัญที่จะสร้างความสามารถให้บุคคล ได้พัฒนาตนเองและเข้าร่วมสร้างสรรค์สังคมตลอดจนได้ประโยชน์จากความเปลี่ยนแปลงทางสังคม (สุนทร สุนันท์ชัย และ สมอง โลหิตวิเศษ. 2543 : 19)

จะเห็นได้ว่าการเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นกุญแจที่จะนำไปสู่ศตวรรษที่ 21 หัวใจสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิต มีจุดเริ่มต้นอยู่ที่การฝึกให้เป็นคนตื่นตัวต่อการศึกษามุ่งถึงความอยากรู้ อยากรู้อยากเห็น ในสิ่งต่างๆ อยู่ตลอดเวลาโดยเหตุนี้ การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันสำหรับคนทุกคน และทุกขั้นตอนของชีวิต การเรียนรู้ตลอดชีวิตจึงมีรูปแบบและวิธีการเรียนรู้ที่หลากหลาย บุรณาการในชีวิตปกติของมนุษย์ จะเห็นว่าการเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นการผลิตและสร้างสรรค์ “ทุนปัญญา” ในทุกรูปแบบ

สุนทร สุนันท์ชัย และ สมอง โลหิตวิเศษ (2543 : 21) กล่าวถึงรายงานของ OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าในการดำเนินการเรียนรู้ตลอดชีวิตนั้น มีเงื่อนไขสำคัญสามประการที่เป็นสิ่งจำเป็นในการพัฒนายุทธศาสตร์การฝึกกำลังการดำเนินงานเรื่องการเรียนรู้ตลอดชีวิต ดังนี้

1. การเรียนรู้ตลอดชีวิตไม่สามารถจะเกิดขึ้นจากการบังคับ แต่จะมีขึ้นและเติบโตได้จากความริเริ่มที่หลากหลาย โดยผู้ปฏิบัติหลายฝ่ายในวงการต่างๆ

2. บทบาทของรัฐบาลไม่ใช่การสร้าง_ จัด หรือออกค่าใช้จ่ายให้แก่ "ระบบการเรียนรู้ตลอดชีวิต" ทั้งระบบ แต่มีหน้าที่กำกับติดตาม และแนะแนวการพัฒนา จัดสรรทรัพยากรให้เกิดความเสมอภาค เป็นระบบที่ยืดหยุ่น และมีประสิทธิภาพ
3. ลักษณะของการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่หลากหลาย มีรูปแบบมีวิธีการมากขึ้น และมีการดำเนินการตลอดชีวิต ทำให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องมีการประสานงานระหว่างนโยบายจำนวนมาก และเกี่ยวข้องกับทั้งเศรษฐกิจมหภาค นโยบาย และโครงสร้าง

หลักการการศึกษาตลอดชีวิต

ในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต มีหลักการที่สำคัญ ๆ ดังนี้

1. เป็นการศึกษาของคนทุกคนและทุกวัย เพื่อพัฒนาบุคคลในช่วงต่างๆ ของชีวิต ปรับตัวให้ทันการเปลี่ยนแปลง ดำรงชีวิตอย่างมีความสุข เป็นการเน้นในเรื่องความเสมอภาคของโอกาสทางการศึกษา
2. เป็นกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต บุรณาการและเชื่อมโยงการเรียนรู้ในระบบโรงเรียน นอกโรงเรียน และตามอัธยาศัย
3. ทุกหน่วยงานในสังคม มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
4. รูปแบบยืดหยุ่นความเสมอภาค ยืดหยุ่น หลากหลาย ปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์ ความเหมาะสม และสนองความต้องการของผู้เรียน มียุทธศาสตร์ในการจัดทำได้หลาย ๆ วิธี หรือผสมผสาน บุรณาการ ใช้สื่อประเภทต่าง ๆ หรือสื่อประสม เช่นเรียนจากผู้สอน วิทยุ โทรทัศน์ วีดิทัศน์ คอมพิวเตอร์ แบบเรียนสำเร็จรูป หนังสือพิมพ์ การประชุม การอบรม ฯลฯ ทั้งนี้เนื้อหาจะต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนนั้น
5. ระบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิต จะมีการดำเนินการตั้งแต่ระดับชาติ ระดับภาค และระดับท้องถิ่น ตั้งแต่ นโยบาย จุดมุ่งหมาย กลุ่มเป้าหมาย รูปแบบการจัด การวางแผน โครงสร้างการจัดองค์กร การบริหารงาน และการจัดการตลอดจนการจัดกิจกรรมที่ต้องคำนึงถึง วัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ หลักยุทธศาสตร์ในการเรียนรู้ สื่อ การวัดผล การประเมินผล การกระจายอำนาจ การมีส่วนร่วมของชุมชน และองค์กรท้องถิ่น
6. ในการจัดจะมีแนวทางที่สำคัญดังนี้ (Cropley. 1980)
 - 6.1 สามารถสนองความต้องการของบุคคล และสังคม

- 6.2 สร้างความสมดุลระหว่างโอกาสที่จะได้รับการศึกษา และความต้องการการศึกษา
- 6.3 ให้โอกาส และเสรีภาพแก่บุคคล ที่จะได้รับการตอบสนองในด้านเป้าหมาย ช่วงเวลา สถานที่ และอื่น ๆ ในการแสวงหาการศึกษาตลอดชีวิต
- 6.4 อำนวยและหล่อเลี้ยงความอยากรู้อยากเห็น และความพยายามส่วนบุคคล
- 6.5 กระตุ้นและสนับสนุนผู้เรียนให้เรียกร้อง การบริการการศึกษาที่มีคุณภาพสูง
- 6.6 ส่งเสริมให้มีความเสมอภาคและยุติธรรม ในโอกาสเข้าเรียนด้วยการจัดการในด้านเวลา สถานที่ วิธีการ และอื่น ๆ

ระบบและโครงสร้างการศึกษาตลอดชีวิต

ฟิลลิป คูมบ์ (Philip Coombs) และ แมนซัวร์ อห์เหม็ด (Mansoor Ahmed) ได้สำรวจการจัดการศึกษาและอบรมต่าง ๆ ทั่วโลก เพื่อที่จะแสวงหาแนวทางในการจัดการศึกษาให้แก่เยาวชนและผู้ใหญ่ที่อยู่นอกระบบโรงเรียน ผลการศึกษาในครั้งนั้น ได้จำแนกกิจกรรมการศึกษาและการเรียนรู้ ที่มนุษย์ใช้ในการศึกษาเล่าเรียนอยู่ในสังคมปัจจุบันออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน. 2543 : 2)

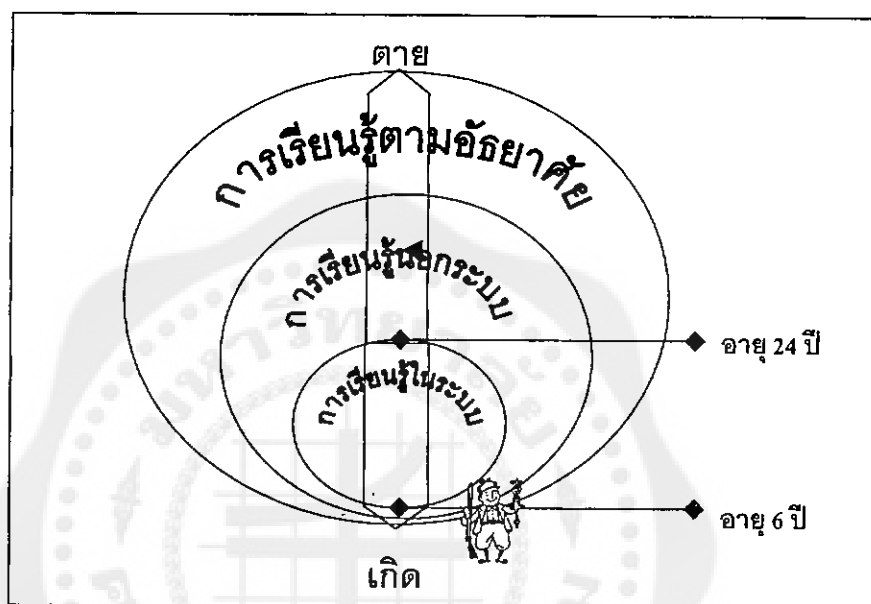
1. การศึกษาในระบบ (Formal Education)
2. การศึกษานอกระบบ (Non-formal Education)
3. การศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education)

กิจกรรมทั้ง 3 ประเภทนี้ยังใช้ในการเรียนรู้ด้วย โดยอาจจะผสมผสานบูรณาการกิจกรรมทั้ง 3 ประเภท หรือใช้กิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งเป็นเอกเทศก็ได้

คูมบ์ พรอสเซอร์ และ อห์เหม็ด (Coombs, Proser, & Ahmed. 1973) ให้ความแตกต่างระหว่างการศึกษาในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย ไว้ดังนี้ **การศึกษาในระบบ (Formal Education)** เป็นการศึกษาที่มีระบบโครงสร้างตามระดับชั้นในสถาบันการศึกษา เริ่มตั้งแต่ระดับการศึกษาต่ำกว่าประถมศึกษา จนถึงระดับมหาวิทยาลัย โดยทั่วไปเป็นการศึกษาแบบเต็มเวลา และให้การสนับสนุนโดยรัฐบาล **การศึกษานอกระบบ (Nonformal Education)** หมายถึงกิจกรรมการศึกษาต่าง ๆ ที่จัดขึ้นอย่างมีระบบ และจัดขึ้นนอกการศึกษาในระบบ โดยออกแบบให้ตอบสนองความต้องการการเรียนรู้เฉพาะของกลุ่มต่าง ๆ ของประชากร ไม่ว่าจะเป็นการเสริมหรือการติดตามการศึกษาในระบบโรงเรียน หรือในบางกรณีอาจเป็นทางเลือกหรือชดเชย

การศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) เป็นกระบวนการศึกษาตลอดชีวิต ที่ทุกคนหามาและสะสมไว้ ในเรื่อง ความรู้ ทักษะ ทศนคติ และ การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นเอง จากประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน และการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม

จากคำนิยามดังกล่าวข้างต้นนี้ อาจสรุปภาพรวมของการเรียนรู้ตลอดชีวิตของแต่ละบุคคลได้ดังนี้

ภาพประกอบ 1 ระบบการเรียนรู้ตลอดชีวิตของแต่ละบุคคล

จากภาพประกอบ 1 แสดงระบบการเรียนรู้ตลอดชีวิตของแต่ละบุคคล ในวัยเด็ก จะได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตในสังคม จากระบบการศึกษา ในโรงเรียนหรือการศึกษาในระบบเป็นส่วนใหญ่ และอาจได้รับจากการศึกษานอกโรงเรียนหรือนอกระบบเป็นส่วนน้อย หลังจากนั้นจะได้รับการศึกษาต่อเนื่อง ทั้งจากการศึกษาในระบบและนอกระบบและการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ในวัยผู้ใหญ่จะเรียนรู้นอกระบบและอัธยาศัยมากขึ้น การเรียนรู้ของแต่ละบุคคลจะเกิดขึ้นอย่างไม่เป็นทางการเกิดขึ้นโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจจากการสังเกตและประสบการณ์ ซึ่งจัดว่าเป็นการเรียนรู้จากระบบการศึกษาตามอัธยาศัย

การศึกษาในระบบ หรือการศึกษาในโรงเรียนมีประวัติความเป็นมาอย่างต่อเนื่องเป็นเวลานาน มีหลักสูตรมีระเบียบปฏิบัติ มีการกำหนดบทบาทของผู้เกี่ยวข้องอย่างชัดเจน มีการกำหนดขอบเขตเรื่องอายุ มีการแบ่งระดับตามชั้นที่เรียน โดยผู้เรียนจะมีความก้าวหน้าขึ้นไปตามลำดับ จึงดูเหมือนว่าการศึกษาในโรงเรียนเน้นหนักในแบบแผน เน้นหนักในมาตรฐานมุ่งประกาศนียบัตร ไม่ยืดหยุ่น มุ่งเตรียมบุคคลเพื่ออนาคต

เช่น เพื่อการเรียนรู้ต่อ เพื่อประกอบอาชีพ เพื่อการนำไปใช้หลังจากจบการศึกษา ซึ่งมักจะใช้ช่วงเวลาระยะยาว เช่น การศึกษาในโรงเรียน วิทยาลัย และมหาวิทยาลัย เป็นต้น ระเบียบและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของระบบโรงเรียนทำให้นักพัฒนาสังคม และผู้อยู่ในวงการศึกษาริเริ่มวิพากษ์วิจารณ์แบบแผนอันค่อนข้างจะตายตัว และความล่าช้าในการปรับตัวให้เข้ากับเหตุการณ์ภายนอกของการศึกษาในระบบโรงเรียน แต่ถ้าวิเคราะห์ให้ดีแล้วการศึกษาในระบบโรงเรียนยังสามารถให้บริการในการถ่ายทอดความรู้ ความคิด ทักษะ และวัฒนธรรมต่าง ๆ ของคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่งอย่างมีประสิทธิภาพ และยังไม่มียุทธวิธีอื่นใดสามารถเข้ามาทดแทนการศึกษาในระบบโรงเรียนได้ จึงควรพยายามหาทางปรับปรุงประสิทธิภาพ และการสนับสนุนการศึกษาในระบบโรงเรียนให้ดียิ่งขึ้น

การศึกษานอกระบบ ได้แก่ กิจกรรมการศึกษา การฝึกอบรม หรือการเผยแพร่ต่าง ๆ ที่ดำเนินการนอกระบบโรงเรียน กิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ เหล่านี้ มีวัตถุประสงค์ที่จะเปลี่ยนแปลงความรู้ ความคิด ทักษะ หรือ การเรียนรู้ของบุคคล

× การศึกษานอกระบบมีการกำหนดหลักสูตร ระเบียบปฏิบัติทำนองเดียวกับการศึกษาในระบบโรงเรียน แต่หลักสูตรและระเบียบแบบแผนต่าง ๆ มีลักษณะยืดหยุ่นมากกว่า มุ่งสนองวัตถุประสงค์เฉพาะเจาะจงมากกว่าการเรียนรู้ในโรงเรียน เช่น การฝึกอบรมหลักสูตรระยะสั้น การอบรมระหว่างประจำการ กิจกรรมส่งเสริมด้านต่าง ๆ การเผยแพร่ด้วยสื่อต่าง ๆ รวมทั้งสื่อมวลชน ฯลฯ การศึกษานอกระบบเปิดโอกาสให้กลุ่มเป้าหมายมีโอกาสในการเข้าร่วมกิจกรรมตามความต้องการ

การศึกษาตามอัธยาศัย ระบบการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการ เป็นระบบที่ไม่มีหลักสูตร ระเบียบวิธีหรือแบบแผนใด ๆ เป็นการเรียนรู้ที่เกิดตามธรรมชาติวิสัย เป็นระบบที่เกิดขึ้นก่อนการศึกษาใด ๆ กิจกรรมที่เห็นชัดเจนมากที่สุด ได้แก่ การอบรมเลี้ยงดูภายในครอบครัว เด็กเรียนรู้ภาษา การประพฤติปฏิบัติต่าง ๆ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมภายในครัวเรือน การเรียนรู้ด้านการอาชีพจากบิดามารดาเมื่อถึงวัยอันสมควร เมื่อโตขึ้นเด็กก็มีโอกาสเรียนรู้มากขึ้น จากเพื่อน ๆ และบุคคลภายนอกครัวเรือน เมื่อโตขึ้นก็จะเรียนรู้จากคำบอกเล่า การพบปะสนทนากับคนอื่น ๆ รวมทั้งจากการกระทำของตนเอง จะเห็นได้ว่าจะไม่มีการออกแบบจัดกระทำใด ๆ ระบบการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการก็เกิดขึ้นและมีอยู่ตลอดเวลา และระบบนี้ก็คงจะทดแทนด้วยระบบอื่นไม่ได้เช่นกัน แต่ก็เป็นไปได้ที่จะปรับปรุงประสิทธิภาพของระบบดังกล่าวให้ดีขึ้นได้ เช่น การเผยแพร่ข่าวสาร ข้อมูลที่จำเป็นให้ไปถึงบุคคลในระยะเวลาที่เหมาะสม การพบปะสนทนาให้ความรู้บุคคลที่อยู่รอบ ๆ ให้มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องมากขึ้น

จะเห็นว่าการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และระบบการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการต่างก็เป็นประโยชน์ ในการให้การศึกษาแก่บุคคลทั้งสิ้น โดยเฉพาะหากได้มีการจัดการที่เหมาะสม จึงไม่ควรเลือกใช้ระบบใดระบบหนึ่ง แต่ควรจะเป็นประเด็นว่าจะดำเนินการอย่างไร เพื่อก่อให้เกิดการประสานสัมพันธ์ระหว่างระบบทั้ง 3 ระบบ ในการก่อก่อให้เกิดการเรียนรู้ตามแนวทางการศึกษาตลอดชีวิต

ความแตกต่างระหว่างการศึกษาในระบบและการศึกษานอกระบบ

ในวิธีการปฏิบัติ การนำการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยไปใช้ในบริบทต่าง ๆ กันทั่วโลก ก็มีประเด็นในเรื่องการให้ความหมายและจุดเน้น ที่อาจแตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ พื้นฐานทางวัฒนธรรม ระบบการศึกษา และบริบทอื่น ๆ ของแต่ละประเทศ

ซิมคินส์ (Simkins. 1977) ได้วิเคราะห์โครงการการจัดการศึกษานอกระบบ และกำหนดกรอบแนวคิดของการศึกษานอกระบบไว้ว่า การศึกษานอกระบบเน้นเรื่องความยืดหยุ่น ความเป็นท้องถิ่น แต่ยังคงมีหลักสูตรอยู่ในรูปแบบการจัดการศึกษา การศึกษานอกระบบยังเกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ การฝึกอบรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนอกสถาบันการศึกษา ฟอร์ดแฮม (Fordham. 1993) เห็นว่าการศึกษานอกระบบมีคุณลักษณะหลัก ๆ อยู่ 4 ประการดังนี้

1. สัมพันธ์กับความต้องการของกลุ่มผู้ด้อยโอกาส
2. เกี่ยวข้องกับบุคคลเฉพาะกลุ่ม
3. มีจุดประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างชัดเจน
4. มีความยืดหยุ่นในองค์กรและวิธีการ

ในประเทศตะวันตกเห็นว่า การศึกษานอกระบบไม่ใช่เนื้อหาสาระทางด้านนโยบาย ส่วนใหญ่มีการจัดการศึกษานอกระบบในรูปแบบอื่น ๆ ที่มีชื่อเรียกต่างกันออกไป เช่น การศึกษาชุมชน (Community Education) การเรียนรู้ชุมชน (Community Learning) การเรียนรู้ตามอัธยาศัย (Informal Learning) และ การสอนทางสังคม (Social Pedagogy) เป็นต้น

สรุปความแตกต่างของการศึกษาในระบบและการศึกษานอกระบบในบริบทของการศึกษานอกระบบ ไว้ดังนี้ (Smith 2001. <http://www.infed.org/biblio/b-nonform.htm> อ้างอิงจาก Simkins. 1977)

องค์ประกอบ	การศึกษาในระบบ	การศึกษานอกระบบ
จุดมุ่งหมาย	ในระยะยาว และ โดยทั่วไปมีการให้เครดิต	ในระยะสั้น และ เฉพาะอย่าง โดยทั่วไปไม่มีเครดิต
ระยะเวลา	วงจรระยะยาว มีการเตรียมการ เรียนเต็มเวลา	วงจรระยะสั้น มีการเกิดซ้ำ ๆ เรียนบางเวลาหรือภาคพิเศษ
เนื้อหา	ทำให้เป็นมาตรฐาน เน้นตัวป้อนหรือผู้เรียนที่เข้ามา เน้นความเป็นวิชาการ โปรแกรมกำหนดคุณสมบัติของผู้เข้ามาเรียน	ทำให้เป็นรายบุคคล เน้นผลลัพธ์ คือผู้เรียนที่ออกไป เน้นการนำไปใช้ได้ ผู้เรียนเป็นผู้กำหนดคุณสมบัติการเข้ามาในโปรแกรม
ระบบการส่งผ่านความรู้ (Delivery System)	เรียนในสถาบันการศึกษา และแยกตัวจากสิ่งแวดล้อม โครงสร้างสูง ไม่ยืดหยุ่น ครูเป็นศูนย์กลาง และใช้ทรัพยากรมาก	สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม และชุมชน มีความยืดหยุ่น ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และประหยัดทรัพยากร
การควบคุม	มีระบบการควบคุมภายนอก และเป็นไปตามโครงสร้าง ลำดับชั้น	มีระบบการบริหารและควบคุมตนเอง เป็นประชาธิปไตย

แนะนำแหล่งค้นคว้าเพิ่มเติม

1. <http://dnfe5.nfe.go.th> ศูนย์การศึกษาตามอัธยาศัย กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ
2. <http://www.infed.org> การศึกษาตามอัธยาศัย และการเรียนรู้ตลอดชีวิต
3. ค้นข้อมูลจากเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ใช้ Search Engine เช่น <http://www.siamguru.com/> ค้นภาษาไทย และ Search Engine เช่น <http://www.yahoo.com/> หรือตัวอื่น ๆ ที่ท่านรู้จักค้นข้อมูล โดยแนะนำ Keywords เช่น
 - การศึกษาตลอดชีวิต (lifelong education)
 - การเรียนรู้ตลอดชีวิต (lifelong learning)
 - การศึกษานอกระบบ (non-formal/nonformal education)
 - การศึกษาในระบบ (formal education)
 - การศึกษาตามอัธยาศัย (informal education) หรือ การศึกษาตามวิถีชีวิต การศึกษาตามธรรมชาติ การศึกษารูปนัย

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

1. ให้ผู้เรียนศึกษาบทที่ 1 มาล่วงหน้าก่อนเรียนในชั้นเรียน จากเอกสารประกอบการสอนนี้
2. ผู้สอนชี้แจงขอบข่ายของเนื้อหา การศึกษาตลอดชีวิต

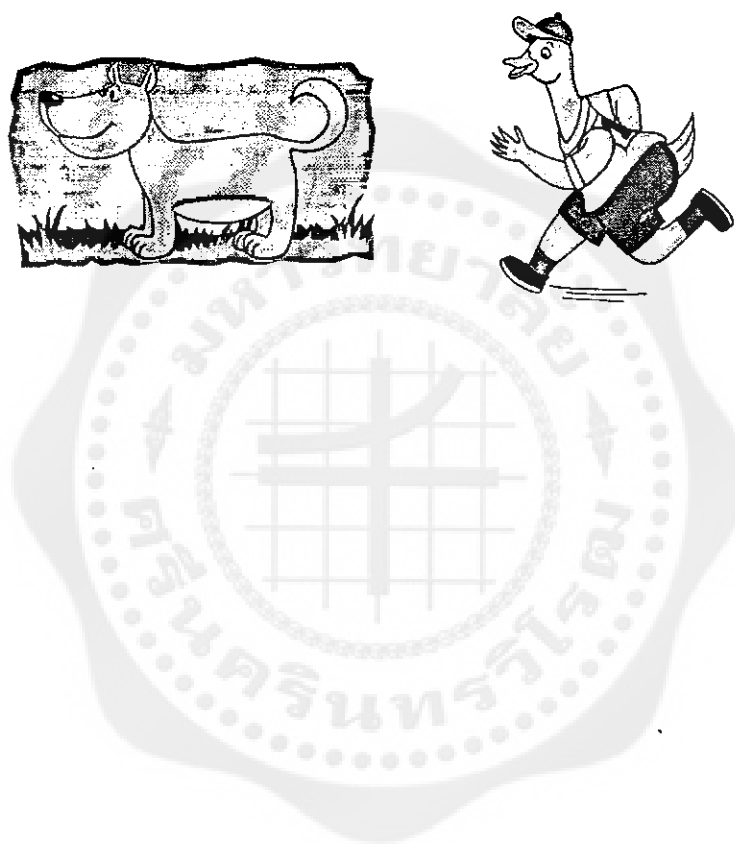
3. ผู้สอนบรรยายและถามคำถามประกอบการอภิปรายในชั้นเรียน โดยให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็นเรื่องการศึกษาตลอดชีวิต ในด้านความหมาย แนวคิด ความเชื่อ และหลักการ ผู้สอนสรุปจากการอภิปรายในชั้นเรียน และเพิ่มเติมสาระต่าง ๆ ให้ครอบคลุม
4. ให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็นส่วนตัว ว่ามีความเชื่ออย่างไร ว่าการศึกษาตลอดชีวิตมีความจำเป็นสำหรับบุคคลที่จะทำให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี จำเป็นต่อสังคม ประเทศ และสังคมโลก
5. ให้ผู้เรียนแบ่งกลุ่มอภิปรายและวิเคราะห์ประเด็น ต่อไปนี้ เสร็จแล้วให้แต่ละกลุ่มนำเสนอเป็นภาพรวมสำหรับชั้นเรียน
 - ก. กิจกรรมการศึกษาใดที่จัดเป็นกิจกรรมการศึกษาในระบบ กิจกรรมใดเป็นการศึกษานอกระบบ และกิจกรรมใด เป็นการศึกษาตามอัธยาศัย หรือมีกิจกรรมการศึกษาอื่นใด ที่ไม่จัดเข้าในการศึกษา 3 ประเภทนี้ อธิบายและให้เหตุผล
 - ข. ความแตกต่างระหว่าง ประเด็นตามตารางต่อไปนี้ ของการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

ลักษณะ	การศึกษาในระบบ	การศึกษานอกระบบ	การศึกษาตามอัธยาศัย
1. หลักสูตร			
2. กลุ่มเป้าหมาย			
3. การลงทะเบียน			
4. วิธีการเรียน			
5. ระยะเวลา			
6. ผู้สอน			
7. การสอบ			
8. สถานที่เรียน			
9. ประกาศนียบัตร			
10. อื่นๆ เช่น การมุ่งเน้น			

- ค. จุดแข็ง จุดอ่อน ของการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

การประเมินผล

1. ใช้วิธีการสังเกต การแสดงความคิดเห็นของผู้เรียน ในด้าน ความสนใจ ประสิทธิภาพ เจตคติ ความรู้ และความเข้าใจ ในเรื่องการศึกษาตลอดชีวิต
2. ใช้วิธีการสังเกตประเมินความร่วมมือในการอภิปรายในกลุ่มย่อยของแต่ละบุคคล ว่าผู้เรียนสามารถระบุ อธิบาย และวิเคราะห์ ประเด็นการอภิปรายต่าง ๆ ได้เพียงไร ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และสามารถสรุปแนวคิดรวมกันเป็นของกลุ่มได้ดีเพียงไร
3. ประเมินจากเนื้อหาสาระ วิธีการนำเสนอเนื้อหาสาระ ความเข้าใจ และเจตคติ ในการนำเสนอผลการอภิปรายกลุ่ม
4. ใช้วิธีการตั้งคำถามสู่ตัวบุคคล หรือถามทั้งชั้น และให้ทุกคนช่วยกันเสริม เพื่อประเมินความรู้ความเข้าใจในความคิดรวบยอด เรื่องการศึกษาตลอดชีวิตในด้าน ความหมาย แนวคิด หลักการ เหตุผลความจำเป็น ระบบการศึกษาที่เป็นองค์ประกอบการศึกษาตลอดชีวิต เป็นต้น ในภาพรวมทั้งชั้นว่าผู้เรียนมีความเข้าใจเพียงไร

บทที่ 2

การศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ

ความนำ

การศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ มีความสัมพันธ์กันในด้านความเป็นมา แนวคิด หลักการ ทฤษฎี การจัดการศึกษา และกลุ่มเป้าหมาย การศึกษานอกระบบนำแนวคิด หลักการ ของ การศึกษาผู้ใหญ่มาใช้ทั้งในภาคทฤษฎีและปฏิบัติ บทนี้จะสำรวจการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ ในด้าน ความหมาย หลักการ ลักษณะการจัด และความเป็นมา และแนวโน้มในการดำเนินงาน โดยทั่วไป เพื่อเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการทำความเข้าใจ ที่มาของแนวคิด และปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ และการศึกษานอกระบบกลุ่มต่าง ๆ ต่อไป

เนื้อหา

1. การศึกษาผู้ใหญ่
 - ความหมาย
 - แนวคิด : การพัฒนา
 - การศึกษาผู้ใหญ่ในฐานะศาสตร์สาขาหนึ่ง
 - หลักการของการศึกษาผู้ใหญ่
 - การศึกษาผู้ใหญ่ : ปฏิญาอัมบุร็ก
 - แนวทางการดำเนินการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ในอนาคต
2. การศึกษานอกระบบ
 - ความสำคัญและความจำเป็น
 - ลักษณะสำคัญของการจัดการศึกษานอกระบบ
3. ความเป็นมาของการจัดการศึกษานอกระบบสำหรับประเทศที่กำลังพัฒนา
 - หลักคิดของคุมบี
 - ความหมายของการศึกษานอกระบบ
 - การนำหลักคิดของคุมบีไปใช้

สรุปแนวคิด

1. การศึกษาผู้ใหญ่จะเกี่ยวข้องกับการศึกษาทุกประเภท ที่จัดให้สำหรับประชาชนผู้ใหญ่ที่อยู่ นอกระบบโรงเรียน รวมทั้งนักศึกษาผู้ใหญ่ที่เรียนนอกเวลาตามสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ลักษณะการจัด การเรียนการสอนมีความยืดหยุ่นเหมาะสมกับสภาพของผู้ใหญ่ที่อยู่นอกระบบ การศึกษาผู้ใหญ่โดยทั่วไปมัก เป็นการเรียนแบบนอกระบบ และเป็นการศึกษาตลอดชีวิตของผู้ใหญ่ การศึกษาใหญ่นับเป็นศาสตร์ สาขาหนึ่งที่มีลักษณะเป็นสหวิทยาการ การประชุมการศึกษาผู้ใหญ่ของโลกที่เมืองอัมบุร็ก มีปฏิญญา ร่วมกันว่า การศึกษาผู้ใหญ่จะเน้นการเรียนรู้ของผู้ใหญ่กับการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยให้บุคคลเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้เพื่อการพัฒนา

2. การศึกษานอกระบบเป็นการจัดการศึกษาทุกประเภท สำหรับประชาชนทุกวัยที่อยู่นอก ระบบโรงเรียน ตามแนวทางการศึกษาตลอดชีวิต จึงเป็นการขยายการให้บริการของการศึกษาผู้ใหญ่ไปสู่ ประชาชนที่ไม่ใช่วัยผู้ใหญ่และอยู่นอกระบบโรงเรียนด้วย การศึกษานอกระบบ เป็นการจัดที่มีโครงสร้าง ยืดหยุ่น เพื่อให้เหมาะสมกับประชาชนกลุ่มเป้าหมาย แต่ต่างกับการศึกษาผู้ใหญ่ที่กลุ่มเป้าหมายรวมถึง

ประชาชนทุกวัย ที่อยู่นอกระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบเป็นนวัตกรรมและเป็นกลไกในการพัฒนาที่ ฟิลลิป คูมบี้ และคณะ แนะนำให้กับองค์การยูเนสโกนำมาเพื่อแก้ปัญหาวิกฤตทางการศึกษาของโลก โดยเฉพาะสำหรับประเทศที่กำลังพัฒนาและด้อยพัฒนา ตั้งแต่ประมาณ ปี ค.ศ. 1970

วัตถุประสงค์

เมื่อผู้เรียนศึกษาจบบทนี้ แล้ว ผู้เรียนมีความสามารถ

1. อธิบายความหมาย แนวคิด และหลักการ ของการศึกษาผู้ใหญ่ได้
2. อธิบายลักษณะการจัดการศึกษานอกระบบ และความเป็นมาของการศึกษานอกระบบได้
3. วิเคราะห์หลักคิดของ ฟิลลิป คูมบี้ ที่มีผลต่อการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบได้
4. วิเคราะห์ความแตกต่างและความสัมพันธ์ระหว่าง การศึกษาผู้ใหญ่ การศึกษานอกระบบได้

การศึกษาผู้ใหญ่ (Adult Education)

ความหมาย

การศึกษาผู้ใหญ่ (Adult Education) โดยทั่วไปหมายถึงกิจกรรมการศึกษาทุกประเภทและทุกรูปแบบที่จัดขึ้นสำหรับประชาชนผู้ใหญ่ที่อยู่นอกระบบโรงเรียน และในทางปฏิบัติการกำหนดอายุประชากรวัยผู้ใหญ่ก็อาจแตกต่างกัน เช่น ในบางประเทศกำหนดประชาชนวัยผู้ใหญ่อายุ 20 ปี ขึ้นไป สำหรับประเทศไทย เมื่อประมาณ 10-15 ปีที่ผ่านมาเคยกำหนดประชาชนวัยผู้ใหญ่เป็นผู้ที่พ้นเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับ คือ ประชาชนที่มีอายุย่างเข้าปีที่ 15 ขึ้นไป ในปัจจุบันเมื่อจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ประชาชนที่พ้นเกณฑ์การศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี จะมีอายุ 18 ปี ขึ้นไป

โดยที่การให้ความหมายของการศึกษาผู้ใหญ่แตกต่างกันไป ในแต่ละประเทศ องค์การศึกษาและวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือเรียกสั้น ๆ ว่า องค์การยูเนสโก

(UNESCO) ได้ให้นิยามไว้ในระดับสากลว่า “การศึกษาผู้ใหญ่ หมายถึง กระบวนการจัดบริการการศึกษาทุกรูปแบบ ที่นอกเหนือจากการเรียนการสอนตามปกติในโรงเรียน ไม่ว่าจะเป็นการเรียนในเนื้อหาใด หรือใช้วิธีการใดก็ตาม อาจจัดเป็นรูปชั้นเรียนหรือไม่เป็นชั้นเรียนก็ได้ มีตั้งแต่การศึกษาขั้นพื้นฐาน คือ หัดอ่าน หัดเขียน ไปจนถึงการศึกษาระดับสูง ในระดับอุดมศึกษา อาจจัดเรียนภาคนอกเวลา จัดในรูปของการศึกษาระบบเปิดหรือการศึกษาทางไกล เพื่อช่วยให้ผู้ใหญ่

Morning tutoring sessions at the Laubach Center of Literacy Services

ได้เพิ่มพูนความรู้พัฒนาความสามารถด้านอาชีพ ปลูกฝังหรือเปลี่ยนแปลงทัศนคติ รวมทั้งเพื่อให้มีความสมบูรณ์ในชีวิต กิจกรรมการศึกษาดังกล่าวมักจะเป็นกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน

มากกว่าที่จะเป็นกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตรปกติของสถาบันการศึกษาในระดับต่าง ๆ" (ปฐม นิคมานนท์. 2543 : 148 อ้างอิงจาก UNESCO. 1979 : 1)

การประชุมนานาชาติ เรื่องการศึกษาผู้ใหญ่ครั้งที่ 5 ระหว่างวันที่ 14-18 กรกฎาคม 2540 ณ เมืองฮัมบูร์ก ประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน โดยสถาบันการศึกษาของยูเนสโก (UNESCO Institute for Education-UIE) ร่วมกับองค์การยูเนสโก และองค์กรนานาชาติ ได้ให้คำนิยามการศึกษาผู้ใหญ่ หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ทั้งปวงที่จัดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบทางการหรือไม่เป็นทางการ ที่ผู้ใหญ่ได้พัฒนาความรู้ความสามารถ หรือปรับปรุงพัฒนาความสามารถในวิชาชีพที่สนองต่อความต้องการของเขา สังคมการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ครอบคลุมถึงการศึกษาแบบเป็นทางการ การศึกษาต่อเนื่อง การเรียนนอกระบบโรงเรียน การเรียนรู้ตามอัธยาศัย หรือการเรียนรู้โดยบังเอิญที่เกิดขึ้นในสังคมแห่งการเรียนรู้

ในประเทศตะวันตกมีความเห็นว่า การให้คำนิยามการศึกษาผู้ใหญ่ในเชิงปรัชญาแล้ว ยังไม่ชัดเจนที่จะกระทำได้ ทั้งนี้เพราะ มีองค์กร หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนเป็นจำนวนมากและมีความหลากหลาย ให้บริการกิจกรรมการศึกษาผู้ใหญ่ ในรูปแบบที่แตกต่างกันไป ตามบริบทของแต่ละองค์กร และภายใต้สังคมที่องค์กรนั้นอยู่ จึงเป็นการยากในการกำหนดหลักเกณฑ์สำหรับลักษณะเหล่านั้น นอกจากนำลักษณะนั้น ๆ มาเป็นตัวอย่างของการศึกษาผู้ใหญ่

การให้คำนิยามตามลักษณะวัยผู้ใหญ่ ในเรื่อง อายุ วุฒิภาวะทางด้านจิตวิทยา และบทบาททางสังคม ในการจัดลำดับความสำคัญก็ขึ้นอยู่กับบริบทในการพิจารณาเรื่องนั้น ๆ

การให้คำนิยามในประเด็นการศึกษาผู้ใหญ่ มีความแตกต่างจากการศึกษาโดยทั่วไป เช่น มัลคัม โนลส์ (Malcolm Knowles) เห็นว่าศาสตร์และศิลปะของการสอนผู้ใหญ่ (Andragogy) แตกต่างจากการสอนเด็ก (Pedagogy) ซึ่งเป็นการให้นิยามที่สำคัญ และเป็นแนวคิดที่มีการนำไปใช้ในกรสอนผู้ใหญ่ทั่วโลก

ในทัศนะของนักปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่แล้วเห็นว่า การให้คำนิยามที่ชัดเจนและถูกต้องเป็นหัวใจของการแสวงหาทางปรัชญา และมักพบว่า ข้อสรุปและคำนิยามของนักปรัชญากลุ่มหนึ่ง จะเป็นจุดเริ่มต้นและเป็นปัญหาของนักปรัชญากลุ่มต่อไป การให้คำนิยามความหมายของการศึกษาผู้ใหญ่ จึงมีความแตกต่างระหว่างนักปรัชญาที่มีระบบแนวคิดแตกต่างกัน (School of Thought)

แนวคิด: การพัฒนา

แนวคิดการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ได้เริ่มต้นมาช้านาน ตั้งแต่สมัยกรีกโบราณก่อนคริสต์ศักราช นักการศึกษากลุ่มเสรีนิยมในสมัยนั้น เชื่อว่ามนุษย์ควรได้รับการพัฒนาสติปัญญา ความมีเหตุผล คุณธรรม และจริยธรรม เพราะเชื่อว่าภารกิจของรัฐคือการบูรณาการปลูกฝังประชาชนให้ยึดมั่นในคุณธรรม เพื่อให้เป็นประชาชนที่มีคุณภาพ รัฐบาลให้การศึกษากับประชาชนในรูปแบบต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต (จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) นักปรัชญาการศึกษากลุ่มพัฒนาการนิยม เชื่อว่าการศึกษาไม่มีเหตุผลที่จะหยุดก่อนตาย สำหรับดิวอี้แล้วการศึกษาเป็นการสะสมประสบการณ์ตลอดชีวิต

การศึกษาผู้ใหญ่ในฐานะที่เป็นศาสตร์สาขาหนึ่ง

ปฐม นิคมานนท์ (2542 : 138) ได้อธิบายรายละเอียดในเรื่องนี้ สรุปได้ดังนี้ การศึกษาผู้ใหญ่มีลักษณะเป็นทั้งสาขาวิชา เหมือนกับการศึกษาค้นคว้าในศาสตร์สาขาอื่น ๆ ขณะเดียวกันก็มีลักษณะเป็นงานภาคปฏิบัติ คือเป็นการจัดกิจกรรมและบริการแก่ประชาชนที่อยู่นอกระบบโรงเรียน งานด้านปฏิบัติมีมาช้านานแล้วควบคู่กับมนุษยชาติ การศึกษาผู้ใหญ่มีลักษณะเป็นประยุกต์วิทยา ซึ่งขึ้นอยู่กับเงื่อนไขและความจำเป็นของแต่ละสังคม ศาสตร์สาขาอื่นจะมุ่งเน้นการศึกษาค้นคว้าวิชาการเฉพาะด้าน การศึกษาผู้ใหญ่เป็นสหวิทยาการคือ ประยุกต์ความรู้จากหลาย ๆ สาขาวิชามาเพื่อให้เข้าใจธรรมชาติและพฤติกรรมของผู้ใหญ่ ลักษณะการเรียนรู้และการส่งเสริมให้ผู้ใหญ่เกิดการเรียนรู้ที่ดี ตลอดจนค้นคว้าหาแนวทางในการขยายโอกาสทางการศึกษาไปสู่ประชาชน เพื่อให้บุคคลได้เรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ และสร้างบรรยากาศของสังคมแห่งการเรียนรู้อย่างแท้จริง

ในด้านการปฏิบัตินั้นพิจารณาได้หลายมุม เช่น รูปแบบของกิจกรรม ลักษณะและวิธีการให้บริการ องค์กรที่ให้บริการ ตลอดจนกลุ่มเป้าหมายที่รับบริการ เป็นต้น ซึ่งเป็นงานที่มีขอบข่ายกว้างขวาง สถาบันที่เกี่ยวข้องและร่วมรับผิดชอบก็มีความแตกต่างกันอย่างหลากหลาย อาจกล่าวได้ว่า กิจกรรมการศึกษาผู้ใหญ่เกิดขึ้นกับทุกคน มีทุกหนทุกแห่งและตลอดเวลา ภารกิจของนักการศึกษาผู้ใหญ่ อยู่ที่ว่าทำอย่างไรจึงจะช่วยให้ผู้ใหญ่สามารถเรียนรู้ได้ดีที่สุด ตามความสนใจ ความต้องการของบุคคล กลุ่มคน หรือ ชุมชนโดยส่วนรวมและเหมาะสมกับสภาพการณ์นั้น ๆ

วิธีการที่ใช้ในการศึกษาผู้ใหญ่จะขึ้นอยู่กับองค์กร หน่วยงาน หรือ สถาบันที่จัดบริการทางการศึกษาผู้ใหญ่ ซึ่งส่วนใหญ่จะมีวิธีการและขอบเขตการดำเนินงานของตน โดยเฉพาะ รวมทั้งภาษาและคำศัพท์โดยเฉพาะสำหรับวงการของตน เช่น บรรณารักษ์ ฝ่ายพิพิธภัณฑสถาน ศูนย์การฝึกอบรม ศูนย์การศึกษาต่อเนื่องของมหาวิทยาลัย ศูนย์การศึกษาผู้ใหญ่ หรือองค์กรอื่นๆ ต่างก็มีรูปแบบ วิธีการ และเป้าหมายในการทำงาน

ของตน แม้องค์กรหรือสถาบันเหล่านั้นจะให้บริการแก่ชุมชนในพื้นที่เดียวกันก็ตาม ก็ยังยากที่จะสื่อสาร หรือหารูปแบบวิธีการที่ตรงกันได้ แนวโน้มความร่วมมือระหว่างองค์กรหน่วยงานต่าง ๆ ในการดำเนินการจัดการศึกษาผู้ใหญ่มีมากขึ้น มีความพยายามที่จะกำหนดเป้าหมายหลักร่วมกัน เพื่อให้มีความสอดคล้องเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ให้ประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชนผู้รับบริการ

รูปแบบการศึกษาผู้ใหญ่ เช่น การเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนจากสื่อมวลชน การเรียนรู้จากการปฏิบัติงาน หรือ การดำรงชีวิตประจำวัน การลงทะเบียนเรียนจากสถาบันการศึกษา หรือบริการต่าง ๆ ที่มีในสังคม เช่น การประชุมสัมมนา เป็นต้น

หลักการของการศึกษาผู้ใหญ่

โดยปกติผู้เรียนผู้ใหญ่ เป็นผู้ที่จบการศึกษาในโรงเรียนมาเป็นระยะเวลาหนึ่ง และมีความปรารถนาที่จะเรียนเรื่องใดเรื่องหนึ่งนอกระบบโรงเรียน ผู้เรียนผู้ใหญ่มีความเหมาะสมกับการศึกษาแบบนอกระบบมากกว่าการศึกษาในระบบ ในขณะที่นักศึกษาในระดับปริญญาตรี หรือนักศึกษาในวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัยจะถูกจัดให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาในระบบโรงเรียน นักศึกษาผู้ใหญ่ในมหาวิทยาลัยที่เรียนแบบเต็มเวลาก็จะถูกจัดให้เป็นนักศึกษาในระบบมากกว่านอกระบบ หลักการสำคัญของการศึกษาผู้ใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนการสอน มีผู้สรุปไว้ว่ามีลักษณะดังนี้ (A Toolkit for Volunteer Leaders March, 2001. <http://www.ianr.unl.edu/ianr/4h/volun/arlen/principi.htm>)

1. กระบวนการสอนและกิจกรรมการเรียนรู้มีลักษณะเป็นพลวัต (Dynamic) มีการปฏิสัมพันธ์ (Interaction) และมีความร่วมมือกัน (Cooperative) การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนและผู้เรียนเป็นสิ่งที่จำเป็น ผู้สอนและผู้เรียนยอมรับในความรับผิดชอบสำหรับการเรียนรู้ ผู้เรียนมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้นและเต็มใจ ผู้สอนอาจเป็นผู้เรียน และผู้เรียนเป็นผู้สอนได้ถ้ามีประสบการณ์เพียงพอ ผู้สอนเป็นผู้รับผิดชอบการสอนผู้เรียนให้รู้วิธีที่จะเรียน (Teaching the learner how to learn) ซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญมากกว่าว่าจะเรียนอะไร ผู้เรียนมีสิทธิที่จะรู้ว่าผู้สอนมีความคาดหวังอะไรบ้าง ผู้สอนมีหน้าที่ชี้แจงทำความเข้าใจต่อผู้เรียน นอกจากผู้สอนมีทักษะการสื่อสารทางวาจาเป็นอย่างดีแล้ว ผู้สอนจะต้องเป็นผู้ฟังที่มีประสิทธิภาพด้วย ผู้เรียนมีหน้าที่สร้างความสัมพันธ์ระหว่างข้อเท็จจริงและแหล่งการเรียนรู้ กับประสบการณ์ที่ผ่านมาในวิถีทางที่ทำให้การเรียนรู้มีความหมายต่อตนเอง

2. คนมีความสำคัญมากกว่าเนื้อหาวิชาที่สอนหรือเทคนิคการเรียนการสอน ข้อมูลหรือข้อเท็จจริงจะไม่มีประโยชน์นอกเสียจากว่าจะมีคุณค่าสำหรับผู้เรียน เมื่อผู้เรียนตัดสินใจยอมรับการเรียนรู้หมายถึงรูปแบบของชีวิตจะเปลี่ยนไป บุญแจ

สำคัญที่จะนำไปสู่การเรียนรู้คือสิ่งที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน ผู้สอนจะต้องรู้จักผู้เรียน และผู้เรียนต้องช่วยให้ผู้สอนรู้จักผู้เรียนมากขึ้น ผู้สอนต้องพยายามทำให้การเรียนรู้เกี่ยวข้องกับผู้เรียน ผู้เรียนต้องยอมรับความรับผิดชอบเท่า ๆ กับผู้สอนในการทำให้การเรียนรู้เกี่ยวข้องกับตนเอง ผู้สอนต้องมีความอดทนเพราะความก้าวหน้าในการสอนขึ้นอยู่กับ การก้าวไปของผู้เรียน ผู้เรียนต้องสร้างความพยายามที่จะเรียนและทดลองที่จะอยู่กับผู้สอน และส่งสัญญาณให้ผู้สอนทราบว่าการสอนเร็วหรือช้าไป ผู้สอนจะเริ่มสอนเมื่อผู้เรียนมีความพร้อมที่จะเรียน และผลักดันที่จะสร้างสรรพคุณภาวะในตัวผู้เรียน วุฒิภาวะเป็นความสามารถและความเต็มใจที่จะรับผิดชอบการเรียนรู้ ผู้เรียนต้องยอมรับความจำเป็นที่ต้องมีวุฒิภาวะ ทั้งผู้สอนและผู้เรียนมีความยืดหยุ่นอย่างมีประสิทธิภาพในความสัมพันธ์ต่าง ๆ ในกระบวนการเรียนการสอน

3. ผู้สอนและผู้เรียนร่วมกันรับผิดชอบการสอนและการเรียน ทั้งผู้เรียนและผู้สอนจะต้องร่วมมือและช่วยเหลือกัน ถึงแม้ว่าการเรียนรู้จะเป็นเรื่องการตัดสินใจของแต่ละบุคคลที่ผู้เรียนจะเปลี่ยนพฤติกรรมในชีวิต แต่ผู้อื่นสามารถช่วยให้เกิดการเรียนรู้ในบริบทต่าง ๆ ของสังคมได้ ผู้เรียนต้องไม่พยายามพึ่งพาผู้สอนนอกเสียจากจะมีความจำเป็นอย่างแท้จริง ผู้สอนจะต้องมีความไวต่อความพร้อมของผู้เรียน แรงจูงใจจากผู้สอนก็มีความจำเป็น แต่ผู้เรียนก็ต้องมีความรับผิดชอบในตนเองในเรื่องการมีความพร้อมและมีแรงจูงใจของตนเองที่จะเรียน ผู้เรียนต้องตัดสินใจเกี่ยวกับการเรียนรู้ด้วยตนเองและไม่ทิ้งภาระนี้ให้กับผู้อื่น ผู้สอนช่วยผู้เรียนให้ตัดสินใจและหลีกเลี่ยงการตัดสินใจให้ผู้เรียน ผู้สอนต้องไม่ถามผู้เรียนให้ทำสิ่งที่ผู้สอนเองจะไม่ทำ

4. เป้าหมายของผู้เรียนเป็นตัวกำหนดกระบวนการเรียนการสอน ผู้สอนให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ ผู้สอนควรให้ผู้เรียนตระหนักถึงแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่จะทำให้การเรียนรู้ของผู้เรียนบรรลุเป้าหมาย ผู้เรียนควรเรียนรู้วิธีเลือกแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ และรับผิดชอบการใช้ทรัพยากรให้เป็นไปตามเป้าหมายที่ตนเองมีส่วนร่วมในการกำหนด

5. ฝึกทักษะและสร้างเจตคติในการเรียนรู้ การเรียนรู้ที่เน้นการเปลี่ยนแปลง บางทีการเปลี่ยนแปลงหมายถึงการยอมรับเจตคติที่รับมาจากการเรียนรู้ ผู้สอนช่วยผู้เรียนกำหนดเจตคติที่รับมาจากการเรียนรู้ ผู้สอนช่วยผู้เรียนกำหนดเจตคติต่าง ๆ ที่ต้องการเปลี่ยน ผู้เรียนต้องยอมรับการเปลี่ยนแปลงเจตคติที่จะเป็นประโยชน์ ทั้งผู้เรียนและผู้สอนจะต้องเคลื่อนย้ายจากการเรียนเพื่อได้รับความรู้มาเป็นการฝึกทักษะและเจตคติ ทั้งสองฝ่ายอาจช่วยกันกำหนดทักษะและเจตคติที่สำคัญ สำหรับ

A Life Skills Class

การทำงานด้วยกันและเรียนรู้ด้วยกัน เช่น ผู้เรียนจะทำอะไรกับข้อมูลที่ได้เรียนรู้ และ พฤติกรรมของผู้เรียนจะแตกต่างไปอย่างไรบ้าง

6. ผู้เรียนและผู้สอนก้าวไปด้วยกันในบรรยากาศที่ช่วยเหลือสนับสนุนกัน ไปสู่บรรยากาศของความท้าทายโดยตรง ผู้เรียนและผู้สอนยอมรับว่าผู้ใหญ่เป็นผู้มีประสบการณ์อย่างมากที่จะกำหนดองค์ความรู้ ความรู้สึกที่เข้มแข็ง ความลำเอียง และการสร้างแนวคิดที่ผิด ดังนั้นทั้งสองฝ่ายสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมที่เต็มไปด้วยความสนับสนุนช่วยเหลือแบบเปิดเผย ผู้เรียนควรยอมรับตนเองและเข้าใจว่าทำไมต้องทำและประพฤติเช่นนั้น ผู้เรียนจะทำทลายประสบการณ์และความเชื่อเหล่านั้นให้หายไป จนกระทั่งไม่มีผลต่อวิถีชีวิตของใคร กระบวนการดังกล่าวนี้จะนำไปที่ละเล็กละน้อยและด้วยความรู้สึกที่ดีทั้งสองฝ่าย การท้าทายทันทีทันใดที่ทำให้ผู้ใหญ่รู้สึกไม่ปลอดภัย จะทำให้กระบวนการเรียนรู้หยุดชะงัก และอาจทำลายความสัมพันธ์ระหว่างกันและกันได้ ผู้สอนควรพยายามที่จะไม่ทำลายความสัมพันธ์ระหว่างกันและกัน ผู้สอนควรพยายามที่จะไม่ทำให้ผู้เรียนรู้สึกว่าต้องปกป้องตนเอง ผู้เรียนจะต้องยอมรับหากมีการปกป้องตนเอง ทั้งสองฝ่ายควรมีการปฏิสัมพันธ์กันอย่างเปิดเผย มีความไว้วางใจ ศรัทธาเชื่อถือที่ดีต่อกัน (Good Faith) และแก้ปัญหาข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นอย่างสร้างสรรค์ ทั้งผู้เรียนและผู้สอนจะต้องมีมุมมองต่อผู้สอนในฐานะเป็นผู้ชี้แนะ ในบางเวลาผู้เรียนอาจจะปฏิเสธคำแนะนำของผู้สอนได้ แต่การปฏิเสธควรเป็นไปในทางบวก ผู้สอนควรมีความรู้สึกล่วงไวต่อความต้องการของผู้เรียน และพร้อมยอมรับคำแนะนำ ทั้งสองฝ่ายควรช่วยกันหรือร่วมกันสร้างบรรยากาศที่เข้มข้นบนพื้นฐานของความซื่อสัตย์ จริงใจ เข้าใจและเห็นอกเห็นใจกัน ทั้งสองฝ่ายควรเปิดกว้างสำหรับการท้าทายอื่น ๆ เพื่อที่จะพิจารณาแนวคิดใหม่ ๆ ทางเลือกใหม่ ๆ และความสัมพันธ์ใหม่ ๆ

7. ควรทำการประเมินผลอย่างต่อเนื่องในกระบวนการเรียนการสอน บรรยากาศของการประเมินผลที่เป็นที่ยอมรับจากผู้เรียนและผู้สอนในมิติใหม่ ๆ ที่ผู้เรียนเต็มใจที่จะประเมินตนเองเรื่องที่สำคัญ ผู้เรียนจำเป็นต้องได้รับข้อมูลย้อนกลับจากผู้สอนเพื่อพัฒนาความก้าวหน้า ทั้งสองฝ่ายจำเป็นต้องยอมรับบรรยากาศการเรียนรู้พอ ๆ กับการประเมินผลการเรียนรู้ ทั้งสองฝ่ายมีความยืดหยุ่น และร่วมมือกันในการปรับตัวให้เข้ากับบรรยากาศการเรียนรู้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องข้อมูล ทักษะ หรือเจตคติ หรือเป็นผลรวมของเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้

8. การเรียนรู้จะเกิดขึ้นเมื่อผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในทางบวก เมื่อผู้เรียนสร้างการเรียนรู้ในทางบวกในกลุ่มผู้เรียน ความก้าวหน้าในการเรียนรู้จะเป็นไปอย่างรวดเร็วและมีความสำคัญอย่างเป็นนัย ความไว้วางใจ ความปลอดภัย และความมั่นใจซึ่งกันและกัน จะช่วยสนับสนุนการเรียนรู้ในกลุ่ม ควรจัดลักษณะการเรียนรู้

และการประเมินที่เป็นการแข่งขันกัน เช่น การได้รับเกรดสูง ๆ แต่ควรส่งเสริม สนับสนุน และสร้างบรรยากาศ ให้ช่วยกันเรียนและให้แต่ละคนประสบผลสำเร็จของตนเอง

สรุปได้ว่าหลักการของการศึกษาผู้ใหญ่ เน้นความเชื่อในหลักการของปรัชญา มนุษยนิยมเป็นส่วนใหญ่ ให้การยอมรับผู้เรียนอย่างเสมอภาคเท่าผู้สอน ทั้งผู้สอนและผู้เรียนร่วมกันรับผิดชอบกระบวนการเรียนการสอน การฝึกทักษะและสร้างเจตคติ ร่วมกันสร้างบรรยากาศที่สนับสนุนการเรียนรู้ และช่วยกันให้แต่ละคนประสบความสำเร็จตามศักยภาพ แต่ในทางปฏิบัติในแต่ละประเทศอาจมีรายละเอียดแตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมและโครงสร้างของระบบการให้การศึกษา

การศึกษาผู้ใหญ่: ปฏิญญาฮัมบูร์ก

สถาบันการศึกษาของยูเนสโก (UNESCO Institute for Education-UIE) ร่วมกับ UNESCO และองค์การนานาชาติ ได้จัดประชุมระหว่างประเทศด้านการศึกษาผู้ใหญ่ ครั้งที่ 5 ขึ้นระหว่างวันที่ 14-18 กรกฎาคม 2540 ณ เมืองฮัมบูร์ก ประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน มีผู้แทนเข้าร่วม 1,411 คน จากประเทศสมาชิก องค์การระหว่างประเทศ และองค์กรพัฒนาต่าง ๆ รวม 150 ประเทศ รวมทั้งประเทศไทย ซึ่งอธิบดีกรมการศึกษานอกโรงเรียนในขณะนั้นคือ ดร.เกษมา วรวรรณ ณ อยุธยา ในฐานะหัวหน้าคณะผู้แทนประเทศไทย และประธานคณะกรรมการการบริหาร UIE (Unesco Institute for Education) ได้รับเชิญให้เป็นคณะกรรมการผู้ร่างปฏิญญาสากล ว่าด้วยการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ เป็นผู้ดำเนินการอภิปราย ร่างปฏิญญา (Declaration) ฮัมบูร์กด้านการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ที่ผู้แทนประเทศต่าง ๆ ให้การรับรองมีรายละเอียดถึง 26 ประเด็น สรุปประเด็นหลัก ๆ ได้ดังนี้ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2541 : 1-55, สุวิทย์ พิษณุสถิตย์, ม.ป.ป.)

1. การพัฒนาที่ยึดบุคคลเป็นศูนย์กลาง และสังคมที่ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ โดยยอมรับในสิทธิมนุษยชน จึงจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยถือว่าการเรียนรู้ของผู้ใหญ่มิใช่เป็นเพียงแค่สิทธิมนุษยชนเท่านั้น แต่เป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาต่าง ๆ ในศตวรรษที่ 21

2. การศึกษาผู้ใหญ่ หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ทั้งปวงที่จัดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบทางการหรือไม่เป็นทางการที่ผู้ใหญ่ได้พัฒนาความรู้ความสามารถ หรือปรับปรุงพัฒนาความสามารถในวิชาชีพที่สนองตอบต่อความต้องการของเขา สังคมการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ครอบคลุมถึงการศึกษาแบบเป็นทางการ การศึกษาต่อเนื่อง การเรียนรู้นอกระบบโรงเรียน การเรียนรู้ตามอัธยาศัย หรือการเรียนรู้โดยบังเอิญที่เกิดขึ้นในสังคมแห่งการเรียนรู้

3. การเรียนรู้ควรเป็นลักษณะของการต่อเนื่องตลอดชีวิต (Education Throughout Life) เพื่อนำไปสู่เศรษฐกิจ สังคม การจัดการไม่รู้หนังสือ และการจัดการความยากจน

4. การเรียนรู้ของผู้ใหญ่จะต้องส่งเสริมศักยภาพของคน ให้สามารถกำหนดชะตาชีวิตของตนเองและสังคมได้ โดยการเรียนรู้อยู่บนพื้นฐานของสิ่งที่สืบทอดกันมาทางวัฒนธรรม และค่านิยมทางสังคม โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมการเรียนรู้ของชุมชน

5. การจัดการศึกษาเพื่อปวงชนให้ได้มีโอกาสศึกษาอย่างทั่วถึง มิใช่เป็นเพียงแค่อิทธิ แต่เป็นหน้าที่และความรับผิดชอบของรัฐ สิทธิในการเรียนรู้ตลอดชีวิตต้องควบคู่ไปกับการกำหนดมาตรการและสถานการณ์ที่จะทำให้เกิดผลจริง โดยรัฐต้องส่งเสริมและเปิดโอกาสให้ชนทุกหมู่เหล่า ทั้งเด็ก สตรี และชนกลุ่มน้อย ฯลฯ ได้มีโอกาสในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตอย่างเสมอภาคและทัดเทียมกัน

6. แนวคิดใหม่ของการศึกษาผู้ใหญ่คือ การให้ประชาชนและชุมชนมีส่วนร่วมการใช้ระบบเครือข่าย ให้มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยเป้าหมายสุดท้าย คือการให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ ที่จะนำไปสู่สังคมที่ยุติธรรมและเสมอภาค และความอยู่ดีกินดี

7. การให้การยอมรับในเรื่องของสิทธิทางการศึกษาและสิทธิในการเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง คือสิทธิในการอ่านและการเขียน สิทธิในการสอบถามและวิเคราะห์ สิทธิในการใช้สอยทรัพยากร และสิทธิในการพัฒนาและเพิ่มศักยภาพของแต่ละคน

8. การเปิดโอกาสให้สตรีเข้าร่วมกิจกรรมและเสริมสร้างพลังสตรี

9. การเสริมวัฒนธรรมแห่งความสงบสุขและการเสริมสร้างประชาธิปไตย

10. การยอมรับในความแตกต่างและความเสมอภาค

11. การให้ความรู้ด้านสุขภาพอนามัย

12. การให้การศึกษเพื่อความยั่งยืนในเรื่องสิ่งแวดล้อม

13. การจัดการศึกษาให้กับชนกลุ่มน้อย กลุ่มชนดั้งเดิมในพื้นที่ ควรคำนึงถึงภาษาและวัฒนธรรมของชนดั้งเดิม

14. การเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจ โดยจัดการศึกษาให้แก่คนที่ได้รับการศึกษาแล้วสามารถนำความรู้ไปใช้ในตลาดแรงงาน หรือเพิ่มพูนรายได้

15. การศึกษาผู้ใหญ่จะต้องจัดบริการให้กับคนทุกกลุ่ม ให้สามารถปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงได้

16. ควรคำนึงถึงความรู้และความสามารถ และประสบการณ์ของผู้สูงอายุ ที่จะ
เป็นประโยชน์ต่อคนในสังคม

17. เนื่องจากแต่ละประเทศมีความแตกต่างกันทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และ
สังคม การดำเนินการ หรือการพิจารณาใช้มาตรการต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ให้
ขึ้นอยู่กับการพิจารณาของแต่ละประเทศ

โดยสรุป การศึกษาผู้ใหญ่ : ปญญัญญัมบุรึก ว่าด้วยการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ เน้น
การพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องยึดบุคคลเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา การมีส่วนร่วมของ
ประชาชนและชุมชน เน้นการใช้ระบบเครือข่ายให้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตลอด
ชีวิต จัดการศึกษาให้กับกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ อย่างทั่วถึง โดยเฉพาะกลุ่มผู้ด้อยโอกาส
เช่น สตรี คนชรา และชนกลุ่มน้อย ให้ได้รับการศึกษาอย่างทัดเทียมกันเหมาะสมกับ
สภาพเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของแต่ละประเทศ

ที่ประชุมยังได้มีการอภิปรายหัวข้อการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ในเรื่องต่าง ๆ เช่น
การเรียนรู้ของผู้ใหญ่เกี่ยวกับ ตนเอง สุขภาพ ครอบครัว ชุมชน สังคม และสภาพแวดล้อม
แนวความคิดจากปญญัญญัมบุรึก แสดงให้เห็นถึงแนวโน้มทางความคิดจาก
นักการศึกษาทั่วโลกว่า การเรียนรู้ของผู้ใหญ่เป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นที่รัฐต้องจัดให้มี
และส่งเสริมให้ประชาชนเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งรัฐบาลไทยได้รับแนวปญญัญญานี้
เป็นส่วนหนึ่งของการจัดการศึกษาให้ผู้ใหญ่ที่อยู่นอกระบบในประเทศไทย

แนวทางการดำเนินงานการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ในอนาคต

(Agenda for the Future of Adult Learning)

ที่ประชุมได้สรุปแนวทางการดำเนินงานการศึกษาผู้ใหญ่ในศตวรรษที่ 21 เพื่อ
ให้บรรลุผลตามปญญัญญาว่าด้วยการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ไว้ 10 ด้าน สรุปได้ดังนี้
(สุวิทย์ พิษณุสถิตย์. ม.ป.ป.)

1. การเรียนรู้ของผู้ใหญ่กับประชาธิปไตย

ในด้านการส่งเสริมประชาธิปไตยกำหนดแนวทางการดำเนิน โดยเน้นการส่งเสริม
ในเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชน การเสริมสร้างให้เกิดความตระหนักในความยุติ
ธรรมและการแบ่งแยกในสังคม ทำให้เกิดการยอมรับ การมีส่วนร่วมและความรับผิดชอบ
มากขึ้นของหน่วยงานภาคเอกชนและกลุ่มหรือองค์กรต่าง ๆ ระดับชุมชน และส่งเสริม
วัฒนธรรมแห่งความสุข การเสวนากันระหว่างวัฒนธรรมต่าง ๆ และสิทธิ
มนุษยชน

2. การปรับปรุงสภาพและคุณภาพการเรียนรู้ของผู้ใหญ่

แนวทางการดำเนินงานการปรับปรุงสภาพ และคุณภาพการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ กำหนดแนวทางดังนี้ สร้างเงื่อนไขให้เกิดการแสดงออกของประชาชน เรื่องความต้องการด้านกาเรียนรู้ การประกันโอกาสทางการศึกษาและคุณภาพทางการศึกษา ให้เปิดสถาบันการศึกษา ทั้งระดับโรงเรียน วิทยาลัย และมหาวิทยาลัย ให้จัดการเรียนรู้สำหรับผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่ ปรับปรุงเงื่อนไขในการพัฒนาวิชาชีพของนักการศึกษาผู้ใหญ่ และผู้ดำเนินกิจกรรมการศึกษาผู้ใหญ่ เปิดโอกาสให้ผู้ใหญ่ได้เรียนรู้นอกเหนือจากที่ได้เรียนมาในระบบโรงเรียน โดยได้เรียนอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ส่งเสริมการวิจัยเชิงนโยบายและการวิจัยเชิงปฏิบัติการ รวมทั้งการศึกษาเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ และการยอมรับนโยบายใหม่ของรัฐและกลไกทางสังคม เช่น การประกันความเสมอภาค การมีกลไกในการกำกับดูแล และการสนับสนุนด้านงบประมาณการบริหารและการจัดการ

3. การประกันสิทธิในการรู้หนังสือ และการศึกษาขั้นพื้นฐานของมวลชน

ในด้านสิทธิการรู้หนังสือและการได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีแนวทางการดำเนินงานดังนี้ สร้างความเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างการรู้หนังสือกับแรงดลใจในการพัฒนาด้านสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจของผู้เรียน ปรับปรุงคุณภาพของโครงการเพื่อการรู้หนังสือ โดยการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างภูมิปัญญาดั้งเดิมกับ วัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อย และส่งเสริมสภาพแวดล้อมเพื่อการรู้หนังสือ

4. การเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ความเสมอภาคทางเพศ และการเสริมสร้างพลังสำหรับสตรี

การส่งเสริมการสร้างพลังของสตรีและความเสมอภาคระหว่างเพศ โดยผ่านกระบวนการการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ให้สตรีได้มีโอกาสร่วมกิจกรรมอย่างกว้างขวางและเสมอภาค โดยความเป็นเพศหญิงไม่เป็นอุปสรรคต่อโอกาสและการเข้าร่วมกิจกรรมทางการศึกษา

5. การเรียนรู้ของผู้ใหญ่และการเปลี่ยนแปลงโลกของงานอาชีพ

แนวทางการดำเนินงานทางด้านนี้ เน้นการส่งเสริมสิทธิในการทำงาน และสิทธิที่จะได้รับการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน ส่งเสริมและสร้างความเชื่อมั่นให้กับกลุ่มเป้าหมายกลุ่มต่าง ๆ ถึงโอกาสที่จะได้รับการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน และจัดการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน ให้มีความหลากหลายในสาขาการเรียนรู้

6. การเรียนรู้ของผู้ใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม สุขภาพและประชากร

แนวทางการดำเนินงานในด้านการศึกษผู้ใหญ่ ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม สุขภาพ และประชากร กำหนดให้มีการส่งเสริมศักยภาพ และการมีส่วนร่วมของสังคม เมือง ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับปัญหาสิ่งแวดล้อมและปัญหาในการพัฒนา ส่งเสริมให้การเรียนรู้ผู้ใหญ่ในเรื่องที่เกี่ยวกับประชากรและชีวิตในครอบครัว ส่งเสริมการยอมรับในบทบาทที่เด่นชัดของประชากรศึกษา และการส่งเสริมสุขภาพอนามัยในการที่จะดำรงไว้หรือปรับปรุงสุขภาพของบุคคลและชุมชน และการสร้างความมั่นใจในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เป็นหัวข้อเฉพาะเกี่ยวกับเพศและวัฒนธรรม

7. การเรียนรู้ของผู้ใหญ่ในด้าน วัฒนธรรม สื่อมวลชน และเทคโนโลยีสารสนเทศ

กำหนดแนวทางการดำเนินงานในเรื่อง พัฒนาศักยภาพระหว่างสื่อมวลชน เทคโนโลยีสารสนเทศ และการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ด้วยการสนับสนุนสื่อมวลชนให้มีบทบาททางการศึกษาเพิ่มขึ้น และส่งเสริมการเผยแพร่สื่อการเรียนรู้ พร้อมกับการให้เกียรติในเรื่องลิขสิทธิ์ทางปัญญา

8. การเรียนรู้ของผู้ใหญ่สำหรับปวงชน ศักยภาพของประชากรกลุ่มต่างๆ

กำหนดให้มีการดำเนินงานในเรื่อง จัดสภาพแวดล้อมทางการศึกษาที่ส่งเสริมการเรียนรู้ทุกรูปแบบสำหรับผู้สูงอายุ ให้สิทธิกับชาวต่างชาติที่เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศ ผู้พลัดถิ่นและผู้อพยพให้ได้มีโอกาสในกิจกรรมการศึกษาผู้ใหญ่ เปิดโอกาสให้ผู้พิการได้มีโอกาสในการศึกษาอย่างต่อเนื่อง และส่งเสริมให้ผู้พิการได้ร่วมกิจกรรมกับบุคคลทั่วไป และยอมรับในสิทธิที่จะได้รับการเรียนรู้ของผู้ต้องขัง

9. เศรษฐศาสตร์การเรียนรู้ของผู้ใหญ่

เห็นควรเสนอให้มีการจัดสรรงบประมาณ 6% ของรายได้ประชาชาติ (GNP) เพื่อการลงทุนทางการศึกษา และจัดงบประมาณทางด้านการศึกษผู้ใหญ่ในสัดส่วนที่เหมาะสม

10. การขยายความร่วมมือระหว่างประเทศ และการสร้างความเป็นเอกภาพ

แนวทางการดำเนินงานในด้านนี้ กำหนดให้มีการส่งเสริมให้การเรียนรู้ผู้ใหญ่เป็นเครื่องมือของการพัฒนา และการจัดทำให้ทรัพยากรต่างๆ นำไปสู่การพัฒนา เสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรและเครือข่าย ความร่วมมือทางด้านการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ภายในชาติ ระหว่างภูมิภาค และระดับโลก และสร้างสภาพแวดล้อมให้เชื่อต่อความร่วมมือระหว่างประเทศ

เนื่องจากแต่ละประเทศมีพื้นฐานการพัฒนาที่แตกต่างกัน ทุกประเทศไม่จำเป็นต้องปฏิบัติตามแนวทางนี้เหมือนกันหมด ขึ้นอยู่กับความพร้อม ศักยภาพ และปัจจัยเกื้อหนุนของแต่ละประเทศ ในที่ประชุมประเทศที่เจริญแล้วได้เสนอให้ประเทศสมาชิกรณรงค์ให้ผู้ใหญ่ได้เรียนรู้ อย่างน้อยสัปดาห์ละ 1 ชั่วโมง ซึ่งหลายประเทศที่ยังจัดการศึกษาพื้นฐานไม่ทั่วถึงเห็นว่าในทางปฏิบัติอาจยังไม่สามารถดำเนินการได้ จึงขึ้นอยู่กับพื้นฐานความพร้อมของแต่ละประเทศ

โดยสรุปแนวทางการดำเนินงานการศึกษาผู้ใหญ่ในอนาคต จะมีแนวโน้มเน้นในเรื่อง การปรับปรุงการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ในด้านประชาธิปไตย สิทธิขั้นพื้นฐานในการรู้หนังสือ ความเสมอภาค อาชีพ สุขภาพ วัฒนธรรม สื่อมวลชน เทคโนโลยีสารสนเทศ เศรษฐศาสตร์ มีเป้าหมายเป็นการเรียนรู้ของผู้ใหญ่สำหรับปวงชน ความร่วมมือและความมีเอกภาพ

การศึกษานอกระบบ

ความสำคัญและความจำเป็นของการศึกษานอกระบบ

การศึกษานอกระบบเป็นนวัตกรรมทางการศึกษาที่ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก โดยเฉพาะประเทศในโลกที่สาม ได้นำมาใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาการศึกษาที่เป็นความจำเป็นขั้นพื้นฐานของประชาชนตั้งแต่ประมาณปลายทศวรรษของปี 1960-1969 จนถึงปัจจุบันเป็นเวลานานมากกว่า 30 ปี โดยมีจุดมุ่งหมายเริ่มแรกเพื่อแก้ปัญหาวิกฤตทางการศึกษา ในขณะที่นั้นมีประชากรที่อยู่นอกระบบโรงเรียนรวมทั้งผู้ที่ออกจากโรงเรียนกลางคันเป็นจำนวนมาก ซึ่งรวมทั้งผู้ที่อยู่ในวัยเรียนและวัยผู้ใหญ่ ที่ไม่มีโอกาสได้รับการศึกษาจากในระบบโรงเรียน หลายประเทศโดยเฉพาะประเทศที่กำลังพัฒนาได้จัดโครงการการศึกษาผู้ใหญ่อยู่แล้ว แต่เพื่อให้ครอบคลุมประชาชนวัยเรียนที่อยู่นอกระบบจึงได้เปลี่ยนมาเป็นโครงการการศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นส่วนใหญ่ การจัดการศึกษานอกระบบ มุ่งเน้นให้ประชากรผู้ขาดโอกาสทางการศึกษาได้รับความเสมอภาคทางการศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ทั้งด้านการศึกษาต่อเนื่อง การฝึกทักษะอาชีพ การฝึกอบรม ในรูปแบบการศึกษานอกระบบต่าง ๆ อย่างหลากหลาย โดยมุ่งเน้นให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายและสิ่งแวดล้อมของแต่ละบริบท แต่ละประเทศจึงมีรูปแบบและวิธีการของตนเอง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ สภาพความเป็นอยู่ วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และนโยบายของการพัฒนาประเทศ RUBINSON (1982) กล่าวว่าในปีทศวรรษของปี 1970-1979 เป็นทศวรรษแห่งการศึกษานอกระบบ

ในปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันแล้วว่า การเปลี่ยนแปลงของโลกอย่างต่อเนื่องและไม่หยุดยั้งในทุกด้าน ทำให้ประชากรทุกวัยต้องมีการศึกษาตลอดชีวิต การศึกษานอกระบบเป็นองค์ประกอบหลักระบบหนึ่งในระบบการศึกษาตลอดชีวิต เป็นรูปแบบหนึ่งที่ทำให้โอกาสการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ สร้างความมั่นคงในการทำงาน และการประกอบอาชีพ และติดตามการเปลี่ยนแปลงและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี จึงมีผู้ใหญ่จำนวนมากที่ลงทะเบียนการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาด้านวิชาชีพ เพิ่มพูนทักษะความรู้ ในชีวิต มีสถิติแสดงว่า การจ้างงานนักการศึกษาผู้ใหญ่ได้รับการคาดว่าจะเติบโตเร็วกว่าอาชีพอื่นๆ ทั้งนี้เพราะมีความต้องการโครงการการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ และการศึกษานอกระบบเพิ่มขึ้นอย่างคงที่

ในแต่ละปีระหว่างปี 1970-1979 จำนวนประชากรผู้ใหญ่ของอเมริกามากกว่า 80% เรียนรู้โดยการนำตนเอง (Self-directed Learning) โดยเฉลี่ยผู้ใหญ่แต่ละคนใช้เวลา 500 ชั่วโมงในแต่ละปี เพื่อเข้าเรียนในโปรแกรมการเรียนรู้ทั้งในระบบและนอกระบบ จำนวนผู้ใหญ่มากกว่า 60 ล้านคนเข้าร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตในทศวรรษของปี 1980-1989 สถิติจากสภาวิทยาลัยในปี 1993 แสดงว่าอัตราส่วนของนักศึกษาที่เป็นผู้ใหญ่ลงทะเบียนเรียนในวิทยาลัยเพิ่มขึ้นอย่างคงที่ จาก 30% ในปี 1970 เป็น 40% ในทศวรรษของปี 1980-1989 และเพิ่มเป็น 45% ในปี 1990 นอกจากนี้กรมการค้าของสหรัฐอเมริกาพบว่า ในพื้นที่ส่วนใหญ่ของโลก ประชากรวัย 15 ถึง 64 ปีจะมีการเจริญเติบโตมากกว่าประชากรวัยโรงเรียน ในปี พ.ศ. 2563 ประชากรในทวีปอเมริกาเหนือ ยุโรป และสหภาพโซเวียตจะมีประมาณ 24% ของประชากรทั้งหมดในพื้นที่ ในขณะที่ ประชากรวัย 0-4 ปีมีเพียง 6% การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของประชากรนี้มีผลทำให้การเรียนรู้ตลอดชีวิตกำลังมีความสำคัญเพิ่มขึ้น (Education for Sustainability : an agenda for action. 2543) สำหรับประเทศไทยพบว่าประชากรกลุ่มอายุ 25-69 ปี ไม่อยู่ในระบบโรงเรียน ในปี พ.ศ. 2542 มีจำนวน 34 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 55.2 ของประชากรทั้งประเทศ และในปี พ.ศ. 2559 พบว่ามีจำนวนถึง 42.7 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 61 ของจำนวนประชากรทั้งประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2542, 2543) โครงสร้างประชากรของไทยมีแนวโน้มมีประชากรวัยผู้ใหญ่เป็นจำนวนมากขึ้น ในขณะที่จำนวนประชากรวัยเด็กลดลง

การจัดการศึกษานอกโรงเรียน จึงมีความสำคัญและจำเป็นในการสร้างโอกาสและทางเลือกทางการศึกษาอย่างเสมอภาคให้แก่คนทุกคนได้พัฒนาศักยภาพของตนเองให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีคุณภาพ ท่ามกลางกระแสของความเปลี่ยนแปลงของสังคมและสิ่งแวดล้อม คุณภาพการศึกษาของประชากรทุกคนเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศอย่างยิ่ง

★ ลักษณะสำคัญของการจัดการศึกษานอกระบบ

มหาวิทยาลัยเพนซิลวาเนีย ได้ศึกษาวรรณกรรมของทฤษฎีและการปฏิบัติของการศึกษานอกระบบ พบว่าการศึกษานอกระบบมีลักษณะหลัก ๆ 6 มิติ ด้วยกันดังนี้ (<http://www.ianr.unl.edu/ianr/4h/volun/arlen/nonforma.htm>)

1. ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Learner Centered) หมายถึงการเรียนรู้โดยยึดการเรียนรู้มากกว่าการสอน ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดวัตถุประสงค์ของการศึกษา การควบคุมและสอดแทรกเนื้อหาสาระ และวิธีการ มีการผลักดันในเรื่องการมีเจตคติของความตระหนักในตนเอง มีอำนาจในการควบคุมสิ่งแวดล้อม มีการกระตุ้นและส่งเสริม การริเริ่มในความเป็นท้องถิ่น การช่วยเหลือตนเอง พัฒนานวัตกรรม และให้มีการวิเคราะห์อย่างวิพากษ์และดำเนินการหรือกระทำกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาของผู้เรียนเอง

2. หลักสูตรมีทางเลือกที่หลากหลายและยืดหยุ่น (Cafeteria Curriculum) หลักสูตรกำหนดโดยผู้เรียน ลักษณะเด่นชัดคือรวมความบันเทิงด้วย เช่น รายการวิทยุท้องถิ่น หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น นิทรรศการในตลาดและสถานที่ชุมชน โปสเตอร์ ห้องสมุดเคลื่อนที่ การแสดงละคร การเล่นเกมแบบทบทวน เกมส์ การอ่านบทกวีร้อยแก้ว และร้อยกรอง การแสดงละครหุ่น ทรัพยากรและทักษะที่ไม่จำเป็นต้องเป็นนักวิชาชีพ

3. ความสัมพันธ์อย่างไม่เป็นทางการ (Informal Human Relationship) มีความเป็นกันเองระหว่างผู้เรียนและผู้สอน เป็นบทบาทที่เป็นอุดมการณ์ ยอมรับนับถือซึ่งกันและกัน มีบทบาทเสมอภาค และแลกเปลี่ยนบทบาทซึ่งกันและกันในกลุ่ม ความสัมพันธ์อย่างไม่เป็นทางการที่อยู่บนพื้นฐานการยอมรับนับถือซึ่งกันและกันนี้ เป็นเรื่องที่สำคัญ ถ้าการศึกษาเน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ และผู้เรียนเป็นผู้เลือกเรียนจากหลักสูตรที่ให้โอกาสเลือกเรียนรู้ การสร้างค่านิยมลักษณะอย่างนี้เป็นสิ่งที่ยากสำหรับครูหรือนักวิชาชีพจะยอมรับ แต่ข้อเท็จจริงจากการปฏิบัติงานพบว่า ผู้อำนวยการในท้องถิ่นที่มีความสามารถถึงนักวิชาชีพ (Local Nonprofessional facilitators) จะมีบทบาทเป็นผู้กระตุ้นและส่งเสริม เป็นผู้ช่วยหรือผู้ทำให้เกิดการเรียนรู้เป็นไปได้ และเรียนรู้ได้มีประสิทธิภาพมากกว่าการพึ่งจากนักวิชาชีพบรรยายหรือสอนทางวิชาการเพียงอย่างเดียว

4. ความไว้วางใจในทรัพยากรท้องถิ่น (Reliance on Local Resources) การใช้ทรัพยากรท้องถิ่นหมายถึงการลงทุนต่ำ แหล่งทรัพยากรมีทั้งที่มีระบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ จะถูกใช้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่มีการใช้เทคโนโลยีราคาแพง เพราะผู้เรียนเป็นส่วนหนึ่งของค่าใช้จ่ายในการลงทุน ผู้มาเรียนส่วนใหญ่จะมีแรงจูงใจสูง ดังนั้นผู้จัดมีความรับผิดชอบสูงในการทำให้โครงการเป็นที่สนใจมากขึ้น

5. การนำไปใช้ประโยชน์ในทันที (Immediate Usefulness) เนื้อหาการเรียน และวิธีการเรียนจะมีความสัมพันธ์กับรูปแบบชีวิตของผู้เรียน (Learner's Life Styles) การศึกษาในระบบโรงเรียนจะยังไม่เห็นผลการเรียนในทันทีทันใด แต่จะมีผลและการนำไปใช้ในระยะเวลาหรือในอนาคต แต่การศึกษานอกระบบเป็นกิจกรรมระยะสั้นเป็นปัจจุบันและมีผลกระทบในทันที

6. โครงสร้างมีความยืดหยุ่น หรือมีโครงสร้างไม่สูง (Low Level of Structure) ระบบโครงสร้างที่ยืดหยุ่นเป็นสิ่งที่จำเป็นเพราะสภาพท้องถิ่นต่าง ๆ แตกต่างกันอย่างหลากหลาย แม้แต่ภายในท้องถิ่นเดียวกันก็มีสภาพแตกต่างกันได้ ถ้าโครงสร้างอยู่ในระดับสูงหมายถึงระดับการควบคุมสูง การใช้วิธีให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลแบบไม่เป็นทางการ และการนำไปใช้ประโยชน์ได้ทันทีที่มีความยุ่งยากหากอยู่ภายใต้สภาพการควบคุมที่มีโครงสร้างสูง ความยืดหยุ่นเป็นการเสียสละให้การควบคุม แต่ความยืดหยุ่นเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับความต้องการของแต่ละคน แต่ละวัฒนธรรมย่อยหรือวัฒนธรรมท้องถิ่น ประชาชนผู้ด้อยโอกาส ชนกลุ่มน้อยต่าง ๆ องค์กรอาสาสมัคร และองค์กรเอกชนต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีลักษณะของการกระจายอำนาจที่ทำให้ท้องถิ่นสามารถแก้ปัญหาของตนเองได้

ถ้าองค์ประกอบใน 6 มิติในการศึกษานอกระบบนี้ได้รับการพิจารณาจากนักการศึกษานอกระบบ มิติเหล่านี้จำเป็นต้องได้รับการพิจารณาในการวางแผนอย่างมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ในโครงสร้างขององค์กรทางด้านการศึกษา ในการกำหนดพันธกิจ (Mission) ขององค์กร ในการกำหนดจุดเน้นและลำดับความสำคัญ ในการฝึกอบรมระหว่างการทำงานของนักการศึกษานอกระบบ และในการใช้วิธีการและเทคนิคในการศึกษา สำหรับการมีประสิทธิภาพอย่างแท้จริงในอนาคตนักการศึกษานอกระบบจำเป็นต้องจัดองค์กรของตนเองทั้งในระดับชาติและระดับชุมชนท้องถิ่น ให้มีความยืดหยุ่นที่จะตอบสนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย มากกว่าต้องการให้กลุ่มเป้าหมายปรับตัวให้เข้ากับองค์กรที่ไม่ยืดหยุ่นและไม่ตอบสนองของผู้เรียน นักการศึกษานอกโรงเรียนควรให้ความสนใจเป็นพิเศษในเรื่องการมีส่วนร่วม โดยเฉพาะในการวางแผน การดำเนินการจัดการศึกษา การเรียนการสอน และการนำไปใช้ เป็นต้น

บทบาทและหน้าที่ของนักการศึกษานอกระบบ ไม่เพียงแต่มีความรู้และประสบการณ์ในการจัดการศึกษานอกระบบเท่านั้น แต่จำเป็นต้องรู้ หลักการ แนวคิด และทฤษฎี ที่อยู่เบื้องหลังของการดำเนินงานในเรื่องนั้น ๆ เพื่อความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในการพัฒนาและดำเนินงาน "ความพยายามที่จะวิเคราะห์ วิพากษ์ วิจรณ และพิจารณาดูการศึกษาละเอียดลึกซึ้งทุกแง่มุม ให้เข้าใจแนวคิด ความสำคัญ ความสัมพันธ์ และเหตุผลต่าง ๆ อย่างชัดเจน มีความต่อเนื่อง และมีความหมายต่อมนุษย์ สังคม และสิ่งแวดล้อมเป็น

งานสำคัญของปรัชญาต่อการศึกษา หรือที่เรียกว่าปรัชญาการศึกษา" (เบญจา ชันไพบูลย์. 2526)

ความเป็นมาของการศึกษานอกระบบสำหรับประเทศที่กำลังพัฒนา

ในประเทศที่กำลังพัฒนาทั้งหลายรวมทั้งประเทศไทย ได้รับแนวทางการจัดการศึกษาผู้ใหญ่จากประเทศตะวันตก และเดิมใช้การศึกษาผู้ใหญ่ (Adult Education) ซึ่งหมายถึงกิจกรรมการศึกษาต่าง ๆ ที่จัดขึ้นสำหรับประชาชนวัยผู้ใหญ่ที่อยู่นอกระบบโรงเรียน เดิมคำว่า "ผู้ใหญ่" ในการศึกษาผู้ใหญ่ของไทยหมายถึงประชาชนนอกระบบโรงเรียนที่มีอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป หรือพ้นเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับ ประมาณปลายทศวรรษของปี 1960-1969 ทวีโลกโดยเฉพาะประเทศที่กำลังพัฒนาและด้อยพัฒนาประสบกับปัญหาการให้บริการการศึกษาไม่ทัน และไม่เพียงพอกับจำนวนประชากรวัยเรียน ที่อยู่นอกโรงเรียนเป็นจำนวนมาก การบริการการศึกษาผู้ใหญ่ไม่สามารถจัดได้ครอบคลุมกลุ่มเด็กและเยาวชนที่พลาดโอกาสการศึกษาในระบบโรงเรียน จึงได้ใช้คำว่า การศึกษานอกระบบ หรือ การศึกษานอกโรงเรียนมาแทนที่ เพื่อแก้ปัญหาวิกฤตทางการศึกษา และสามารถจัดบริการการศึกษาได้ครอบคลุมประชาชนในวัยโรงเรียนที่ไม่มีโอกาสเรียนในระบบ และรวมถึงประชาชนทุกช่วงวัยตามแนวทางการศึกษาต่อเนื่อง และปรัชญาการศึกษาตลอดชีวิต

ฟิลลิป คูมบ์ (Phillips H. Coombs) เป็นนักวางแผนทางการศึกษาที่อยู่ในกลุ่มนักพัฒนาการศึกษา มีความสนใจในการจัดการศึกษาของโลกที่สาม หรือกลุ่มประเทศที่กำลังพัฒนาและด้อยพัฒนาทั้งหลาย กลุ่มนี้ให้ความสนใจเรื่องเศรษฐกิจกับการศึกษา และการพัฒนาด้านจิตวิทยา โดยมีแนวทัศนะว่าการศึกษาในขณะนั้นไม่สอดคล้องกับสภาพและความเป็นจริงในสังคม คูมบ์ได้วิเคราะห์การศึกษาไว้ในหนังสือชื่อ The World Educational Crisis (วิกฤตการณ์การศึกษาของโลก) เป็นการวิเคราะห์การศึกษาในแง่เศรษฐศาสตร์ ใช้วิธีวิเคราะห์ระบบ รวบรวมตัวเลขไว้อย่างกว้างขวาง ทั้งในแง่การลงทุน กระบวนการผลิต และผลผลิตที่ได้รับ คูมบ์ เห็นว่ามีความสูญเสียไปทางการศึกษาอยู่มาก คูมบ์และอาเหม็ด (Coombs and Ahmed) ได้สำรวจการจัดการศึกษาอบรมในประเทศต่าง ๆ ทวีโลก เพื่อจะแสวงหาแนวทางในการจัดการศึกษาให้แก่เยาวชนและผู้ใหญ่ที่อยู่นอกระบบโรงเรียน เขาได้เสนอแนะให้นำนวัตกรรมและความคิดใหม่ ๆ มาใช้ในการศึกษา ได้แก่ การจัดการศึกษาผู้ใหญ่ และการจัดการศึกษานอกระบบ แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิต คูมบ์ได้เขียนหนังสือเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบหลายเรื่อง ส่วนใหญ่ได้วิเคราะห์โครงการศึกษานอกระบบในประเทศต่าง ๆ เพื่อเปรียบเทียบและเสนอรูปแบบ และวิธีการจัดการศึกษานอกระบบให้หลากหลายรูปแบบเหมาะสมกับสภาพและบริบทของประเทศต่าง ๆ

คุมภ์มีชื่อเสียงในเรื่องการจัดประเภทการศึกษา เพื่อตอบสนองการศึกษาลดชีวิต และให้คำนิยามที่เป็นที่ยอมรับอย่างแพร่หลาย ในเรื่อง การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยเฉพาะคำนิยามของการศึกษานอกระบบ เป็นที่ยอมรับและนำไปใช้กันมากจนถึงปัจจุบัน

หลักคิดของคุมภ์

ในปี 1968 คุมภ์ เริ่มต้นวิเคราะห์ว่าระบบการศึกษาอยู่ในภาวะวิกฤตในหลาย ๆ ประเทศทั่วโลก มีประชากรเป็นจำนวนหลายร้อยล้านคน ที่อ่านและเขียนหนังสือไม่ได้ มีประชากรในวัยเรียนเป็นจำนวนมากที่ยังไม่ได้รับบริการการศึกษา พบว่าในประเทศด้อยพัฒนาเป็นจำนวนมาก มีประชากรวัยรุ่นหรือในวัยเรียนมีความรู้อ่านออกเขียนได้น้อยมาก ไม่สามารถใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน และมีอีกจำนวนมากที่ลืมหนังสือ สำหรับผู้ที่ได้เข้าเรียนและมีโอกาสได้รับการศึกษา ด้วยเหตุผลต่าง ๆ กัน รวมทั้งด้านเศรษฐกิจ ทำให้มีผู้เรียนไม่จบและออกกลางคันเป็นจำนวนมาก ผู้ที่เรียนจบก็ไม่ได้เรียนในสาขาที่เป็นที่ต้องการของตลาดด้านเศรษฐกิจและสังคม และสำหรับผู้เรียนจบและทำประโยชน์ได้เต็มตามศักยภาพและความรู้ที่ได้รับก็มีจำนวนน้อยมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับประถมและมัธยมศึกษา ในขณะที่โรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาไม่สามารถช่วยได้ คุมภ์เห็นว่าสิ่งเหล่านี้เป็นปัญหาสำคัญยิ่งในการพัฒนาประเทศ ในการแก้ปัญหาดังกล่าว ไม่เพียงแต่ขยายปริมาณโรงเรียนเท่านั้น ยังต้องมองหาวิธีให้การศึกษารูปแบบอื่น ๆ ที่มีประสิทธิภาพให้กลุ่มคนจำนวนมากมายเหล่านี้

ปฐุม นิคมานนท์ (2522) อ้างใน Evan and Smith (1976) สนับสนุนแนวคิดของคุมภ์ ว่า ในปี ค.ศ. 1950-1965 จำนวนผู้เข้าเรียนในประเทศที่กำลังพัฒนาเพิ่มขึ้นเกือบ 3 เท่าตัว ความต้องการด้านการศึกษาเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ทุกประเทศเร่งขยายการศึกษาทุกระดับ การลงทุนทางการศึกษาในประเทศที่กำลังพัฒนาเพิ่มขึ้น 13-20% และค่าใช้จ่ายทางการศึกษาโดยเฉลี่ยประมาณ 16% ของงบประมาณของประเทศ แม้ว่าขยายการศึกษาก็ไม่เพียงพอ และไม่ทันกับความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ ในทวีปแอฟริกาเด็กได้เรียนในโรงเรียน 40% ส่วนในเอเชียและลาตินอเมริกาเด็กได้เข้าเรียนอยู่ระหว่าง 50-60% และในจำนวนเด็กที่ได้เข้าเรียนนี้ โดยเฉลี่ยประมาณ 60% ที่ได้เรียนจนจบประถมศึกษา 6 ปี โรงเรียนมัธยมศึกษาสำหรับผู้เรียนจบประถมศึกษาได้น้อย การศึกษาระดับมัธยมและอุดมศึกษายังให้ประโยชน์เฉพาะผู้มีฐานะทางการเงินและมีอิทธิพล

นอกจากการศึกษาในโรงเรียน ไม่สามารถตอบสนองความต้องการด้านปริมาณได้ แต่ยังมีข้อวิจารณ์ว่าการศึกษาในโรงเรียนไม่มีคุณภาพ เช่น หลักสูตรไม่เหมาะสม

การสอนยังเน้นการให้ความรู้เกี่ยวกับเนื้อหาที่ใกล้ตัวและไม่จำเป็นในชีวิตประจำวัน และการประกอบอาชีพ วิธีการสอนยังเน้นความจำในเนื้อหา ครูเน้นแต่ระเบียบวินัยในการปกครองและระเบียบข้อบังคับที่ไม่สร้างสรรค์และไม่จำเป็น ทำให้การศึกษาในโรงเรียนไม่มีความยืดหยุ่น ไม่มีประสิทธิภาพและคุณภาพที่เหมาะสมกับสภาพและความจำเป็นของแต่ละท้องถิ่น

ในด้านการลงทุน รูปแบบการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนจะใช้การลงทุนสูง แต่การศึกษาในระบบโรงเรียนในประเทศที่พัฒนาแล้ว ก็ลงทุนสูงกว่าในประเทศที่กำลังพัฒนาหลายเท่า จึงจำเป็นต้องหารูปแบบการจัดการศึกษาที่เป็นนวัตกรรมใหม่ ที่เหมาะสมกับสภาพสังคมและเศรษฐกิจ

คุมบ์ เน้นให้ใช้การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว เขาเสนอแนวคิดพื้นฐานเพื่อเปลี่ยนแปลงการศึกษาทุกภูมิภาคในโลก ด้วยการวิเคราะห์ การศึกษาในแง่เศรษฐศาสตร์ ด้านการลงทุน (Input) ผลผลิตที่ได้ (Output) และ กระบวนการผลิต (Process) ไว้ดังนี้

การลงทุน (Input) วิเคราะห์องค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการคือ 1) นักเรียน มีจำนวนเพิ่มขึ้นในอัตราสูง และต้องการการศึกษามากขึ้น รัฐต้องเร่งขยายการให้บริการการศึกษา แต่จำนวนนักเรียนมีจำนวนมากมากเกินไปที่จะให้บริการได้ทันและพอเพียง 2) ครู นักเศรษฐศาสตร์เรียกว่ากำลังคนระดับสูง มีเงินเดือน ค่าใช้จ่ายสูง การผลิตครูที่มีคุณภาพได้ไม่ทันกับความต้องการในการขยายการศึกษา และ 3) ทรัพยากร ได้แก่ ที่ดิน อาคาร สถานที่ อุปกรณ์ และงบประมาณ ซึ่งมีแนวโน้มว่างบประมาณการศึกษาจะเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เมื่อถึงจุดหนึ่งจะหยุดนิ่ง ไม่สามารถเพิ่มได้อีก คุมบ์วิเคราะห์ว่าระบบการศึกษาอยู่ในขั้นวิกฤต ไม่สามารถให้บริการนักเรียนที่มีเป็นจำนวนมากได้

ผลผลิต (Output) เขาวิเคราะห์ว่าผลผลิตที่ได้ จะไม่สมบูรณ์ และมี 3 ประเภท ดังนี้ 1) มีผู้เรียนไม่จบเป็นจำนวนมาก 2) ผู้ที่เรียนจบไม่อยู่ในสาขาที่ เศรษฐกิจและสังคมต้องการ 3) ผู้ที่เรียนจบและสามารถทำประโยชน์ได้เต็มที่ที่มีเป็น จำนวนน้อย และน้อยกว่าประเภท 1 และ 2 เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับประถมและมัธยมศึกษา

กระบวนการผลิต (Process) วิเคราะห์ที่ความมุ่งหมาย หลักสูตร การใช้ครู การใช้อาคารสถานที่ ฯลฯ โดยสรุปได้ว่า กระบวนการทางการศึกษามีสิ่งรบกวนและ สูญเปล่ามาก และเสนอแนะว่า การศึกษาคงจะถึงขั้นหายนะ (Disaster) หากไม่นำ นวัตกรรมทางการศึกษาและแนวคิดใหม่ ๆ มาใช้ในการจัดการศึกษา

คุมบีได้เสนอให้นำนวัตกรรมการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน มาใช้เพื่อแก้ปัญหาวิกฤตทางการศึกษา คุมบีมีส่วนในการกำหนดว่าระบบการศึกษาในปัจจุบันที่ตอบสนองการศึกษาตลอดชีวิตนั้นมี 3 ระบบ คือ การศึกษาในระบบ (Formal Education) การศึกษานอกระบบ (Nonformal Education) และการศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) คุมบีให้คำนิยามการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่ชัดเจนที่สุดความหมายหนึ่ง ดังนี้

“การศึกษานอกระบบ หมายถึง กิจกรรมการศึกษาต่าง ๆ ที่จัดขึ้นอย่างมีระบบ และจัดขึ้นนอกการศึกษาในระบบ โดยออกแบบให้ตอบสนองความต้องการการเรียนรู้เฉพาะของกลุ่มต่าง ๆ ของประชากร ไม่ว่าจะเป็นการเสริมหรือการติดตามการศึกษาในระบบโรงเรียน หรือในบางกรณีอาจเป็นทางเลือกหรือชดเชย” (Non-formal education refers to all organized systematic educational activities carried on outside the formal educational system, designed to serve specific learning needs of particular sub-groups in the population, either as a supplement or follow up to formal schooling, or in some instances as an alternative or substitute.) จากคำนิยามดังกล่าวจะเห็นว่า การจัดการศึกษานอกโรงเรียนในแนวคิดของคุมบี มีสาระสำคัญของการจัดการศึกษา ดังนี้ 1) ไม่ใช่การเรียนตามปกติในโรงเรียน 2) ตอบสนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ และตอบสนองความต้องการเฉพาะเรื่อง 3) จัดขึ้นเพื่อจุดมุ่งหมายทางการศึกษาโดยเฉพาะ 4) อาจมีจุดมุ่งหมายเหมือนการศึกษาในระบบโรงเรียน แต่วิธีการจัดการศึกษาจะแตกต่างกัน คือ 5) มีโครงสร้างการศึกษาที่ยืดหยุ่นในด้านวิธีการจัด และกลุ่มบุคคลที่มารับบริการทางการศึกษาในระบบ

คุมบี พรอสเซอร์ และ อาห์เม็ต (1973) ให้ความแตกต่างระหว่างการศึกษาในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย ไว้ดังนี้

การศึกษาในระบบ เป็นสถาบันการศึกษา มีระดับชั้น เป็นการศึกษาที่มีระบบโครงสร้างตามลำดับขั้น เริ่มตั้งแต่ระดับการศึกษาต่ำกว่าประถมศึกษา จนถึงระดับมหาวิทยาลัย โดยทั่วไปเป็นการศึกษาแบบเต็มเวลา และให้การสนับสนุนโดยรัฐบาล (the hierarchically structured, chronologically graded educational system running from primary school through the university and including, in addition to general academic studies, a variety of specialized programs and institutions for full-time technical and professional training)

การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นกระบวนการศึกษาตลอดชีวิต ที่ทุกคนมาและสะสมไว้ในเรื่อง ความรู้ ทักษะ ทศนคติ และ การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นเองจากประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน และการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม

การนำหลักคิดของคুমบีไปใช้

แนวคิดของคুমบีได้นำไปใช้ในหลายประเทศทั่วโลก โดยเฉพาะประเทศที่กำลังพัฒนา และในกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้วเป็นเวลานานเกือบ 30 ปี สำหรับประเทศที่พัฒนาแล้ว ได้มีการพัฒนาโครงการการศึกษาออกโรงเรียนสำหรับชนกลุ่มน้อย (Minorities) สำหรับประเทศที่กำลังพัฒนาทั้งหลายทั้งในทวีปเอเชีย แอฟริกา ได้มีการพัฒนาการจัดการศึกษาออกโรงเรียนอย่างหลากหลายรูปแบบ ตามความเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจและสังคม สำหรับประเทศไทยก็ได้นำแนวคิดนี้มาพัฒนาการจัดการศึกษาออกโรงเรียน สำหรับประชาชนที่อยู่นอกระบบโรงเรียน อย่างหลากหลายรูปแบบ เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพกลุ่มเป้าหมาย ทั้งในด้านการศึกษาสายสามัญหรือการศึกษาขั้นพื้นฐานทุกระดับ นับตั้งแต่การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ การศึกษาออกโรงเรียนระดับประถมและมัธยมศึกษา มีวิธีการเรียนในแบบชั้นเรียน การเรียนทางไกล และการเรียนด้วยตนเอง การศึกษาสายอาชีพ มีทั้งกลุ่มสนใจ การเรียนอาชีพระยะสั้น หลักสูตรประกาศนียบัตรอาชีพ และหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพทางไกล และการให้บริการข่าวสารข้อมูล ในรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ศูนย์การศึกษาวิทยาศาสตร์ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพกลุ่มเป้าหมายต่างๆ และเป็นการจัดในระดับชาติเพื่อให้โอกาสประชาชนได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกันตามแนวทางการศึกษาต่อเนื่องและการศึกษาตลอดชีวิต และตามความเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมของแต่ละประเทศ

นอกจากนี้ คำนิยามการศึกษานอกระบบโรงเรียน การศึกษาในโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย ประเทศไทยก็นำมาใช้เป็นหลักและแนวทางในการพัฒนางานการศึกษานอกโรงเรียน และได้รับการนำไปใช้เป็นหลักในการจัดระบบการศึกษาในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ. ศ. 2542 คুমบีเขียนหนังสือที่สำคัญ ๆ ไว้ดังนี้

Coombs, Philip H. (1968) *The World Education Crisis: A Systems Analysis*. New York: The Oxford University Press.

Coombs, P. H., Prosser, C. and Ahmed, M. (1973). *New Paths to Learning for Rural Children and Youth*. New York: International Council for Educational Development.

Coombs, P. H. & M. Ahmed (1974). *Attacking Rural Poverty. How non-formal education can help*. Baltimore: John Hopkins Press.

Coombs, Philip H. *Nonformal Education: Myths, Realities, and Opportunities* (Symposium: Nonformal Education). 20 (October 1976): 281-93.

แนะนำแหล่งค้นคว้าเพิ่มเติม

1. <http://nfe.go.th/>
2. <http://dnfe5.nfe.go.th/>
2. <http://www.sci-educ.nfe.go.th/>
3. ใช้ Search Engine เช่น <http://www.siamguru.com/> ค้นข้อมูลภาษาไทย และใช้ <http://www.yahoo.com/> ค้นข้อมูลภาษาอังกฤษ โดยแนะนำ Keywords ดังตัวอย่างต่อไปนี้
 - การศึกษาผู้ใหญ่ (Adult Education)
 - การศึกษานอกระบบ/การศึกษานอกระบบ (Nonformal Education)
 - การเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ (Adult Learning/Learning of Adults)
 - ฯลฯ

กิจกรรมการเรียนการสอน

1. ให้ผู้เรียนศึกษาเอกสารประกอบการสอนมาก่อนเข้าเรียน
2. ให้ผู้เรียนใช้ Search Engine ค้นหาข้อมูลการศึกษาผู้ใหญ่ (Adult Education) และการศึกษานอกระบบ (Nonformal Education) ในเครือข่ายอินเทอร์เน็ต และนำข้อมูลมาอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ในด้าน จำนวน Websites เรื่องการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ และเนื้อหาในระดับสากล
3. ผู้สอนบรรยาย แนวคิดการศึกษาผู้ใหญ่ และถามคำถามในประเด็นต่าง ๆ ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการอภิปรายในชั้นเรียน โดยการตั้งคำถาม
4. ให้ผู้เรียนแบ่งกลุ่มอภิปรายหลักการการศึกษาผู้ใหญ่ และหลักการการศึกษานอกระบบ ศึกษาความแตกต่าง และความเหมือน และให้นำเสนอในชั้นเรียน
5. ให้ผู้เรียนวิเคราะห์แนวคิดของ ฟิลลิป คูมบี้ ว่ามีผลต่อการศึกษาลดชีวิต และการศึกษานอกระบบอย่างไรบ้าง ให้เขียนเป็นบทวิเคราะห์สั้น ๆ ส่งผู้สอน

การประเมินผล

1. ประเมินความสนใจของผู้เรียนในการอ่านเอกสารประกอบการสอนมาล่วงหน้า จากการมีส่วนร่วมในการอภิปรายในชั้นเรียน และจากการสืบค้นข้อมูลจากเครือข่ายอินเทอร์เน็ต
2. สังเกตความร่วมมือในการทำงานเป็นกลุ่มของผู้เรียนแต่ละคน ในการมีส่วนร่วม การแสดงความคิดเห็น และการยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่นในกลุ่ม การหาข้อสรุปของกลุ่มและการยอมรับ
3. ประเมินความรู้ ความเข้าใจ และเจตคติ ของผู้เรียนในการนำเสนอผลการอภิปรายของกลุ่ม
4. ประเมินจากงานเขียนการวิเคราะห์แนวคิดของ ฟิลลิป คูมบี้ ในด้านความรู้ ความเข้าใจ เจตคติ และทักษะการวิเคราะห์

บทที่ 3

ความสำคัญ เหตุผล และองค์ประกอบ ของปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่

ความนำ

ผู้เรียนได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาตลอดชีวิต การศึกษาผู้ใหญ่ และการศึกษานอกระบบ ในบทที่ 1 และ 2 แล้ว ในภาพรวมทั่วไป ในบทนี้ จะนำเสนอ ความสำคัญของปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ โดยจะทบทวนความหมายของปรัชญาและปรัชญาการศึกษา หน้าที่ของปรัชญา คุณค่าของปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ การจัดกลุ่มของนักปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ มี 2 กลุ่ม คือกลุ่มยึดรูปแบบและกลุ่มยึดหน้าที่ จุดมุ่งหมายและเหตุผลในการเรียนปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ และองค์ประกอบของปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ เพื่อจะได้มีความเข้าใจ และเป็นพื้นฐานในการศึกษาการศึกษาผู้ใหญ่เชิงปรัชญากลุ่มต่าง ๆ และอ้างอิงไปสู่การศึกษานอกระบบได้

เนื่องจากการศึกษานอกระบบมีความสืบเนื่องมาจากการศึกษาผู้ใหญ่ ในการพัฒนาการจัดการศึกษาและการจัดการเรียนการสอนการศึกษานอกระบบ ได้พัฒนาจากแนวคิด หลักการ การปฏิบัติ และปรัชญาของการศึกษาผู้ใหญ่เป็นรากฐานสำคัญ "และในทางทฤษฎีปรัชญา การศึกษานอกระบบคือการศึกษานอกระบบที่ขยายบริการลงไปสู่เด็กที่อยู่นอกระบบโรงเรียนด้วย" (ปฐม นิคมานนท์. 2532 : 284) ดังนั้นเนื้อหาปรัชญาการศึกษานอกระบบ ก็เป็นการพิจารณาและอ้างอิงมาจากปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่เป็นหลัก

เนื้อหา

1. ความสำคัญของปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ และการศึกษานอกระบบ
 - ความหมายของปรัชญาและปรัชญาการศึกษา
 - ลักษณะหน้าที่ของปรัชญา
 - ความสำคัญของปรัชญาการศึกษา
 - ความสำคัญของปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่
 - คุณค่าของปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่
 - ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่กับประเด็นทางด้านจริยธรรม
 - การจัดกลุ่มของนักปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่
 - กลุ่มที่ยึดรูปแบบ
 - กลุ่มที่ยึดหน้าที่
 - ความสำคัญของปรัชญาการศึกษานอกระบบ
2. เหตุผลการเรียนปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ
 - จุดมุ่งหมายในการเรียนปรัชญา
 - ประโยชน์ในการเรียนปรัชญา
 - เหตุผลในการเรียนปรัชญาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบโดยทั่วไป
 - เหตุผลในการเรียนปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่และนอกระบบสำหรับนักวิชาชีพ
3. องค์ประกอบของปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ และการศึกษานอกระบบ

สรุปแนวคิด

1. ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบมีความสำคัญ ในการสร้างกรอบและขอบข่ายในการคิดและการทำงานอย่างวิพากย์วิจารณ์และอย่างมีเหตุผล ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบช่วยในการทำความเข้าใจในคุณค่าของการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ ทำความกระจ่างชัดในเรื่องเป้าหมาย หลักการ กิจกรรมการเรียนรู้ และข้อวิพากย์วิจารณ์ และในการนำเสนอวิสัยทัศน์ของบุคคล องค์กร และสังคม และความสัมพันธ์กับกระบวนการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบโดยตลอดทั้งระบบ

2. เหตุผลในการเรียนปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ เพื่อการพัฒนาตนเองในชีวิตประจำวันโดยฝึกคิดและมองอะไรอย่างปรัชญา พิจารณาคุณค่า ศึกษาปัญหา ตามเหตุของปัจจัย พัฒนาความเป็นนักวิชาชีพการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ

3. องค์ประกอบของปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ ประกอบด้วยหลักการของปรัชญา หรือทฤษฎีทางการศึกษา เป้าหมายและวัตถุประสงค์ทางการศึกษา หลักสูตร หรือ เนื้อหา การสอน กระบวนการเรียนการสอน

วัตถุประสงค์

เมื่อศึกษาบทที่ 3 จบแล้ว ผู้เรียนสามารถ

1. อธิบายความสำคัญของปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบได้
2. อธิบายเหตุผลในการเรียนปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบได้
3. อธิบายองค์ประกอบของปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบได้

ความสำคัญของปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ และการศึกษานอกระบบ

ความหมายของปรัชญาและปรัชญาการศึกษา

การศึกษาปรัชญา เป็นการทำความเข้าใจระบบความคิดของมนุษย์ในแต่ละเรื่องที่ได้มีการคิดและจัดระบบความคิดนั้นไว้เพื่ออธิบายให้ทราบว่า ความคิด ความเชื่อ ในเรื่องนั้นๆ มีระบบเป็นอย่างไร

ปรัชญา เป็นเรื่องของการใช้ความคิดในการให้เหตุผล ทำความเข้าใจ สร้างความกระจ่างชัดในสิ่งที่ยังสงสัย ให้นำไปสู่ความรู้ และข้อสรุปอย่างมีเหตุผล

ปรัชญา คือ หลักการ ความเชื่อ หรือ ความคิด ที่เราเห็นว่าดีที่สุดที่จะนำมาใช้ในการพิจารณาสิ่งต่างๆ ในการดำเนินงาน หรือ การดำเนินชีวิต

ปรัชญาเปรียบเสมือน แผน ที่ จะนำไปสู่จุดหมายของการดำเนินงานหรือการดำเนินชีวิตที่วางไว้

ปรัชญาช่วยนักการศึกษา ในด้านการกำหนดนโยบาย การวางแผน และการพัฒนาโครงการ หลักสูตร การจัดกระบวนการเรียนการสอน หรือการกำหนดสิ่งอื่นที่มีค่าสูงสุดในการดำเนินกิจกรรมทางการศึกษา

ลักษณะหน้าที่ของปรัชญา

ศักดิ์ชัย นิรัญทวิ (ม.ป.ป. : 18-21) ได้วิเคราะห์หน้าที่ของปรัชญาไว้ สรุปได้ว่าปรัชญามีหน้าที่ดังนี้

1. ช่วยให้เข้าใจโลกและชีวิตอย่างเป็นระบบ ช่วยให้มองความเป็นจริงโดยส่วนรวมทั้งหมด (The Whole of Reality) ปรัชญาจะมองภาพรวมของทุกสิ่งในจักรวาลเพื่อเชื่อมโยงประสบการณ์ทั้งหมดของมนุษย์ และเพื่อให้เห็นความเกี่ยวพันระหว่างวิทยาการทั้งหลาย รวมทั้งพยายามพิจารณาว่าวิทยาการเหล่านั้นมีความหมายอย่างไรกับชีวิตมนุษย์ ผลจากการพิจารณาดังกล่าว ทำให้คนที่ใช้ปรัชญาเข้าใจทัศนะของตนเองด้านการเมือง การศึกษา การครองชีวิต การกระทำ และทำให้ทัศนะในเรื่องเหล่านี้สอดคล้องกันโดยตลอด

2. ช่วยในการกำหนดค่า ค่าในที่นี้หมายถึงสิ่งซึ่งเป็นภาวะอันประเสริฐสุด ค่าจึงเป็นจุดหมายปลายทางของกิจกรรม ค่าเป็นตัวกำหนดทิศทางของชีวิต กิจกรรมของมนุษย์ประกอบไปด้วยสองสิ่งคือ จุดหมายหรือสิ่งที่ปรารถนา กับวิธีการที่จะดำเนินไปสู่จุดหมายนั้น

3. ทำหน้าที่วิจารณ์หรือวิเคราะห์ เป็นการตรวจสอบความคิดต่างๆ ซึ่งยังเป็นปัญหาที่ไม่กระจ่างชัด และอาจรวมถึงการวิเคราะห์ความหมายของคำที่ใช้ในการสื่อสาร การวิเคราะห์ตามแนวปรัชญาจะทำให้เกิดความชัดเจนในศาสตร์ต่างๆ มากขึ้นว่าอะไรคือความเป็นจริงพื้นฐาน อะไรที่เป็นความขัดแย้งกัน เช่นการวิเคราะห์ ในแง่ กฎหมาย การศึกษา

อุณา นพคุณ (2527) กล่าวว่า หน้าที่ของปรัชญาเป็นเรื่องเกี่ยวกับวิธีการคิดและเป้าหมายของการคิด เป็นเรื่องที่ครอบคลุมจักรวาล ปรัชญาโดยทั่วไปมีหน้าที่ 3 ลักษณะคือ 1) คาคะเน (Speculative) เป็นการสังเคราะห์ความรู้ต่างๆ เข้าด้วยกันอย่างมีระบบและพยายามอธิบายความรู้เหล่านั้น เพื่อให้ได้คำตอบอันเป็นข้อสมมติฐาน 2) หน้าที่วางปทัฏฐาน (Normative) ในเรื่องค่านิยมและพฤติกรรมของมนุษย์ ตลอดจนพยายามหาคำตอบให้แก่ปัญหาพื้นฐานบางเรื่อง เช่น ความดีคืออะไร และ 3) หน้าที่วิเคราะห์ (Analytic) เกิดจากการทำหน้าที่ของปรัชญาในส่วนที่เกี่ยวกับการวิเคราะห์ หรือการวิจารณ์ข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่พบในศาสตร์ทั่วไป หรือสิ่งที่มนุษย์ยังไม่รู้แน่นอนตกลงกันไม่ได้ เช่น จิต เสรีภาพ ฯลฯ

ความสำคัญของปรัชญาการศึกษา

ปรัชญาเป็นการใคร่ครวญอย่างมีระบบ มีเหตุและผลทางตรรกศาสตร์ (Logical Reflection) ต่อธรรมชาติและจุดมุ่งหมายทางพฤติกรรมของมนุษย์ ปรัชญาเป็นกิจกรรมทางสติปัญญา เน้นหลักการทั่วไปของปรากฏการณ์ สำหรับผู้ปฏิบัติงานบางคนอาจเห็นว่าปรัชญาเป็นเนื้อหาวิชาที่เป็นนามธรรม ในขณะที่คนอื่นเชื่อว่าเป็นเรื่องของความมีเหตุผล เป็นกรอบแนวคิดทางสติปัญญาในการอ้างอิง และแนะแนวทางพฤติกรรม

ข้อถกเถียงหลักระหว่างนักปรัชญาเกี่ยวกับปรัชญาและการกระทำ หรือระหว่างทฤษฎีและการปฏิบัติ บางคนมีทัศนะว่าปรัชญาและการกระทำเป็นแนวคิดที่ไม่เกี่ยวข้องกันและเป็นคนละแคว้น บางคนเห็นว่าการปฏิบัติของคน ๆ คนหนึ่งมีผลจากทฤษฎีและปรัชญาของคนใดคนหนึ่ง คนอื่น ๆ อาจมองว่าควรพยายามที่จะสังเคราะห์ทั้งสองนี้อย่างเข้าด้วยกัน ปรากฏว่านักปรัชญาทั่วไปจะยอมรับว่าทฤษฎีและการปฏิบัติเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตมนุษย์ทั้งหญิงและชาย เพราะเชื่อว่า "การปฏิบัติงานโดยปราศจากทฤษฎีนำไปสู่อุดมการณ์ที่ว่างเปล่า และการปฏิบัติงานที่ปราศจากการสะท้อนแนวคิดปรัชญานำไปสู่กิจกรรมที่ไร้ซึ่งชีวิตจิตใจ" (Elias & Merriam, 1995 : 4)

มีนโยบายทางการศึกษาและวิธีการปฏิบัติเป็นจำนวนมาก เป็นที่ถกเถียงกันไม่สิ้นสุด การถกเถียงอาจนำไปสู่ความเป็นเหตุเป็นผลมากกว่านี้ ถ้ามีความกระจ่างชัดว่าการตัดสินใจนั้นอยู่บนพื้นฐานของอะไรบ้าง การวิเคราะห์ทางด้านปรัชญาจะช่วยให้ประเด็นต่าง ๆ มีความชัดเจน การถกเถียงในเรื่องวิธีการในการศึกษาเป็นการลดความแตกต่างในเป้าหมายและจุดมุ่งหมายที่ต้องการบรรลุผล ตัวอย่างเช่น การถกเถียงในเรื่องบุคคลประเภทใดที่เราต้องการให้ระบบการศึกษาผลิต ซึ่งจะมีข้อถกเถียงระหว่างผู้มีความเชื่อเรื่องปรัชญาทางเสรีนิยม ที่เน้นด้านการพัฒนาสติปัญญา แต่กลุ่มด้านการศึกษาทางอาชีพต้องการให้คนประกอบอาชีพได้ อาจมีการถกเถียงในเรื่องเป้าหมายไม่มีที่สิ้นสุด เนื่องจากความเชื่อพื้นฐานทางปรัชญาแตกต่างกัน

เรามีความรู้สึกร่วมกันว่า การกระทำของบุคคลใด ๆ มีทฤษฎีหรือปรัชญาอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นสิ่งที่นำทาง เราทำอะไร เพื่อเหตุผลอย่างใดอย่างหนึ่ง ดี และ/หรือ ไม่ดี และมีความเข้าใจว่า เราทำอะไร ทำไมเราจึงทำด้วยวิธีการอย่างนี้ และผลของการกระทำจะเป็นอย่างไร ส่วนใหญ่เรามักคิดว่ากิจกรรมของมนุษย์เป็นเรื่องของสามัญสำนึก แต่นักปรัชญาจะตั้งคำถามเกี่ยวกับความคิดเห็นโดยทั่วไปและวิธีการปฏิบัติ และชี้ให้เห็นว่าทัศนะของความคิดเห็นตามสามัญสำนึกนั้น ไม่ใช่สิ่งที่เชื่อถือและไว้วางใจได้เสมอไป ปรัชญาเป็นกิจกรรมที่มีการใคร่ครวญและเป็นระบบมากกว่าสามัญสำนึกโดยทั่วไป ปรัชญาเป็นเรื่องของคำถามว่า เราทำอะไร และทำไมเราจึงทำเช่นนั้น และเมื่อพิจารณา

ความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญาและกิจกรรมแล้วเป็นที่ยอมรับว่า ปรัชญาดลบันดาลให้เกิดกิจกรรมและให้ทิศทางในการปฏิบัติ อำนาจของปรัชญาทำให้คนเข้าใจและซาบซึ้งในกิจกรรมของชีวิต

ปรัชญาเน้นการหาคำตอบสำหรับการทำความเข้าใจอย่างมีเหตุผล ถ้ามีความแตกต่างระหว่างวิธีการและผลลัพธ์ (Means and Ends) นโยบายและการปฏิบัติ เป้าหมายและวัตถุประสงค์

สำหรับปรัชญาเกี่ยวกับหลักการและแนวคิด ที่กำหนดความมุ่งหมายของกิจกรรมการศึกษา อีเลียสและเมอร์เรียม (Elias and Merriam. 1995 : 3) กล่าวว่า นักปรัชญาทางการศึกษา มีความสนใจในหลักการทั่วไปบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาทางด้าน เป้าหมาย วัตถุประสงค์ของการศึกษา หลักสูตรหรือเนื้อหาวิชา หลักการของวิธีการทั่วไป การวิเคราะห์กระบวนการเรียนการสอน และความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับสังคม

ความสำคัญของปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่

ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่มีอยู่อย่างต่อเนื่องตลอด 15 ปีที่ผ่านมา ในแวดวงสาขาวิชาเล็ก ๆ นี้ได้มีงานเขียนในเรื่องธรรมชาติทางปรัชญาและทฤษฎีในสาขาที่เกี่ยวข้องเพิ่มขึ้น ถึงแม้ว่าจะมีคนที่กำลังทำงานในสาขาวิชานี้จำนวนไม่มากได้รับการฝึกอบรมทางด้านปรัชญาอย่างเป็นระบบ การศึกษาผู้ใหญ่ก็สามารถดึงดูดใจหุ้นส่วนที่มีความสนใจในการพิสูจน์พื้นฐานทางด้านปรัชญาและทฤษฎี หรือนำเสนอวิสัยทัศน์ที่กว้างขวางสำหรับนักการศึกษาผู้ใหญ่

คุณค่าของปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ได้รับการนำเสนอในงานเขียนต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก เมอร์เรียม (Merriam. 1982) ได้สำรวจแนวทางที่ปรัชญาเชื่อมโยงไปสู่การปฏิบัติในการศึกษาผู้ใหญ่ เขาพบว่าในกรณีตัวอย่างที่ทำการศึกษามีทฤษฎีที่เกี่ยวข้องแฝงอยู่ในกิจกรรมที่เป็นรูปธรรมเกือบทั้งหมด และเห็นว่าน่าจะมีประโยชน์มากขึ้นหากการนำทฤษฎีเหล่านี้ไปใช้ให้ชัดเจนในมิติต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมให้เกิดรูปแบบที่สะท้อนแนวปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมต่าง ๆ อย่างหลากหลาย เอเลียสและเมอร์เรียม (Elias & Merriam. 1995 : 5 อ้างอิงจาก Hiemstra. 1988) ได้ให้เหตุผลหรือข้อดีของปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ ไว้ดังนี้

1. ปรัชญาส่งเสริมความเข้าใจในความสัมพันธ์ของมนุษย์
2. ปรัชญาสร้างความรู้สึกให้กับบุคคลต่อความต้องการที่หลากหลายเชื่อมโยงกับการมีปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ในทางที่ดีต่อกัน

3. ปรัชญาให้กรอบ หรือ ขอบข่ายสำหรับการทำให้แตกต่าง การจำแนก และ ความเข้าใจคุณค่าความเป็นส่วนตัวของบุคคล

4. ปรัชญาส่งเสริมความยืดหยุ่น และ ความสอดคล้องในการทำงานกับผู้เรียนผู้ใหญ่ที่อยู่นอกระบบ

ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่กับประเด็นทางด้านจริยธรรม คุณค่าของปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ได้เพิ่มขึ้นในด้านจริยธรรม อีเลียส และเมอริแอม (Elias & Merriam, 1995) สรุปไว้ว่า บร็อกเก็ตส์ (Brockett's, 1988) ได้รวบรวมบทความที่เกี่ยวข้องกับประเด็นทางด้านจริยธรรมการศึกษาผู้ใหญ่จากมุมมองของปรัชญา บร็อกเก็ตส์ และเฮียมสตรา สำรวจความสำคัญและความเกี่ยวข้องของระบบค่านิยมส่วนตัวในการตัดสินใจทางด้านจริยธรรม เฮียมสตราได้สร้างการเชื่อมโยงอย่างชัดเจนระหว่างระบบความเป็นส่วนตัวและปรัชญาการศึกษาของแต่ละคน คันทันนิ่งแฮม (Cunningham, 1988) ได้วิเคราะห์ว่าจริยธรรมของข้อวิจารณ์ที่พัฒนาโดยนักทฤษฎีทางการศึกษา ได้สร้างความรู้สึกของความรับผิดชอบต่อสังคมให้กับนักการศึกษาผู้ใหญ่มากขึ้น นอกจากนี้ประเด็นทางด้านจริยธรรมยังมีผลในการวางแผน การตลาด การประเมินผล และการวิจัยของโครงการการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ที่อยู่นอกระบบ

การจัดกลุ่มรูปแบบของนักปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ มี 2 ลักษณะคือ

การจำแนกโดยยึดรูปแบบ เพาเวอร์ (Elias & Merriam, 1995 : 205 อ้างอิงจาก Powers, 1982) กล่าวว่า เป็นเรื่องที่สำคัญที่ต้องยอมรับว่าปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่มีรูปแบบเป็นจำนวนมาก เช่น

1. ปรัชญาบางกลุ่ม มีแนวโน้มในการดลบันดาลการนำเสนออุดมการณ์แบบยูโทเปีย เช่น กลุ่มเพลโต (Plato) รัสโซ (Rousseau) และ สกินเนอร์ (Skinner)

2. ปรัชญากลุ่มอื่นอาจให้ความชัดเจนในทิศทางสำหรับแนวปฏิบัติทางการศึกษา เช่น ฮัทชิน (Hutchin) ใน "Higher Education in America" (การอุดมศึกษาในอเมริกา) และ พอล เบร์เจวิน (Paul Bergevin) ใน "A Philosophy of Adult Education" (ปรัชญาของการศึกษาผู้ใหญ่)

3. กลุ่มที่สามเป็นการสอบสวน ตรวจสอบ นโยบายทางการศึกษา และการปฏิบัติ ในทัศนะของการตัดสินใจแนวคิดหรือปรับปรุงสังคม เช่น "Democracy and Education" (ประชาธิปไตยและการศึกษา) ของ จอห์น ดิวอี้ "The Meaning of Adult Education" (ความหมายของการศึกษาผู้ใหญ่) ของ ลินดาแมน

4. กลุ่มใหม่ ๆ อาจกล่าวได้ว่าเป็นกลุ่มวิเคราะห์ (Analytic Approach) เป็นกลุ่มที่พยายามที่จะค้นหาและอธิบายความหมายทางการศึกษาในการศึกษา เช่น

ลอว์สัน (Lawson) เขียน *"Philosophical Concepts and Values in Adult Education"* (แนวคิดและคุณค่าทางปรัชญาในการศึกษาผู้ใหญ่)

การจำแนกโดยยี่ห้อหน้าที เบราดี (Elias & Merriam, 1995 : 209 อ้างอิงจาก Broudy, 1981) เป็นผู้จำแนกการศึกษาผู้ใหญ่ตามหน้าที่หรือบทบาททางการศึกษา โดย

1. กำหนดประเด็นที่เกี่ยวข้องทางด้านหน้าที่ ได้แก่ จุดมุ่งหมาย หลัก สูตร องค์การการศึกษา การสอนและการเรียน ระเบียบวิธีทางการวิจัย และจริยธรรม จากมิติทางด้านทฤษฎี

2. วิเคราะห์ทางด้านหน้าที่ (Analytic Function) ปรัชญาการศึกษาสร้างความชัดเจนในด้านภาษา และข้อถกเถียงในเรื่องบทบาทและหน้าที่ของการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ จุดเน้นในด้านหน้าที่เพิ่มขึ้นอย่างมาก เช่น การพิจารณาเค้าโครง (Proposals) นโยบาย และอุดมการณ์เบื้องหลังหรือในแนวลึกของนักการศึกษาผู้ใหญ่และนักการศึกษานอกระบบ มีข้อสังเกตว่า สิ่งที่นักปรัชญาได้เพิกเฉยหรือละทิ้งหลายปีที่ผ่านมาได้แก่ หน้าที่การสังเคราะห์อย่างเป็นระบบ และหาความสัมพันธ์อย่างครอบคลุมของการจัดการศึกษาของสถาบันการศึกษาและสถานประกอบการต่าง ๆ ในภาพรวมตลอดจนสร้างความเชื่อมโยงกับปรัชญาของชีวิต

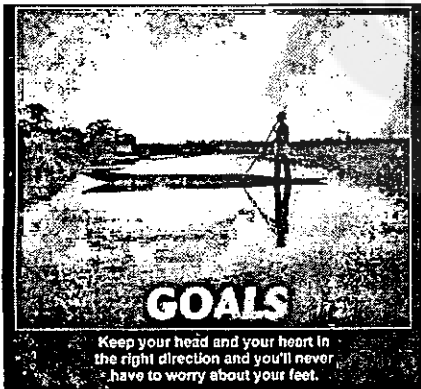
ความสำคัญของปรัชญาการศึกษานอกระบบ

การศึกษานอกระบบมีลักษณะไม่ต่างจากการศึกษาผู้ใหญ่ เป็นสาขาที่มีลักษณะผสมผสาน (Eclectic Field) โดยได้ขอยืม หลักการ แนวปฏิบัติ จากการศึกษาในระบบโรงเรียนและตามอัธยาศัย การศึกษาผู้ใหญ่ การศึกษาต่อเนื่อง มาอย่างกว้างขวาง การศึกษานอกระบบค่อนข้างเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลง การวางแผน บุคลากร และ การสนับสนุนด้านการเงิน การศึกษานอกระบบเป็นการเรียนอย่างเบ็ดเสร็จ มีความยืดหยุ่นในเรื่องของเวลาและสถานที่ ปกติตอบสนองความต้องการ และเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนา การศึกษานอกระบบจะครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายนับจากวัยเด็กจนถึงวัยผู้ใหญ่ หลักสูตรหลากหลายนับตั้งแต่กลุ่มสนใจทำอาหารจนถึงการประชุมสัมมนาการรักษาสุขภาพแวดล้อมระดับชาติ รวมทั้งการศึกษาสายสามัญเพื่อการศึกษาต่อเนื่อง การศึกษานอกระบบจึงยืดหยุ่นและเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพ เป็นการเรียนรู้ที่เบ็ดเสร็จและเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางสังคมเฉพาะเรื่อง (Ward, 1995) การศึกษานอกระบบ ไม่ได้ยึดถือรูปแบบใด หรือแนวทางใดโดยเฉพาะ แต่ละประเทศจะมีรูปแบบและวิธีการของตนเองขึ้นอยู่กับ สภาพความเป็นอยู่ วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และนโยบายในการพัฒนาประเทศ

โดยที่การศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นเรื่องที่กว้างขวาง มีลักษณะสัมพันธ์กับสังคมและสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบนอกโรงเรียน จึงมีผลให้ผู้ปฏิบัติงาน การศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบมีลักษณะแยกสาขาออกไป ในด้าน คำนิยาม การอธิบาย และการนำไปใช้ เมอริแอม (Merriam, 1977 : 208) กล่าวว่า “เหตุผลหนึ่ง สำหรับภาพทั้งในมุมลึกและกว้างที่แตกต่างกันมากในวรรณกรรมการศึกษาผู้ใหญ่ คือผู้เขียนมีข้อ สมมติฐานเกี่ยวกับธรรมชาติพื้นฐานของการศึกษาผู้ใหญ่ที่หลากหลาย ปัจจัยหนึ่งอาจเป็นเพราะผู้ เขียนบางคนมีมุมมองในแนวกว้างและแนวคิดด้านปรัชญาแบบผสมผสาน ในขณะที่ผู้อื่นอาจได้รับ อิทธิพลจากแนวคิดทางปรัชญาของบางสาขา เช่น แฟร์ได้รับอิทธิพลจากมนุษยนิยมแบบคริสเตียน และ มาร์ค ลินดาแมน ได้รับจากผู้ปฏิบัติแบบดิวอี้ ลอสสันได้รับจากอิทธิพลจากกลุ่มนิยมดิวอี้ และผู้อื่น ๆ ได้รับอิทธิพลจากกลุ่มอัตถิภาวะนิยม (Existentialism) เป็นต้น”

การศึกษานอกระบบ เป็นสาขาที่มีผู้ปฏิบัติงานที่ได้รับการฝึกฝนหรือมีวินัยหลากหลายแตกต่างกัน และมีความโน้มเอียงในการมีพื้นฐาน แนวคิด และปรัชญาที่ต่าง กัน ความพยายามในปัจจุบันคือการวิเคราะห์การนำการศึกษาไปใช้อย่างวิกฤตตามแนว ทิศทางปรัชญาของนักการศึกษาผู้ใหญ่ที่สำคัญ ๆ โดยใช้แนวคิดพื้นฐานปรัชญาการ ศึกษาผู้ใหญ่ของอีเลียสและเมอริแอม (Elias & Merriam, 1980, 1995) เป็นแหล่งความรู้ หลักสำหรับการอ้างอิงและใช้วิเคราะห์ปรัชญาการศึกษานอกระบบ

ที่ผ่านมาปรัชญาการศึกษานอกระบบได้ถูกกละเลยจากประเด็นการศึกษาต่าง ๆ ไม่ถูกนำมาเกี่ยวข้องในการฝึกอบรมครูและผู้บริหาร จึงเป็นบ่อเกิดของความสงสัยใน

ความสามารถ ที่จะรู้และเข้าใจความจริงและความดี งาม และด้วยเหตุของความไม่เข้าใจอย่างแท้จริงใน งานการศึกษานอกระบบ จึงอาจเกิดการผลักดันไปสู่ แนวคิดที่จะเปลี่ยนแปลง หรือปฏิวัติและทำลายได้ นักวิชาการในสาขานี้ก็มีประสบการณ์น้อย ๆ กับ การเผชิญกับสถานการณ์ที่ยุ่งยากใจ ในความเป็น ทฤษฎีมากเกินไปจนไม่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติ หรือ ความพยายามที่จะละทิ้ง หรือไม่สนใจจุดแข็งของ

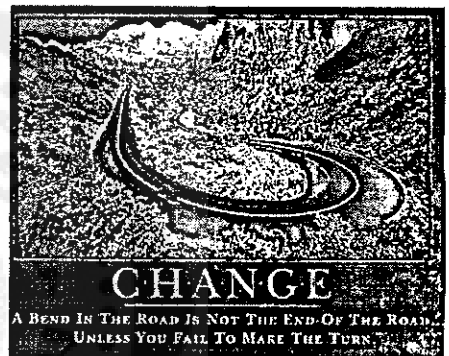
ปรัชญา หรือการเน้นแต่การปฏิบัติงานมากเกินไปจนขาดทิศทาง จนอาจเลยไปทำให้เกิดความไม่เข้าใจในสังคมได้

ต้องยอมรับว่าปรัชญาการศึกษา ไม่ใช่ความหรูหราสำหรับนักการศึกษานอก ระบบ แต่ปรัชญาควรจะช่วยผู้นำ นักการศึกษา ครู และผู้เกี่ยวข้อง ในการคิด และ กระทำอย่างวิพากษ์ อย่างมีเหตุผลมากขึ้น ปรัชญาจะช่วยในเรื่อง การทำความเข้าใจ ขัดในเรื่อง จุดมุ่งหมาย ข้อวิพากย์วิจารณ์ และการยอมรับความถูกต้องดีงาม ปรัชญา

การศึกษามีศักยภาพที่ดีที่สุดที่ตัวเองเป็นการนำเสนอวิสัยทัศน์ของบุคคล องค์กร และสังคม ในความสามารถที่จะเกี่ยวข้องกับกระบวนการศึกษาโดยตลอดทั้งระบบ กรณีตัวอย่างที่แข็งที่สุดพบในการศึกษา เช่น จอห์น ดิวอี้ และ เปาโล แฟร์รี่ ทั้งสองท่านพิจารณาว่าการศึกษาเป็นเครื่องมือที่จำเป็นสำหรับการปรับปรุง และสร้างประสบการณ์ของมนุษย์และสังคม

ปรัชญาเกี่ยวข้องกับหลักการทั่วไปของปรากฏการณ์ และหลักการเป็นเรื่องทั่วไปหากได้นำไปใช้ในปรากฏการณ์ต่าง ๆ ปรัชญาการศึกษานอกระบบเป็นเรื่องหลักการและเหตุผลในการปฏิบัติที่อธิบายพฤติกรรมของนักการศึกษานอกระบบ ในการปฏิบัติงานกับจุดยืนและความเชื่อทางปรัชญา

ปรัชญาจะอธิบายอย่างหลากหลายในฐานะเป็นกรอบของการอ้างอิง สำหรับการแนะแนวการตัดสินใจในกิจกรรมการศึกษานอกระบบ ปรัชญาเกี่ยวข้องกับปัญหา ที่ไม่สามารถหาข้อตกลงได้โดยตรง และด้วยการสังเกตในทันทีทันใด ปรัชญาช่วยทำความเข้าใจในความหมาย การพัฒนาแนวคิด การจัดทำกรอบการอ้างอิง และเป็นเครื่องมือที่มีสติปัญญาสำหรับคำตอบต่อคำถามมีสาระและที่ลึกซึ้ง

อีเลียสและเมอร์เรียม (Elias & Merriam, 1995) เห็นว่าปรัชญาเป็นกรอบการอ้างอิงสำหรับการปฏิบัติงาน และเพิ่มเติมว่า จุดมุ่งหมายหลักของปรัชญาคือการสร้างคำถามว่า เราทำอะไร ทำไมเราจึงทำ และไปไกลกว่ากรณีรายบุคคลและปรากฏการณ์ เป็นการกระทำต่อคำถามแบบธรรมชาติทั่วไป เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญาและกิจกรรม ปรัชญาดลบันดาลให้คนสร้างกิจกรรม ให้ทิศทางในการดำเนินการปฏิบัติงาน

สำหรับผู้ปฏิบัติงานโดยทั่วไป ปรัชญาเป็นเรื่องของการหยั่งรู้ เกี่ยวข้องกับความเชื่อ หรือวิธีการคิด (A Way of Thinking) ที่อยู่บนกรอบของตรรกะ (Logic) ของแต่ละคน ในเรื่องความเป็นเหตุผล (Rational) ปรัชญาเป็นกรอบการอ้างอิง การกล่าวอย่างอนุমানเกี่ยวกับธรรมชาติและขอบข่ายของสาขาการศึกษานอกระบบ และมีติของการอธิบายให้เป็นที่ยอมรับทั่วไปของนักการศึกษานอกระบบ

โดยสรุป ปรัชญาการศึกษานอกระบบ มีความสำคัญในเรื่องต่อไปนี้

1. ช่วยในการตั้งคำถามที่ลึกซึ้ง จุดมุ่งหมายหลักของปรัชญาคือการสร้างคำถามว่า เราทำอะไร ทำไมเราจึงทำ ปรัชญามีหน้าที่ที่มีคุณค่ายิ่งคือการตั้งคำถาม

การตั้งข้อสงสัยต่อแนวคิดและกิจกรรมทางการศึกษา ทำไม มีเหตุผลและพื้นฐานอะไร ปัญหามีสาเหตุมาจากอะไร สาเหตุเหล่านั้นเป็นสาเหตุที่แท้จริงหรือไม่

2. ช่วยให้เกิดความเข้าใจต่อแนวคิด และกิจกรรมทางการศึกษาให้ชัดเจนขึ้น การตั้งคำถามจะนำมาซึ่งความกระจ่างและเข้าใจ เกิดความเข้าใจว่าทำไมไปเพราะอะไร ปรัชญาจะช่วยในเรื่อง การทำความเข้าใจขัดแย้งในเรื่อง ความหมาย จุดมุ่งหมาย ข้อวิพากษ์วิจารณ์ และการยอมรับความถูกต้องดีงาม ปรัชญาช่วยพัฒนาแนวคิด จัดทำกรอบการอ้างอิง และเป็นเครื่องมือที่มีสติปัญญาสำหรับคำตอบต่อคำถามมีสาระลึกซึ้ง

3. ช่วยขจัดความไม่สอดคล้องกันในทางปฏิบัติ โดยการยึดปรัชญาเป็นหลัก ในการแก้ไขประเด็นปัญหาต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับหลักปรัชญา การดำเนินงานจึงเป็นไปตามปกติ

4. ช่วยให้เห็นภาพรวม ความสัมพันธ์และความสำคัญที่มีต่อกันของแนวคิดต่าง ๆ และเห็นภาพของการศึกษาทั้งหมด

5. ช่วยเสนอแนวคิดใหม่ จากการตั้งปัญหา หาภาพรวม ทำความชัดเจน ขจัดความกำกวม และเสนอแนวคิดใหม่ ๆ

6. สะท้อนให้เห็นความเชื่อ และหลักการในการดำเนินงานจัดการศึกษานอกระบบ หรือการบริหารโครงการ การสร้างหลักสูตรและ การจัดการเรียนการสอน ปรัชญาการศึกษานอกระบบเป็นเรื่องหลักการและเหตุผลในการปฏิบัติ ที่อธิบายจุดยืนและความเชื่อทางปรัชญาของนักศึกษานอกระบบในการปฏิบัติงาน

7. มีศักยภาพที่ดีที่สุดในตัวเองเป็นการนำเสนอวิสัยทัศน์ของบุคคล องค์กร และสังคม ในความสามารถที่จะเกี่ยวข้องกับกระบวนการศึกษาโดยตลอดทั้งระบบ

8. สร้างความรู้สึกให้กับบุคคลต่อความต้องการที่หลากหลาย เชื่อมโยงกับการมีปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ในทางที่ดีต่อกัน ปรัชญาส่งเสริมความเข้าใจในความสัมพันธ์ของมนุษย์

9. ส่งเสริมความยืดหยุ่น และ ความสอดคล้องในการทำงานกับผู้เรียนผู้ใหญ่ที่อยู่นอกระบบ

10. อธิบายอย่างหลากหลายในฐานะเป็นกรอบของการอ้างอิง สำหรับการแนะแนวการตัดสินใจในกิจกรรมการศึกษานอกระบบ ให้ทิศทางในการดำเนินการปฏิบัติงาน ปรัชญาเกี่ยวข้องกับปัญหาที่ไม่สามารถหาข้อตกลงได้โดยตรง

เหตุผลการเรียนรู้ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ

จุดมุ่งหมายในการเรียนปรัชญา

จุดมุ่งหมายในการเรียนปรัชญา เพื่อเสริมการศึกษาในสาขาวิชาอื่น ๆ และเพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาความคิดของตนเอง ผู้เรียนจะต้องมีเสรีภาพในการคิดวิจารณ์อย่างกว้างขวาง ให้ผู้เรียนได้มีโอกาสใช้ความคิดหาเหตุผลของตนเอง ได้มีโอกาสอภิปรายแสดงความคิดเห็นในประเด็นต่าง ๆ ทางปรัชญา จนสามารถผสมผสานเนื้อหาและวิธีการทางปรัชญามาใช้ดำเนินชีวิตของตนเองได้ การดำเนินชีวิตด้วยวิธีการทางปรัชญามาใช้ในชีวิตของตน คือการเป็นผู้รักความจริง ความถูกต้อง ใช้เหตุผลเป็นเครื่องมือของการแสวงหาข้อสรุปและตัดสินใจ

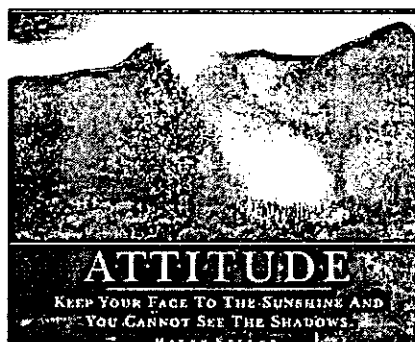
โดยทั่วไปผู้สอนจะนำการศึกษาปรัชญาด้วยการบรรยาย อภิปรายกลุ่ม สัมมนา อ่านและวิจารณ์ตำรา และเขียนความเรียงหรือรายงานการศึกษาเฉพาะเรื่อง (ศักดิ์ชัย นิรัญทวี. ม.ป.ป. : 4-5)

ประโยชน์ของการเรียนปรัชญา

การเรียนปรัชญามีประโยชน์โดยทั่วไป ดังนี้ (ศักดิ์ชัย นิรัญทวี. ม.ป.ป.)

1. **ชีวิตประจำวัน** การที่คนเราจะทำอะไรนั้น มีผลมาจากความคิด ความเชื่อของแต่ละคน ก่อนการตัดสินใจลงมือกระทำ เราต้องการตัดสินใจอย่างมีปัญญา ต้องพิจารณาหาความหมายและคุณค่า ข้อดี ข้อจำกัด ของสิ่งที่เกี่ยวข้อง แล้วจึงลงมือกระทำด้วยความมั่นใจ ปรัชญาสนใจสิ่งต่าง ๆ ในด้านของคุณภาพและแสวงหาด้วยเหตุผล ถ้าเราใช้ความคิดพิจารณาอย่างปรัชญา จะทำให้เรารู้จักตัวเองและคนอื่นมากขึ้น

2. **สร้างนิสัยแห่งการไตร่ตรอง** การคิดอย่างปรัชญาเป็นการใคร่ครวญ วิพากษ์วิจารณ์ อย่างมีเหตุผล ทำให้เราคิดเรื่องต่าง ๆ ให้รู้ซึ้งมากขึ้น ปรัชญาเป็นการท้าทายความอยากรู้ ที่ต้องใช้ความคิดไตร่ตรองตลอดการมีชีวิตอยู่

3. **เพื่อพิจารณาคุณค่าและแนวทางการกระทำร่วมกัน** ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้ไม่แน่นอน และเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ความเชื่อที่เคยถูกในสมัยหนึ่งอาจเปลี่ยนไป หรือไม่ถูกต้องในอีกสมัยหนึ่ง วิธีการที่เคยใช้ได้ผลในเวลาหนึ่ง อาจใช้ไม่ได้ในเรื่องเดียวกัน เมื่อเวลาผ่านและสภาพแวดล้อมเปลี่ยน

ไป เราจึงจำเป็นต้องแสวงหามาตรการที่จะนำมาเป็นเกณฑ์วัด และพิจารณาคุณค่ารวมทั้งแนวทางการกระทำร่วมกัน เพื่อจัดข้อขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นได้ เพื่อสร้างความตระหนักในคุณค่าของความเป็นมนุษย์

เหตุผลในการเรียนปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่และนอกระบบโดยทั่วไป

1. เพื่อฝึกผู้เรียนให้รู้จักตัวเองมากขึ้น ว่าสิ่งที่ตนทำ สิ่งที่ตนเชื่อ สิ่งที่ตนพูด มีความมุ่งหมายหลักอะไรอยู่ ฝึกการคิดพิจารณาไตร่ตรองและใคร่ครวญอย่างมีเหตุผล และฝึกการคิดอย่างปรัชญา ทั้งในชีวิตประจำวันและการทำงาน การคิดอย่างปรัชญา ตรงตามหลักการสอนทางศาสนาพุทธว่า “ให้มองอะไรตามความเป็นจริง มองตามเหตุปัจจัยที่เกิดขึ้น คิดหาเหตุผล ไม่ใช่ความรู้สึก ความชอบหรือไม่ชอบ มองอะไรตามเหตุของปัจจัย เราต้องศึกษาเหตุปัจจัยของสิ่งนั้น มีตัวแปรใดในเหตุปัจจัยนั้น จะเป็นการฝึกการใช้ปัญญา สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัยของสิ่งนั้น ไม่ได้เป็นไปตามความชอบใจ ความอยากของเรา เมื่อไม่เป็นไปตามกระแสใจที่ต้องการ ก็ทำให้เกิดความทุกข์ จึงควรเอาปัญญาเป็นที่ตั้ง ไม่ใช่กระแสคน แต่ใช้กระแสปัญญาศึกษาวิเคราะห์ไปตามเหตุปัจจัย แก้ปัญหาตามเหตุและปัจจัยไม่ใช่ความรู้สึกสำเร็จไม่สำเร็จอยู่ด้วยปัญญา จะทำให้ไม่ทุกข์” (พระธรรมปิฎก. 2544)

2. เพื่อจะได้มีความรู้ ความสามารถ ในการวิเคราะห์หลักและแนวคิดในลักษณะต่างๆ ของการศึกษานอกระบบ ว่ามีความเชื่อหรือมีท่าที่เป็นลักษณะปรัชญากลุ่มใด

3. เพื่อสามารถวิเคราะห์และพัฒนา แผน โครงการการศึกษานอกระบบ ในการทำงานระดับชาติ ปรัชญาการศึกษานอกระบบ ไม่ได้มีบทบาทเฉพาะในการสร้างแผนการศึกษาหรือการกำหนดจุดมุ่งหมาย เป้าหมายการศึกษานอกระบบของชาติ เท่านั้น ปรัชญาการศึกษายังตามติดไปถึงการปฏิบัติงานประจำ และการดำเนินชีวิตประจำวันด้วย ปรัชญามีศักยภาพในการกำหนด ปรัชญา พันธกิจ เป้าหมาย แผนการดำเนินการขององค์กร รวมไปถึงระบบการประกันคุณภาพงานการศึกษานอกระบบ

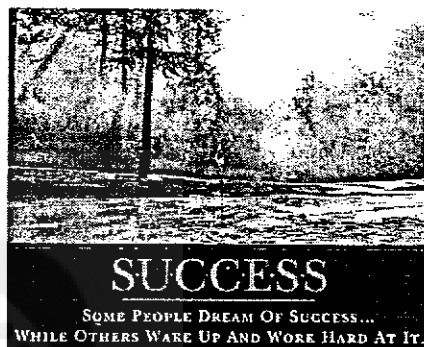
4. เพื่อมีความสามารถในการวิเคราะห์ ข้อมูล แผน โครงการการศึกษานอกระบบ ในการทำวิจัย สารนิพนธ์ หรือ วิทยานิพนธ์ทางด้านการศึกษานอกระบบ

เหตุผลในการเรียนปรัชญาการศึกษานอกระบบสำหรับ “นักวิชาชีพ”

1. นักการศึกษาส่วนใหญ่ มีความสนใจใน “ทักษะ” มากกว่า “หลักการ” สนใจใน “วิธีการ” มากกว่า “เป้าหมาย” สนใจใน “รายละเอียด” มากกว่า “ภาพรวม” ปรัชญาการศึกษานอกระบบไม่ได้ช่วยนักวิชาชีพในด้านความรู้ว่าจะสอนอะไร จะสอนอย่างไร หรือ จะจัดโครงการอย่างไร แต่จะเกี่ยวข้องกับคำถามว่า ทำไมจึงต้องทำอย่าง

นั้น ทำไมจึงต้องมีการศึกษา และทำไมต้องมีการวิเคราะห์อย่างมีเหตุผลทางตรรกขององค์ประกอบที่หลากหลายทางการศึกษา ปรัชญาการศึกษาเป็นทฤษฎีของการอธิบาย ไม่ใช่เป็นการนำทฤษฎีไปใช้ แต่จะให้แนวคิดและทัศนคติกับนักการศึกษานอกระบบที่ทำให้ “ผู้สอนสอนกับนักศึกษา” ไม่ใช่ “ผู้สอนสอนนักศึกษา” (One Teaches with not to Students)

2. นักวิชาชีพที่แท้จริงไม่ควรรู้และตระหนักเพียงแต่ว่าตนเองจะทำอย่างไร แต่จำเป็นต้องตระหนักในหลักการ แนวคิด และเหตุผลเบื้องหลังการกระทำในสิ่งนั้น ประสบการณ์เป็นสิ่งที่มีความค่า แต่ประสบการณ์อย่างเดียวไม่เพียงพอสำหรับนักวิชาชีพการศึกษานอกระบบ นักวิชาชีพจำเป็นต้องสามารถใคร่ครวญและสะท้อนประสบการณ์ การปฏิบัติ และผสมผสานกับทฤษฎีที่มีได้อย่างลุ่มลึก และกว้างขวาง อย่างมีเหตุผล และหลักการในทางตรรก เพื่อการสร้างสรรค์กิจกรรมการเรียนการสอนการศึกษานอกระบบ

การพิจารณาเลือกจุดยืนทางปรัชญาส่วนตัวในวิชาชีพ

การที่นักการศึกษาผู้ใหญ่หรือนักการศึกษานอกระบบ จะตัดสินใจมีจุดยืนของปรัชญาอะไรเป็นปรัชญาส่วนตัว จำเป็นต้องยึดถือไว้อย่างวิพากย์วิจารณ์ นักวิชาชีพการศึกษานอกระบบโรงเรียนควรอยู่ในกระบวนการของการตรวจสอบ การประเมินผล และการปรับปรุง สิ่งที่ได้เรียนรู้จากอดีต การศึกษาปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่และนอกระบบจะช่วยการผลิตนักวิชาชีพที่มีคำถามทางด้านทฤษฎี การปฏิบัติ สถาบัน และ ข้อสมมติฐานของผู้อื่น ชารอนและเมอร์เรียม (Elias & Merriam, 1995) เสนอว่า มีทางเลือก 3 แนวทางด้วยกัน ดังนี้

1. เลือกปรัชญากลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ที่เป็นปรัชญาที่รู้จักกันดีและได้มีการเขียนไว้อย่างชัดเจน มีข้อดีคือ นักการศึกษานอกระบบจะมีวิธีการที่ได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนและสอดคล้องกัน ข้อวิพากย์วิจารณ์ ที่เสนอไว้และมีหลายทฤษฎีให้กับนักการศึกษา จะให้โอกาสนักการศึกษาตรวจสอบอย่างวิกฤตของข้อสมมติฐานต่าง ๆ ภายใต้ปรัชญาที่ได้เลือก

2. พิจารณาการยอมรับวิธีผสมผสาน (Eclectic Approach) โดยเลือกองค์ประกอบจากทฤษฎีต่าง ๆ และนำไปปฏิบัติให้สอดคล้องกับหลักการเหล่านั้น แนวทางนี้มีข้อดีคือมีความยืดหยุ่น แต่มีข้อไม่ดีที่ขาดความสอดคล้อง มีนักการศึกษาหลายคนที่มีจุดยืนของตนเองในฐานะยึดถือปรัชญาแบบผสมผสานอย่างแท้จริง ทำงานในลักษณะสังเคราะห์และบูรณาการแนวทัศนะต่าง ๆ เข้าด้วยกัน

3. เลือกทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งเฉพาะ นำมาเป็นกรอบแนวคิดให้บุคคลสร้างปรัชญาส่วนตัว ภายใต้โครงสร้างของทฤษฎีนี้ ศึกษาแนวคิดนั้นจากทฤษฎีอื่น ๆ ที่สามารถร่วมกันได้ แม้ว่าอาจไม่สอดคล้องกันในด้านพื้นฐาน วิธีการนี้ให้ความสอดคล้องที่แน่นอนในทฤษฎีและการปฏิบัติในปรัชญาเดียวกัน แต่ก็ไม่สามารถปิดกั้นความเป็นไปได้ของอิทธิพลจากแนวคิดอื่น ๆ

ไม่ว่าจุดยืนทางปรัชญาใดที่ผู้ใดผู้หนึ่งยอมรับ มีความสำคัญที่คำถามทางปรัชญาอย่างต่อเนื่องไม่ควรถูกละทิ้ง การศึกษาปรัชญาการศึกษาการศึกษานอกระบบไม่ใช่เป็นวิธีการที่จะยุติประเด็นทางด้านทฤษฎีและการปฏิบัติ แต่เป็นการศึกษาที่สามารถทำให้บุคคลได้รับความเข้าใจลึกซึ้งในความเป็นส่วนตัวและวัฒนธรรมในอดีต เพื่อปรับและขัดเกลารสนิยมส่วนตัวตลอดจนอำนาจในการวินิจฉัย การใคร่ครวญอย่างต่อเนื่องในประเด็นทางด้านปรัชญาการศึกษาการศึกษานอกระบบ เป็นการพัฒนาวิธีการคิดอย่างวิพากษ์วิจารณ์ ช่วยแต่ละคนให้ถามคำถามที่ดีขึ้น และขยายวิสัยทัศน์ของนักการศึกษาให้ไกลไปกว่าการจำกัดอยู่แต่ในปัจจุบัน

องค์ประกอบของปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ

ดร.วิทย์ วิศทเวทย์ (2523) ได้วิเคราะห์ระบบการศึกษาในแนวปรัชญามีองค์ประกอบ 3 ประการคือ

1. การศึกษาเป็นการแปรสภาพของตนจากภาวะหนึ่งไปสู่อีกภาวะหนึ่ง
2. การแปรสภาพนี้เป็นไปโดยจงใจ มีการเลือกสรรภาวะอันเป็นเป้าหมายว่าเป็นสิ่งมีค่าที่สุด
3. การแปรสภาพนี้กระทำเป็นระบบผ่านองค์การของสังคม

และได้วิเคราะห์ว่าปรัชญาการศึกษาที่มีความสัมพันธ์กันดังนี้

1. ปรัชญาเสนอเป้าหมายการศึกษา ถ้าการศึกษาเป็นการแปรสภาพมนุษย์ จุดมุ่งหมายของการศึกษาจึงแยกไม่ออกจากจุดมุ่งหมายของชีวิต การกำหนดแนวทางการศึกษาจะต้องคำนึงถึงว่าชีวิตที่ดีที่สุดคืออะไร ปรัชญาช่วยในการพิจารณากำหนดเป้าหมายให้เป็นไปอย่างรอบคอบได้ดังนี้ 1) ชี้ให้เห็นว่าความสอดคล้องของเป้าหมายการศึกษากับข้อเท็จจริงทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ศาสนา ในสภาพปัจจุบัน 2) ชี้ให้เห็นความขัดแย้งของเป้าหมายการศึกษากับกิจกรรมอื่นๆ ในสังคม และ 3) ชี้ให้เห็นความสอดคล้องของเป้าหมายการศึกษากับการมีชีวิตที่ดี

2. ปรัชญาวิพากษ์และวิเคราะห์เนื้อหาการศึกษา แบ่งออกได้เป็น 3 ประเด็น คือ 1) ช่วยวิเคราะห์สมมุติฐานต่างๆ ของการศึกษาเพื่อหาข้อยุติ ว่ามีจุดยืนเป็นอย่างไร

2) ช่วยให้นักการศึกษาเห็นปัญหากระจ่างขึ้น และ 3) ช่วยจัดความกำกวมของคำที่ใช้ในวงการศึกษานอกระบบ

3. ปรัชญาให้ภาพรวมที่กลมกลืน ปรัชญาจะเชื่อมโยงความรู้ที่ได้จากศาสตร์ต่าง ๆ มาประมวลเข้าเป็นระบบอันหนึ่งอันเดียวกัน ช่วยหาความกลมกลืนให้มีความหมาย และเป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ผู้รับบริการการศึกษา

ปรัชญาช่วยการวางแผนดำเนินกิจกรรมทางการศึกษาในด้านเป้าหมาย เนื้อหา และวิธีการ

เบญจา ชื่นไพบูลย์ (2526) ได้วิเคราะห์การศึกษาไปตามแนวปรัชญา พบว่าแนวทางในการพิจารณาปรัชญาการศึกษา มี 3 แนวทางคือ 1) ปรัชญาการศึกษาที่ยึดปรัชญาเนื้อหาเป็นแม่บท 2) ปรัชญาการศึกษาที่ยึดตัวการศึกษาเป็นศูนย์กลาง 3) ปรัชญาการศึกษาที่มุ่งหาความกระจ่างในแนวคิดและกิจกรรมทางการศึกษา

ปรัชญาการศึกษาที่ยึดปรัชญาเนื้อหาเป็นแม่บท

ปรัชญาการศึกษาที่ยึดปรัชญาเนื้อหาเป็นแม่บท จะวิเคราะห์การศึกษาไปตามปรัชญาของแต่ละสาขา เป็นการสร้างปรัชญาการศึกษาตามหลักปรัชญาทั่วไป ถ้าทำดังนี้ถือว่า เมื่อมีปรัชญาแล้วจึงมีปรัชญาการศึกษา ปรัชญาการศึกษาจะเกิดขึ้นอย่างอิสระไม่ได้ นักการศึกษาจะต้องอาศัยนักปรัชญามาช่วยหรือต้องเป็นนักปรัชญาไปด้วยในตัวขอบเขตของการศึกษา เริ่มต้นจากการศึกษาปรัชญาทั่วไป 4 สาขาใหญ่ คือ ปรัชญาจิตนิยม (Idealism) ปรัชญาวัตถุนิยม (Realism) ปรัชญาโทมัสนิยมสมัยใหม่ (Neo-Thomism) และ ปรัชญาประสบการณ์นิยม (Experimentalism) บางแห่งเพิ่มปรัชญาอัตถิภาวนิยม (Existentialism) การศึกษาจะศึกษาทั้ง 3 องค์ประกอบ คือ อภิปรัชญา ทฤษฎีความรู้และคุณค่า หรือพูดถึงอภิปรัชญากับการศึกษา แล้วพูดถึงปรัชญาจิตนิยม วัตถุนิยม โทมัสนิยม ประสบการณ์นิยม หรือในบางกรณีก็กล่าวถึงนักปรัชญากับแนวคิดของนักการศึกษาผู้นั้น การศึกษาแบบนี้มีข้อดี คือ 1) เป็นการประยุกต์ปรัชญาทั่วไปมาใช้ในการศึกษาอย่างแท้จริง 2) นักการศึกษาไม่ต้องคิดหรือวิเคราะห์ตัวปรัชญาอะไรใหม่ เพราะนักปรัชญาวิเคราะห์ไว้ให้แล้ว 3) รูปแบบของปรัชญามีอยู่ค่อนข้างชัดเจน

แต่การศึกษาแบบนี้มีข้อวิจารณ์หลายประการ คือ 1) ปัญหาเนื้อหาในตัวปรัชญาก็เป็นที่ถกเถียงกันอยู่และยังไม่ชัดเจน ถ้าสรุปมาใช้ในการศึกษา ก็จะทำให้การศึกษาดูความชัดเจนไปด้วย และ 2) มีการวิเคราะห์ปรัชญาทั่วไป แล้ววิเคราะห์การศึกษาตามไปให้สอดคล้องกับปัญหาที่เกิดขึ้น การตีความการศึกษาให้สอดคล้องอาจทำได้หลายแง่มุม หลายแนวทาง อาจขัดแย้งหรือแตกต่างกันได้ 3) การตีความเฉพาะด้านการศึกษา ทำให้มองได้แง่มุมเดียว มุมของปรัชญาด้านอื่น เช่น ด้านการเมือง

สังคม จิตวิทยาไม่ได้คำนึงถึง ทำให้มองแคบได้ง่าย 4) ปรัชญาการศึกษาไม่ได้เป็นผลมาจากปรัชญาทั่วไปเสมอไป เช่น ปรัชญา พิพัฒนาการนิยม (Progressivism) จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) ก็ไม่ได้พัฒนามาจากสาขาประสบการณ์นิยมโดยตรง แต่พัฒนาขึ้นจากพื้นฐานของจิตวิทยา สังคม และการเมืองประยุกต์ใช้กับการเรียนการสอน พัฒนาแนวคิดการศึกษา ก่อนแนวคิดทางปรัชญาด้วย 5) การผูกพันกับปรัชญาโดยทั่วไป ทำให้การศึกษาถูกกำหนดโดยนักปรัชญา หรือแนวคิดทางปรัชญามาก บางอย่างอาจไม่สอดคล้องต่อสภาพความเป็นจริงของสังคม

โดยเหตุนี้ การศึกษาตามแนวนี้ ได้มีความสำคัญ มีการนำไปใช้ แต่มีบทบาทน้อยลงทุกที

ปรัชญาการศึกษาที่ยึดตัวการศึกษาเป็นแกนกลาง

ปรัชญาการศึกษาแบบนี้ใช้แนวการศึกษาเป้าหมาย และวิธีการทางศึกษาโดยเฉพาะ โดยถือว่า เมื่อมีการศึกษาจึงมีปรัชญาการศึกษาเกิดขึ้น การดำเนินการศึกษาในลักษณะใด ย่อมจะมีแนวคิดหลักพื้นฐานเป็นเครื่องกำหนด แนวคิดหรือหลักการพื้นฐานเหล่านั้นจะช่วยวิเคราะห์ทำความเข้าใจในกิจกรรมต่างๆ อย่างชัดเจน และนำไปสู่การปฏิบัติที่เหมาะสมถูกต้อง

การศึกษาเป็นกิจกรรมใหญ่ จึงความให้กว้างถึงเรื่องของจิตวิทยา สังคม เศรษฐกิจ และการเมืองไปพร้อมๆ กัน แล้ววิเคราะห์องค์ประกอบต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การศึกษา แล้วจึงกำหนดเป้าหมายและวิธีการทางการศึกษา การศึกษาปรัชญาในแนวนี้ เป็นการเริ่มต้น ด้วยวัตถุประสงค์ ตามด้วยวิธีการหรือกระบวนการ พร้อมกับการวิเคราะห์สิ่งที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน มีผู้เรียกว่าเป็นทฤษฎีทั่วไปทางการศึกษา ข้อเสียอาจ จะมีความสัมพันธ์โดยตรงกับปรัชญาน้อย แต่จะใช้ประโยชน์ในวงการศึกษาได้มาก นักปรัชญาการศึกษาในแนวนี้ก็มีลักษณะเป็นนักปรัชญาด้วยตนเอง การศึกษาปรัชญาในแนวนี้ได้รับความนิยมมากขึ้น

ปรัชญาการศึกษาที่มุ่งหาความกระจ่างในแนวคิดและกิจกรรมการศึกษา

ในแนวนี้ถือว่าความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญากับการศึกษา มีลักษณะที่ปรัชญาไม่ใช่เนื้อหา ปรัชญาเป็นกิจกรรมของการวิพากษ์วิจารณ์ หรือหาความกระจ่างในความหมายและในถ้อยคำ โดยเฉพาะในปัญหาของการศึกษา การวิเคราะห์ในแนวหนึ่ง ใช้ประวัติศาสตร์เป็นแนวเทียบ โดยมองว่าประวัติศาสตร์มีผลอย่างไรต่อการพิจารณา ระบบการศึกษาในปัจจุบัน และหาความหมายที่แท้จริงของคำและความรู้ต่าง ๆ ใน การศึกษา ดูว่าการใช้คำแต่ละคำมีความเหมาะสมสอดคล้องกันเพียงไร

หรืออีกลักษณะหนึ่งเป็นการให้ความหมายหรือคำนิยามกับคำ ตามทัศนะของแต่ละคน ว่ามองไปในลักษณะไหน อย่างไร

ปรัชญาการศึกษาที่ยึดตัวการศึกษาเป็นแกนกลาง เป็นแนวทางที่ได้รับความนิยม เป็นการวิเคราะห์องค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา แล้วจึงกำหนดเป้าหมายและวิธีการศึกษา อันเป็นการเริ่มต้นด้วยวัตถุประสงค์ ตามด้วยวิธีการและกระบวนการ พร้อมกับการวิเคราะห์สิ่งที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน

การวิเคราะห์เนื้อหาปรัชญาในมิติต่าง ๆ เพื่อทำให้เกิดความง่ายในการมองภาพรวมการศึกษาที่สะท้อนให้เห็นการนำปรัชญาไปใช้ ใน การศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาผู้ใหญ่ ได้มีการวิเคราะห์ไว้ว่าปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ หรือปรัชญาการศึกษานอกระบบมี 3 องค์ประกอบ (Odharo, Johnson. 1983 : 128) ดังนี้

1. เป้าหมายหรือความมุ่งหมายทางการศึกษา (Educational Goals/Purposes) หมายถึงเป้าหมายหลักของการศึกษา และความมุ่งหมายของการเรียนการสอนเพื่อให้บรรลุปรัชญาหลักการและความเชื่อของปรัชญา

2. ทฤษฎีการเรียนรู้หรือการสอน (Learning/Teaching Theories) เป็นกรอบการปฏิบัติงานทางการศึกษาสำหรับการอ้างอิงของปรัชญา และพื้นฐานทางทฤษฎีของรูปแบบการสอน

3. วิธีการทางการศึกษา/การนำไปใช้ในวิธีการสอน หมายถึงมิติของมีส่วนร่วมกันและเกิดการกระตุ้นโดยรูปแบบของการสอนตามแนวทางปรัชญา และความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียน การประชุมร่วมกันทางการศึกษาระหว่างผู้เรียนและครูหรือผู้สอน

อีเลียส และ เมอริแอม (Elias & Merriam. 1995 : 3) ได้วิเคราะห์ว่า ปรัชญามีความสนใจในหลักการทั่ว ๆ ไปของปรากฏการณ์ วัตถุ กระบวนการ หรือ เนื้อหาสาระ หลักการเป็นเรื่องทั่ว ๆ ไปได้ถ้านำไปใช้กับปรากฏการณ์ต่าง ๆ จำนวนมาก หลักการเป็นพื้นฐานหรือโครงสร้างพื้นฐาน ที่กำหนดจากความเข้าใจในเรื่องปรากฏการณ์ เหตุการณ์และความเป็นจริงต่างๆ นักปรัชญาสนใจในหลักการทั่วไปบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ได้แก่

1. เป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา
2. หลักสูตร หรือ เนื้อหาวิชา
3. หลักการและระเบียบวิธีการทั่วไป
4. การวิเคราะห์กระบวนการเรียนการสอน
5. ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษา กับสังคม

ดังนั้นในการวิเคราะห์ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่และนอกระบบ องค์ประกอบโดยทั่วไป อาจสรุปได้เป็นดังนี้

1. หลักการของปรัชญา หรือทฤษฎีทางการศึกษา
2. เป้าหมายและวัตถุประสงค์ทางการศึกษา
3. หลักสูตร หรือ เนื้อหาการสอน
4. กระบวนการเรียนการสอน

กิจกรรมการเรียนการสอน

1. ให้ผู้เรียน ศึกษาเอกสารประกอบการสอนมาก่อนเรียนในชั้นเรียน และศึกษาประเด็นกิจกรรมท้ายบท
2. ผู้สอนบรรยายและถามประเด็นคำถามปลายเปิด ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการอภิปรายในประเด็นต่าง ๆ เช่น ความสัมพันธ์ของการศึกษานอกระบบและการศึกษาผู้ใหญ่ ความสำคัญของปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ เหตุผลในการเรียนปรัชญา และ องค์ประกอบของปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ
3. ตั้งประเด็นให้ผู้เรียนแบ่งกลุ่มวิเคราะห์และอภิปราย ดังต่อไปนี้ ผู้เรียนคิดว่าปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ มีความสำคัญอย่างไร ทำไมผู้เรียนจึงต้องเรียนปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ ผู้เรียนมีความคิดเห็นว่ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่มีประโยชน์อย่างไรต่อตนเอง และให้นำเสนอรายงานกลุ่มในชั้นเรียน
4. ให้ผู้เรียนวิเคราะห์ว่าปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่และปรัชญาการศึกษานอกระบบ มีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร และเพราะอะไร ให้ผู้เรียนวิเคราะห์เขียนบทวิเคราะห์สั้น ๆ ส่งผู้สอน
5. ให้ผู้เรียนวิเคราะห์ว่าในฐานะนักวิชาชีพการศึกษาผู้ใหญ่ หรือ การศึกษานอกระบบ ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่หรือปรัชญาการศึกษานอกระบบ มีความสำคัญและมีความจำเป็นต่อวิชาชีพหรือไม่ อย่างไร ให้เขียนวิเคราะห์สั้น ๆ ส่งผู้สอน

การประเมินผล

1. สังเกตความสนใจของผู้เรียน ในการเตรียมตัวศึกษาเนื้อหาเอกสารประกอบการสอนมาก่อนเข้าเรียน และความกระตือรือร้นและสนใจในการร่วมอภิปรายในชั้นเรียน
2. ประเมินความรู้ ความเข้าใจ และเจตคติ ต่อเนื้อหาวิชา จากการอภิปรายในชั้นเรียน การตอบคำถาม การอภิปรายในกลุ่มผู้เรียน และการนำเสนอรายงานกลุ่มในชั้นเรียน
3. ประเมินการทำงานเป็นกลุ่ม การให้ความร่วมมือ ในการแสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน และการยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น
4. ประเมินความรู้ ความเข้าใจ และเจตคติ ตลอดจนทักษะการเขียนวิเคราะห์ หรือ เขียนรายงาน จากงานที่ให้ส่งเป็นงานเขียน

บทที่ 4

กลุ่มปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่

ความนำ

มีความเชื่อทางปรัชญาอย่างหลากหลายในการปฏิบัติงานการศึกษาผู้ใหญ่ อีเลียส และ เมอเรียม (Elias and Meriam. 1995) ได้ศึกษาและพยายามหาความสัมพันธ์ เพื่อจัดแบ่งปรัชญาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาผู้ใหญ่ โดยได้วิเคราะห์ระบบความคิดทางการศึกษา (Systems of Educational Thought) เป็น 6 ระบบ หรือ 6 กลุ่มปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ คือ 1) เสรีนิยม (Liberalism) 2) พัฒนาการนิยม (Progressivism) 3) มนุษยนิยม (Humanism) 4) พฤติกรรมนิยม (Behavioralism) 5) ปฏิรูปนิยม (Radicalism) และ 6) การวิเคราะห์ (Analytic) นักการศึกษาผู้ใหญ่ และนักศึกษานอกระบบส่วนใหญ่มีจุดยืนที่ปรัชญา 4 กลุ่มแรกเป็นส่วนใหญ่ แต่ในการนำเสนอในบทนี้จะเน้น 5 กลุ่มแรก

โดยที่การศึกษานอกระบบได้พัฒนามาจากแนวคิด และการปฏิบัติของกิจกรรมที่เรียกว่า กิจกรรมการศึกษาผู้ใหญ่ ปรัชญาการศึกษานอกระบบจะมีความเป็นมาตามแนวปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ ด้วย ทรงวุฒิ สุธารรรถ (2529) ได้ศึกษาแนวโน้มของปรัชญาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ปี พุทธศักราช 2543 พบว่าผู้เชี่ยวชาญ ให้ความหมายการศึกษานอกระบบโรงเรียน ในปีพุทธศักราช 2543 ว่าการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนในประเทศไทยจะมีส่วนสัมพันธ์กับ ปรัชญาการศึกษาแบบเสรีนิยม พฤติกรรมนิยม และมนุษยนิยม

เนื้อหา

1. ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่เสรีนิยม
2. ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่พัฒนาการนิยม
3. ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่พฤติกรรมนิยม
4. ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่มนุษยนิยม
5. ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ปฏิรูปนิยม

สรุปแนวคิด

1. ปรัชญาการศึกษาเสรีนิยม เชื่อในการศึกษาเพื่อพัฒนา สติปัญญา คุณธรรมและจริยธรรม สุนทรียภาพ และ ศาสนา เน้นการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรม ความซาบซึ้งในศิลปะ วรรณกรรม ทักษะทั่วไป ในการอ่าน การเขียน และการคิดคำนวณ ภูมิปัญญาทั้งทางทฤษฎีและปฏิบัติ และคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีและรับผิดชอบต่อสังคม การใช้ปรัชญานี้ในการศึกษานอกระบบจะเป็นโครงการการศึกษาต่อเนื่องเป็นส่วนใหญ่

2. ปรัชญาการศึกษาแบบพัฒนาการนิยม มีความเชื่อในเรื่องการศึกษาคือการพัฒนา ความเป็นประชาธิปไตย พัฒนาตนเองและสังคม การจัดการศึกษาเน้นความสำคัญกับผู้เรียนมากและ ประสบการณ์ผู้เรียนเป็นหลักสำคัญ ผู้สอนเป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวก และจัดประสบการณ์การเรียนรู้ มุ่งเน้นการเรียนรู้โดยการกระทำ เห็นว่าการศึกษาเป็นกระบวนการตลอดชีวิต เน้นเป็นกระบวนการ พัฒนาสังคม หรือ การศึกษานอกระบบ และเน้นกระบวนการแก้ปัญหา

3. ปรัชญาการศึกษาแบบพฤติกรรมนิยม มีความเชื่อในเรื่องพฤติกรรมว่าเป็นการตอบสนองของมนุษย์ต่อสิ่งเร้า ถ้าจัดสิ่งเร้าให้เหมาะสมจะได้พฤติกรรมการตอบสนองที่ต้องการ การศึกษานอกระบบได้รับอิทธิพลของปรัชญาพฤติกรรมนิยมในด้าน กระบวนการวางแผน การประเมินความต้องการ การออกแบบโปรแกรม และ การประเมินผล วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม และผลลัพธ์ที่วัดได้ วรรณกรรมทางปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบมีความโน้มเอียงในการวิพากษ์วิจารณ์ข้อสมมติฐานเบื้องหลังความเชื่อของปรัชญาพฤติกรรมนิยม

4. ปรัชญาการศึกษาแบบมนุษยนิยม มีความเชื่อในเรื่องพื้นฐานของเสรีภาพ คัดค้านของความเป็นมนุษย์ พฤติกรรมเป็นผลจากความต้องการและแรงจูงใจที่เกิดขึ้นในตนเอง การจัดการศึกษาเน้นการพัฒนาบุคคลในภาพรวม และมีที่มิผลต่อบุคลิกภาพ การศึกษานอกระบบเน้นจัดให้ตอบสนองความต้องการและเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

5. ปรัชญาแบบปฏิรูปนิยม มีความเชื่อในเรื่องใช้การศึกษาเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างถอนรากถอนโคนหรืออย่างรุนแรง โดยเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและค่านิยมทางสังคม เช่นแนวคิดของ เปาโล แฟร์เร เซนอทฤษฎีการสร้างจิตสำนึกเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองของโลกคนจน และ อีวาน อิลลิช เซนอให้เลิกล้มระบบโรงเรียน

วัตถุประสงค์

เมื่อศึกษาเรื่องกลุ่มปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่เสร็จแล้ว ผู้เรียนสามารถ

1. อธิบายหลักการของปรัชญาเสรีนิยม กับการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบได้
2. อธิบายหลักการของปรัชญาพัฒนาการนิยม กับการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบได้
3. อธิบายหลักการของปรัชญาพฤติกรรมนิยม กับการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบได้
4. อธิบายหลักการของปรัชญามนุษยนิยม กับการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบได้
5. อธิบายหลักการของปรัชญาปฏิรูปนิยม กับการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบได้
6. วิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน และความแตกต่าง ของปรัชญาทั้ง 5 กลุ่มได้

ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่เสรีนิยม (Liberalism)

หลักคิดและความเป็นมา

การศึกษาแบบเสรีนิยมเป็นปรัชญาการศึกษาที่เก่าแก่ที่สุดในโลกตะวันตก เกิดขึ้นตั้งแต่สมัยโบราณ ต้นกำเนิดมาจากความขัดแย้งระหว่างกลุ่มโซฟิสต์ (Sophists) และกลุ่มนักปราชญ์ เปเลโต (Plato) โซเครตีส (Socrates) และ อริสโตเติล (Aristotle) กลุ่มโซฟิสต์มีเป้าหมายฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลและนักการเมือง โดยใช้กระบวนการศึกษาที่มุ่งประโยชน์ (Utilitarian Education) กลุ่มนี้เป็นกลุ่มครูอาชีพรุ่นแรก หลักสูตรเน้นการศึกษาวิชาภาษาศาสตร์ ทักษะในการถกเถียง ความรู้เกี่ยวกับการชักชวนผู้อื่นให้คล้อยตาม การศึกษาเป็นการแสวงหาทักษะและเก็บสะสมข้อเท็จจริง

(Storing of Facts) เช่น ทักษะในการพูดในที่สาธารณะ การจัดทำคำร้องทางกฎหมาย และการเก็บข้อมูลทางด้านวัฒนธรรม กลุ่มนี้ส่วนใหญ่อยู่ในโรมและกรีซ

กลุ่มนักปราชญ์ เปลโต โซเครตีส และอริสโตเติล เห็นว่าการศึกษาควรเน้นทางศิลปศาสตร์ (Liberal Arts) และการพัฒนาสติปัญญา

เปลโตเชื่อว่า อุดมการณ์สูงสุด คือการเป็นนักปราชญ์เมธี ที่รู้ว่าอะไรเป็นความจริง อะไรเป็นคุณค่าของสิ่งนั้น ก็จะสามารถบริหารควบคุมสิ่งนั้น ให้เป็นไปตามหลักการได้เป้าหมายของการศึกษา เป็นการฝึกอบรม เพื่อพัฒนาสติปัญญา และเหตุผล ด้วยการสอนความรู้ด้าน ไวยากรณ์ วาทยาศาสตร์ วิทยาศาสตร์ วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วรรณคดี จบด้วยตรรกศาสตร์ และปรัชญา

เปลโต (Plato)

กลุ่มเสนาวิชาการศึกษาของเปลโต

มีชีวิต 427-347 ปีก่อน ค.ศ. ในกรุงเอเธนส์ กรีซ

ที่มา: <http://www.group.dcs.st-andrews.ac.uk/~history/PictDisplay/Plato.html>

โซเครตีสสนับสนุน แนวคิดของเปลโต ด้วยการกระตุ้นบรรดานักศิษย์ให้ตั้งคำถาม กับข้อสมมติฐานทั้งหลาย เพื่อให้เกิด ความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง โดยเชื่อว่า คนที่เรียนรู้ความแท้จริง (Truth) ก็จะทำแต่สิ่งที่เป็นความแท้จริง เปลโตสนับสนุนว่า กระบวนการเรียนรู้ที่แต่ละคนต้องเผชิญกับความแท้จริง ที่อยู่ภายนอกเขานั้น เป็นการทำให้จิตเป็นอิสระจากความอคติ และยอมรับความรับผิดชอบที่ช่วยผู้อื่นให้บรรลุเป้าหมาย

โซเครตีส (Socrates) มีชีวิต 470-399 ปีก่อน ค.ศ.

ที่มา <http://www.briantaylor.com/Socrates.htm>

อริสโตเติลเห็นว่า ควรเน้นเรื่องคุณธรรม ฝึกให้คนมีอุปนิสัยไม่คุณธรรม และฝึกอบรมคน ให้มีความเฉลียวฉลาด

อริสโตเติล (Aristotle) มีชีวิต 384 - 322 ปีก่อน ค.ศ.

ที่มา <http://www.briantaylor.com/Aristotle.htm>

(Wisdom) ทั้งในด้านทฤษฎีและปฏิบัติ ความเชื่อของนักปราชญ์ทั้ง 3 ท่านได้รับการมองว่าเป็นการเสนอการศึกษาสำหรับชนชั้นผู้นำในสังคม จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) วิจารณ์ว่าเป็นความลำเอียงทางด้านชนชั้น (Elias & Merriam, 1995: 14-16) ซึ่งดิวอี้เน้นการศึกษาเพื่อการประกอบอาชีพ ความเสมอภาค และความเป็นประชาธิปไตย มุมมองที่เป็นความขัดแย้งของทฤษฎีทางการศึกษา อาจจะนำไปตามเงื่อนไขของวัฒนธรรมที่เป็นแหล่งกำเนิดของทฤษฎีนั้น ๆ

ปรัชญาการศึกษาแบบเสรีนิยมได้มีอิทธิพลในกลุ่มศาสนาเป็นเวลานาน จนกลายเป็นปรัชญาการศึกษาของโรงเรียนสอนศาสนา ออกัสติน (Augustin) ยอมรับว่าการศึกษาแบบเสรีนิยมเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการศึกษาของคริสเตียน เขาเห็นว่าเป้าหมายของการศึกษาเป็นการเตรียมคนเพื่อชีวิตหลังการตาย โดยผ่านการปฏิบัติภารกิจทางศาสนา เช่น ความเข้าใจ ความศรัทธา ความหวัง เป็นต้น เสรีนิยมจึงเป็นหลักสูตรของโรงเรียนคริสเตียนทุกแห่ง และแนวคิดของชาวคริสเตียนกับการเรียนรู้อย่างเสรีนี้เป็นปรากฏการณ์ที่ยังต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

เมื่อการศึกษาแบบเสรีนิยม ได้เริ่มแพร่หลายในประเทศสหรัฐอเมริกาในสมัยเป็นอาณานิคมอยู่ การศึกษาแบบเสรีนิยมปรากฏในสภาวะสิ่งแวดล้อม 2 ด้าน คือ ด้านวิชาการ และ ด้านสังคม ที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดจัดหลักสูตรการศึกษาประกอบด้วย 5 กลุ่ม คือ 1) ศิลปทางภาษาเรียกว่า ตริวม (Trivium) ประกอบด้วยไวยากรณ์ วาทศิลป์ และตรรกวิทยา 2) ศิลปทางด้านวน เรียกว่า จตุรุม (Quadrivium) ประกอบด้วย เลขคณิต เรขาคณิต ดาราศาสตร์ และดนตรี 3) ปรัชญา 3 สำนัก ได้แก่ ธรรมชาติ จริยธรรม และจิต (Three philosophies—natural, moral, and mental) 4) ภาษาโบราณ และ 5) ศิลปะและศาสนา ซึ่งเป็นต้นแบบให้มหาวิทยาลัยอื่น ๆ นำไปใช้ในการจัดการศึกษาแบบเสรีนิยม ในการฝึกผู้นำในอนาคตทางด้านการศาสนาและการพัฒนาประเทศ

การศึกษาแบบเสรีนิยมทางด้านสังคมหรือการศึกษาผู้ใหญ่ เริ่มที่ แฟรงคลิน (Franklin) นักการศึกษาเชิงประโยชน์นิยม ได้จัดตั้งชมรมการเรียนรู้ Junto Club ชมรมนี้เป็นผู้ให้กำเนิดการศึกษาผู้ใหญ่ของอเมริกา (The Founder of American Adult Education) การดำเนินงานมีสภาพขึ้น ๆ ลง ๆ และในที่สุดได้ยุบรวมกับสมาคมทางปรัชญาอเมริกัน (American Philosophical Society) ความสนใจของแฟรงคลิน ในการเรียนรู้ของผู้ใหญ่แบบเสรีนิยม ทำให้เขาเป็นผู้ก่อตั้งห้องสมุดสำหรับประชาชน (Elias & Merriam, 1995 : 18 อ้างอิงจาก Knowles, 1970) ในทศวรรษที่ 1790 สมาคมทางปรัชญาอเมริกัน ได้จัดให้มีการแข่งขันเรียงความเรื่อง ระบบการศึกษาเสรีนิยมและการสอนวรรณกรรมที่เหมาะสมกับอัจฉริยภาพของรัฐบาล พบว่าประธานาธิบดี

เจฟเฟอร์สัน (Jefferson) เป็นผู้มีบทบาทเด่นที่สุด ในการให้ความสำคัญกับการศึกษาสำหรับประชาชนว่า เพื่อเป็นการป้องกันรัฐบาลไม่ให้ใช้อำนาจในทางที่ไม่ถูกต้อง เขายังเห็นว่าการกระจายความรู้อย่างกว้างขวาง และการศึกษาด้วยตนเองมีความสำคัญมาก การศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการเตรียมผู้นำของชาติในอนาคต

ในระบะเวลาก่อนสงครามกลางเมือง วิทยาลัยและสถาบันทางวิชาการต่าง ๆ ได้ผลักดันให้เกิดสถานประกอบการทางด้านการศึกษาผู้ใหญ่หลายแห่ง เช่น โลเวล (Lowell) ในเมืองบอสตัน และสหภาพแรงงานคูเปอร์ (Cooper Union) ในเมืองนิวยอร์ก สอนทางด้านปรัชญา ประวัติศาสตร์ และศิลปะให้แก่ผู้ใหญ่ ความนิยมในการจัดไลเซียม (Lyceums¹) แบบนี้แพร่หลายไปในหลายเมือง สะท้อนให้เห็นว่าผู้ใหญ่มีความสนใจในการเรียนรู้ และผู้ใหญ่เป็นจำนวนมาก ได้รับความรู้และแนวคิดแบบเสรีนิยมของ Emerson Thoreau Holmes และคนอื่น ๆ ในช่วง 1820-1840 เมื่อมีการส่งเสริมโรงเรียนของรัฐบาล (Public Schools) การเคลื่อนไหวเรื่องไลเซียมนี้ได้เลิกละหายไป

ภายหลังสงครามกลางเมือง สังคมเจริญเติบโตด้านอุตสาหกรรมมาก แนวคิดแบบพัฒนาการนิยมเริ่มเกิดขึ้นทั่วไป การศึกษาในระดับมัธยมเริ่มเน้นไปทางด้านวิชาชีพ หลักสูตรรวมเนื้อหาที่เกี่ยวข้องชีวิตมากขึ้น แต่โครงการการศึกษาแบบเสรีนิยมก็ยังมีอยู่ ในระยะนี้เกิดโครงการด้านการศึกษาผู้ใหญ่ที่มีชื่อเสียงมากชื่อ ชาตาควัว (Chautauqua) ก่อตั้งโดย จอห์น วินเซนต์ (John Vincent) โครงการนี้จัดว่าเป็นโครงการเริ่มต้นทางด้านพื้นฐานของการศึกษาตลอดชีวิต โครงการมีข้อสมมติฐาน ดังนี้ 1) ชีวิตทุกชีวิตเป็นการศึกษา แต่พื้นฐานที่แท้จริงของการศึกษาคือความศรัทธาในศาสนา 2) คนที่ไม่ได้รับการศึกษาทางวัฒนธรรมในวัยเด็ก จะมีความปรารถนาที่จะได้รับสิ่งเหล่านั้นในชีวิตเมื่อเป็นผู้ใหญ่ 3) สติปัญญาจะได้รับการพัฒนาโดยการอ่านหนังสือ การคิดอย่างใคร่ครวญ และการลงมือกระทำ 4) การพัฒนาพลังสติปัญญาของผู้ใหญ่จำเป็นต้องได้รับคำแนะนำ ความช่วยเหลือ และการส่งเสริมให้กำลังใจ 5) ครูสามารถสอนผู้ใหญ่ได้โดยใช้กระบวนการสอนโดยตรง หรือสอนผ่านการโต้ตอบทางไปรษณีย์ และ 6) การศึกษาผู้ใหญ่สามารถจัดได้หลายรูปแบบ เช่น จัดโดยองค์กรอาสาสมัครต่าง ๆ องค์กรท้องถิ่น หรือ โดยการติดต่อกับนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ มาบรรยาย หรือสอนในภาคฤดูร้อน

วินเซนต์ (Vincent) เห็นว่าการศึกษาเพื่อพัฒนาสติปัญญาและความมีเหตุผลสามารถต่อเนื่องได้ตลอดชีวิต เขาเห็นว่าการศึกษาเป็นการพัฒนาจิตใจ สังคม จริยธรรม และศาสนา

¹ ห้องโถงใหญ่ใช้ในสมัยโบราณสำหรับใช้ในการบรรยายแสดงปาฐกถาให้สาธารณชน การจัดแสงดนตรี ฯลฯ

ในปี ค.ศ. 1898 โทมัส เดวิดสัน (Thomas Davidson) นักสังคมวิทยาชาวสกอต ได้จัดตั้ง วิทยาลัยเบร็ดวินเนอร์ (Bread Winner's College) ในเมืองนิวยอร์ก จัดการศึกษาแบบเสรีนิยมให้คนงานชายและหญิง วิชาที่สอนได้แก่ ปรัชญา ศาสนา วิทยาศาสตร์ วรรณคดี และเศรษฐศาสตร์ เดวิดสันพยายามรวมการศึกษาด้านอาชีพกับการศึกษาด้านวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน โครงการนี้สิ้นสุดเมื่อเดวิดสันถึงแก่กรรม การศึกษาผู้ใหญ่ในระยะนี้ ได้รับการยอมรับเป็นส่วนหนึ่งของโครงการการศึกษาต่อเนื่อง (Extension Program) ในมหาวิทยาลัยหลายแห่ง เช่นที่ วิสคอนซิน ชิคาโก ที่วิสคอนซินสอนทั้งการศึกษาอาชีพและการศึกษาแบบเสรีนิยม เป็นต้น

หลังสงครามโลกครั้งที่ 1 มีการเคลื่อนไหว การกลับมาให้ความนิยมในการศึกษาแบบเสรีนิยม เพราะเห็นว่าการศึกษาแบบพัฒนาการนิยมไม่ประสบผล นักปรัชญาแบบเสรีนิยมแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกเชื่อในเรื่องการพัฒนาศติปัญญาและเหตุผล อีกกลุ่มหนึ่งต้องการให้การศึกษามีพื้นฐานทางศาสนา

ปี 1951 ได้มีการจัดตั้งศูนย์การศึกษาแบบเสรีนิยมสำหรับผู้ใหญ่ (Center for the Study of Liberal Education for Adults /CSLEA) ในเมืองชิคาโก สนับสนุนโดยมูลนิธิฟอร์ด (Ford Foundation) ศูนย์มีความสนใจใน 3 เรื่องดังนี้ 1) การปรับปรุงแก้ไขการศึกษาแบบเสรีนิยมสำหรับผู้ใหญ่ในโครงการของมหาวิทยาลัย 2) การพัฒนาและปรับปรุงวิธีการสอน และ 3) ส่งเสริมและสนับสนุนโปรแกรมด้านการศึกษาผู้ใหญ่ ในการศึกษาแบบเสรีนิยม

ศูนย์นี้ รับผิดชอบการปรับปรุงการศึกษาเสรีนิยมในโครงการด้านวิชาการในมหาวิทยาลัย โดยพัฒนาวิธีการ เทคนิคการสอน และให้การสนับสนุนสำหรับโครงการการศึกษาวิจัยเสรีนิยม CSLEA ได้ยุติการดำเนินงานในปี 1961 การศึกษาผู้ใหญ่แบบเสรีนิยมก็สูญหายไปในเวลาเดียวกัน

ในปี 1970 การศึกษาผู้ใหญ่แบบเสรีนิยมกลับมาได้รับความสนใจทั้งในระดับปฏิบัติ และระดับปรัชญา ในระดับปฏิบัติ วิทยาลัยและมหาวิทยาลัยจัดโครงการการศึกษาผู้ใหญ่เพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก ในรูปแบบที่ให้บริการกับผู้เรียนที่อยู่นอกระบบ (Non-traditional Students) เหตุผลที่สร้างความสนใจและเป็นแรงจูงใจให้ผู้ใหญ่นอกระบบโรงเรียนมาเรียน เพื่อผู้ที่อยู่นอกระบบโรงเรียนได้รับการศึกษาในระดับวิทยาลัยและมหาวิทยาลัย และจัดการศึกษาเพื่อตอบสนองความต้องการและความจำเป็นของผู้ใหญ่ ในระดับปรัชญา มีนักปรัชญาการศึกษาชาวอังกฤษ 2 ท่าน เริ่มเขียนหนังสือเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่แบบเสรีนิยม ได้แก่ ลอว์สัน (K.H. Lawson) เขียนหนังสือ "Philosophical Concepts and Values in Adult Education" (แนวคิดและคุณค่าทางปรัชญาในการศึกษาผู้ใหญ่ พิมพ์ในปี 1975 และตีพิมพ์ครั้งที่ 2 ในปี 1982) และ

"Analysis and Ideology: Conceptual Essays on the Education of Adults" (การวิเคราะห์และอุดมการณ์: ข้อเขียนเกี่ยวกับแนวคิดด้านการศึกษาผู้ใหญ่ พิมพ์ในปี 1982) และแพตเตอร์สัน (R.W.K. Patterson) เขียนหนังสือ "Values, Education and the Adult". (คุณค่า การศึกษา และผู้ใหญ่ พิมพ์ในปี 1979) ทั้งสองท่านไม่เห็นด้วยว่า เป้าหมายการศึกษาผู้ใหญ่เป็นการพัฒนาสังคม แพตเตอร์สันเห็นว่าควรพัฒนาสติปัญญาและความมีเหตุผลของผู้ใหญ่ให้มีความเป็นอยู่อย่างอิสระ แล้วจะช่วยพัฒนาเป้าหมายทางสังคมได้เอง ส่วนลอว์สันเห็นว่าการศึกษาผู้ใหญ่จะขาดความเป็นตัวของตัวเองและยึดหยุ่นมากไป ถ้าต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับปัญหาทางสังคมที่ยังตกลงกันไม่ได้

ในปี ค.ศ. 1982 แอดเลอร์ (Adler) เขียน The Paideia Proposal (พิมพ์โดย Macmillan, New York.) เสนอแนวคิดการสอนผู้ใหญ่แบบเสรีนิยม 3 ประการคือ 1) การแสวงหาความรู้อย่างเป็นระบบ โดยวิธีการสอนแบบวิพากษ์ ในวิชาภาษาศณิตศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ 2) พัฒนาทักษะทางด้านสติปัญญา โดยวิธีการสอนให้ฝึกทำ ทำแบบฝึกหัด กำกับดูแลการฝึกหัดการอ่าน การคำนวณ และการฝึกการตัดสินใจอย่างวิพากษ์ และ 3) ขยายความเข้าใจในแนวคิดและคุณค่า โดยวิธีของไซเครติส (Maieutic or Socratic Method) ซึ่งเป็นวิธีการวิพากษ์โดยการตั้งคำถามอย่างเป็นลำดับตามเหตุและผล แล้วจึงสรุปเป็นแนวคิด ในเรื่องหนังสือ และกิจกรรมทางด้านศิลปะ

ในขณะนี้ ความสำคัญของการศึกษาแบบเสรีนิยมสำหรับผู้ใหญ่ที่อยู่นอกระบบได้รับการยอมรับ แต่ยังมีกรถกเถียงกันมากเรื่ององค์ประกอบของหลักสูตรในระดับปริญญาตรี ในปี 1987 บลูม (Bloom) เขียน "The Closing of the American Mind" (การปิดของจิตใจชาวอเมริกัน) เขาได้เสนอคุณค่าอย่างต่อเนื่องของหนังสืออมตะ (The Great Books) สำหรับโลกตะวันตก เพื่อเพิ่มพูนสติปัญญาของผู้ใหญ่ เขาเห็นว่าเป้าหมายการศึกษาแบบเสรีนิยมคือการตั้งคำถามพื้นฐานต่าง ๆ และสร้างแนวคำตอบต่าง ๆ อย่างหลากหลายไม่จำกัด เขาเชื่อว่าการศึกษาแบบเสรีนิยมหมายถึงการอ่านตำราที่ได้รับการยอมรับโดยทั่วไป โดยไม่ใส่เหตุผลทางประวัติศาสตร์ ความรู้สึก ความคิดเห็นที่ผู้อ่านสร้างขึ้นมา อ่านอย่างที่คุณเขียนต้องการให้อ่าน ทำตามคำถามและวิธีการที่ในหนังสือต้องการ โดยวิธีนี้ ในทัศนะของบลูมเห็นว่าเป็นการศึกษาที่ดีที่สุดสำหรับทุกคน (Elias & Merriam. 1995 : 211 อ้างอิงจาก Bloom. 1987)

ในปีเดียวกัน เอิร์ช (E.D. Hirsch) เขียนเรื่อง "Cultural Literacy" (การอ่านและเขียนด้านวัฒนธรรม พิมพ์ในปี 1987) เขาเห็นว่าความรู้พื้นฐานเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ เพื่อการสื่อสารในระดับชาติที่มีประสิทธิภาพและมีสภาพเป็นพลเมืองอย่างเต็มรูปแบบ แนวคิดของเขาเกี่ยวข้องกับการรู้หนังสือทาง

ด้านวัฒนธรรมในโรงเรียน และนักการศึกษาผู้ใหญ่แบบเสรีนิยมที่จัดการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จให้กับผู้เข้ามาอยู่ในเมือง หรือ ผู้อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศสหรัฐอเมริกา แนวคิดของเอิร์ชในการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จที่สอนให้ผู้ใหญ่รู้ภาษาอังกฤษและวัฒนธรรมความเป็นอยู่ในประเทศสหรัฐอเมริกา นำไปสู่ประเด็นการเรียนรู้ในเรื่องภาษาทางวัฒนธรรมแห่งชาติ เขาให้ความหมายของภาษาทางวัฒนธรรม (Cultural Language) ว่าเป็นความสามารถในการใช้คำศัพท์ รวมทั้งมีความรู้เกี่ยวกับความหมายของคำนั้นที่ใช้ทั่วโลก เช่น ความรู้ภาษาอังกฤษที่เป็นมาตรฐานและข้อมูลเฉพาะสำหรับวัฒนธรรมของบุคคลนั้น เขาเห็นว่าในประเทศที่มีกลุ่มวัฒนธรรมสองภาษา (Bilingualism) และ กลุ่มวัฒนธรรมหลายภาษา (Multiculturalism) ควรได้รับการพัฒนาให้อยู่ภายใต้วัฒนธรรมแห่งชาติเดียวกันได้ แนวคิดของ เอิร์ช ตรงข้ามกับบลูม ซึ่งมองเสรีนิยมในลักษณะวัฒนธรรมเดียวเพียงอย่างเดียวว่าดีที่สุด

วิถีทางเสรีนิยมแบบของเอิร์ช ได้รับการวิพากษ์จากนักการศึกษาผู้ซึ่งต้องการทำให้หลักสูตรทางด้านเสรีนิยมขยายออกอย่างกว้างขวาง เพื่อรวมงานอื่น ๆ ที่อยู่นอกวัฒนธรรมแต่เป็นที่ยอมรับของการศึกษาแบบประเพณีนิยมของตะวันตก นักวิชาการกลุ่มนี้มองว่าเอิร์ช และบลูม สร้างระบบทุนนิยมทางวัฒนธรรมเฉพาะที่อาจทำให้คนทุกคนใช้ในการอ้างอิงอย่างเป็นปกติธรรมดาได้ ประเด็นนี้ได้มีการอภิปรายถกเถียงทางด้านวิชาการที่มหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ดว่าเป็นการถกเถียงที่มีชื่อเสียงมาก มีข้อสรุปว่า “การศึกษาแบบเสรีนิยมควรจะขยายออกโดยต้องไม่สร้างขอบเขตทางวัฒนธรรม ไม่ว่าเป็นในแนวนอน หรือเป็นกลุ่มของนักล่าอาณานิคม หรือตำนานแห่งความเหนือกว่าทางวัฒนธรรมของชาวตะวันตก” (Elias & Merriam. 1995 : 212 อ้างอิงจาก Pratt 1988 : 15) การศึกษาแบบเสรีนิยมควรได้รับการขยายในลักษณะการบูรณาการวิสัยทัศน์ใหม่ ที่รวบรวมแนวการสอนของทุกสำนักทุกวัฒนธรรม ตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน แนวคิดในเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้ยังเป็นที่ถกเถียงกันอยู่

หลักการของการศึกษาแบบเสรีนิยม

การศึกษาแบบเสรีนิยมเน้นการพัฒนามนุษย์ใน 4 ด้าน ดังต่อไปนี้

1. การพัฒนาทางด้านสติปัญญา และความมีเหตุผล (Rational or Intellectual Education) เป็นการศึกษาที่มุ่งให้บุคคลพัฒนาเป็นลำดับจาก มีข้อมูล (Information) มีความรู้ (Knowledge) และ มีปัญญา (Wisdom) บุคคลเริ่มต้นมีข้อมูล เช่น อ่านหนังสือ เขียนหนังสือ หรือ คำนวณ เมื่อได้รับข้อมูลแล้วจะทำให้เกิดความรู้ได้ก็ด้วยความสามารถในการสื่อสารสิ่งที่รู้ให้ผู้อื่น ความรู้ต่างจากข้อมูลที่ ผู้เป็นเจ้าของข้อมูลนั้นจะมีการประมวลข้อมูลเป็นหลักการ หรือวิเคราะห์ หรือสังเคราะห์ข้อมูล

และสามารถถ่ายทอดได้ สำหรับผู้ที่มีการศึกษาจะต้องมีปัญญา ปัญญามี 2 ประเภท คือ ปัญญาเชิงปฏิบัติการ (Practical Wisdom) และปัญญาเชิงทฤษฎี (Theoretical or Speculative) ปัญญาเชิงปฏิบัติการเป็นความสามารถในการนำข้อมูลและความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น การเป็นพ่อและแม่ที่ดี การเป็นพลเมืองดี การเป็นผู้ใช้แรงงานที่ดี ส่วนปัญญาเชิงทฤษฎีเป็นการใคร่ครวญหลักการของเนื้อหาวิชาอย่างลึกซึ้ง จัดการเชื่อมโยง และหาความสัมพันธ์ระหว่างหลักการเหล่านั้น ปัญญาเชิงทฤษฎีจึงเป็นการค้นหาความจริงเกี่ยวกับสถานการณ์ของมนุษย์กับโลก การศึกษาทางด้านสติปัญญาเป็นการเตรียมบุคคล ให้มีเหตุผลทางด้านวิทยาศาสตร์ และมีภูมิปัญญาสามารถวิเคราะห์และเข้าใจสภาพการณ์แวดล้อมต่าง ๆ ได้

2. การพัฒนาทางด้านคุณธรรม (Moral Education) นักปรัชญาเสรีนิยมทุกคนมีความเชื่อที่สอดคล้องตรงกันว่าการศึกษาเพื่อพัฒนาสติปัญญาต้องประกอบด้วยการศึกษาที่มีคุณธรรม การศึกษาที่มีคุณธรรมไม่บังคับบุคคลให้เปลี่ยนแปลงตัวเอง แต่การเปลี่ยนแปลงต้องเป็นไปด้วยความเต็มใจ การพัฒนาบุคลิกลักษณะของแต่ละบุคคลควรประกอบทั้งด้านสติปัญญาและคุณธรรม เป้าหมายสุดท้ายของการศึกษาแบบเสรีนิยมคือชีวิตที่มีสติปัญญา และมีคุณธรรม คำถามในปรัชญาที่มีคุณค่าและไม่เคยเปลี่ยนแปลงคือ ชีวิตที่ดีคืออะไร และทำอย่างไรจึงจะมีชีวิตที่ดี

3. การศึกษาทางด้านศาสนา (Spiritual or Religious Education) ความรู้ทางด้านศาสนาและจิตใจ สามารถทำให้บุคคลแสวงหาความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างร่างกายและจิตใจ

4. การพัฒนาด้านสุนทรียภาพ (Aesthetic Sense) ความสามารถด้านสุนทรียภาพสามารถทำให้บุคคลมีความละเอียดอ่อนในอารมณ์และจิตใจ และซาบซึ้งในความงามของธรรมชาติ

โดยสรุป หลักการศึกษาแบบเสรีนิยม มีเป้าหมายพัฒนา สติปัญญา คุณธรรม และจริยธรรม สุนทรียภาพ และ ศาสนา ความซาบซึ้งในศิลปะ วรรณกรรม ทักษะทั่วไป ในการอ่าน การเขียน และการคิดคำนวณ ภูมิปัญญาทั้งทางทฤษฎีและปฏิบัติ และคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีและรับผิดชอบต่อสังคม

หลักสูตรกระบวนการศึกษา

เป้าหมายทางการศึกษาแบบเสรีนิยมเป็นการพัฒนา 4 ด้านคือ สติปัญญาและเหตุผล คุณธรรม ศาสนา และสุนทรียภาพ หลักสูตรตามแนวเป้าหมายเนื้อหาวิชา โดยเฉพาะเนื้อหาจากมรดกทางวัฒนธรรม มนุษยศาสตร์ เช่น วรรณคดี ภาษา ประวัติศาสตร์

ศิลปะ ศาสนา วิทยาศาสตร์ ฯลฯ ทฤษฎีการเรียนรู้/การสอน ที่นำมาใช้ ได้แก่ การเรียนรู้ผ่านการจูงใจตนเอง และการหยั่งรู้ (Self-motivation and intuition) การตระหนักในการเรียนรู้ (Awareness Learning) การเรียนรู้โดยการนำตนเอง (Self-directed Learning) และ ความรู้และความเข้าใจ (Cognitive Theory)

การศึกษาแบบเสรีนิยมเกี่ยวข้องกับวิธีการ และ เทคนิค ที่ยอมให้มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างผู้เรียนและครู บทบาทของครูเด่นชัดเพราะวิธีการและเทคนิคที่ต้องใช้ในการอภิปราย การสนทนา การใช้เหตุผลและสติปัญญาถกเถียงโต้แย้ง การแสวงหาคำตอบทางสังคม และ การมีปฏิสัมพันธ์แบบเผชิญหน้า วิธีการสอนที่ใช้ เช่น การสนทนา (Dialogue) การอภิปราย (Discussion) วิธีการนำตนเอง (Self-directed Method) การวิพากษ์เพื่อนำไปสู่สถานการณ์การเรียนรู้ (Dialectical Approach to Learning Situation) การเรียนรู้แบบเลือกเสรี (Free Choice Learning) การบรรยายสอนเนื้อหาวิชา (use of subjective methods) เป็นต้น

ปรัชญาเสรีนิยมกับการศึกษาของผู้ใหญ่ที่อยู่นอกระบบ

การนำการศึกษาแบบเสรีนิยมไปใช้สำหรับจัดการศึกษาให้ผู้ใหญ่ได้แก่ โครงการหนังสืออมตะ (The Great Books Program) โครงการนี้ออกแบบและจัดครั้งแรกโดยมหาวิทยาลัยโคลัมเบีย และต่อมามหาวิทยาลัยชิคาโก มีสมาชิกอยู่ในประเทศสหรัฐอเมริกาประมาณ 40,000 คน สนับสนุนการศึกษาสำหรับทุก ๆ วัย เนื้อหาของโครงการมีความหลากหลายตามสาขาวิชาต่าง ๆ เช่น สาขามนุษยศาสตร์ ศิลปะ และวิทยาศาสตร์ สิ่งที่เป็นพื้นฐานการศึกษาคือการเลือกวิชาจากชั้น หัวข้อที่สนใจทั้งเวลาและสถานที่ อิทธิพลทั้งหมดของการศึกษาแบบเสรีนิยมต่อการศึกษาผู้ใหญ่ได้ถูกเพิกเฉย เพราะอิทธิพลของการพัฒนาอุตสาหกรรมและเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เรียกร้องให้มีการเปลี่ยนทางด้านความรู้และทักษะการปฏิบัติงาน ซึ่งสะท้อนให้เห็นมิติใหม่ทางการศึกษาที่เน้นในเรื่องการพัฒนาทักษะ

ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่พัฒนาการนิยม (Progressivism)

ความนำ

การศึกษาแบบพัฒนาการนิยม มีผลกระทบต่อการศึกษาผู้ใหญ่ในประเทศสหรัฐอเมริกา มากกว่ากลุ่มอื่น ๆ การศึกษาผู้ใหญ่เจริญเติบโตอย่างรวดเร็วในช่วงเวลา que การศึกษาแบบพัฒนาการกำลังได้รับความนิยมแพร่หลาย และอย่างหลากหลายรูปแบบ ในระยะเวลานั้นสังคมอเมริกันกำลังเปลี่ยนเป็นสังคมเมือง และสังคมอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็ว จึงทำให้การจัดการศึกษาตามแนวพัฒนาการนิยมใช้งานได้อย่างสอดคล้องกับสภาพของสังคม ส่วนในประเทศไทยได้รับอิทธิพลจากแนวคิดของปรัชญาพัฒนาการนิยมมาก ทั้งในการจัดการศึกษาในระบบและนอกระบบ เพราะนักการศึกษาไทยหลายท่าน ได้รับการศึกษาจากมหาวิทยาลัยในประเทศสหรัฐอเมริกา

แนวคิดการศึกษาผู้ใหญ่แบบพัฒนาการพบในแนวคิดของทฤษฎีหลัก ๆ ในการศึกษาผู้ใหญ่ และการศึกษานอกระบบ เช่น ของ มัลคอล์ม โนลส์ (Malcolms Knowles) โรเจอร์ (Rogers) ฮูล (Houle) ไทเลอร์ (Tyler) ลินดาแมน (Lindeman) พอล เบอเจวิน (Paul Bergevin) และแฟร์รี (Freire) รูปแบบการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ และการศึกษานอกระบบที่มีแนวคิดจากพัฒนานิยม ได้แก่ การศึกษาด้านวิชาชีพ การศึกษาต่อเนื่อง การศึกษาสำหรับพ่อแม่และครอบครัว การศึกษาสำหรับกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ เป็นต้น นอกจากนี้หลักการเบื้องต้นของการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบที่มีแนวคิดมาจากพัฒนาการนิยม ได้แก่ ความต้องการและความสนใจ วิธีทางวิทยาศาสตร์ เทคนิคการแก้ปัญหา ประสบการณ์เป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ เป้าหมายการศึกษาที่เน้นการปฏิบัติและการนำไปใช้ประโยชน์ และความคิดเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสังคม

ความเป็นมา

ปรัชญาการศึกษาแบบพัฒนาการนิยมเริ่มต้นในคริสต์ศตวรรษที่ 16 โดยกลุ่มนักคิดทางการศึกษา ได้แก่ จอห์น คอมิเนียส (John Comenius) รูสโซ (Rousseau) เปสตาลอซซี (Pestalozzi) และ โฟรเบล (Froebel) ท่านเหล่านี้ได้เขียนหนังสือเสนอวิธีการให้การศึกษแบบการปฏิบัติจริง โดยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากธรรมชาติ เช่น ได้สัมผัสวัตถุและสิ่งของตามธรรมชาติ มากกว่าการเรียนรู้จากตำราอย่างเดียวตามแนวคิดของกลุ่มเสรีนิยม บาทหลวงคอมิเนียสเสนอให้เด็กได้ศึกษาโดยวิธีการเลียนแบบธรรมชาติมากกว่าการให้อ่านหนังสือ รูสโซเห็นด้วยและเสนอว่าการเรียนรู้ทั้งหมดของเด็กจน

อายุ 12 ปี ควรเรียนรู้จากประสบการณ์ และเรียนตามความสนใจ โดยจัดการศึกษาให้เหมาะกับเด็กในแต่ละวัย เปสตาลอสซี และ โฟรเบล นำแนวคิดของ รุสโซ ไปทดลองปฏิบัติ โดยให้เด็กได้เรียนรู้อย่างมีอิสระจากธรรมชาติอย่างต่อเนื่อง เรียนรู้โดยการสัมผัสโดยตรง และนำการเล่นมาผสมผสานกับประสบการณ์การเรียนรู้ เบคอนและลอค (Bacon and Locke) เน้นว่าความรู้ที่ได้เชิงประจักษ์หรือจากการมีประสบการณ์โดยตรงจากการสังเกต หรือ ทดลอง มีคุณค่าสูงกว่าการเรียนรู้ที่ได้จากการอ่านตำรา

ในคริสต์ศตวรรษที่ 18 โจฮัน เอฟ แฮร์บาร์ท (Johann F. Herbart. 1776-1841) เชื่อว่าความรู้ทั้งปวงในตัวผู้เรียนเกิดจากประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส และได้เสนอวิธีการสอน 5 ขั้น สำหรับใช้สอนทุกวิชาและสำหรับคนทุกวัย ประกอบด้วย 1) ขั้นเตรียม 2) ขั้นเสนอ 3) ขั้นวิเคราะห์ 4) ขั้นสรุป และ 5) ขั้นนำไปใช้ แต่จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) ไม่เห็นด้วยเพราะเชื่อว่า ความคิดจะเกิดขึ้นเมื่อผู้เรียนได้ประสบกับปัญหาที่เป็นจริง

ชาร์ลส์ ดาร์วิน (Charles Darwin. 1809-1882) เขียนหนังสือ "Origin of Species" (กำเนิดของเผ่าพันธุ์) เสนอทฤษฎีแห่งการคัดเลือกตามธรรมชาติ (Natural Selection) มีสาระ 4 ประการคือ 1) พันธุกรรม: สิ่งมีชีวิตจะมีผลผลิตและลูกหลานที่มีลักษณะเหมือนตนเอง 2) ความแตกต่าง: ผลผลิตหรือลูกหลานที่ออกมา จะไม่เหมือนผู้ให้กำเนิดทุกอย่าง ย่อมมีความแตกต่างทั้งในรูปร่างหรือลักษณะ 3) การดิ้นรนเพื่อการมีชีวิตอยู่: ต้องมีการต่อสู้แข่งขันเพื่อการอยู่รอดของชีวิต และ 4) ความอยู่รอดของสิ่งที่เหมาะสมที่สุด: สิ่งมีชีวิตที่ปรับตัวเองเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้อย่างเหมาะสมย่อมมีชีวิตรอด การค้นพบของดาร์วินนี้ ทำให้เกิดความตระหนักว่าการศึกษาค้นคว้าต้องให้ความสำคัญกับวิทยาศาสตร์ จึงจะทำให้มนุษย์มีชีวิตและความเป็นอยู่ดีขึ้น

การศึกษาโดยยึดหลักของการคัดเลือกตามธรรมชาติมีทัศนะว่า ธรรมชาติเป็นตัวกำหนดมาตรฐานต่าง ๆ ให้แก่มนุษย์ มนุษย์จะมีชีวิตยืนยาวต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับธรรมชาติ ธรรมชาติไม่ได้เป็นสิ่งตายตัวอยู่กับที่แต่วิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ วิวัฒธรรมต่าง ๆ ของสังคมก็เป็นผลผลิตของกระบวนการวิวัฒนาการที่อยู่รอดจากกระบวนการ การศึกษาจึงควรช่วยให้ผู้เรียนปรับตัวให้เข้ากับสภาพการณ์จริงในชีวิต ทัศนะนี้ได้ก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวทางการศึกษาที่สำคัญเช่น โครงการแนะแนวทางด้านอาชีพในการศึกษา เพื่อจัดหาตัวบุคคลที่เหมาะสมกับงาน (Find the right man for the right job) และเกิดการเคลื่อนไหวเรื่องการผลิตเชิงปริมาณ (Quantitative Measurement) เพื่อวัดประสิทธิภาพการเรียนรู้ (เพ็ญศิริ จีระเดชากุล. 2530)

ได้มีนักคิดหลายท่าน นำแนวคิดของดาร์วินไปใช้ในบริบททางสังคมและได้รับการพัฒนาที่หลากหลาย จนเกิดการศึกษาแบบวิวัฒนาการขึ้นในตอนต้นศตวรรษที่ 20

ในประเทศสหรัฐอเมริกา ในขณะนั้นเป็นระยะที่อเมริกาประสบกับปัญหาและการเปลี่ยนแปลงในด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง เช่น มีผู้อพยพเข้าเมืองอาศัยอยู่ในเขตชุมชนเมืองเป็นจำนวนมาก การเปลี่ยนแปลงด้านอุตสาหกรรมภายหลังสงครามการเมืองในการเผชิญกับปัญหาวิกฤตในด้านต่าง ๆ ทำให้นักคิดชาวอเมริกันเชื่อว่า พลังอำนาจของการศึกษาจะช่วยแก้ปัญหาของประเทศได้ (Elias & Merriam. 1995 : 47 อ้างอิงจาก Perkinson, 1977) จึงได้มีการปฏิรูประบบโรงเรียนตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย จัดการศึกษาทุกระดับให้กับผู้อพยพ ฝึกอบรมคนงานและผู้นำที่ต้องการในภาคสังคมอุตสาหกรรม ส่งเสริมการพัฒนาประชาธิปไตย และการป้องกันการทุจริตคอร์รัปชัน และเพิ่มการศึกษาด้านอาชีพในการศึกษาแบบศิลปศาสตร์ (Traditional Liberal Art Education)

ทฤษฎีการศึกษาพัฒนาการได้พัฒนาในระยะนี้ ได้แก่ 1) การศึกษาแบบเด็กเป็นศูนย์กลาง (Child-centered) ของรัสโซ เปสตาลอซซี และโฟรเบล 2) การให้ความสำคัญกับวิธีการทางวิทยาศาสตร์ของดาร์วิน ผู้ค้นพบว่าเด็กเป็นสิ่งมีชีวิตที่มีการพัฒนาและวิวัฒนาการเพื่อความอยู่รอดและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น 3) ประโยชน์ต่อผู้เรียนและสังคม แนวคิดของสเปนเซอร์ (Spencer) และ 4) การศึกษาเพื่อประชาธิปไตย (Education for Democracy) ซึ่งเป็นหลักการ ของปรัชญาการศึกษาแบบพัฒนาการ คิดขึ้นโดย จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) นักปรัชญาชาวอเมริกัน ดิวอี้เชื่อว่า คนควรทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อแก้ปัญหา ดังนั้นเป้าหมายของการศึกษาแบบพัฒนาการ เป็นการศึกษาเพื่อตนเองและสังคม

จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) ปี 1858-1973

ที่มา: <http://nekes.org/~vista/johndewey/johndewey.htm>

แนวคิดพัฒนาการแบบใหม่

ในประเทศสหรัฐอเมริกาเริ่มต้นด้วยผลงานของดิวอี้ ผู้นำคนสำคัญของการเคลื่อนไหวเพื่อการปฏิรูปการศึกษา แนวคิดของดิวอี้ เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และการศึกษา งานเขียนของเขาได้รับการประเมินผลและการวิพากษ์วิจารณ์ มีทั้งผู้เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยเป็นจำนวนมาก แต่ดิวอี้เป็นนักปรัชญาที่ยิ่งใหญ่และมีอิทธิพลต่อทิศทางการศึกษาของประเทศไทยมากที่สุด การศึกษาพัฒนาการ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในการศึกษาของอเมริการะหว่างปี 1910-1950 ในงานเขียนของดิวอี้ ได้แบ่งวิวัฒนาการของปรัชญาพัฒนาการออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้ (Elias & Merriam. 1995 : 49)

ระยะที่สองเป็นระยะหลังการปฏิรูป เป็นระยะเวลาของการพัฒนาการศึกษา การเน้นการปฏิรูปสังคม ดิวอี้เขียนหนังสือ "Democracy and Education" (ชิปไตยและการศึกษา พิมพ์ในปี 1916) แสดงความต้องการให้การศึกษาศูนย์ การปฏิรูปสังคม (Social Reform) ในหนังสือจะสำรวจความหมายของการศึกษา ชาติชิปไตย วิทยาศาสตร์ วิวัฒนาการ และการอุตสาหกรรม สังคมให้ความ ละไว้วางใจแนวคิดของดิวอี้ในระยะเวลานี้เป็นอย่างมาก เห็นได้จากการสรุป ว่าเป็นว่า "จำนวน 3 จาก 7 แนวคิดเกี่ยวข้องกับประเด็นทางสังคม: ความเจริญเติบโตที่เป็น จิตขึ้นอยู่กับความร่วมมือในการแลกเปลี่ยนกิจกรรม อิทธิพลของสิ่งแวดล้อมทาง ในการพัฒนามัธยมศึกษา และ ความจำเป็นของการใช้ประโยชน์ของความแตกต่าง บุคคลเพื่อสร้างแนวคิดต่าง ๆ ในการสร้างความเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในสังคม" (Elias am. 1995 : 49 อ้างอิงจาก Dewey. 1916 : 377)

สำหรับแนวคิดของดิวอี้ในหนังสือ "Democracy and Education" ซึ่งมีชื่อเสียงมากทั่วโลก ได้แก่ "Education would flourish if it took place in a democracy; democracy would develop only if there were true education" ---"การศึกษาจะเจริญงอกงามถ้ามีประชาธิปไตย และประชาธิปไตยจะพัฒนาขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการศึกษาอย่างแท้จริง" (Elias & Merriam, 1995 : 49 อ้างอิงจาก Dewey, 1916 : 377) ประชาธิปไตยไม่ใช่รูปแบบของรัฐบาล แต่เป็นวิถีทางที่มนุษย์มีชีวิตและมีประสบการณ์อยู่ร่วมกัน การศึกษาในขณะนี้เป็นการนำความรู้ไปสู่การแก้ปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม และมีความเชื่อว่าความเที่ยงตรงของทฤษฎีขึ้นอยู่กับ การนำไปใช้แก้ปัญหาในชีวิต เป้าหมายของการศึกษาในขณะนี้เป็นการศึกษาเพื่อสังคม การศึกษาแบบประชาธิปไตยจะทำให้สังคมเจริญเติบโต และเป็นสังคมที่พัฒนา

ระยะที่สามการศึกษาแบบพัฒนาเจริญรุ่งเรืองระหว่างปี. 1910-1938 ในปี 1938 การศึกษาแบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลางถูกโจมตีอย่างมากว่าเป็นการศึกษาที่ทำให้เด็กขาดระเบียบวินัย เด็กไม่สนใจเนื้อหาวิชา มีผู้เรียกร้องให้มีการศึกษาที่จำเป็นต้องมีวิธีการควบคุมการเรียนรู้ ดิวอี้ เขียนหนังสือ "Experience and Education" (ประสบการณ์และการศึกษา พิมพ์ในปี 1938) ในหนังสือเล่มนี้ ดิวอี้วิพากษ์วิจารณ์ทั้งการศึกษาแบบยึดเนื้อหาวิชาเป็นศูนย์กลางซึ่งเน้นการท่องจำ และการศึกษาแบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ดิวอี้เรียกร้องรูปแบบการศึกษาที่เป็นที่วิพากษ์วิจารณ์ และควบคุมการเรียนรู้แบบวิทยาศาสตร์ โดยใช้วิธีการเรียนรู้เชิงวิทยาศาสตร์ การตรวจสอบ และการทดสอบ ในวิธีการดังกล่าวนี้มีความจำเป็นต้องมีการแนะแนว และควบคุมการเรียนรู้ที่ทำให้บทบาทของครูมีความสำคัญมากกว่าการศึกษาแบบประเพณีนิยม แนวคิดของการเรียนรู้จากประสบการณ์ยังคงเน้นประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจากการศึกษาอย่างแท้จริง และบุคคลจะมีเสรีภาพอย่างแท้จริงเมื่อเขาสามารถควบคุมเครื่องมือการเรียนรู้ที่มีอยู่ต่าง ๆ ได้

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ดิวอี้เป็นเสมือนแพะรับบาป เมื่อเกิดความเห็นว่าการศึกษาพัฒนาการ ที่ดำเนินงานในประเทศสหรัฐอเมริกาอยู่นั้นผิดพลาด ประธานาธิบดีไอเซนฮาวร์ (Eisenhower) เขียนจดหมายลงในวารสาร Life ฉบับที่ 15 มีนาคม ปี ค.ศ. 1959 ว่า "นักการศึกษา พ่อแม่ และนักเรียน ได้รับการรบกวนอันเนื่องมาจากข้อบกพร่องในระบบการศึกษาของเรา พวกเขาจะต้องได้รับการชี้แนะให้ตั้งแนวทางการศึกษาที่ดิวอี้สอนเอาไว้" (Elias & Merriam, 1995 : 51) ในระยะนั้นการศึกษาพัฒนาการได้รับการโจมตีว่า เป็นการศึกษาที่ทำให้เด็กขาดระเบียบวินัย ๖๐/๕๖

ในที่สุดแนวคิดของดิวอี้ กลับมาได้รับการยอมรับอีกครั้งในทศวรรษระหว่างปี 1960-1969 และ 1970-1979 ซึ่งเป็นระยะเวลาของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และการเมืองในประเทศสหรัฐอเมริกา การศึกษาพัฒนาการได้รับการยอมรับว่าเป็นทฤษฎีที่เหมาะสมสำหรับการสร้างความเข้าใจ และการนำทิศทางการศึกษาในการเปลี่ยนแปลงสังคมอเมริกัน

การศึกษาแบบพัฒนาการกับการศึกษาผู้ใหญ่

แนวคิดของการศึกษาแบบพัฒนาการ เน้นเรื่องการศึกษาด้านอาชีพ การฝึกอบรมที่นำไปใช้ประโยชน์ การเรียนรู้จากประสบการณ์ วิธีการทางวิทยาศาสตร์ การมีส่วนร่วมของชุมชน และความรับผิดชอบที่มีต่อปัญหาของสังคม หลักการเหล่านี้จะพบได้ในการพัฒนารูปแบบการศึกษาผู้ใหญ่โดยทั่วไป และแนวคิดของการศึกษาแบบพัฒนาการพบในผลงานของนักการศึกษาผู้ใหญ่ต่าง ๆ ดังนี้

เครมิน (Cremin) เขียน *"The Transformation of the Schools"* (การแปลงสภาพของโรงเรียน พิมพ์ในปี. 1957) และมัลคัม โนลส์ (Malcolm Knowles) เขียน *"The History of the Adult Education Movement in the United States"* (ประวัติศาสตร์การดำเนินการการศึกษาผู้ใหญ่ในประเทศสหรัฐอเมริกา พิมพ์ในปี 1977) ทั้งสองท่านนำเสนอการศึกษาอาชีพ การศึกษาต่อเนื่อง การส่งเสริมการเกษตร การศึกษาสำหรับผู้อพยพ เป็นต้น โนลส์แสดงให้เห็นว่าการศึกษาผู้ใหญ่พยายามพัฒนาโครงการให้ตอบสนองความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ในสังคม มากกว่าการสอนอยู่ในแวดวงแคบ ๆ ของสถาบันการศึกษา ในระหว่าง ปี. 1866-1920 การศึกษาผู้ใหญ่เน้นมาตรฐานของความรู้ในเรื่อง ประโยชน์ (Useful) ใช้งานได้ (Functional) และ ปฏิบัติได้จริง (Pragmatic) นอกจากนี้รูปแบบการศึกษาผู้ใหญ่อื่น ๆ เช่น การศึกษาต่อเนื่องที่จัดโดยมหาวิทยาลัยและวิทยาลัย โรงเรียนสอนผู้ใหญ่ภาคค่ำ องค์กรและหน่วยงานอาสาสมัครให้บริการด้านการศึกษาและสังคม โครงการการศึกษาสำหรับพ่อแม่และผู้ปกครอง โนลส์ เห็นว่าการศึกษาผู้ใหญ่เปลี่ยนจากการให้เนื้อหาความรู้ทั่วไปมาเน้นทางด้านการศึกษาอาชีพ การศึกษาสำหรับความเป็นพลเมืองดี การศึกษาสำหรับสตรี การปฏิรูปเมืองและสังคม งานสาธารณะต่างๆ กิจกรรมในเวลาว่าง และการดูแลสุขภาพ การศึกษาผู้ใหญ่จึงเป็นการจัดให้ตอบสนองความต้องการของสังคม และเศรษฐกิจของประเทศชาติ ในระหว่างปี 1921-1961 มีการพัฒนาโครงการการศึกษาผู้ใหญ่ในภาคธุรกิจและอุตสาหกรรม การศึกษาต่อเนื่องและการศึกษาสำหรับแรงงานมีความเจริญเติบโต เป็นต้น (Elias & Merriam.1995 : 53 อ้างอิงจาก Knowles. 1977 : 36)

Eduard Lindeman

ในระยะเวลาเดียวกัน เจมส์ เฮ โรบินสัน (James H. Robinson) เขียน *"The Humanizing of Knowledge"* (ความรู้สำหรับมนุษย์ พิมพ์ในปี. 1924) เรียกร้องให้มีการนำความรู้ใหม่ ๆ ทางด้านสังคมศาสตร์ไปใช้ในการศึกษาผู้ใหญ่ โรบินสันเชื่อว่าความรู้ใหม่ ๆ นี้ช่วยให้ผู้ใหญ่มีความเป็นอิสระ จากการยึดติดอยู่กับความคิดแบบประเพณีนิยมเก่า ๆ ทางด้านศาสนา การเมือง ชาตินิยม เศรษฐกิจ และเชื้อชาติ แต่งานของโรบินสันยังไม่ประสบผลสำเร็จจนกระทั่ง ลินดาแมน (Lindeman) กระตุ้นโดยการเขียน *"Meaning of Adult Education"* (ความหมายของการศึกษาผู้ใหญ่ พิมพ์ในปี 1926) เสนอว่า ในการรักษาแนวคิดพัฒนาการนิยม การศึกษาผู้ใหญ่ควรมีส่วนทำให้แต่ละคนเกิดการเปลี่ยนแปลงและก้าวหน้า ลินดาแมนเห็นว่า "ผู้ใหญ่ทุกคนพบว่าตัวเองอยู่ในสถานการณ์เฉพาะที่เกี่ยวข้องกับงาน การพักผ่อน ชีวิตครอบครัว และชีวิตใน

ชุมชน ซึ่งสถานการณ์เหล่านี้ทำให้ผู้ใหญ่ต้องมีการปรับตัว ดังนั้นเนื้อหาวิชาที่ศึกษาควรเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ของผู้ใหญ่ ตำราเรียนและครูจะมีบทบาทใหม่ซึ่งเป็นบทบาททรง แต่จะต้องให้ความสำคัญกับผู้เรียนให้มีบทบาทหลักในการเรียนการสอน" (Elias & Merriam, 1995 : 53 อ้างอิงจาก Lindeman, 1926 : 8-9) แนวคิดลินดาแมนได้รับการยอมรับว่าเป็นหัวใจสำคัญสำหรับการจัดการศึกษาผู้ใหญ่

เบอร์เจวิน และ เบลคลี่ (Bergevin & Blakely, 1978) สนับสนุนข้อสมมติฐานของลินดาแมน เรื่องการศึกษาผู้ใหญ่ควรให้ออกาสอย่างต่อเนื่องสำหรับแต่ละคนได้พัฒนา โดยการให้พบกับความท้าทายจากความต้องการของสังคม

ในปี 1951 ได้มีการก่อตั้งสมาคมการศึกษาผู้ใหญ่ (Adult Education Association) นับได้ว่าการศึกษาผู้ใหญ่ในอเมริกา ได้รับอิทธิพลจากการศึกษาพัฒนาการมากที่สุด เพราะในหลักการจัดการศึกษาผู้ใหญ่จะเน้นในเรื่องการปฏิบัติ การใช้ประโยชน์ และการเรียนรู้จากประสบการณ์

หลักการพื้นฐานของการศึกษาแบบพัฒนาการกับการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ

อีเลียส และ เมอริแอม (Elias & Merriam, 1995) ได้วิเคราะห์แนวคิดของดิวอี้ และ นักการศึกษาผู้ใหญ่แบบพัฒนาการนิยม ได้สรุปหลักการของการศึกษาแบบพัฒนาการที่มีผลกับการศึกษาผู้ใหญ่ ไว้ดังนี้

1. การศึกษามีขอบเขตและทัศนะที่กว้างขึ้น (A Broadened View of Education) การศึกษาขยายขอบเขตกว้างออกไปโดยไม่จำกัดอยู่แต่การพัฒนาด้านสติปัญญา โดยผ่านระเบียบวิธีทางวิชาการอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังนี้ 1) การศึกษาไม่จำกัดอยู่แต่ในระบบโรงเรียน แต่รวมกิจกรรมในสังคมที่เกิดขึ้นทั้งโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจที่สังคมใช้ในการถ่ายทอดคุณค่า เจตคติ ความรู้ และทักษะ การศึกษาในทัศนะนี้จึงมีความหมายกว้างขึ้น และรวมไปถึงงานของสถาบันอื่น ๆ ในสังคม เช่น ครอบครัว สถานที่ทำงาน โรงเรียน โบสถ์ และชุมชนทั้งหมด 2) ในทัศนะที่การศึกษาเป็นกิจกรรมของสังคม ทำให้เกิดความสำคัญของการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ดิวอี้เห็นว่าการศึกษาเป็นกระบวนการตลอดชีวิต "การศึกษาที่แท้จริงเกิดขึ้นหลังจากเรียนจบจากโรงเรียน และไม่มีเหตุผลที่จะต้องหยุดก่อนตาย" (Elias & Merriam, 1995 : 55 อ้างอิงจาก Dewey, 1916 : 25) และ 3) เป็นการขยายมโนทัศน์ในด้านการพัฒนาหลักสูตรให้มีลักษณะนำไปใช้ปฏิบัติได้ และเป็นประโยชน์ ในขณะที่ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ของอเมริกันได้รับอิทธิพลจากการศึกษาแบบพัฒนาการ แต่ในประเทศสหราชอาณาจักร นักปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่เชื่อในการศึกษาแบบเสรีนิยม และ 4) เน้นประสบการณ์เป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้

(Centrality of Experience) ในการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบยอมรับในเรื่องประสบการณ์ว่ามีคุณค่าสำหรับการเรียนรู้อย่างยิ่ง การศึกษานอกระบบโรงเรียนยอมรับว่าการศึกษเป็นกระบวนการตลอดชีวิต และการศึกษาไม่ควรจำกัดอยู่แต่ในระบบโรงเรียน

2. **จุดศูนย์กลางใหม่ในการศึกษา** (A New Focal Point in Education) การศึกษาพัฒนาการเน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียน ให้ความสำคัญกับผู้เรียน ในด้านความต้องการส่วนตัว ความสนใจ ประสบการณ์ และความปรารถนา การศึกษาพัฒนาการเชื่อว่ามนุษย์เกิดมากับศักยภาพที่พัฒนาได้อย่างไม่จำกัด จึงสามารถพัฒนาให้เจริญเติบโตได้อย่างไม่สิ้นสุด ซึ่งเป็นแนวคิดของการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ

3. **กระบวนการศึกษาใหม่** (A New Educational Methodology) การศึกษาแบบพัฒนาการ ไม่เห็นด้วยกับการสอนแบบท่องจำตามแบบประเพณีนิยม หรือการศึกษาเสรีนิยม และเสนอการศึกษาที่เน้นทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ ในการสอนจะต้องมีความสัมพันธ์อย่างเป็นหน่วยเดียวกันระหว่างวิธีการและเนื้อหาวิชา และแสดงความสัมพันธ์อย่างชัดเจนว่าทำไมจึงสอนและสอนอะไร การศึกษาแบบพัฒนาการเน้นให้ครูแต่ละคนพัฒนาวิธีการสอนให้เหมาะสมกับผู้เรียน สำหรับวิธีการสอนการศึกษาพัฒนาการให้ความสำคัญกับการสอนแบบวิทยาศาสตร์ หรือวิธีการแก้ปัญหา (Problem-solving) ดิวอี้ได้กำหนดวิธีการสอนแบบแก้ปัญหา ไว้ดังนี้ 1) กำหนดปัญหา 2) ตั้งสมมติฐานต่าง ๆ เกี่ยวกับปัญหา 3) รวบรวมข้อมูล ทดสอบข้อสมมติฐานต่าง ๆ และ 4) วิเคราะห์ข้อมูล และ 5) สรุปผลการแก้ปัญหา

การศึกษาผู้ใหญ่ยอมรับวิธีการสอนของการศึกษาแบบพัฒนาการ เบอร์เจวิน (Bergevin) เรียกร้องให้ใช้ปัญหาหรือสถานการณ์เป็นศูนย์กลางของการสอนผู้ใหญ่ (Problem-centered or Situation-centered) และได้เสนอปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ไว้ 22 ข้อ ซึ่งเห็นว่าโครงการการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่จะต้องปรับให้เข้ากับผู้เรียนผู้ใหญ่ เข้าใจปัญหาของผู้เรียน และสอดคล้องกับสถานการณ์ที่ผู้ใหญ่กำลังประสบอยู่ เวอร์เนอร์ (Elias & Merriam. 1995 : 60 อ้างอิงจาก Verner. 1959) เสนอให้ใช้เครื่องมือที่หลากหลายในการจัดการเรียนรู้ให้ผู้ใหญ่ เช่น บทบาทสมมติ การจัดประชุม การสนทนา กระบวนการกลุ่ม การอภิปราย เป็นต้น นักการศึกษาผู้ใหญ่อีกหลายท่าน เช่น โนลส์ คิดด์ ฮูล และ แมคคินลีย์ (Knowles, Kidd, Houle, and McKinley) เห็นด้วยกับวิธีการสอนแบบพัฒนาการ

การศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบของไทยตามแนวปรัชญาคิดเป็น ก็นำวิธีการสอนแบบแก้ปัญหามาใช้ในหลายโครงการ เช่น โดยเฉพาะในโครงการการจัดการ

ศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ โครงการจัดการศึกษาแบบกลุ่มสนใจ เป็นต้น นอกจากนี้วิธีการสอนของดิโอมีความคล้ายคลึงกับหลักอริยสัจสี่ของพระพุทธองค์ ซึ่ง ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี ได้เสนอวิธีการศึกษา ที่ประยุกต์ขั้นตอนทั้ง 4 คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค มาเป็นวิธีการสอน โดยท่านคิดว่าวิธีการของอริยสัจ 4 ใกล้เคียงกับ Problem Solving หรือ วิธีการทางวิทยาศาสตร์มาก (ศักดิ์ชัย นิรัญทวิ. 2541 : 11-12) โดยท่านได้สรุปไว้อย่างสั้น ๆ ดังนี้ 1) ทุกข์ เป็นขั้นการตั้งปัญหา (Problem) 2) สมุทัย เป็นขั้นตั้งมุติฐาน (Hypothesis) 3) นิโรธ เป็นขั้น ทดลอง (Experimenting) และวิเคราะห์ข้อมูล (Analysis of data) และ 4) มรรค เป็นขั้นการสรุปผล (Conclusion) (สาโรช บัวศรี, 2513 : 33)

4. การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างครูกับผู้เรียน (A Changed Relationship Between Teachers and Learners) การศึกษาพัฒนาการเสนอให้ครูมีบทบาทเป็นผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) รับผิดชอบในการจัดการ กระตุ้น และประเมินกระบวนการศึกษา ครูจัดสิ่งแวดล้อมเพื่อนำไปสู่การเรียนรู้ ครูมีบทบาทเป็นผู้เรียนคนหนึ่ง ความสัมพันธ์ระหว่างครูและผู้เรียนเป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กัน และสามารถเรียนรู้ซึ่งกันและกันได้ จุดอ่อนของการศึกษาพัฒนาการคือการมีระเบียบวินัย ซึ่งดิโอเสนอให้มีการวางแผนการสอนให้มีความยืดหยุ่น เพื่อรักษาความสมดุลย์ระหว่างเสรีภาพในการเรียน และประสบการณ์ที่เกิดจากกระบวนการศึกษาอย่างแท้จริง ในการศึกษาผู้ใหญ่ โนลส์กำหนดลักษณะของนักการศึกษาผู้ใหญ่ว่าเป็น ผู้ช่วย ผู้แนะแนวทาง ผู้กระตุ้น ผู้ส่งเสริม ผู้ให้คำปรึกษา และผู้ให้แหล่งทรัพยากร นักการศึกษาผู้ใหญ่ต้องไม่เป็นเครื่องส่งความรู้ ผู้จัดระเบียบวินัย ผู้ตัดสิน และผู้ใช้อำนาจ (Knowles, 1970: 34) เบอร์เจวินเน้น ให้ผู้เรียนมีบทบาทในการมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนการสอนอย่างเต็มที่

5. การศึกษาเป็นเครื่องมือในการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Education as an Instrument of Social Change) บทบาทของการศึกษาควรส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงทางสังคม พัฒนาการเชื่อว่าหน้าที่ของการศึกษาไม่เพียงแต่เป็นการเตรียมคนให้เหมาะกับสังคมที่มีอยู่ แต่จะต้องหาวิธีการต่าง ๆ ในการเปลี่ยนแปลงทางสังคม นักการศึกษาผู้ใหญ่ลินดาแมนเชื่อว่า ในสังคมประชาธิปไตย การศึกษาและการมีส่วนร่วมเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลง และเห็นว่าการศึกษาผู้ใหญ่เป็นเครื่องมือที่เชื่อถือได้ สำหรับการเป็นผู้กระทำการเปลี่ยนแปลงในสังคม สำหรับเบอร์เจวินเห็นว่าการศึกษาผู้ใหญ่เป็นเครื่องมือที่จำเป็นสำหรับกระบวนการทางอารยธรรม (Civilizing Process) ซึ่งเป็นกระบวนการที่มีมิติทั้งด้านบุคคลและสังคมส่วนรวม และในแต่ละมิติมีความรับผิดชอบซึ่งกันและกัน การศึกษาผู้ใหญ่ควรประกอบด้วยการช่วยเหลือและส่งเสริม

เสริมกระบวนการทางวัฒนธรรม นอกจากนี้การศึกษาต่อเนื่องของผู้ใหญ่เป็นสิ่งจำเป็นในการดำรงรักษา และส่งเสริมวิถีทางประชาธิปไตยของชีวิต (Bergevin, 1967)

โครงการการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบเชิงปรัชญา พัฒนาการนิยม

โครงการการศึกษาชุมชน (Community Education) และโครงการฝึกอบรมอย่างมีส่วนร่วมต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ในประเทศสหรัฐอเมริกา และในหลาย ๆ ประเทศรวมทั้งในประเทศไทยเป็นโครงการที่นำแนวคิดของการศึกษาพัฒนาการมาใช้

ในประเทศไทย กรมการพัฒนาชุมชนดำเนินงานด้านการศึกษาชุมชน โดยมีเป้าหมายให้ประชาชนรวมกลุ่มกันเพื่อพัฒนาชุมชนของตนเองให้พึ่งพาตนเองได้ กรมการศึกษานอกโรงเรียนเน้นการใช้ปรัชญาคิดเป็น ซึ่งเน้นในเรื่องการคิดเพื่อเข้าใจเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมตนเอง และใช้วิธีแก้ปัญหา (Problem-solving) โดยใช้ข้อมูลด้านวิชาการ สังคม และตนเอง แก้ปัญหาให้เหมาะสมกับสภาพของตนเอง นอกจากนี้โครงการการศึกษานอกระบบด้านอาชีพ และโครงการฝึกอบรมต่าง ๆ รับแนวคิดพัฒนาการนิยมเป็นส่วนใหญ่

การนำหลักการของพัฒนาการไปใช้

ในการนำปรัชญาการศึกษาแบบพัฒนาการนิยมไปใช้ ในด้านเป้าหมายของการศึกษา เน้นการพัฒนาทักษะ ความรู้และเจตคติในทุก ๆ ด้าน เน้นการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองดี การศึกษาเพื่อความรับผิดชอบต่อสังคม และเน้นกระบวนการแก้ปัญหา ในด้านทฤษฎีการเรียนรู้ เน้นการเรียนรู้โดยการนำตนเอง การแก้ปัญหา ความสนใจของผู้เรียนเป็นพื้นฐาน และการพัฒนาความรู้ความเข้าใจ สำหรับด้านกระบวนการเรียนการสอน เน้น การศึกษาด้านอาชีพ การศึกษาด้านการส่งเสริมการเกษตร วิธี การสืบสวนสอบสวน (Inquiry Method) วิธีการทางวิทยาศาสตร์ วิธีการแก้ปัญหา วิธี การสอนรายบุคคล วิธีสอนแบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง วิธีสอนแบบใช้โครงการ และวิธี การสอนแบบใช้กิจกรรม

สวัสดีครับในรัก กรุณาแก้ไข 16/11/2563 ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่พฤติกรรมนิยม (Behavioralism) 16/11/2563

ความหมาย

คำว่า พฤติกรรมนิยม (พฤติกรรม+นิยม) หมายถึง "ความเชื่อว่าการกระทำของมนุษย์ที่แสดงออกมาทางกล้ามเนื้อก็ดี ทางความคิดก็ดี ความรู้สึกก็ดี เป็นผลมาจากการตอบสนองของสิ่งเร้า" (สุนทร สุนันท์ชัย. 2539 : 6)

ความเป็นมา

โดยปกติแล้ว พฤติกรรมนิยมได้รับการพิจารณาว่าเป็นเรื่องของจิตวิทยาและการวิจัยทางวิทยาศาสตร์ แต่คำถามพื้นฐานของวิธีการพฤติกรรมเป็นคำถามเชิงปรัชญา เช่น มนุษย์มีความซับซ้อนมากกว่าเครื่องจักรกลหรือไม่ อะไรที่ทำให้มนุษย์มีความแตกต่างจากสัตว์ การศึกษาเป็นเพียงการฝึกอบรมใช้หรือไม่ พฤติกรรมนิยมเป็นระบบของความคิด

แนวคิดพฤติกรรมนิยมนี้เริ่มต้นโดย จอห์น บี วัตสัน (John B. Watson) ประมาณทศวรรษระหว่างปี 1920-1929

แนวคิดกลุ่มปรัชญาพฤติกรรมนิยมมีวิวัฒนาการมาดังนี้

อีเลียสและเมอริแอม (Elias & Merriam. 1995) ได้สรุปความเป็นมาของพฤติกรรมนิยมเป็นนักพฤติกรรมนิยมในสมัยแรก และนักพฤติกรรมนิยมในสมัยใหม่ ซึ่งสรุปได้ดังนี้

นักพฤติกรรมนิยมในสมัยแรก

ความนิยมในวัตถุ (Materialism) เป็นทฤษฎีที่เชื่อว่าความเป็นจริงสามารถอธิบายได้ในรูปของสสารและการเคลื่อนไหว โดยไม่สนใจความรู้สึกและจิตใจ เขาเชื่อว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ถึงแม้ว่ามนุษย์จะมีความซับซ้อน ฮ็อบส์ (Hobbes 1588-1679) นักปรัชญาชาวอังกฤษ เชื่อว่าสามารถอธิบายบุคคลในลักษณะของเครื่องจักรกลได้

ความเป็นจริงทางด้านวิทยาศาสตร์ และการสังเกต การเก็บข้อมูลทางวิทยาศาสตร์ (scientific realism and empiricism) โดย ฟรานซิส เบคอน (Francis Bacon) ได้แนะนำวิธีการอนุมาน (Inductive Method) เป็นความจริงที่ได้มาโดยผ่านการตรวจสอบข้อมูลที่ได้รับจากการสังเกต มนุษย์จะรู้จัก

โดยผ่านกระบวนการทดลอง นักปรัชญากลุ่มนี้ได้แก่ ฟรานซิส เบคอน (Francis Bacon) และเบอร์ทรันด์ รัสเซลล์ (Bertrand Russell)

คอมต์ (Comte) เชื่อว่าความรู้ได้มาผ่านการสังเกตอย่างเป็นวิทยาศาสตร์และการวัดความเป็นจริง กิลเบิร์ต สไตล์ (Gilbert Syle. 1943) พัฒนาพฤติกรรมนิยมทางปรัชญาโดยผ่านการวิเคราะห์ทางภาษา เขาเชื่อว่าต้นเหตุของพฤติกรรมสามารถอธิบายได้ด้วยตัวพฤติกรรมเอง ไม่ใช่ตัวเอง จิตใจ สติสัมปชัญญะ หรือเครื่องจักรกล

ในศตวรรษที่ 17 Rene Descartes นักปรัชญาชาวฝรั่งเศสได้ศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ เขาเชื่อว่าพฤติกรรมของมนุษย์ทุกรูปแบบสามารถจัดได้เป็น พฤติกรรมแบบอาสาสมัคร (Voluntary Behavior) และพฤติกรรมที่ไม่ได้อาสา (Involuntary Behavior) ในศตวรรษที่ 18 และ 19 เซอร์ ชาร์ลส์ เซอร์ริงตัน (Sir Charles Sherrington) สาธิตประโยชน์ของวิธีการทางวิทยาศาสตร์ในการเปิดเผยคุณสมบัติด้านกฎหมาย เพื่อเปิดเผยพฤติกรรมที่จะสะท้อนการกระทำของสัตว์ อีวาน พาฟลอฟ (Ivan Pavlove 1849-1936) ชาวรัสเซีย เขามีชื่อเสียงมากในการทดลองให้อาหารแก่สุนัข เมื่อสุนัขได้กลิ่นอาหารก็จะน้ำลายไหล เขาสั่งระฆังและให้อาหารด้วย และทำหลาย ๆ ครั้ง แล้วจึงทดลองสั่งระฆังโดยไม่ให้อาหาร สุนัขก็จะน้ำลายไหล การเรียนรู้ของสุนัขเกิดจากการกระตุ้น หรือสิ่งเร้าภายนอกไม่ได้เกิดจากภายใน อาหารจึงจัดเป็นสิ่งเร้า (Stimulus) ระฆังเป็นสิ่งเร้าเงื่อนไข (Conditional Stimulus)

ชาร์ลส์ ดาร์วิน (Charles Darwin) เขียน *"The Design of Species"* (1959) เสนอว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่มีสติปัญญา แต่ไม่แยกออกจากสัตว์ประเภทอื่น ๆ มนุษย์มีความดีภายใต้สิ่งแวดล้อมของมนุษย์ ถ้ามนุษย์สามารถวางแผนพฤติกรรมที่มีผลต่อสิ่งแวดล้อมได้ สัตว์ก็น่าสามารถกระทำได้ แนวคิดนี้นำไปสู่การวิจัยสติปัญญาของสัตว์ในปลายศตวรรษที่ 19 และต้นศตวรรษที่ 20

อี แอล ธอนไดค์ (E. L. Thorndike 1874-1949) เป็นนักจิตวิทยาทดลอง ทฤษฎี Connectionism หรือ S-R Theory of Learning กับสัตว์เป็นแนวในห้องทดลอง เขาอธิบายว่า การเรียนรู้เป็นกระบวนการของความร่วมมือ เมื่อให้สิ่งเร้า อวัยวะจะสร้างการเชื่อมโยงหรือตัวผูกพันกับการตอบสนอง เรียกว่า การเรียนรู้แบบเชื่อมโยง หรือ ทฤษฎีการเรียนรู้แบบ สิ่งเร้า-ตอบสนอง

จอห์น บี วัตสัน (John B. Watson 1878-1958) ได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้ค้นพบพฤติกรรมนิยม ได้ทำการทดลองให้ทารกวัย 11 เดือนรู้จักกลัวหนูขาว (Watson ใช้เทคนิคของ Pavlov แต่ทดลองกับคน) ปกติทารกไม่กลัวหนูขาว เขาทดลองเคาะเหล็กให้มีเสียงดังเมื่อทารกเห็นหนูขาว ทารกได้ยินเสียงดังเกิดความกลัวหนูขาว ต่อมาเมื่อทารกเห็นหนูขาวโดยไม่มีเสียง ก็เกิดความกลัว เขาสรุปผลจากการทดลองว่า ถ้าเราสามารถควบคุมสิ่งแวดล้อมได้ เราจะใช้วิธีการปรับสภาพสิ่งแวดล้อมของทารกจนกระทั่งทารกผู้นั้น จะกลายเป็นแพทย์หรือยาจกได้ เขาได้เขียนหนังสือที่สำคัญไว้ 2 เล่ม คือ *"Behavior: An Introduction to Comparative Psychology"* (พฤติกรรม: จิตวิทยาการเปรียบเทียบเบื้องต้น พิมพ์ในปี 1914) และ *"Psychology from the Standpoint of a Behaviorist"* (จิตวิทยาจากจุดยืนของนักพฤติกรรมนิยม พิมพ์ในปี 1919)

กล่าวกันว่าแนวคิดจากบทความ หนังสือของ และคำบรรยายของวัตสันมีอิทธิพลต่อสังคมอเมริกันและนักจิตวิทยาอื่น ๆ เป็นจำนวนมาก เช่น มารดาชาวอเมริกันจะเลี้ยงดูเด็กโดยให้นมตามเวลาอย่างเคร่งครัด อันเป็นการควบคุมและปรับสภาพสิ่งแวดล้อมเพื่อปรับพฤติกรรมเด็กให้มีวินัยและมีระบบ การปรับสภาพแวดล้อมเพื่อควบคุมพฤติกรรมเด็กรวมไปถึงเรื่องอื่น ๆ เช่น การขับถ่าย การเข้านอน เป็นต้น

อี อาร์ กัทธรี (E.R. Guthrie 1920-1950) ขยายงานของพาฟลอฟ และวัตสัน เสนอเรื่องการต่อเนื่อง (Contiguity) การต่อเนื่องมีความสำคัญต่อพฤติกรรม โดยเฉพาะปฏิกิริยาโต้ตอบที่สำคัญที่ทำให้มีการตอบสนองต่อไป

ทอลแมน (Tolman 1920-1950) ศึกษาเรื่องการเรียนรู้แบบแอบแฝง (Latent Learning) ศึกษาตัวแปรที่ขัดขวางสิ่งกระตุ้นและการตอบสนอง การให้รางวัลมีผลต่อการเรียนรู้

ฮัล และ สเปนซ์ (Hull & Spence 1920-1950) ศึกษาเรื่องแรงขับ (Drive) มนุษย์และสัตว์เกิดการเรียนรู้ได้ต้องมีแรงขับ อุปนิสัย (Habit) สเตรอาท์ (Straugh) ศึกษาเรื่อง แรงจูงใจ (Motivation) เป็นคุณลักษณะหรือตัวแปรที่มีผลต่อพฤติกรรมที่ตอบสนอง

นักพฤติกรรมนิยมสมัยใหม่

บี เอฟ สกินเนอร์ (B.F. Skinner / Burrhus Brederick Skinner) เป็นนักพฤติกรรมนิยมสมัยใหม่ ชาวอเมริกันที่มีชื่อเสียงมาก เขียนหนังสือชื่อ *"The Behavior of Organism"* (พฤติกรรมของสิ่งที่มีชีวิต พิมพ์ประมาณในปี 1930)

เขามีความเชื่อว่า มนุษย์ถูกควบคุมโดยสภาพสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ และหากสามารถศึกษาสภาวะสิ่งแวดล้อมและควบคุมได้ ก็จะควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ได้ พฤติกรรมของบุคคลจะถูกกำหนดโดยประสบการณ์ของแต่ละบุคคล นักจิตวิทยาในกลุ่มนี้ได้ค้นพบหลักการของพฤติกรรมนิยมสมัยใหม่ สรุปได้ดังนี้

สกินเนอร์ ค้นพบทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบมีการกระทำ (Operant Conditioning) เดิม พาฟลอฟ และ วัดสัน เชื่อว่าการตอบสนองจะต้องมีสิ่งเร้า ถ้าไม่มีสิ่งเร้าไม่มีการตอบสนอง แต่ สกินเนอร์เห็นว่าการตอบสนองมีสิ่งเร้าที่ปรากฏหรือไม่ปรากฏให้เห็นก็ได้ เขาจำแนกการตอบสนองออกเป็น การตอบสนองที่มีการกระตุ้นหรือการเร้า (Elicited Response) และการตอบสนองที่ส่งออกจากภายใน (Emitted Response) ในการวางเงื่อนไขแบบมีการกระทำ การตอบสนองมีความสำคัญพอ ๆ กับสิ่งเร้า ถ้าการเสริมกำลังผูกพันกับสิ่งเร้า พฤติกรรมถูกเร้าหรือขยายโดยผลของพฤติกรรม ซึ่งอาจเรียกตัวผลของพฤติกรรมนี้ว่าเป็นตัวเสริมกำลัง ความแตกต่างอย่างเป็นมาตรฐานระหว่างผู้กระทำและพฤติกรรม ที่ไม่สามารถควบคุมได้คือพฤติกรรมที่เป็นความสมัครใจ และพฤติกรรมที่ไม่สมัครใจ

การเสริมแรง (Reinforcement) การเสริมแรงหมายถึง การให้รางวัล การยกย่อง การให้ข้อมูลย้อนกลับ หรือข้อมูลแจ้งผลการกระทำ หลักของการเสริมแรงจำเป็นต้องเข้าใจการวางเงื่อนไขแบบมีการกระทำ ถ้าพฤติกรรมได้รับการเสริมแรง การตอบสนองก็มีแนวโน้มจะเกิดขึ้นอีกภายใต้สิ่งแวดล้อมที่คล้ายคลึงกัน พฤติกรรมที่ไม่ได้รับการเสริมแรงหรือให้รางวัล จะเกิดการตอบสนองน้อย หรือหายไป แม้บางอย่างจะมีความซับซ้อนพอ ๆ กับบุคลิกภาพก็สามารถจะเข้าใจทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบมีการกระทำได้ บุคลิกภาพหมายถึงแหล่งสะสมพฤติกรรม การเสริมแรงเป็นไปได้ทั้งทางบวกและทางลบ การลดสิ่งเร้าให้ผลในทางลบ เช่น ความร้อน ความหนาว เสียงและแสงที่รบกวน

การที่คนทำงานแล้วได้รับการยกย่อง ชมเชย หรือได้รับรางวัลเป็นเงินเดือน ก็จะทำให้บุคคลผู้นั้นมีความขยันและตั้งใจทำงานมากขึ้น ตัวเสริมแรงทางลบเป็นสิ่งที่คนพยายามจะหลีกเลี่ยง แต่การทำโทษ (Punishment) จะใช้เพื่อขจัดพฤติกรรมเฉพาะบางอย่าง เช่น คนไปเสียภาษีเพราะไม่ต้องการเสียค่าปรับ นักเรียนท่องหนังสือเพราะกลัวสอบได้เกรดไม่ผ่าน

การวางเงื่อนไขแบบมีการกระทำ (Operant Conditioning) การเสริมแรงทางบวกและทางลบ เกณฑ์ และพฤติกรรมที่หลีกเลี่ยง เป็นการทดลองของสกินเนอร์ เพื่อให้มีความเข้าใจพฤติกรรมของมนุษย์ได้ดีขึ้น ซึ่งเป็นข้อสมมติฐาน

ทางปรัชญาที่นำไปสู่การวิพากษ์วิจารณ์และถกเถียง จากกลุ่มที่ไม่ใช่นักพฤติกรรมนิยม สกินเนอร์เขียน "Beyond Freedom and Dignity" (1972) เป็นการเผชิญหน้ากับบทบาทของมนุษย์ เสรีภาพ (Freedom) ศักดิ์ศรี (Dignity) และการกำหนดความเป็นตนเอง (self-determinism) ในสังคมแบบพฤติกรรมนิยม

สกินเนอร์เชื่อว่า วัตถุประสงค์ของจิตวิทยา คือ ความเข้าใจ การทำนาย และควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ เพราะปัญหาของสังคมส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของมนุษย์ที่อาศัยอยู่ในสังคม การควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์สามารถมีผลทำให้สังคมดีขึ้น ถ้าเราต้องการปรับปรุงสังคม เราต้องให้เสรีภาพส่วนบุคคล ความรู้สึกของศักดิ์ศรี และควมมีคุณค่าในตนเอง เสรีภาพของบุคคลเป็นภาพลวงตา งานของสังคมไม่ใช่เป็นการให้อิสระกับมนุษย์จากการควบคุม แต่เป็นการวิเคราะห์และเปลี่ยนแปลงประเภทการควบคุม

สกินเนอร์เชื่อว่า เทคโนโลยีของพฤติกรรมเป็นวิธีการแก้ปัญหาทางสังคมและทำให้มั่นใจในความอยู่รอดของมนุษย์ งานของพ่อแม่และนักวิชาชีพทางการศึกษา และสังคมในภาพกว้างคือการกำหนดประเภทของพฤติกรรมที่ต้องการในสังคม และผลิตคนที่จะประพฤติไปในทางที่กำหนดไว้เหล่านั้น

การนำความเชื่อพฤติกรรมนิยมมาใช้ในการศึกษา

รูปแบบหรือระบบการศึกษาของสังคมใด ๆ จะสะท้อนให้เห็นค่านิยมของสังคมนั้น ๆ สำหรับสกินเนอร์แล้ว เขาเชื่อว่า ความอยู่รอดเป็นค่านิยมพื้นฐานของบุคคลและสังคม เขากล่าวว่า

"สิ่งที่ดีสำหรับเผ่าพันธุ์...คือสิ่งที่ทำให้เผ่าพันธุ์นั้นอยู่รอด
สิ่งที่ดีสำหรับแต่ละคน...คือสิ่งที่ส่งเสริมความอยู่ดีกินดีของเขา
สิ่งที่ดีสำหรับวัฒนธรรม...คือสิ่งที่ยินยอมให้แก้ปัญหาของวัฒนธรรมนั้นได้
ยังมี...สิ่งที่มีคุณค่าประเภทอื่น ๆ อีก
แต่ในท้ายที่สุดแล้ว...สิ่งเหล่านั้นจะเป็นอันดับสอง...ของความอยู่รอด."

(Elias & Merriam. 1995 : 87 อ้างอิงจาก Skinner. 1974)

ระบบการศึกษาจะทำให้บุคคลและสังคมอยู่รอด โดยการเตรียมอย่างระมัดระวังให้การเสริมแรงพบกับเป้าหมาย ในระดับบุคคล การศึกษาพฤติกรรมนิยมเน้นในเรื่องทักษะการทำงาน เพื่อให้บุคคลอยู่รอดในสังคม การเรียนรู้วิธีเรียน (Learning how to learn) เป็นทักษะที่สำคัญที่ต้องการหากเขาต้องการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา นักพฤติกรรมนิยมไม่เน้นการแข่งขันในความ

สำเร็จของแต่ละคน แต่จะส่งเสริมความร่วมมือและการพึ่งพากันในระดับสากล เพื่อกำหนดปัญหาในโลกเรา การศึกษาจึงควรผลิตคนที่สามารถทำงานร่วมกัน ช่วยออกแบบและสร้างสังคมให้มีความทุกข์ยากน้อย และมีโอกาสอยู่รอดมากที่สุด

หลักการสอน

ในหนังสือ "In the Technology of Teaching" (เทคโนโลยีสำหรับการสอน พิมพ์ในปี 1968) ของสกินเนอร์กำหนดประเด็นว่า อะไร และ ใคร ควรจะถูกสอนเท่า ๆ กับการให้ความสำคัญด้านการบริหาร การควบคุมนักเรียน และการคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล เขามีทัศนะว่า "วัฒนธรรมที่เข้มแข็งที่สุด คือวัฒนธรรมที่ให้การศึกษากับสมาชิกของตนได้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ โรงเรียนควรรับนักเรียนที่มีอายุน้อยและรับผู้ใหญ่เพิ่มมากขึ้น...เนื้อหาวิชาเรียนควรหลากหลายต่อเนื่องและมีให้เลือกเรียนได้มาก " (Elias & Merriam, 1995 : 87 อ้างอิงจาก Skinner, 1974 : 235) การสอนควรเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขที่ชอบและพอใจ พฤติกรรมของนักเรียนควรได้รับการควบคุมผ่านการเสริมแรงทางบวกมากกว่าทางลบ และการสอนควรคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

บทบาทของครูและนักเรียนกำหนดอยู่ในกรอบพฤติกรรมนิยม เป้าหมายของการศึกษาคือการนำพฤติกรรมที่ทำให้เผ่าพันธุ์มนุษย์ สังคม และบุคคลอยู่รอด บทบาทของครูคือ 1) ออกแบบสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เกิดพฤติกรรมที่พึงปรารถนาตามเป้าหมายและกำจัดพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนา 2) วางแผนการเป็นผู้จัดการ ผู้ควบคุมสิ่งแวดล้อม หรือ วิศวกรด้านพฤติกรรม โดยวางแผนรายละเอียดของเงื่อนไขที่จำเป็นสำหรับการนำมาซึ่งพฤติกรรมที่ปรารถนา และ 3) บทบาทของผู้เรียนต้องเป็นผู้กระทำที่ว่องไว โดยครูเป็นผู้สร้างสิ่งแวดล้อมให้ผู้เรียนแสดงพฤติกรรมออกมา พฤติกรรมของนักเรียนจำเป็นต้องได้รับการเสริมแรง

การนำพฤติกรรมนิยมไปใช้ในการศึกษานอกระบบและการศึกษาผู้ใหญ่

อีเลียส และ เมอริแอม (Elias & Merriam, 1995) ได้ศึกษาไว้ สรุปได้ดังนี้

1. **วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม (Behavioral Objectives)** เป็นการระบุพฤติกรรมที่ต้องการให้ผู้เรียนแสดงออกมาหลังจากการสอนในแต่ละหน่วย หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า วัตถุประสงค์ของการสอน (Instructional Objectives) มีองค์ประกอบด้วยกัน 3 ประการคือ 1) มีเงื่อนไขหรือสิ่งเร้าที่คาดหวังให้ผู้เรียนกระทำ 2) พฤติกรรมที่ผู้เรียนจะกระทำ รวมทั้งการอ้างอิงผลผลิตที่ได้จากพฤติกรรมของผู้เรียน และ 3) เกณฑ์หรือ การอธิบายสิ่งที่พฤติกรรมจะได้รับการยอมรับ หรือไม่ยอมรับ สำเร็จหรือไม่สำเร็จ

2. **ความรับผิดชอบ (Accountability)** การแสดงความรับผิดชอบด้านการศึกษา เกี่ยวข้องกับหลักฐานการสอนของครูผู้สอน เกี่ยวข้องทางด้านคุณภาพของการสอน ผู้เรียนได้อะไร และพร้อมสำหรับการตรวจสอบ ความรับผิดชอบผลผลิตของการสอนในตัวผู้เรียน หรือเป็นเสมือนแผนการสอน (Lesson Plan)

3. **สมรรถภาพพื้นฐานทางการศึกษา (Competency-Based Education / CBE)** เป็นการบรรยายหรืออธิบายแจกแจงกิจกรรมทางการศึกษาจากหลักสูตรทั้งหมดเป็นรายหน่วยการสอนต่าง ๆ และอาจนำไปเป็นชุดการสอนตนเอง จนถึงการศึกษาสมรรถภาพพื้นฐานทางการศึกษา หรือ สมรรถภาพพื้นฐานทางการสอน (Competency-Based Instruction / CBI) เป็นโปรแกรมทางการศึกษาที่ระบุความสามารถในการปฏิบัติการสอนไว้ล่วงหน้า การระบุรายละเอียดกำหนดเป็นเชิงพฤติกรรมทั้งด้านเป้าหมายและวัตถุประสงค์ ประสพการณ์การเรียนรู้ และ วิธีการประเมินผล

4. **สมรรถภาพพื้นฐานการศึกษาผู้ใหญ่ (Competency-Based Adult Education)** มีความเหมาะสมสำหรับการศึกษาผู้ใหญ่ และการศึกษานอกระบบหลายประการ เช่น 1) สอดคล้องกับความแตกต่างระหว่างผู้เรียนที่มีจุดเริ่มต้นหรือพื้นฐานแตกต่างกัน 2) มีความยืดหยุ่นด้านเวลาที่แต่ละคนใช้เพื่อบรรลุเป้าหมายขึ้นอยู่กับความสามารถของแต่ละคน 3) สมรรถภาพการเรียนรู้อาจปฏิบัติได้หลากหลายวิธีตั้งแต่กิจกรรมในชั้นเรียนแบบปกติจนถึงชีวิตประจำวัน และประสพการณ์การทำงาน การประเมินผลที่อ้างอิงเกณฑ์ และ 4) เป็นเครื่องมือหรือ พาหนะที่ใช้สำหรับการเรียนรู้โดยการนำตนเอง

สมรรถภาพพื้นฐานทางการศึกษาผู้ใหญ่ สามารถนำไปใช้ในการศึกษาอาชีพ ในการระบุสมรรถภาพที่จำเป็นในอาชีพ มีการนำไปใช้ในการพัฒนาสมรรถภาพพื้นฐานการศึกษาด้านอาชีพ (Competency-Based Vocational Education / CBVE)

5. **การวางแผนการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ (Program Planning in Adult and Nonformal Education)** พฤติกรรมนิยมมีผลกระทบในเรื่องการวางแผนโครงการและการออกแบบหลักสูตรการศึกษาเป็นอย่างมาก ราล์ฟ ไทเลอร์ (Ralph Tyler) เป็นผู้ได้รับเครดิตในการมีอิทธิพลหลัก สำหรับการพัฒนาโครงการการสอนรายหน่วย หรือ โปรแกรมการสอนรวม (Comprehensive Program) รูปแบบของไทเลอร์ตั้งอยู่บนสมมติฐานว่า การศึกษาเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงรูปแบบพฤติกรรมของมนุษย์ ในแต่ละโปรแกรมการศึกษา มีขั้นตอนในการวางแผนโครงการ ดังนี้ (Elias & Merriam. 1995)

1. **กำหนดความมุ่งหมาย (Defining Purpose)** ในการออกแบบโครงการ (Program Design) ความมุ่งหมายอาจมาจากแหล่งต่าง ๆ รวม

ทั้งตัวผู้เรียน ชีวิตที่อยู่นอกโรงเรียน ผู้เชี่ยวชาญเนื้อหาวิชา ข้อมูลที่ได้รับจากแหล่งต่าง ๆ เหล่านี้ ได้รับการกลั่นกรองทางด้านปรัชญาของผู้ออกแบบและสถาบัน และผ่านการค้นพบทางด้านจิตวิทยาที่สัมพันธ์กับการเรียนรู้ กระบวนการนี้ ควรนำไปสู่การแนวทางรายละเอียดของวัตถุประสงค์เฉพาะ และการเลือกกิจกรรมการเรียนรู้

2. **กำหนดวัตถุประสงค์เฉพาะ (Specific Objectives)** วัตถุประสงค์เฉพาะจะสามารถช่วยนำไปสู่ แนวทางการกำหนดประสบการณ์การเรียนรู้ วัตถุประสงค์เฉพาะนี้เหมือนกับวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม (Behavioral Objectives) เป็นประโยคที่ระบุการเปลี่ยนแปลงในตัวผู้เรียนทั้งด้านประเภทของพฤติกรรมและเนื้อหาที่พฤติกรรมจะถูกกระทำ

3. **กำหนดประสบการณ์การเรียนรู้ (Learning Experience)** เป็นการกำหนดการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียน และ เงื่อนไขภายนอกของสิ่งแวดล้อม ครูมีบทบาทเป็นผู้จัดการสร้างสิ่งแวดล้อม หรือ โครงสร้างของสถานการณ์ให้เกิดการตอบสนองตามที่วางที่แผนไว้ ครูต้องมีการสร้างสิ่งเร้า และปรับสภาพแวดล้อม มีการเสริมแรง ให้นำไปสู่พฤติกรรมที่ปรารถนา

4. **การประเมินผล (Evaluation)** เป็นกระบวนการกำหนดระดับของการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เกิดขึ้น

6. **บทเรียนสำเร็จรูป (Programmed Instruction)** หรือบทเรียนโปรแกรม สกินเนอร์ได้รับเครดิตในการพัฒนาเรื่องนี้ ซึ่งเดิมออกแบบการสอนบทเรียนโดยใช้เครื่องสอน (teaching machine) ต่อมาได้พัฒนาอยู่ในรูปแบบหนังสือหรือสื่อคอมพิวเตอร์ บทเรียนสำเร็จรูปนี้ สกินเนอร์ให้คำนิยามว่าเป็นเครื่องมือจัดการเสริมแรง และมีการออกแบบเป็น 4 ประเภทหลัก ๆ คือ 1) สร้างรูปแบบพฤติกรรมใหม่ ๆ 2) เปลี่ยนแปลงคุณสมบัติของพฤติกรรม 3) ควบคุมสิ่งเร้าเพื่อให้ได้มาซึ่งพฤติกรรม หรือ 4) รักษาพฤติกรรมภายใต้การเสริมแรงนาน ๆ ครั้ง บทเรียนโปรแกรมอาจเป็นเส้นตรง (linear) โดยเนื้อหาบทเรียนแบ่งเป็นหน่วยย่อยๆ ที่นำไปสู่เป้าหมายการเรียนรู้ หรือเป็นบทเรียนแบบสาขา (branching) จะแตกออกแบบกิ่งก้านทำให้ผู้เรียนสำรวจคำตอบที่ผิดข้ามบางตอนที่เข้าใจแล้ว หรือเริ่มศึกษาใหม่ หยุดตอนใดหรือเริ่มตอนใดที่ต้องการศึกษาได้ จุดมุ่งหมายบทเรียนสำเร็จรูปเพื่อช่วยให้ผู้เรียนเรียนด้วยตนเอง ตัวอย่างแบบเรียนโปรแกรมสำหรับผู้ใหญ่ที่ให้บริการที่ศูนย์การศึกษาตามอัธยาศัย ที่ website ของกรมการศึกษานอกโรงเรียนที่ <http://dnfe5.nfe.go.th>

ต่อมาได้มีการพัฒนาบทเรียนสำเร็จรูปหลายประเภท เช่น Keller Plan or Personalized System of Instruction (PSI), Individually Prescribed Instruction (IPI) และ Individually Guided Education (IGE) ซึ่งแต่ละรูปแบบใช้หลักการเรียนรู้ของพฤติกรรมนิยมทั้งสิ้น

ฮอมม์ และ แชนยี (Homme and Csanyi) ได้นำหลักการของบทเรียนสำเร็จรูปไปพัฒนาโปรแกรมการฝึกอบรมเกี่ยวกับการนำพฤติกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเอง (self-directed learning behavior) เรียกโปรแกรมนี้อีกว่า "Contingency Contracting" ประกอบด้วยขั้นตอน 3 ขั้นตอน คือ 1) ผู้สอนกำหนดงานที่จะต้องทำ และประเภทของการเสริมแรงที่จะให้ 2) ผู้สอนและผู้เรียนร่วมกันกำหนดสัญญาการเรียนรู้ และ 3) ผู้เรียนทำสัญญากับตัวเองเพื่อกำหนดพฤติกรรมที่จะกระทำ

นักการศึกษาผู้ใหญ่เป็นจำนวนมาก ต้องการเห็นกิจกรรมการศึกษาที่ผลักดันให้เกิดการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง โนลส์ได้ศึกษาและเขียน "Self-Directed Learning" (การเรียนรู้โดยการนำตนเอง พิมพ์ในปี 1975) ทำให้รูปแบบของ ฮอมม์ และ แชนยี สมบูรณ์ คือให้ผู้เรียนกำหนดพฤติกรรมที่จะกระทำ เกณฑ์และกลไกในการประเมินผล ซึ่งในความเป็นจริง การสอนผู้ใหญ่แบบขั้นเรียนก็เป็นการเรียนรู้รายบุคคลผ่านการทำสัญญาการเรียนรู้ (Learning Contract) ที่กำหนดโดยครูและผู้เรียน

แฮร์แมน (Herman) ได้วิเคราะห์การสอนแบบรายบุคคล ที่นักการศึกษาและผู้เรียนทุกระดับ สามารถนำหลักการของพฤติกรรมนิยมไปใช้ในการออกแบบการสอนได้ดังนี้

1. กำหนดพฤติกรรมเป้าหมาย
2. วิเคราะห์งานการเรียนรู้ ตามลำดับขั้น และจัดลำดับสื่อมีความก้าวหน้าทางตรรก
3. ประเมินพฤติกรรมเริ่มต้น กำหนดสิ่งที่ผู้เรียนรู้อยู่แล้ว
4. วางแผนการนำเสนอ จัดหาเงื่อนไข ข้อมูลย้อนกลับ การเสริมแรง และการก้าวเรียนตามความสามารถของแต่ละคน
5. การประเมินผล การบันทึก และการปรับปรุง

จากการศึกษาของอีเลียสและเมอริแอมดังกล่าว จะเห็นว่าการศึกษานอกระบบโรงเรียนได้รับอิทธิพลของปรัชญาพฤติกรรมนิยม ในด้านกระบวนการวางแผน การประเมิน ความต้องการ การออกแบบโปรแกรม และการประเมินผล วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม และผลลัพธ์ที่วัดได้ วรรณกรรมทางปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ และการศึกษานอกระบบมีความโน้มเอียง ในการวิพากษ์วิจารณ์ข้อสมมติฐานเบื้องหลังความเชื่อของปรัชญาพฤติกรรมนิยม นักการศึกษาผู้ใหญ่และนักการศึกษานอกระบบ

มองว่าพฤติกรรมนิยมกระทำต่อมนุษย์เหมือนเป็นวัตถุ ไม่มีความรู้สึก ละเลยเชิงจิตวิสัย ความคิดสร้างสรรค์ และมิติต่าง ๆ ของพฤติกรรมมนุษย์ ดังนั้น ในการวางแผนโครงการ การออกแบบ และการประเมินผล จึงพยายามที่ปรับใช้ทั้งภาษาแบบพฤติกรรมนิยมด้วย จิตวิทยาแบบมนุษยนิยม

ปรัชญาพฤติกรรมนิยมนำไปใช้ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Development / HRD) โดยเฉพาะการฝึกอบรมบุคลากรในภาคธุรกิจ และอุตสาหกรรม ในช่วง 15-20 ปีที่ผ่านมา มีเอกสารและหนังสือพิมพ์เผยแพร่เป็นจำนวนมาก สะท้อนให้เห็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทั้งในผู้ปฏิบัติและนักวิชาการ ในปีทศวรรษของปี 1980-1989 สมาคมอเมริกันเพื่อการฝึกอบรมและการพัฒนา (the American Society for Training and Development / ASTD) ได้ทำการวิจัยเรื่องรูปแบบสมรรถภาพพื้นฐานของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Competency-based model of HRD) และในปี 1990 มีการเสนอรูปแบบการออกแบบระบบการสอนจากหน่วยงานทหาร

การศึกษาผู้ใหญ่แบบพฤติกรรมนิยม อยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริงทางวิทยาศาสตร์และการสังเกต นักจิตวิทยาด้านพฤติกรรมนิยมส่วนใหญ่ มีความเชื่อเหมือนกันว่า การเรียนรู้สามารถหนดได้ การควบคุมสิ่งแวดล้อมของการเรียนรู้ โดยผ่านตัวแปรในมิติต่างๆ ของการเสริมแรง

การนำพฤติกรรมนิยมไปใช้ในการศึกษา

ในเป้าหมายทางการศึกษา นักพฤติกรรมนิยมเชื่อว่า ถ้าการศึกษาเป็นการเติมเต็มบทบาทที่ทำให้บุคคลสามารถแสวงหาทักษะทำให้อยู่รอด และได้รับแรงกระตุ้นสนับสนุน จะเป็นการเตรียมเพื่อนำมาซึ่งพฤติกรรมที่ปรารถนา ดังนั้นบทบาทของครูและผู้เรียนจึงต้องมีการกำหนดล่วงหน้าในงานการเรียนรู้ หรือ บทบาทของครูคือการออกแบบสิ่งแวดล้อมที่ทำให้เกิดพฤติกรรมที่เป็นไปตามเป้าหมายและความต้องการ และจัดพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนา (Elias & Merriam. 1995)

การนำเรื่องพฤติกรรมไปใช้ในการศึกษา ที่ได้รับการยอมรับคือวัตถุประสงค์ในการสอน วัตถุประสงค์ในการสอนทำให้ผู้วางแผนได้กำหนดผลการศึกษาให้เป็นไปตามที่กำหนด กำหนดเงื่อนไขในการเรียนและการสอนที่ทำให้บรรลุผล ตลอดจนการวัดผลการเรียน วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมมีส่วนในการทำให้ผู้ให้การสนับสนุนเงินทุนในเรื่องผลของโครงการ เช่น โครงการสมรรถภาพพื้นฐานการศึกษาของผู้ใหญ่ ชุดเทคโนโลยีสำเร็จรูปสำหรับการสอนต่าง ๆ ได้รับการพัฒนาบนพื้นฐานความเชื่อของแนวคิดพฤติกรรมนิยม

ถึงแม้ว่าวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม ช่วยให้แนวโครงสร้างกับผู้วางแผนการสอน แต่ก็ได้ช่วยในการวัดผลที่เกิดขึ้นอย่างไม่คาดหวัง (Popham & Baker, 1973) หรือก็ไม่ยินยอมให้มีความยืดหยุ่นได้ระหว่างการดำเนินการวัดผล สืบเนื่องจากการเน้นเรื่อง การควบคุมพฤติกรรม การศึกษาแบบพฤติกรรมนิยมได้รับการวิพากษ์วิจารณ์โดย นักมนุษยนิยมในเรื่องความเป็นผู้กำหนดที่เป็นกลไกมากเกินไป

การนำปรัชญาการศึกษาแบบพฤติกรรมนิยมไปใช้ ในด้านเป้าหมายทางการ ศึกษาจะเน้นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่แสวงหาในด้าน ความรู้ ทักษะ และเจตคติ ความเข้าใจ เน้นการคาดการณ์และการควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ เน้นความอยู่รอด ของสาระสำคัญและสิ่งที่จำเป็นในการศึกษา อาจเป็นการศึกษาเพื่อประโยชน์ การพัฒนา สมรรถภาพ นอกจากนี้เป็นการเน้นในเรื่องความร่วมมือในการเสริมแรงเพื่อการแก้ไข ปัญหาของมนุษย์ และการประเมินผลสิ่งที่ตั้งเป้าหมายไว้ ในด้านทฤษฎีการเรียนรู้ การสอนได้แก่ เงื่อนไขของสิ่งเร้าและการตอบสนอง การเสริมแรงอย่างต่อเนื่อง กฎของ ผลของการเรียนรู้จะมีความหมายเมื่อมีความพอใจ กฎการฝึกปฏิบัติการเรียนรู้มีความ หมายเมื่อมีการปฏิบัติซ้ำและต่อเนื่อง กฎของความพร้อมในการเรียนรู้จะมีความ ต่อเนื่องหากมีการสร้างแรงจูงใจ และกฎอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับตัวแปรในการเรียนรู้ เช่น นิสัย แรงผลักดัน แรงจูงใจ เป็นต้น สำหรับกระบวนการเรียนการสอน เน้น การศึกษา สมรรถภาพพื้นฐาน การสอนแบบโปรแกรม การสอนเป็นรายบุคคล การวางแผน โครงการ การพัฒนาหลักสูตร เทคนิคการสร้างแรงจูงใจ การควบคุมสภาพแวดล้อมใน การเรียนรู้ การสร้างสื่อการเรียนรู้ การสร้างวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม การรับผิดชอบ ในการประเมินผล และการควบคุมผู้เรียน เป็นต้น

ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่มนุษยนิยม (Humanism)

ความหมาย

มนุษยนิยม หมายถึง "ความเชื่อในความเป็นมนุษย์" อธิบายได้ว่า "พรรณณะที่ถือว่ามนุษย์เป็นสิ่งหนึ่งในธรรมชาติ มีศักดิ์ศรีมีค่า และมีความสามารถที่พัฒนาตนเอง โดยอาศัยเหตุผลและวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ไม่ต้องอาศัยอำนาจเหนือธรรมชาติแต่อย่างใด (สุนทร สุนันท์ชัย. 2527 : 10)

ความเชื่อด้านมนุษยนิยม

มนุษยนิยม เป็นทัศนะทางปรัชญาอยู่บนหลักการของความเป็นมนุษย์ที่มีจิตใจ มีศักดิ์ศรี และมีอำนาจในตนเอง เชื่อว่าการแสดงออกเป็นผลมาจากจิตใจ ซึ่งเป็นหลักการที่ขัดแย้งกับด้านพฤติกรรมนิยมที่เชื่อว่า ถ้าไม่มีสิ่งเร้าจะไม่มี การตอบสนอง (สุนทร สุนันท์ชัย. 2527)

การศึกษาผู้ใหญ่แบบมนุษยนิยม มาจากแหล่งการเรียนรู้เช่นเดียวกับการศึกษาผู้ใหญ่แบบเสรีนิยม จุดเน้นของมนุษยนิยมอยู่บนพื้นฐานของเสรีภาพ ศักดิ์ศรี ของบุคคลแต่ละคน นอกจากนี้ นักการศึกษาผู้ใหญ่แบบมนุษยนิยมจะเกี่ยวข้องกับ การพัฒนาบุคคลในภาพรวม เน้นทางด้านอารมณ์ และมิติที่มีผลต่อบุคลิกภาพ นอกจากนี้ นักการศึกษาผู้ใหญ่แบบมนุษยนิยม กับแนวคิดของนักคิดแบบอัตถิภาวะนิยม (Existentialists) มีความคล้ายคลึงกัน

ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์

มนุษยนิยมมีรากฐานมาตั้งแต่สมัยกรีก โรมัน โบราณ เช่น อริสโตเติล แต่ชื่อมนุษยนิยม ได้เกิดขึ้นในศตวรรษที่ 15 สมัยฟื้นฟูวรรณกรรมในประเทศอิตาลี (Italian Renaissance) คำมนุษยนิยมนี้มาจาก "Italian Humanista" หมายถึงครูผู้สอนมนุษยศาสตร์ คำว่า มนุษยนิยม (Humanism) หมายถึงการฟื้นฟูวรรณกรรมใหม่ (Renaissance Literacy Cult) การศึกษาในยุคนี้เกิดความเชื่อว่า มนุษย์มีศักยภาพที่ยิ่งใหญ่ มีเสรีภาพ และมีความรู้สึกที่มีเหตุผลและมีคุณธรรมโดยกำเนิด จึงเกิดเป็นขบวนการเรียนรู้ใหม่ (New Learning Movement) ซึ่งขัดแย้งกับวิธีการสอนของพระในศาสนาที่ควบคุมความรู้สึกนึกคิดของประชาชน อิทธิพลของมนุษยนิยมในอิตาลีนี้ได้แพร่หลายออกไปอย่างกว้างขวางจนเปลี่ยนทัศนะของชาวยุโรปได้เป็นจำนวนมาก เป็นผลให้กลุ่มทางศาสนาเก่ามีความเชื่อแบบดั้งเดิมเริ่มหายไป แต่เกิดการปฏิรูปความเชื่อและคำสอน

ในโบสถ์ในกลุ่มลัทธิทางศาสนาต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก อีรามุส (Eramus) เป็นผู้ได้รับการยอมรับว่าเป็นนักมนุษยนิยมชาวคริสเตียน มีความเชื่อและความศรัทธาในเหตุผล ในศตวรรษที่ 18 มนุษยนิยมมีความรุ่งเรืองและเฟื่องฟูมาก มีความสนใจในเรื่องของสติปัญญา และเหตุผล มีความกระหายในการเรียนรู้ จนกระทั่งปลายศตวรรษที่ 19 และต้นศตวรรษที่ 20 มีการปฏิวัติทางอุตสาหกรรม เกิดความมั่งคั่งและความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สินค้าและผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ เกิดค่านิยมในเชิงวัตถุ ตลอดจนการแพร่หลายของลัทธิคอมมิวนิสต์ มนุษยนิยมจึงได้พัฒนามาสู่การสร้างเป้าหมายในการใช้วิทยาศาสตร์สร้างเสริมชีวิตมนุษย์ให้ดีขึ้น (Scientific Humanism) มนุษยนิยมชาวคริสเตียนละทิ้งความเชื่อเรื่องพระเจ้าและอุทิศความตั้งใจไปสู่การส่งเสริมความอยู่ดี กินดีของมนุษย์ มนุษยนิยมแตกสาขาออกเป็น อัตถิภาวะนิยม (Existentialism) ปฏิบัตินิยม (Pragmatism) เป็นต้น

ความเชื่อแบบปรัชญาอัตถิภาวะนิยม (Existentialis) เป็นการแสดงออกของนักคิดแบบมนุษยนิยมร่วมสมัย โดยเป็นการรวบรวมแนวคิดของกลุ่มต่าง ๆ หลายคนอย่างหลากหลายเข้าด้วยกัน แต่จะเกี่ยวข้องกับเสรีภาพ (Freedom) ความตระหนัก (Awareness) สติสัมปชัญญะ (Consciousness) และการรับรู้หรือสัญชาตญาณ (Perception) และความหมายทางโครงสร้างรวม ๆ ในคุณลักษณะชีวิตของแต่ละบุคคล นักมนุษยนิยมในกลุ่มนี้ ได้แก่ คาร์ล โรเจอร์ (Carl Roger) เป็นผู้ซึ่งมีอิทธิพลต่อนักการศึกษาผู้ใหญ่อย่างมาก

แพรท (Elias & Merriam, 1995 : 111 อ้างอิงจาก Pratt, 1971) สรุปลักษณะร่วมของแนวปรัชญาแบบอัตถิภาวะนิยม ที่มีผลต่อทฤษฎีการศึกษาแบบมนุษยนิยมและอัตถิภาวะนิยมไว้ดังนี้ 1) การมีชีวิตอยู่ขึ้นมาซึ่งแก่นและสาระสำคัญ คนไม่ใช่สูตรสำเร็จ (not ready-made) แต่เป็นผู้ออกแบบแก่นหรือสาระสำคัญของตนเอง 2) แก่นหรือสาระเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอน ทุกสิ่งที่มีชีวิตเกิดมาโดยปราศจากเหตุผล มีชีวิตที่ยืนยาว หรือ มีชีวิตที่อ่อนแอ แต่ในที่สุดก็ตายตามโอกาสและวาระ 3) การมีชีวิตอยู่ของมนุษย์เป็นพื้นฐานที่ปราศจากเหตุผล และสามารถให้ความเป็นอยู่ของชีวิตอื่น ๆ ได้หนึ่งหรือมากกว่า และ 4) ความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่มีความหมายเป็นสาระสำคัญของชีวิตมนุษย์

หลักการพื้นฐานของปรัชญามนุษยนิยม

มนุษยนิยมมีคำถามพื้นฐานตลอดมาว่า อะไรบ้างเป็นสิ่งที่มีความค่าพื้นฐาน อะไรบ้างที่ทำได้ และอะไรบ้างที่เป็นสิ่งแสวงหาเพื่อความสำเร็จ ในปี 1933 นักมนุษยนิยมจำนวน 34 คน ได้มาประชุมและกำหนดหลักการพื้นฐานของมนุษยนิยม (Humanism's Fundamental Principles) ไว้ 2 ประการหลักคือ

1. มนุษย์มีความรับผิดชอบสำหรับการทำให้ชีวิตของมนุษย์ดีขึ้น มนุษย์มีอำนาจในการใช้สติปัญญา เพื่อทำให้บรรลุภาระในข้อนี้ ในปี 1973 หรือ 43 ปีต่อมาหลักการข้อนี้ เปลี่ยนเป็น ข้อ 2

2. การอนุรักษ์และส่งเสริมสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นมนุษย์ เช่น ศาสนา คุณธรรมและจริยธรรม เสรีภาพของพลเมือง ความเสมอภาค ประชาธิปไตย ความอยู่รอดของมนุษย์ ความเจริญเติบโตของเศรษฐกิจโลก ประชากร การควบคุมทางนิเวศวิทยา สงคราม และ สันติภาพ และการสร้างชุมชนโลก ตลอดจนวิสัยทัศน์และความเลื่อมใสศรัทธาในศักยภาพของความเป็นมนุษย์ของแต่ละคน และในภาพรวม

ต่อมาสมาคมนักจิตวิทยามนุษยนิยม (The Association for Humanistic Psychology) กำหนดคุณลักษณะของมนุษยนิยม ไว้ 4 ประการ ดังนี้

1. ประสบการณ์ของมนุษย์เป็นปรากฏการณ์แรกในการศึกษาของมนุษย์
2. คุณภาพของมนุษย์มีความแตกต่างกันในการเลือก การสร้างสรรค์ การกำหนดคุณค่า และ การเจริญเติบโตอย่างเต็มตามศักยภาพของตนเอง (Self-actualization)
3. ความจงรักภักดีมีความหมายสำหรับการเลือกปัญหาที่จะศึกษาและรายงานวิจัย
4. ความเกี่ยวข้องสุดท้ายกับคุณค่าในศักดิ์ศรี และคุณค่าของตนเอง และความสนใจในการพัฒนาศักยภาพ

อีเลียส และ เมอเรียน (Elias & Merrian, 1995 : 117-121) ได้สรุปองค์ประกอบทางด้านมนุษยนิยมที่นักจิตวิทยาเสนอและหลักการของมนุษยนิยมกลุ่มอื่น ๆ ไว้ 7 ประการ สรุปได้ดังนี้

1. มนุษย์มีความดีโดยธรรมชาติ (Human Nature is Naturally Good.) หากจัดสิ่งแวดล้อมที่เต็มไปด้วยความรักและมีเสรีภาพ ความเป็นมนุษย์จะเจริญเติบโตไปในทิศทางที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม นักมนุษยนิยมเชื่อว่า คนจะมีความพยายามอย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างสังคมให้ดีขึ้น ถ้าหากไม่มีพลังผลักดันให้มนุษย์ทำความดีแล้ว เผ่าพันธุ์มนุษย์คงจะอยู่รอดมาอย่างต่อเนื่องไม่ได้

นักมนุษยนิยม มีทัศนะต่อธรรมชาติของมนุษย์อยู่ระหว่างความขัดแย้งระหว่างทัศนะของ ฟรอยด์ (Freud) และนักพฤติกรรมนิยม ฟรอยด์มองภาพคนส่วนใหญ่ในลักษณะเป็นผู้ต่อต้านสังคม ทำลาย และมั่งร้าย บุคลิกภาพของแต่ละคนมีแนวโน้มที่จะกตัญญู ก้าวร้าว หรือ ทำลาย และ ตาย ในที่สุดไม่ได้สร้างแก่นหรือสาระให้กับชีวิต

ในขณะที่นักพฤติกรรมนิยมไม่ได้มองว่ามนุษย์ดีหรือเลว แต่มองว่าพฤติกรรมทั้งหมดมาจากการเรียนรู้ มนุษย์ถูกควบคุมโดยสิ่งแวดล้อม

2. เสรีและการปกครองตนเอง (Freedom and Autonomy) นักมนุษยนิยมเชื่อว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่อิสระ พฤติกรรมของมนุษย์ไม่ได้ถูกกำหนดโดยแรงผลักดันภายนอก หรือ แรงกระตุ้นภายใน ดังความเชื่อของนักพฤติกรรมนิยม แต่พฤติกรรมเป็นผลมาจากการเลือกของมนุษย์อย่างเป็นอิสระ เสรีภาพและการมีอำนาจในการปกครองตนเอง ไม่ได้หมายความว่าพฤติกรรมเป็นการสุ่ม (Random) ไร้การควบคุม และไม่มีผลจากพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อม แต่ความเป็นมนุษย์มีความสามารถที่จะสร้างการเลือกของตนเองได้อย่างมีนัยสำคัญ ภายใต้ข้อจำกัดที่กำหนดโดยพันธุกรรม ประวัติพื้นฐานส่วนตัว และสิ่งแวดล้อม พฤติกรรมทั้งหมดไม่ได้มีการกำหนดไว้ล่วงหน้า แรงผลักดันของบุคคลที่มีอิสระ จะสามารถนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นของชีวิตมนุษย์คนนั้นและโดยทั่วไป

3. เอกัตภาพและศักยภาพ (Individuality and Potentiality) มนุษยนิยมเชื่อและยอมรับว่า ความเป็นเอกัตภาพและลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคลเป็นสิ่งที่มีความคุณค่า พฤติกรรมของคนไม่สามารถคาดการณ์ได้ จึงมีความสำคัญที่จะต้องส่งเสริมความเป็นเอกัตภาพของแต่ละบุคคล โดยเอาใจใส่ดูแลให้พรสวรรค์หรือความสามารถพิเศษ หรือทักษะพิเศษต่าง ๆ ของแต่ละคน ให้มีความเจริญงอกงาม ศักยภาพของมนุษย์เติบโตและพัฒนาได้อย่างไม่จำกัด มนุษยนิยมจึงมีความเชื่อและความศรัทธาในความเป็นมนุษย์ เชื่อว่ามนุษย์มีเหตุผลและสติปัญญา มีพลังอำนาจและศักยภาพในการพัฒนาสำหรับชีวิตที่ดีขึ้น สามารถแก้ปัญหาของตน และพัฒนาตนเองให้ดีที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ นอกจากนี้มนุษย์ยังมีการหยั่งรู้ (Intuition) และอารมณ์ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญในภาพรวม

4. มโนทัศน์ที่เกี่ยวกับตนเอง และ ตน (Self-Concept and The Self) คำว่า ตน (Self) นักมนุษยนิยมหมายถึงผลรวมของทุกสิ่งในคนที่ทำให้คน ๆ หนึ่งแตกต่างจากคนอื่น ๆ เช่น เจตคติ ร่างกาย ค่านิยม ความรู้สึก สติปัญญา ฯลฯ เป็นต้น อันเป็นความเฉพาะ (Uniqueness) ของคนแต่ละคนที่แต่ละคนไม่เหมือนใคร สำหรับ คำว่า มโนทัศน์เกี่ยวกับตนเอง (Self-Concept) เป็นการประเมินตนเชิงจิตวิสัย หรืออัตนัยเกี่ยวกับตนเองว่าตนเองคือใคร ตนจึงเป็นความเป็นคนจริง ๆ ของบุคคลนั้น มโนทัศน์เกี่ยวกับตนเอง เป็นผู้กำหนดพฤติกรรมที่มีอิทธิพลต่อความเจริญงอกงามและการพัฒนาตนเอง

5. การรู้จักและเข้าใจตนเองอย่างเต็มศักยภาพ (Self-actualization) มนุษย์ไม่ว่าหญิงหรือชายแสวงหาความเจริญส่วนบุคคลอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งตระหนักในศักยภาพของตน อับราฮัม มาสโลว์ (Abraham Maslow) เขียนหนังสือชื่อ

"Motivation and Personality" (แรงจูงใจและบุคลิกภาพ พิมพ์ในปี 1954) เขาเสนอ ทฤษฎีแรงจูงใจมนุษย์ ว่าอยู่บนพื้นฐานความต้องการเป็นลำดับขั้น (A theory of human motivation based on a hierarchy of needs) แบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอนดังนี้ 1) ความต้องการทางร่างกายได้แก่ ความหิว ความกระหาย เป็นความต้องการเพื่อความอยู่รอด 2) ความต้องการความปลอดภัย 3) ความต้องการความรัก และการเป็นสมาชิกของกลุ่ม 4) ความต้องการได้รับการยกย่อง นับถือ หรือ มีชื่อเสียง และ 5) ความต้องการได้รับการพัฒนาตนเองให้เต็มศักยภาพ ความต้องการเหล่านี้เป็นไปตามลำดับขั้น "ที่คนปกติจะพึงพอใจในการได้รับความต้องการขั้นพื้นฐาน และไม่พอใจบางส่วนได้ในเวลาเดียวกัน" (Elias & Merriam. 1995 : 120 อ้างอิงจาก Maslow. 1954 : 94)

6. การรับรู้ (Perception) มนุษยนิยมเชื่อว่าพฤติกรรมเป็นผลมาจากการเลือกที่จะรับรู้ หรือ กล่าวได้ว่าโลกจะเป็นที่รับรู้ สิ่งเร้าภายใน หรือ สิ่งเร้าภายนอก จะได้รับการตอบสนองหรือไม่ อย่างไร เป็นผลมาจากการรับรู้ของแต่ละคน การรับรู้เป็นแนวคิดหลักของมนุษยนิยมในการอธิบายพฤติกรรม พฤติกรรมที่แสดงออกของแต่ละบุคคล ประกอบด้วย เจตคติ ความรู้สึก ความเชื่อ และ ค่านิยม ล้วนแล้วแต่เป็นผลผลิตของการรับรู้ของบุคคลคนนั้นทั้งสิ้น ดังนั้นการที่จะเข้าใจพฤติกรรมของผู้อื่นจำเป็นต้องเข้าใจการรับรู้ของบุคคลผู้นั้น ความเข้าใจในมนุษย์เป็นพื้นฐานและเป้าหมายในการส่งเสริมโลกที่ดีขึ้นสำหรับมนุษยชาติ

7. ความรับผิดชอบและมนุษยชาติ (Responsibility and Humanity) มนุษยนิยมมีจุดเน้นที่เอื้อต่อบุคคล หรือ บุคคลแต่ละคน ซึ่งมีอำนาจและอิสรภาพในการปกครองและควบคุมตนเอง มีความรู้สึกรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น แต่ละคนมีหน้าที่และภาระในการพัฒนาศักยภาพของตนเองให้เต็มที่ และแสวงหาการรู้จักและเข้าใจตนเองตามศักยภาพในด้านนั้น ๆ อย่างเต็มที่ การเป็นคนที่ดีขึ้นเป็นการทำให้มนุษยชาติดีขึ้น

จากองค์ประกอบด้านมนุษยนิยมดังกล่าวข้างต้นนี้ สรุปได้ว่ามนุษยนิยมเชื่อว่าการรับรู้และมโนทัศน์เกี่ยวกับตนเองเป็นพื้นฐานสำคัญของมนุษยนิยม มนุษย์แต่ละคนมีพื้นฐานที่ดีงาม ถ้าทำให้เสรีภาพส่วนบุคคลเจริญงอกงามได้อย่างเต็มที่ จะนำไปสู่การพัฒนาของบุคคลได้เต็มศักยภาพ ทำให้มนุษยชาติโดยส่วนรวมได้รับการพัฒนาให้ดีขึ้น

การใช้มนุษยนิยมในการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ

นับตั้งแต่กลางศตวรรษที่ 20 การศึกษาแบบมนุษยนิยมได้มีอิทธิพลสอดแทรกในระบบการศึกษาควบคู่กับการศึกษาแบบพฤติกรรมนิยม การศึกษาทุกระดับนับตั้งแต่วัยก่อนเข้าเรียนจนถึงการศึกษาผู้ใหญ่ ได้นำแนวคิดของมนุษยนิยมทั้งภาคทฤษฎีและ

ปฏิบัติมาใช้ นักการศึกษามนุษยนิยมเห็นว่าจุดมุ่งหมายของการศึกษาเป็นเรื่องที่กว้างขวางไม่เพียงแต่เป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งเท่านั้น แต่ควรเป็นการพัฒนาบุคคล ให้เป็นคนที่เปิดสำหรับการเปลี่ยนแปลงและเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง บุคคลแสวงหาการรู้จักและเข้าใจในตนเองเพื่อพัฒนาตนเองได้เต็มศักยภาพ (self-actualization), บุคคลสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นทำหน้าที่และประโยชน์ให้กับตนเอง บุคคลอื่น และสังคมได้อย่างเต็มที่ มนุษยนิยมจึงเน้นการเรียนรู้ของบุคคลมากกว่าการถ่ายทอดข้อมูลและองค์ความรู้ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าเราจะขาดซึ่งเนื้อหาสาระ แต่จะเน้นที่กระบวนการศึกษา โดยใช้วิธีสอนเนื้อหาสาระที่เน้นความเป็นมนุษย์ ให้ความสะดวกในการเรียนรู้แก่ผู้เรียน ให้การศึกษาที่ผู้เรียนมีการพัฒนาตนเองทั้งด้านความรู้ สติปัญญา ความสามารถในการเข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่น และสามารถสัมพันธ์กับผู้อื่นได้ ในการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ ตระหนักว่าผู้เรียนผู้ใหญ่จำเป็นต้องรู้ทักษะพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตอยู่ในสังคม และจำเป็นต้องแสวงหาคุณค่า และเจตคติที่เขาไม่ได้รับเมื่ออยู่ในวัยเรียน มีองค์ประกอบของมนุษยนิยมหลายประการทั้งในการจัดการศึกษา และในกระบวนการเรียนการศึกษานอกระบบและการศึกษาผู้ใหญ่ สรุปได้ดังนี้ (Elias & Merriam. 1995)

1. ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ (Learner-Centered) ผู้สอนไม่จำเป็นต้องรู้ทุกอย่างและรู้ดีที่สุด เมื่อทำงานกับผู้เรียนผู้ใหญ่ โดยปรัชญามนุษยนิยมเชื่อว่า ทุกคนมีเสรีภาพ มีความรับผิดชอบ และมีความดีโดยธรรมชาติ หลักสูตรและวิธีการสอนควรช่วยให้ผู้เรียนสามารถกำหนดความต้องการในการเรียนรู้ของตนเอง ผู้เรียนควรมีอิสระที่จะเลือกเรียนรู้ในสิ่งที่เขาต้องการและจำเป็น ผู้สอนควรช่วยแนะแนวทางหรืออำนวยความสะดวกในกระบวนการ และเน้นในกระบวนการเรียนรู้ไม่ใช่วิธีการสอน ผู้เรียนต้องมีความรับผิดชอบในการเรียนรู้และการพัฒนาตนเอง ผู้เรียนแต่ละคนมีลักษณะเฉพาะที่ต้องนำมาพิจารณาในกระบวนการเรียนการสอน และส่งเสริมให้มีกระบวนการศึกษาได้พัฒนาผู้เรียนทางด้านอารมณ์ เจตคติ ร่างกาย และสติปัญญา หรือ บุคลิกภาพทั้งหมดในทุกมิติของความเป็นมนุษย์ที่ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์ นักมนุษยนิยม อับราฮัม มาสโลว์ และ คาร์ล โรเจอร์ (Abraham Maslow และ Carl Rogers) มองว่าการศึกษาเป็นวิธีการผลักดันให้เกิดการพัฒนาตนเองได้เต็มศักยภาพ หรือ "ช่วยให้บุคคลเป็นคนที่ดีที่สุดที่เขาสามารถจะเป็นได้" (Elias & Merriam. 1995 : 123 อ้างอิงจาก Maslow. 1976 : 120-121) นักมนุษยนิยมหลายท่านได้ให้ตัวอย่างลักษณะของบุคคลที่ได้พัฒนาตนเองได้เต็มศักยภาพ (the self-actualization person) เช่นเป็นผู้ที่

- มองอะไรตามสภาพที่เป็นจริง
- ยอมรับตนเอง ผู้อื่น และธรรมชาติของโลกที่เป็นจริง

- มีการคิด มีอารมณ์ และแสดงออกตามธรรมชาติ
- มองปัญหาเป็นศูนย์กลางมากกว่าตนเองเป็นศูนย์กลาง
- มีอำนาจในการปกครองตนเอง มีความเป็นอิสระ และสามารถยังคงความเป็นจริงในการเผชิญกับการปฏิเสธไม่ยอมรับหรือความไม่เป็นที่นิยม
- มีความเป็นประชาธิปไตยในการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ และมีความเป็นกันเองกับบุคคลต่าง ๆ ทุกเชื้อชาติและชนชั้น สนใจในสวัสดิภาพความเป็นอยู่ของครอบครัวและชุมชนโลก
- มีการพัฒนาความรู้สึกด้านคุณธรรมสูงมาก
- ฯลฯ

สำหรับโรเจอร์ (Rogers) เชื่อว่าบุคคลที่พัฒนาตนเองได้เต็มศักยภาพเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ได้อย่างเต็มที่อันเป็นเป้าหมายของกระบวนการศึกษา เขาเห็นว่าการเน้นที่ตัวผู้เรียนเป็นศูนย์กลางในกระบวนการเรียน เป็นหลักการที่สำคัญมากกว่ารูปแบบการเรียนรู้เป็นรายบุคคลเพราะเป็นหลักการของกระบวนการศึกษาในภาพรวม

2. ครูเป็นผู้อำนวยความสะดวก (Teacher as Facilitator) บทบาทของครูเป็นผู้อำนวยความสะดวก ผู้ช่วย และเป็นหุ้นส่วนในกระบวนการเรียนรู้ ครูไม่เพียงแต่เป็นผู้ให้ข้อมูล บทบาทของครูสร้างเงื่อนไข หรือ สถานการณ์ให้การเรียนรู้เกิดขึ้น ในการเป็นเจ้าของบทบาทผู้อำนวยความสะดวก ครูต้องมีความไว้วางใจผู้เรียน และเชื่อในสมมติฐานว่าผู้เรียนมีความรับผิดชอบในการเรียนรู้ของตนเอง ในเรื่องนี้จะเป็นการยากสำหรับครูที่ยึดติดกับการสอนที่มีอำนาจเหนือผู้เรียน นอกจากนี้ผู้สอนต้องยอมรับประสบการณ์ของผู้เรียน ใช้ประโยชน์จากประสบการณ์และศักยภาพของผู้เรียนอย่างเต็มที่ โดยเฉพาะในการสอนผู้ใหญ่ ประสบการณ์ของผู้เรียนผู้ใหญ่แต่ละคนจะมีมากเป็นพื้นฐานสำหรับการอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้

คาร์ล โรเจอร์ เป็นนักจิตวิทยาชาวอเมริกัน ได้ทำงานกับผู้ใหญ่ทั้งในด้านการบำบัดทางจิตและการศึกษา ได้กำหนดลักษณะแนวทางสำหรับผู้อำนวยความสะดวกที่มีคุณภาพ ภายใต้ความเชื่อพื้นฐานด้านมนุษยนิยม ไว้ว่าผู้อำนวยความสะดวกควรมีลักษณะดังนี้

1. สร้างบรรยากาศในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในกลุ่มผู้เรียน
2. ช่วยดึงและทำความเข้าใจจุดมุ่งหมายในการเรียนของแต่ละคนในกลุ่มผู้เรียน ยอมรับในจุดมุ่งหมายที่หลากหลาย

3. การอำนวยความสะดวก ขึ้นอยู่กับความปรารถนาในการเรียนของผู้เรียนแต่ละคน ดำเนินการส่งเสริมให้จุดมุ่งหมายของแต่ละคนมีความหมายสำหรับเขา ในขณะที่มีแรงผลักดันเป็นแรงจูงใจเบื้องหลังการเรียนรู้ อย่างมีนัยสำคัญของแต่ละคน
4. พยายามจัดการและจัดหาทรัพยากรในการเรียนรู้ให้กว้างขวางและเป็นไปได้มากที่สุด
5. ทำตัวเองให้เป็นทรัพยากรที่ยืดหยุ่นในการให้กลุ่มผู้เรียนนำไปใช้ได้
6. ยอมรับการแสดงออกของกลุ่มผู้เรียนทั้งด้านเนื้อหาวิชาการและเจตคติทางอารมณ์
7. เมื่อเกิดบรรยากาศในการยอมรับ การมีส่วนร่วมของผู้เรียนในกลุ่มหรือห้องเรียน ผู้อำนวยการความสะดวกควรปฏิบัติตนเสมือนผู้เรียนที่มีส่วนร่วมในกลุ่ม เพื่อเป็นสมาชิกของกลุ่ม แสดงทัศนะความคิดเห็นในประเด็นเสมือนผู้เรียนคนหนึ่ง
8. มีส่วนร่วมและแลกเปลี่ยนทั้งความรู้สึกและแนวความคิดริเริ่มต่าง ๆ ด้วย
9. มีความตั้งใจ ว่องไว และแสดงออกที่บ่งชี้ความรู้สึกที่ตั้งใจและให้น้ำหนักความสำคัญตลอดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของกลุ่ม
10. ยอมรับข้อจำกัดของตนเองในฐานะผู้นำและเป็นผู้อำนวยความสะดวกให้แก่กลุ่มผู้เรียน

3. ลักษณะของการเรียนรู้ (The Act of Learning) มนุษยนิยมมีทัศนะว่า การเรียนรู้เป็นความพยายามส่วนบุคคล การรับรู้เป็นมโนทัศน์ที่สำคัญในความคิดของมนุษย์ แต่ละบุคคลเลือกการรับรู้และแสดงพฤติกรรมที่ขึ้นอยู่กับความรู้ที่นั่น ๆ การรับรู้ของแต่ละบุคคลจึงแตกต่างกัน ผู้เรียนจะเรียนรู้แตกต่างกัน ผู้เรียนเรียนสิ่งที่เขารับรู้ว่ามี ความจำเป็น มีความสำคัญ หรือ มีความหมายสำหรับเขา ความหมายขึ้นอยู่กับ การผสมผสานเนื้อหาสาระที่ขึ้นอยู่กับเป้าหมาย ความสนใจ เจตคติ ความเชื่อของบุคคลนั้น ๆ มโนทัศน์เกี่ยวกับตนเองมีความสำคัญในการเรียนรู้อย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นมโนทัศน์เกี่ยวกับตนเองในด้านบวกหรือด้านลบของแต่ละคน จะมีผลในการส่งเสริมการเรียนรู้หรืออุปนิสัยการเรียนรู้ของเขา โรเจอร์ เชื่อว่ามีตนที่เป็นจริง และตนที่เป็นอุดมคติ ความแตกต่างทั้งสองอย่างนี้สามารถให้สิ่งเร้าสำหรับการเรียนรู้ได้

เพราะแต่ละคนแตกต่างกัน การรับรู้เป็นการเลือกสรร และมโนทัศน์เกี่ยวกับตนเองมีความแตกต่าง ดังนั้นในการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดจึงเป็นการเรียนแบบค้นหาค้นหาหรือการทดลอง ซึ่งเป็นวิธีเรียนที่มีความหมายสำหรับผู้เรียนมากที่สุด Rogers

เรียนการเรียนรู้ที่มีความหมายนี้ว่าเป็นประสบการณ์ และได้สรุปหลักการเรียนรู้ไว้ดังนี้ (Elias & Merriam, 1995 : 127-128 อ้างอิงจาก Rogers, 1969 : 164-166)

1. การมีส่วนร่วม (Personal Involvement) ผู้เรียนควรมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ทั้งด้านความรู้ และทัศนคติ
2. การริเริ่มด้วยตนเอง (Self-Initiated) ความรู้สึกของความจำเป็นที่ต้องค้นพบมาจากภายในตัวผู้เรียนเอง
3. การให้ผลอย่างกว้างขวาง (Pervasive) การเรียนรู้มีผลกระทบต่อทัศนคติหรือบุคลิกภาพของผู้เรียน
4. การประเมินผลโดยผู้เรียน (Evaluated by the Learner) ผู้เรียนสามารถประเมินได้ดีที่สุด ถ้าประสบการณ์นั้นตอบสนองความต้องการของตนเอง
5. สาระสำคัญคือความหมาย (Essence is Meaning) เมื่อการเรียนรู้เกิดจากประสบการณ์ ผู้เรียนจะประสานประสบการณ์จากการเรียนรู้เข้ากับประสบการณ์ทั้งหมดในตัวของเขา

4. การประเมินผลตนเอง (Self-evaluation) การประเมินผลเป็นกระบวนการที่บูรณาการกับกระบวนการเรียนรู้ สำหรับมนุษย์นิยมแล้ว การประเมินตนเองเป็นวิธีการที่มีความหมายที่สุด ไม่ว่าการเรียนรู้จะเกิดขึ้นในรูปแบบใดก็ตาม ผู้เรียนเป็นผู้ประเมินที่ดีที่สุดว่าการเรียนรู้ได้ตอบสนองความต้องการและความสนใจของเขาได้เพียงใด

นักการศึกษาผู้ใหญ่และนักศึกษานอกระบบแบบมนุษย์นิยม

คาร์ล โรเจอร์ (Carl Rogers) เน้นในเรื่องการริเริ่มการเรียนรู้ด้วยตนเอง การมีส่วนร่วมของผู้เรียนในการวางแผนและการประเมินผล ครูเป็นผู้อำนวยความสะดวก

มัลคอล์ม โนลส์

(Malcolm Knowles)

กระบวนการกลุ่ม เป็นรูปแบบสำหรับการศึกษาผู้ใหญ่ และ การศึกษานอกระบบ นอกจากนี้ โนลส์ นักการศึกษาผู้ใหญ่แบบมนุษย์นิยม ชาวอเมริกันที่มีชื่อเสียงมากผู้หนึ่ง ได้พยายามแปลเป้าหมายทางด้านมนุษย์นิยมมาเป็นกรอบทฤษฎี สำหรับนักการศึกษาผู้ใหญ่ เรียกว่าเทคโนโลยีของการสอนผู้ใหญ่ ซึ่งแตกต่างจากการสอนเด็ก โนลส์ เสนอใช้คำ "Andragogy" ซึ่งหมายถึงศิลปะและศาสตร์ของการสอนผู้ใหญ่ ในขณะที่คำว่า "Pedagogy" หมายถึงการสอนเด็ก กรอบทฤษฎีการสอนผู้ใหญ่ (Andragogy) หรือ หลักวิชาการศึกษาผู้ใหญ่ นี้ประกอบด้วยข้อสมมติฐาน 4 ข้อ

ดังนี้ (Knolwes. 1980)

1. **มโนทัศน์ของผู้เรียน** (a self concept relating to self direction versus control by others) จะค่อย ๆ เปลี่ยนจากเด็กที่มีบุคลิกภาพที่ต้องพึ่งพาผู้อื่นมาสู่การเป็นผู้ใหญ่ที่นำตนเอง จึงสมมติฐานว่าผู้ใหญ่เรียนรู้โดยการนำตนเอง ดังนั้นบรรยากาศในการเรียนเป็นการสนับสนุน ให้ความร่วมมือ เป็นกันเอง ไม่เป็นทางการ มีความไว้วางใจ และทำให้ผู้เรียนผู้ใหญ่รู้สึกเป็นที่ยอมรับและนับถือ ผู้เรียนผู้ใหญ่มีความสามารถในการกำหนดความต้องการการศึกษา การวิเคราะห์ความต้องการการเรียนรู้ และการประเมินการเรียนรู้ของตนด้วยตนเอง สิ่งเหล่านี้เป็นองค์ประกอบที่สำคัญสำหรับการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ

2. **บทบาทของประสบการณ์ของผู้เรียนเป็นแหล่งทรัพยากรในการเรียนรู้** (role of experience as a resource for learning) การใช้ประสบการณ์ของผู้ใหญ่เป็นแหล่งทรัพยากรในการเรียน และเน้นย้ำการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้จากประสบการณ์ Knowles แนะนำให้เริ่มต้นให้ผู้เรียนผู้ใหญ่มีความรับผิดชอบในการเรียนรู้ของตนเอง ผ่านการสืบสวนโดยการนำตนเอง การร่วมมือกับเพื่อนในการเรียนมากกว่าการแข่งขันกันเรียน การเรียนรู้โดยการวิเคราะห์ประสบการณ์ของบุคคล วิธีการเรียนรู้จากประสบการณ์อื่น ๆ เช่น การทดลอง การอภิปราย การแก้ปัญหา การจำลองสถานการณ์ การออกไปศึกษานอกสถานที่ เป็นต้น

3. **ความพร้อม** ที่จะเรียนอยู่บนภาระงานเชิงพัฒนาการ และ บทบาททางสังคม (readiness to learn based on developmental tasks and social roles) ผู้ใหญ่จะไม่เรียนรู้สิ่งที่ไม่เกี่ยวข้องกับในชีวิต สิ่งที่เกี่ยวข้องขึ้นอยู่กับสิ่งที่เป็นความต้องการและความสนใจของเขา และสิ่งเหล่านี้จะทำให้เกิดแรงจูงใจภายในที่จะเรียน

4. **การนำผลการเรียนรู้ไปใช้ประโยชน์ได้ทันที** (a time perspective based on the immediacy of application of learning and on problems versus subject centered learning) ผู้ใหญ่เรียนเพื่อต้องการนำความรู้ไปใช้ได้ทันที ซึ่งตรงกันข้ามกับเด็กที่เรียนเพื่อนำไปใช้ต่อไป หลักสูตรสำหรับการศึกษาของผู้ใหญ่ควรเน้นเนื้อหาสาระที่เกี่ยวกับปัญหาของผู้เรียน ผู้ใหญ่จะเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพหากการเรียนรู้นั้นเกี่ยวข้องกับปัญหาของเขาโดยเฉพาะ

โนลส์เป็นนักการศึกษาผู้ใหญ่แบบมนุษยนิยมอย่างแท้จริง เขาเชื่อว่ากระบวนการเรียนรู้เกี่ยวข้องกับบุคคลทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นด้านอารมณ์ จิตวิทยา และสติปัญญา นักการศึกษาผู้ใหญ่จึงมีพันธกิจ (Mission) ที่ต้องช่วยให้ผู้ใหญ่ได้พัฒนาตนเองอย่างเต็มศักยภาพ นำไปสู่การเป็นผู้ใหญ่ที่มีวุฒิภาวะและรู้จักและเข้าใจตนเอง

หลักการสอนผู้ใหญ่ (Andragogy) ของโนลส์ได้รับความนิยมแพร่หลายมาเป็นเวลานาน ได้รับการยอมรับจากนักการศึกษาผู้ใหญ่ และนักศึกษานอกระบบทั่วโลก แพรท (Elias & Merriam, 1995 : 21 อ้างอิงจาก Pratt, 1993 : 21) ได้ศึกษาวิเคราะห์เรื่องหลักการสอนผู้ใหญ่หลังจาก 25 ปี (Andragogy After Twenty-Five Years) สรุปว่า หลักการสอนผู้ใหญ่ของโนลส์ ได้แทรกซึมเป็นอุดมการณ์ของความนิยมในส่วนบุคคล และในประชาธิปไตย หลักการสอนผู้ใหญ่ที่ปฏิบัติ จะอยู่บนพื้นฐานคุณค่าด้านมนุษยนิยม 5 ประการ คือ 1) ผู้เรียนรายบุคคลเป็นศูนย์กลางของการศึกษา 2) บุคคลแต่ละคนมีความดีและมีศักยภาพ 3) ศักยภาพของแต่ละบุคคลจะเจริญเติบโตไปสู่การรู้จักและเข้าใจตนเองอย่างเต็มศักยภาพ (Self-actualization) 4) ความมีอำนาจในตนเอง (Autonomy) และ 5) การนำตนเอง (Self-direction) อันเป็นเสาหลักของวัยผู้ใหญ่

ในรอบ 15 ปีที่ผ่านมา การเรียนรู้โดยการนำตนเอง (Self-directed Learning) ได้เป็นหัวข้อในหนังสือ บทความ การประชุมสัมมนา งานวิจัยต่าง ๆ และการสร้างทฤษฎีเป็นจำนวนมาก มีผลิตผลงานหลัก ๆ อีกเป็นจำนวนมาก ซึ่งเป็นผลมาจากแนวความเชื่อทางด้านมนุษยนิยม กล่าวได้ว่า ทั้งหลักการสอนผู้ใหญ่ และการเรียนรู้โดยการนำตนเอง มีผลกระทบอย่างมากในวงการศึกษาผู้ใหญ่ นอกจากนี้ยังมีทฤษฎีการศึกษาใหม่ ๆ ที่สืบเนื่องจากความเชื่อในเรื่องมนุษยนิยม เช่น Phenomenology โดย Stanage's and others', Adult Education as Worldview Construction โดย McKenzies, Transformational learning โดย Mezirow, interactive learning โดย Brook-field's work และ Paradoxes of Learning โดย Jarvis (Elias & Merriam, 1995 : 218)

การนำไปใช้

การนำปรัชญาการศึกษาแบบมนุษยนิยมไปใช้ การกำหนดเป้าหมายจะเป็นไปในลักษณะพัฒนามนุษย์ให้เต็มตามศักยภาพ โดยพัฒนาบุคลิกภาพและสติปัญญา ส่งเสริมความเป็นมนุษย์ ส่งเสริมการรู้จักและเข้าใจตนเองอย่างเต็มศักยภาพ (Self-actualization) ส่งเสริมการเรียนรู้โดยคำนึงถึงความเป็นมนุษย์ และการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทฤษฎีการเรียนรู้ที่ใช้ เช่น การเรียนรู้จากประสบการณ์ การเรียนรู้โดยการนำตนเอง (Self-directed Learning) เน้นความต้องการของผู้เรียนเป็นพื้นฐานของการศึกษา ทฤษฎีที่อยู่บนพื้นฐานความรู้และความเข้าใจ (Cognitive-based Theory) สำหรับกระบวนการเรียนการสอน เน้น การใช้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้ การศึกษาแบบให้ความร่วมมือ (Cooperative Approach) ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ วิธีการเรียนเป็นกลุ่ม การสื่อสารแบบเปิด (Open Communication) และการวิเคราะห์แบบถ่ายโอน (Transactional Analysis)

กลุ่มปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ปฏิรูปนิยม (Radicalism)

ปรัชญาการศึกษาส่วนใหญ่เป็นการเสนอแนวคิดการศึกษาภายใต้โครงสร้างและค่านิยมในสังคมนั้น ๆ หรือเป็นการยอมรับโครงสร้างและค่านิยมของสังคมเดิม ถึงแม้จะมีการวิพากษ์วิจารณ์สังคม แต่ก็ยังเป็นเพียงการเสนอแนวคิดที่จะใช้การศึกษาเปลี่ยนแปลงสังคมภายใต้โครงสร้าง ค่านิยม และสภาพการเมืองที่เป็นอยู่ แนวคิดเชิงปฏิรูปจะอยู่นอกเหนือกระแสหลักของกลุ่มปรัชญาเหล่านี้ เช่นแนวคิดของเปาโล แฟร์ร เป็นการใช้การศึกษาสอนให้ประชาชนเกิดจิตสำนึกทางการเมือง เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมือง สังคม และเศรษฐกิจ สำหรับคนยากจน แนวคิดของแฟร์รเป็นแนวคิดเชิงปฏิบัติ แนวคิดของแฟร์รได้ฝังรากทางประวัติศาสตร์ให้กับนักคิดในคริสต์ศตวรรษที่ 18, 19 และ 20 ทั่วโลก

แนวคิดปฏิรูปนิยมนี้มีที่มาจากกลุ่มนักคิด 3 กลุ่มด้วยกัน สรุปได้ดังนี้ (Elias & Merriam. 1995:140-145)

1. กลุ่มลัทธิอนาคิสต์ (The Anarchist) เกิดขึ้นในศตวรรษที่ 18 เป็นกลุ่มผู้ที่ไม่นิยมรัฐบาลและอำนาจในการควบคุม มีความเห็นว่ระบบการศึกษาและโรงเรียนที่อยู่ภายใต้อำนาจของรัฐ ทำให้ผู้เรียนขาดเสรีภาพที่แท้จริง เพราะรัฐบาลจะให้ความสนใจในการศึกษาเพื่อการตอบสนองการเมือง

ฟรานซิสโก เฟร์เรอร์ (Francisco Ferrer) นักอนาคิสต์ชาวสเปน เห็นว่าการศึกษาที่อยู่ภายใต้อำนาจของรัฐ เป็นความพยายามพัฒนาประชาชนให้เป็นคนที่มีประโยชน์ต่อรัฐ โดยการกำจัดการมีอำนาจในตนเองของบุคคล และจำกัดขอบเขตของอำนาจของแต่ละบุคคล

แมกซ์ สเตอร์เนอร์ (Max Sterner) ได้แย้งว่า ความรู้ไม่ควรถูกสอนเพราะกระบวนการดูดซับความรู้ ทำให้บุคคลแต่ละคนกลายเป็นผู้เรียนมากกว่าบุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์

หัวใจของการศึกษากลุ่มอนาคิสต์คือการพัฒนาให้แต่ละคนสามารถที่จะเลือกเป้าหมาย และจุดมุ่งหมายของตนเอง

ลีโอ ตอลสตอย (Leo Tolstoi) นักปรัชญาที่มีชื่อเสียงชาวรัสเซียชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่าง "วัฒนธรรม" กับ "การศึกษา" เขาเห็นว่าวัฒนธรรมเป็นกระบวนการถ่ายทอดความรู้และค่านิยมสู่บุคคลอย่างไม่เจตนา แต่การศึกษาเป็นกระบวนการถ่ายทอดความรู้และบุคลิกภาพสู่บุคคลอย่างตั้งใจ และบางที่อยู่ในรูปแบบของการควบคุม

นักคิดในกลุ่มนี้ นอกเหนือจากที่กล่าวมาแล้ว ได้แก่ อีวาน อิลลิช (Ivan Illich) และ จอห์น โอลิเกอร์ (John Obliger)

อิลลิชเป็นนักปฏิรูปเชิงมนุษยนิยม ที่มีความเห็นว่าโครงสร้างของสังคมที่มีระบบเทคโนโลยีสมัยใหม่ ไม่ว่าจะเป็น ระบบโรงเรียน อาชีพแพทย์ และระบบการขนส่ง ไม่ได้เป็นเครื่องมือในการรับใช้มนุษย์ แต่เป็นผู้ให้บริการและในที่สุด เป็นผู้ควบคุมมนุษย์ และเป็นผู้ผูกขาด โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบโรงเรียนเป็นผู้ผูกขาดการจัดการศึกษา วิธีถ่ายทอดแนวคิด และความรู้ ทำให้มนุษย์ขาดเสรีภาพขั้นพื้นฐาน จึงควรสร้างสังคมใหม่ให้เลิกล้มระบบโรงเรียน และใช้ระบบเครือข่ายความรู้แทน

2. กลุ่มนิยมลัทธิมาร์คซ์ ในขณะที่กลุ่มอนาคิสต์ต้องการส่งเสริมเสรีภาพส่วนบุคคล เห็นว่ารัฐไม่ควรควบคุมการศึกษา กลุ่มนิยมลัทธิมาร์คซ์เห็นว่าการผลิตบุคคลที่มีเสรีภาพและมีอำนาจในตนเองได้นั้น จะต้องผ่านการเปลี่ยนแปลงอย่างปฏิกิริตจากเศรษฐกิจการเมืองแบบทุนนิยมเป็นแบบสังคมนิยม มาร์คซ์เองไม่เห็นว่าการศึกษาจะมีบทบาทสำคัญในการปฏิวัติทางสังคม แต่เขาเห็นว่าการศึกษาเป็นเรื่องของชนชั้นที่ปกครองประเทศ

จอร์จ เค้าท์ (George Counts) ศาสตราจารย์มหาวิทยาลัยโคลัมเบีย ในสมัยที่เศรษฐกิจตกต่ำ ในปี ค.ศ. 1932 เค้าท์ได้เรียกร้องให้นักการศึกษาใช้โรงเรียนเป็นแกนปฏิบัติ เพื่อนำประเทศไปสู่ระบบสังคมนิยม

ธีโอดอร์ เบรเมลด์ (Theodore Brameld) ศาสตราจารย์แห่งมหาวิทยาลัยบอสตัน ได้เสนอปรัชญาการศึกษาแบบการสร้างใหม่ (Reconstruction) ท่านเสนอให้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการปฏิรูปโลก

เปาโล แฟร์รี (Paulo Friere) เป็นนักปฏิรูปเชิงมนุษยนิยม มีหลักคิดในเรื่องผู้กดขี่ ผู้ถูกกดขี่ การปลดปล่อยจากการถูกกดขี่ กระบวนการคิดย้อนกลับ ตามด้วยการกระทำ และการคิดย้อนกลับ การปฏิบัติ (Praxis) สภาพวัฒนธรรมเงียบ (Silence Culture) กระบวนการปลุกจิตสำนึก (Conscientization) การศึกษาแบบปลดปล่อย และระบบฝากเงินธนาคาร และการศึกษาแบบชี้ปัญหาและ/หรือ แก้ปัญหา

3. กลุ่มนิยมฟรอยด์ฝ่ายซ้าย (The Freudian Left) ในขณะที่กลุ่มนิยมลัทธิมาร์คซ์มีปัญหาในการตอบคำถามว่า เมื่อประชาชนเกิดความตระหนักในโครงสร้างทางสังคมที่ไม่ดีแล้ว พวกเขาจะสามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่จำเป็นและดีกว่าได้อย่างไร กลุ่มนิยมฟรอยด์ฝ่ายซ้ายเชื่อว่า คนเป็นจำนวนมากถูกป้องกันไม่ให้ดูแลผลประโยชน์ของตนเอง เพราะมนุษย์ถูกครอบคลุมาตั้งแต่วัยเด็ก กลุ่มนี้จึงให้ความสนใจในเรื่องโครงสร้างของครอบครัว การเลี้ยงดูเด็กให้เติบโตอย่างมีอิสระภาพ

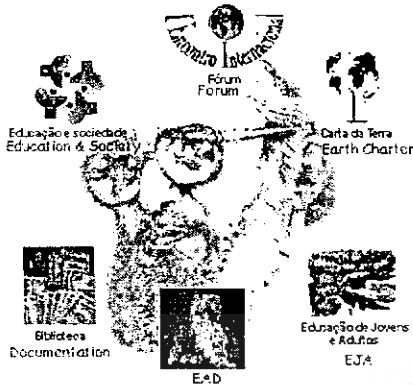
วิลเลียม รีช (William Reich) วิพากษ์ปรัชญาทางสังคมแบบอนุรักษนิยมของฟรอยด์ว่าทำให้มนุษย์ต้องยอมรับโครงสร้างของสังคมที่กำหนดให้ ถึงแม้ว่าเป็นโครงสร้างที่กดขี่มนุษย์ การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงภายใต้จิตสำนึกของมนุษย์แต่ละคนเอง ไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมและการเมือง เขาพบว่ามาร์คซ์มีจุดอ่อนตรงที่ไม่สามารถอธิบายได้อย่างชัดเจนว่า ทำไมคนงานไม่ต่อต้านผู้เอาเปรียบตนเอง ทั้ง ๆ ที่ตระหนักว่าถูกเอาเปรียบ ท่านอธิบายว่าเป็นเหตุผลทางด้านจิตวิทยาที่โครงสร้างทางบุคลิกภาพได้ถูกเก็บกดเอาไว้ ทำให้ไม่กระทำการโต้ตอบที่จำเป็น ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าถูกกดขี่ เขาจึงเห็นว่าสิ่งที่ควรเปลี่ยนแปลงคือโครงสร้างของสถาบันครอบครัว วิธีการอบรมเลี้ยงบุตร และรูปแบบของการศึกษา เพื่อจะเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางบุคลิกภาพของคนให้มีอิสระภาพ เมื่อคนเปลี่ยนสังคมจึงเปลี่ยนแปลงได้

เอ เอส นีล (A. S. Neil) ผู้ค้นพบโรงเรียนซัมเมอร์ฮิล (British Free School Summerhill) เห็นว่าต้นเหตุปัญหาของโลกคือแรงขับ (Drive) ของเด็กที่ถูกกดไว้ เขาจะไม่อนุญาตให้มีการศึกษาเรื่องศาสนาหรือศีลธรรมในโรงเรียนซัมเมอร์ฮิล นักเรียนจะได้รับการกระตุ้นส่งเสริมให้มีชีวิตความเป็นของตนเอง มีอิสระที่จะเข้าเรียนหรือไม่เข้าเรียน โรงเรียนบริหารโดยนักเรียน . นีลเห็นว่าไม่มีมนุษย์คนใดมีความดีพอที่จะให้แนวคิดกับผู้อื่น ท่านกระตุ้นครอบครัวที่มีความคิดอิสระให้เลี้ยงดูเด็กเป็นอิสระจากข้อบังคับ และกฎเกณฑ์ ที่มาจากระเบียบวินัยทางด้านศีลธรรม โรงเรียนซัมเมอร์ฮิลได้แพร่ขยายมาในประเทศไทยที่โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก จังหวัดกาญจนบุรี

แนวคิดกลุ่มนิยมฟรอยด์ฝ่ายซ้ายไม่ค่อยมีผลต่อการศึกษาผู้ใหญ่นัก แต่น่าจะมีผลต่อการศึกษานอกระบบในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

การเสนอแนวคิดปฏิรูปนิยม เพื่อเป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจแนวคิดเชิงปฏิรูป นักคิดที่มีผลต่อวงการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบมาก ได้แก่ แนวคิดของเปาโล แฟร์ และ อีวาน อิลลิช ซึ่งหลักคิดของทั้งสองท่านนี้มีอิทธิพลต่อวงการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบอย่างมาก

หลักคิดของเปาโล แฟร์รี (Paulo Freire²)

“ผมอยากบอกพวกเราในฐานะนักการศึกษาว่า: คนยากไร้ที่อยู่กับเรา เป็นผู้ที่ยุติธรรมที่จะสร้างความฝัน...และสร้างความกล้าหาญที่จะคัดค้านหรือปฏิเสธ ผู้ยากไร้เป็นผู้ที่...ไม่มีโอกาสเพื่อวันพรุ่งนี้ เพื่ออนาคต ไม่มีโอกาสนัดหมายในวันนี้ จากที่นี่และเดี๋ยวนี้ เพื่อการเดินทางอย่างมั่นคงในวันพรุ่งนี้ แต่เขาจำเป็นต้องให้ตัวเองอยู่กับที่อยู่กับอดีต ทำในสิ่งที่ซ้ำซากและจำเจ

เปาโล แฟร์รี

ชีวิตและผลงานของ เปาโล แฟร์รี

แฟร์รีเป็นนักการศึกษาผู้ใหญ่ที่มีชื่อเสียงมากที่สุดในโลกในช่วง 20 ปีที่ผ่านมาทั้งในประเทศโลกที่สาม และประเทศที่พัฒนาแล้ว แฟร์รีเกิดเมื่อวันที่ 19 กันยายน 1921 ที่เมืองเรซิเฟ (Recife) ซึ่งเป็นเมืองท่าทางตะวันออกเฉียงของประเทศบราซิล และเสียชีวิตเมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม 1997 ที่เมืองริโอเดอจาเนโร (Rio De Janeiro) ด้วยโรคหัวใจวาย รวมอายุได้ 75 ปี

แฟร์รีเกิดในครอบครัวชนชั้นกลาง วิฤตเศรษฐกิจโลกทำให้แฟร์รีได้พบกับความยากจน อดอยาก และหิวโหยในวัยเด็ก แฟร์รีได้เขียนถึงความทรงจำในวัยเด็กว่า “ฉันไม่เข้าใจอะไรทั้งนั้น ฉันไม่ได้ไ้ แต่เป็นเพราะความหิว เพราะขาดความสนใจ สภาพทางสังคมไม่อนุญาตให้ฉันได้รับการศึกษา ประสบการณ์สอนฉันให้รู้ว่ามีความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นของสังคมกับความรู้” (Gadotti³ & Torres⁴, 2001 : <http://nlu.nl.edu/ace/Homage.html>) แฟร์รีมีชีวิตอยู่ท่ามกลางครอบครัวคนยากไร้และกรรมกรแรงงาน จึงมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในเรื่องของชีวิตและผลของเศรษฐกิจและสังคมที่มีต่อการศึกษา

เมื่อครอบครัวเริ่มมีฐานะดีขึ้น แฟร์รีเข้าเรียนที่มหาวิทยาลัยเรซิเฟ (University of Recife) ทางด้านนิติศาสตร์ ปรัชญา และ จิตวิทยาต้านภาษา ในขณะที่เรียนแฟร์รีทำงานเป็นครูสอนภาษาโปรตุเกสในโรงเรียนมัธยมศึกษา เขาได้ศึกษางานของลัทธิ

² ชื่อนักการศึกษาผู้ใหญ่ Paulo Freire ชาวอเมริกัน อ่านออกเสียงว่า เปาโล แฟร์รี แต่ในภาษาไทย รู้จักกันในนาม เปาโล แฟร์

³ Moacir Gadotti เป็นผู้อำนวยการของ Paulo Freire Institute Professor, Universidade de Sao Paulo.

⁴ Carlos Alberto Torres เป็นผู้อำนวยการของ Paulo Freire Institute and Director, Latin American Center, UCLA

มาร์คและลัทธิศาสนาคาธอลิก ซึ่งมีอิทธิพลต่อแนวความคิดทางปรัชญาการศึกษาของแฟร์ เป็นอันมาก

แฟร์เป็นครูสอนไวยากรณ์ในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย ในขณะที่แฟร์ทำงานด้านกฎหมายเมืองเรซิเฟ แฟร์ได้สมรสกับ เอลซ่า โอลิเวียรา (Elza Maia Costa de Oliveira) ครูโรงเรียนประถมศึกษา ในปี ค.ศ 1944 เมื่ออายุได้ 23 ปี มีบุตรชาย 3 คน และบุตรสาว 2 คน บุตร 3 คนเป็นนักการศึกษา กาดอที (Gadotti) ยืนยันว่าภรรยาของแฟร์มีอิทธิพลอย่างมากที่ทำให้แฟร์ได้ศึกษาอย่างต่อเนื่อง และช่วยเหลือแฟร์ในเรื่องวิธีการศึกษา ในฐานะพ่อแม่ แฟร์เริ่มต้นสนใจทฤษฎีทางการศึกษา เขาจึงศึกษาเรื่องการศึกษา ปรัชญา และสังคมวิทยาทางการศึกษามากกว่าเรื่องกฎหมาย ในที่สุดเขาได้เลิกอาชีพนักกฎหมาย และไปทำงานเป็นเจ้าหน้าที่ด้านสวัสดิการสังคม จนได้เป็นผู้อำนวยการกรมการศึกษาและวัฒนธรรมของการบริการทางสังคม ในรัฐเปร์นัมบูโก (Pernambuco) (John Ohliger. 1995 : <http://nlu.nl.edu/ace/Resources/Documents/Ohliger1.html> อ้างอิงจาก Gadotti Moacir and Torres, January 2001. <http://nlu.nl.edu/ace/Homage.html>)

ความคิดทางการศึกษาของแฟร์ ได้รับการเผยแพร่เมื่อเขาได้รับตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการกรมการศึกษาต่อเนื่องทางวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยเรซิเฟ (ปี 1961-1964) ซึ่งเป็นสถาบันของลูกจ้างและกรรมกร และได้รับการจัดตั้งเพื่อช่วยเหลือคนงานและครอบครัว แฟร์เริ่มเห็นความไม่สัมพันธ์กันระหว่างการปฏิบัติทางการศึกษาและชีวิตจริงของชนชั้นในการทำงาน กอดดาดี้ กล่าวว่า "การศึกษาเรื่องภาษาของบุคคลเป็นจุดเริ่มต้นสำหรับการพัฒนางานของแฟร์" (Gadotti and Torres. 2001. <http://nlu.nl.edu/ace/Homage.html>)

แฟร์ ได้ทำงานบริการสาธารณะกับผู้ยากจนในเขตชานเมืองเป็นเวลาหลายปี การได้ทำงานในองค์กรทางด้านการศึกษาทำให้แฟร์เริ่มคิดวิธีการสื่อสารหรือวิธีการสอนด้วยการไม่บังคับ อันนำไปสู่วิธีการวิพากษ์หรือสนทนาในการสอนผู้ใหญ่ แฟร์ได้เกี่ยวข้องในการศึกษาผู้ใหญ่ โดยดำเนินการจัดสัมมนา และสอนรายวิชาประวัติศาสตร์และปรัชญาการศึกษาที่มหาวิทยาลัยเรซิเฟ ซึ่งเป็นสถาบันที่แฟร์ได้รับปริญญาเอกในปี 1959 ทำปริญญานิพนธ์เรื่อง "การศึกษาของบราซิลในปัจจุบัน"

ในตอนต้นทศวรรษของปี 1960-1969 บราซิลไม่มีความสงบ มีการเคลื่อนไหวและปฏิวัติหลายครั้ง มีกลุ่มการเคลื่อนไหวหลายกลุ่มในชาติ เช่น นักสังคมวิทยา คอมมิวนิสต์ นักศึกษา ผู้นำแรงงาน นักประชากร และทหารชาวคริสต์เตียน โดยแต่ละ

กลุ่มต่างก็แสวงหาเป้าหมายทางสังคมการเมืองของตนเอง แฟร์รีได้รับตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการคนแรก ของศูนย์การให้บริการส่งเสริมทางด้านวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยเรซีเฟ ได้ดำเนินการโครงการการรู้หนังสือให้กับชาวชนบทเป็นจำนวนหลายพันคนในทางตอนเหนือของประเทศ ต่อมาในระยะเวลา มิถุนายน 1963 ถึง มีนาคม 1964 ทีมงานโครงการการรู้หนังสือทำงานได้ผลทั่วประเทศ พวกเขาประกาศความสำเร็จในการสร้างความสนใจให้ผู้ใหญ่ไม่รู้หนังสือเป็นจำนวน 300 ให้สามารถเรียนอ่านและเขียนได้ในเวลา 30 ชั่วโมง ความสำเร็จนี้เกิดจากรูปแบบการมีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมืองโดยผ่านความรู้ที่ได้จากการเรียนอ่านและเขียน อันเป็นความปรารถนาที่บรรลุผลของชาวบราซิล แฟร์รีได้รับชัยชนะในการปลูกฝังคนยากจนสนใจและมีความหวัง คนยากจนชาวบราซิลในชนบทเริ่มกล้า และสามารถที่จะพูดและตัดสินใจในสิ่งที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของเขา การรู้หนังสือของชาวนาทำให้ชีวิตเขามีคุณค่าและมีเป้าหมาย แต่เดิมเขาเคยเป็นแต่ผู้ถูกกระทำและมีแต่ความเสื่อมถอย วิธีการสอนของแฟร์รีทำให้ชาวนากล้าพูดเรื่องปัญหาของตน เกิดแนวคิดที่จะบุกรุกและปฏิรูปที่ดิน แฟร์รีจึงเป็นที่พึ่งเลี้ยงและอยู่ในสายตาของหน่วยงานทหาร และเจ้าของที่ดิน และในที่สุดเมื่อมีการปฏิวัติของคณะกูลาท (Goulart) ในบราซิล เมื่อเดือนเมษายน 1964 ความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ถูกปราบปราม แฟร์รีถูกจำคุกอยู่ 70 วัน ด้วยข้อกล่าวหาว่าทำกิจกรรมที่เป็นการบ่อนทำลาย ในขณะที่อยู่ในคุกแฟร์รีเริ่มเขียนงานชิ้นเอกของเขาชื่อ Education as Practice of Freedom (การศึกษาเป็นการปฏิบัติเพื่อการมีเสรีภาพ) หนังสือเล่มนี้เป็น การวิเคราะห์ความล้มเหลวของแฟร์รีที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในบราซิล แฟร์รีถูกเนรเทศไปอยู่ในประเทศชิลี และเขียนหนังสือเล่มนี้จบที่นั่น

แฟร์รีทำงานในชิลี 5 ปี ในโครงการการศึกษาผู้ใหญ่ของรัฐบาล นำโดยวอลดีมาร์ คอร์ตีส (Waldemar Cortes) ผู้ทำให้โครงการนี้เป็นที่สนใจและยอมรับขององค์การยูเนสโก ทำให้ชิลีเป็นหนึ่งในห้าชาติในโลกที่ประสบผลสำเร็จอย่างดีที่สุดในการเอาชนะการไม่รู้หนังสือ

ในตอนปลายทศวรรษของ ปี 1960-1969 ผลงานของแฟร์รีเริ่มเป็นที่รู้จักในระดับนานาชาติ และการติดต่อกับวัฒนธรรมใหม่นี้เปลี่ยนความคิดของเขาอย่างมีนัยสำคัญ แฟร์รีได้รับเชิญจากมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ประเทศสหรัฐอเมริกา ไปสอนที่ศูนย์การวิจัยในด้านการศึกษาและพัฒนา และศูนย์การศึกษาเพื่อการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของมหาวิทยาลัย

ในเวลานั้น ผู้ต่อต้านการมีส่วนร่วมของรัฐบาลอเมริกันในประเทศเอเซียตะวันออกเฉียงใต้ ได้ก่อความไม่สงบ มีการนำตัวรวและทหารเข้ามาในเขตมหาวิทยาลัย การก่อความไม่สงบ คัดค้านตั้งแต่ปี 1965 ได้ขยายออกไปเป็นความ

รุนแรงในท้องถนนและตามเมืองต่าง ๆ ในอเมริกา ผู้แทนชนกลุ่มน้อยและผู้ต่อต้านสงครามได้พิมพ์เผยแพร่แนวคิดการต่อต้านออกเผยแพร่ พบว่ามีอิทธิพลแนวคิดของแฟรร์แฝงอยู่อย่างลึกซึ้ง แฟรร์ได้ศึกษาสภาพของอเมริกาและพบว่า การถูกบังคับ กดขี่ และการกีดกันไม่ให้มีอำนาจจากชีวิตทางเศรษฐกิจและการเมืองนั้น ไม่ได้จำกัดอยู่แต่ประเทศในโลกที่สามและวัฒนธรรมของความไม่เป็นอิสระเท่านั้น แต่สภาพการถูกกดขี่จากสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองในรูปแบบหนึ่งก็มีในประเทศที่พัฒนาแล้ว แฟรร์ขยายคำนิยามของโลกที่สามจากสภาพทางภูมิศาสตร์เป็นแนวคิดทางด้านการเมือง และหัวข้อของความรุนแรง มาเป็นแนวคิดในการเขียนหนังสือ ในระยะเวลานี้แฟรร์เริ่มเขียนหนังสือที่ทำให้เขามีชื่อเสียงมาก คือ Pedagogy of the Oppressed (การศึกษาของผู้ถูกกดขี่) การศึกษาเป็นเส้นทางการให้อิสระภาพที่ถาวรและยอมรับว่าน่าจะเกิดขึ้นได้ใน 2 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนแรกบุคคลต้องตระหนักหรือเกิดจิตสำนึก (conscientized) ในการถูกกดขี่ โดยผ่านการใคร่ครวญและการเปลี่ยนสภาวะ (praxis) ขั้นที่สองเป็นการสร้างที่ขึ้นอยู่กับขั้นแรกคือกระบวนการปลดปล่อยทางวัฒนธรรม

แฟรร์จากมหาวิทยาลัยฮาวาร์ดในต้นทศวรรษของปี 1970-1979 ไปทำงานเป็นที่ปรึกษาทางการศึกษาและผู้ช่วยเหลือทางด้านการศึกษาของสภาโบสถ์โลก (World Council of Churches) ในประเทศสวิตเซอร์แลนด์ แฟรร์เดินทางไปทั่วโลกในการบรรยายและอุทิศตนให้ความช่วยเหลือทางด้านโครงการการศึกษาในประเทศต่าง ๆ ในเอเชียและแอฟริกา เช่น แทนซาเนีย แฟรร์ยังรับตำแหน่งเป็นประธานคณะกรรมการผู้บริหารของสถาบันการปฏิบัติทางวัฒนธรรม (Institute for Cultural Action / IDAC) ซึ่งมีสำนักงานใหญ่ในกรุงเจนีวา

ในปี 1979 แฟรร์พ้นโทษจากการเนรเทศและได้รับเชิญจากรัฐบาลบราซิลให้กลับบ้านเกิดในปี 1980 แฟรร์ได้เข้าร่วมพรรคแรงงาน (Workers' Party / PT) ในกรุงเซาเปาโล (São Paulo) งานนโยบาย และนวัตกรรมในการฝึกอบรมการรู้หนังสือของแฟรร์มีความต่อเนื่อง และมีผลกระทบกับเมืองและประเทศบราซิลจนถึงปัจจุบัน แฟรร์ได้รับตำแหน่งอาจารย์ที่มหาวิทยาลัยกรุงเซาเปาโล

(University of Sao Paulo) ในปี 1980-1986 เป็นหัวหน้างานโครงการรู้หนังสือสำหรับผู้ใหญ่ และเมื่อพรรคแรงงานได้รับชัยชนะในปี 1986 ภรรยาของแฟรร์เสียชีวิต แฟรร์แต่งงานใหม่กับ แอนนา มาเรีย (Ana Maria Araújo) ในปี 1988 แฟรร์ได้รับแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรีการศึกษาของกรุงเซาเปาโล ทำให้แฟรร์ได้รับผิดชอบการปฏิรูปโรงเรียนเป็นจำนวน 2 ใน 3 ของประเทศทั้งหมด นับเป็นโรงเรียน 654 โรง มีนักเรียนรวม 700,000 คน ระดับ 1-8 และทำงานเกี่ยวกับการศึกษาผู้ใหญ่และการสอนการรู้หนังสือ ในวันที่ 12 เมษายน 1991 ได้มีการจัดตั้งสถาบันเปาโลแฟรร์ (Paulo Freire Institute)

ที่กรุงเซาเปาโล เพื่อเป็นศูนย์วิชาการ รวบรวมแนวคิด การวิพากษ์ วิธีการสอนผู้ใหญ่ เป็นเวทีในการสนทนาของนักวิชาการที่สนใจแนวคิดของแฟร์ และอาจผลักดันความก้าวหน้าของทฤษฎีการศึกษาใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้นได้อย่างเป็นรูปธรรม งานนี้ได้ดำเนินการในส่วนต่าง ๆ ใน 18 ประเทศ

แฟร์ฉลองวันเกิดครบรอบ 70 ปี ในปี 1992 ที่กรุงนิวยอร์ก มีเพื่อนมาร่วมงานเป็นจำนวนมากกว่า 200 คน ประกอบด้วย นักการศึกษาผู้ใหญ่ นักปฏิรูปการศึกษา นักวิชาการ และนักจัดกิจกรรม นอกจากนี้ สถาบันการวิจัยทางสังคม (New School for Social Research) ได้จัดให้มีการฉลอง การประชุมสัมมนาในเรื่องผลกระทบของชีวิต และงานของแฟร์ที่สำคัญอย่างมาก

แฟร์จากโลกนี้ไปทิ้งความรู้สึกกับผิวดอกไว้ ด้วยความรัก และความหวังสำหรับผู้ถูกกดขี่ในโลก แนวคิดของแฟร์ได้รับการยอมรับทั่วโลกว่า มีผลกระทบอย่างลึกซึ้งต่อแนวคิดทางด้านการศึกษาและการปฏิบัติ แฟร์ได้รับรางวัลมากมาย รวมทั้งปริญญาเอกกิตติมศักดิ์ รางวัล the King Balduin Prize for International Development, the Prize for Outstanding Christian Educators in 1985 with Elza, and the UNESCO 1986 Prize for Education for Peace สำหรับนักการศึกษาชาวอเมริกันพบว่า การสอนอย่างวิพากษ์วิจารณ์ (Critical Pedagogy) ได้จุดประกายพื้นฐานให้กับองค์กร ชั้นเรียนของวิทยาลัย การปฏิรูปโรงเรียนในเขตชานเมืองเป็นจำนวนมากมาย เดวิด ไดอะมอน (David Diamond) เขียนให้แฟร์เมื่องานศพว่า “เมื่อฉันอ่านแฟร์ ฉันนุ่งง โลงใจ และยินดีที่แฟร์สามารถกำหนดสิ่งที่ฉันรู้และฉันรู้สึก แต่ฉันไม่สามารถหาคำอธิบายสำหรับสิ่งนั้นได้” (Bentley, 2001 <http://www.Unomaha.edu/~pto/paulo.htm#web>)

แฟร์เสียชีวิตในขณะที่มีผลผลิตทางด้านความรู้และสติปัญญา หนังสือที่ยังเขียนไม่เสร็จ และโครงการที่อยู่ในระหว่างการดำเนินงาน และเป็นดังที่แฟร์ปรารถนา งานของเขาได้ถูกนำมาสร้างใหม่ และ ทำให้ชัดเจนขึ้น สอดคล้องกับความคิดทางด้านการเมืองและการเคลื่อนไหวทางสังคม ในด้านความหวัง แฟร์ได้สร้างรูปแบบใหม่ของผู้กระทำ และยุทธศาสตร์ของการเปลี่ยนสถานะแบบปลดปล่อย (Emancipatory Praxis) จากกลุ่มผู้ถูกกดขี่ทั้งโลก สร้างการต่อสู้เพื่อนำไปสู่รูปแบบและวัฒนธรรมทางการเมือง ตลอดจนโครงสร้างของประชาธิปไตยใหม่ ในโลกยุคโลกาภิวัตน์ แฟร์กล่าวว่า “การบรรยายเรื่องการเมืองอิสระภาพจะต้องไม่เพิกเฉยสิ่งที่เป็นเรื่องเฉพาะของรากเหง้า ทางวัฒนธรรม และในขณะเดียวกันจะต้องไม่ละทิ้งโอกาสที่จะประสานในพื้นฐานระดับสากลโลก” ในการต่อสู้ที่ยาวนานเพื่อวิธีการปฏิบัติทางการศึกษาที่เป็นมนุษยนิยมมากขึ้น สำหรับการได้รับความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง

ในการสร้างอำนาจและการถูกกดขี่ และแรงผลักดันสำหรับคนที่ จะสร้างศักดิ์ศรีและ ความมีอยู่ที่เป็นจริงของตนเอง การปฏิบัติตนเพื่อเปลี่ยนสภาวะแบบแฟร์ (Freirean Praxis) จะเป็นสิ่งที่ท้าทายทุก ๆ คน สำหรับการสร้างอิสรภาพจากสังคมให้กับตนเองทั้ง ในความคิดและการกระทำ

อีเลียส และ เมอริแอม (Elias & Merriam, 1995) กล่าวไว้ในปี 1995 ว่าแฟร์ เป็นนักการศึกษาผู้ใหญ่ที่โดดเด่นที่สุดในโลก ในระยะเวลา 15 ปีที่ผ่านมา แฟร์เขียน บทความ หนังสือ เป็นจำนวนมาก ในปี 1977 เขาได้เขียน *"Pedagogy in Process"* เป็นการอธิบายกระบวนการสอนการรู้หนังสือให้ผู้ใหญ่ ในปี 1985 *"The Politics of Education"* เป็นการรวบรวมแนวคิดทางด้านศาสนาและการเมืองที่มีคุณค่า ในปี 1987 ได้มีการเผยแพร่แนวคิดของแฟร์ในรูปแบบการสนทนากับนักวิชาการและนัก ปฏิบัติ เช่น *"Literacy: Reading the Word and the World"* โดย แฟร์ และ Macedo, D. ในปี 1989 *"A Pedagogy for Liberation: Dialogues on Transforming Education"* โดย แฟร์ และ Shor, I. และ *"Learning to Question: A Pedagogy of Liberation"* โดย แฟร์ และ Faundez, A. นอกจากนี้ได้มีการศึกษา เกี่ยวกับแนวคิดของแฟร์ ได้แก่ *"Paulo Freire: A Critical Encounter"* โดย McLaren, P. ในปี 1993 และ *"Paulo Freire: Pedagogue of Liberation"* โดย Elias, J. ในปี 1994 เป็นต้น

หลักคิดของเปาโลแฟร์

แฟร์เป็นหนึ่งในกลุ่มนักปรัชญาการศึกษาเชิงปฏิรูป เขามีความเห็น เหมือน จอห์น ดิวอี้ (John Dewey -- นักปรัชญาการศึกษาในกลุ่มพิพัฒนาการนิยม) ว่าการศึกษาเป็นเครื่องมือที่จำเป็น สำหรับการสรรค์สร้างทั้งประสบการณ์ของมนุษย์และสังคม แฟร์เชื่อว่าการศึกษเป็นพลังที่สามารถผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคม ผู้เรียน ควรได้รับการปลดปล่อยจากการเรียนการสอนของครูแบบประเพณีนิยม ซึ่งเป็นการเรียน การสอนที่บังคับและควบคุมความคิดของผู้เรียนให้ยอมรับสภาพของสังคม ซึ่งเป็นสังคม ของชาวนาและกรรมกรแรงงานผู้ยากไร้ในบราซิล เขาได้เสนอแนวการสอนผู้เรียนผู้ใหญ่ ที่ไม่รู้หนังสือให้เรียนรู้และเกิดความเข้าใจในตนเองและสภาพแวดล้อม เพื่อผู้เรียนจะได้ เรียนรู้การวิเคราะห์ตัวเองและสภาพแวดล้อม เป็นการเรียนรู้ภายในตนเองเพื่อให้เกิด ความนึกคิด และนำตนเองไปสู่ความมีอิสระภาพจากการถูกกดขี่ ความเฉื่อยชา และ ความไม่รู้ การศึกษาควรทำให้ผู้ใหญ่ที่ไม่รู้หนังสือได้ตระหนักในตนเอง มีความรับผิดชอบ ต่อตนเองและสังคม พิจารณาสภาพแวดล้อมทางสังคมของเขาอย่างวิพากษ์วิจารณ์ เพื่อที่จะเริ่มต้นอย่างมีขั้นตอน ในการเปลี่ยนแปลงสังคมที่เคยปฏิเสธพวกเขาไม่ให้มี โอกาสในการมีส่วนร่วมและเรียนรู้ โดยแฟร์เสนอแนวคิดวิธีการเรียนการสอนนอกระบบ

โรงเรียน เรื่อง “กระบวนการสร้างจิตสำนึก” (Conscientization) โดยใช้วิธีการ “ใคร่ครวญ” (Reflection)

ในการศึกษารายละเอียดหลักคิดทางปรัชญาของแฟร์ เพื่อความเข้าใจที่ดีจำเป็นต้องศึกษารายละเอียดที่มาของแนวคิดของแฟร์ แฟร์มีแนวคิดพื้นฐานความเชื่อในเรื่องมโนทัศน์เกี่ยวกับมนุษย์และโลก การสนทนาและการปฏิบัติใคร่ครวญ (Dialogue and Praxis) ความสัมพันธ์ระหว่างครูและผู้เรียน การวิเคราะห์ อิสรภาพของมนุษย์ และ “กระบวนการสร้างจิตสำนึก” หรือ “การทำให้เกิดมโนธรรมสำนึก” หรือ “การทำให้เกิดความมีสติสัมปชัญญะ” หรือ “การทำให้เกิดจิตสำนึก” (Conscientization) มีรายละเอียดดังนี้ (Elias & Merriam. 1995)

1. มโนทัศน์เกี่ยวกับมนุษย์และโลก (Vision of Man and World) แฟร์เปรียบเทียบมนุษย์ว่าแตกต่างจากสัตว์เพราะมนุษย์มีจิตสำนึก (Consciousness) และกระทำสิ่งใดสัมพันธ์กับจิตสำนึก มนุษย์รู้ว่ามีมนุษย์สามารถเปลี่ยนแปลงสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมของตนเองได้ เพราะมนุษย์เป็นผู้กระทำ (Subjects) ไม่ใช่ผู้ถูกกระทำ (Objects) มนุษย์สามารถยกระดับตนเองให้มีจิตสำนึกที่ดีและเข้าไปช่วยเปลี่ยนแปลงสังคมได้ มนุษย์แตกต่างจากสัตว์ที่สามารถจะสร้างวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ได้ แฟร์สอนหนังสือให้ผู้ใหญ่ในบราซิลยอมรับความสามารถของตนเองในการเปลี่ยนแปลงสิ่งต่าง ๆ และเงื่อนไขทางสังคมในชีวิตของเขา แฟร์นำปรัชญาต่าง ๆ มาใช้อย่างหลากหลาย เพื่อเน้นย้ำการมีอิสรภาพและมีอำนาจในการปกครองตนเองของแต่ละคน

แฟร์ยอมรับแนวคิดแบบอัตถิภาวะนิยม (Existentialism) และแนวคิดของมาร์คซิส (Marxist) แนวคิดแบบอัตถิภาวะนิยมเชื่อเรื่องความแตกต่างอย่างสำคัญระหว่าง “เพียงแต่มีอยู่” (Merely Existing) และ “การมีชีวิตอยู่จริง” (Really Living) ส่วนแนวคิดของมาร์คซิส เชื่อในเรื่องการวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับความมีอยู่จริงของมนุษย์และการปฏิบัติ (A Task of Praxis) แฟร์เชื่อว่า มนุษย์ให้ความหมายกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม โดยการสร้างสรรค์ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมจริง ๆ ด้วยวิธีการรวมกิจกรรมการใคร่ครวญ (Reflective) กับการปฏิบัติ (Praxis) ความเป็นมนุษย์ที่แท้จริงเกิดขึ้นในโลกนี้ก็ต่อเมื่อแต่ละคนมีจิตสำนึกต่อสังคมที่มีผลต่อตัวเขาเอง มนุษย์จะใคร่ครวญแรงผลักดันทางสังคมต่าง ๆ และอาจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง การเป็นมนุษย์จะเป็นผู้กระทำในโลก และเสาะแสวงหาแนวทางและเป้าหมายสำหรับชีวิตของตนเอง การมีอิสระที่จะเป็นผู้กระทำในโลกนี้หมายถึงการรู้จักเอกลักษณ์ของตนเอง รู้จักความเป็นตนของตนเอง และตระหนักว่ามนุษย์จะถูกปรับให้เข้ากับโลกและสิ่งแวดล้อมได้อย่างไร

แฟรว์ใช้คำว่า "การทำให้มนุษย์ไร้ศักดิ์ศรี" หรือ "การทำให้มีความเป็นมนุษย์น้อยลง" (Dehumanization) "การกดขี่" (Oppression) เงื่อนไขของการกดขี่คือ "วัฒนธรรมเงียบ" (Culture of Silence) วัฒนธรรมเงียบมาจาก "ความไม่รู้" (Ignorance) หรือ ไม่มีการศึกษา ชาวนาชนบทชาวบราซิลอยู่ในวัฒนธรรมเงียบ เพราะต้องอยู่ในสภาพของความไม่รู้และความยากจน วัฒนธรรมเงียบของแฟรว์หมายถึงประเพณีที่ผู้คนไม่แสดงความรู้ สึกนึกคิด ไม่แสดงความคิดเห็น ไม่ได้แย้ง ยอมรับสิ่งที่ผู้อื่น (หรือรัฐบาลบราซิล) กำหนดให้ ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องในการปกครอง หรือการเลือกตั้ง ไม่รู้ว่าคุณค่าความยากจนหรือ การไม่รู้หนังสือนั้นอาจเปลี่ยนแปลงได้ แฟรว์เห็นว่าการดูดซึมชาวนาให้เข้าไปอยู่ในระบบ สังคมที่ผลิตแต่ความยากจนเป็นรูปแบบของการศึกษาแบบกดขี่ (Oppressive Education)

แนวคิดการถูกกดขี่เป็นแนวคิดหลักในปรัชญาของแฟรว์ การกดขี่ หมายถึง ในสถานการณ์ใด ๆ ที่ นาย ก. กระทำการเพื่อเอาประโยชน์จากนาย ข. โดยซ่อนเหตุผลที่แท้จริงไว้ในรูปแบบความเป็นคนที่มั่นคงและรับผิดชอบ แฟรว์ใช้สถานการณ์ในบราซิล วิเคราะห์ว่ามี 2 ส่วนคือ ผู้กดขี่ (the Oppressor) และ ผู้ถูกกดขี่ (the Oppressed)

2. ความเป็นมนุษย์และการกดขี่ (Humanization and Oppression) มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างประวัติศาสตร์ และความเป็นจริงของสังคม (Social Reality) มนุษย์สามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่าง มีนัยสำคัญในโลก โดยการฝึกปฏิบัติการเปลี่ยนสภาวะ (Praxis) กระทำการใคร่ครวญความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และโลก ดูเหมือนว่าโลกนี้เต็มไปด้วยปัญหาและดูเหมือนว่าภาระของมนุษย์คือการแก้ปัญหาและกระทำการเปลี่ยนแปลงความเป็นจริงทางสังคมที่เขาอาศัยอยู่ แฟรว์วิเคราะห์ว่าสังคมของประเทศในโลกที่สามมีการกดขี่ในเรื่องสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง สภาพการณ์กดขี่นี้ขัดแย้งกับการมีเสรีภาพ ความรับผิดชอบ และความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง รูปแบบการกดขี่ต่าง ๆ นี้สร้างปัญหาและความขัดแย้ง

3. ทฤษฎีจิตสำนึก (Theory of Consciousness) การคิดและการรู้ไม่เป็นอิสระแยกจากกัน แต่จะขึ้นอยู่กับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ความเป็นจริงในสังคมที่มนุษย์อาศัยอยู่เป็นผู้กำหนดแนวคิดและการคิดของมนุษย์ ความรู้คือกระบวนการที่มนุษย์แต่ละคนตระหนักในความเป็นจริงของสังคม แฟรว์เรียกความรู้ที่แท้จริงของความเป็นจริง (True Knowledge of Reality) ว่าเป็นกระบวนการสร้างจิตสำนึก (Conscientization) ความเป็นจริงจะเชื่อมโยงกับการเปลี่ยนสภาวะ (Praxis) และ กิจกรรมการใคร่ครวญ (Reflective Activity) กระบวนการสร้างจิตสำนึกของแฟรว์มี

ความสัมพันธ์ระหว่างระดับจิตสำนึกของแต่ละคน ระดับของการพัฒนา และองค์การทางสังคม นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับเสรีภาพส่วนบุคคล เสรีภาพของสังคม ระดับการพัฒนาจิตสำนึกของแฟร์แบ่งออกเป็น 4 ระดับดังนี้

1. **ระดับต่ำสุด** จิตสำนึกที่ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลง (Intransitive Consciousness) ขั้นนี้เป็นวัฒนธรรมเจียบของสังคมชาวนาชนบทในประเทศในโลกที่สาม ในระดับนี้ แต่ละคนจะดิ้นรนเพื่อความจำเป็นพื้นฐานขั้นต่ำสำหรับการมีชีวิตอยู่ สภาพความเป็นอยู่ยากจน สังคมกลุ่มนี้จะเชื่อในเรื่องโชคชะตา สังคมเป็นสังคมปิดและกตัญญู

2. **ระดับที่สอง** จิตสำนึกกึ่งเปลี่ยนแปลง (Semi-intransitive Consciousness) เป็นจิตสำนึกที่พบได้โดยทั่วไปในสังคมของประเทศในโลกที่สาม ลักษณะที่คนยอมลดค่าตนเอง (Self-depreciation) และยอมรับค่านิยมผิด ๆ ตัดสินใจสิ่งต่าง ๆ ด้วยอารมณ์ ไม่เป็นตัวของตัวเอง จิตสำนึกอยู่ใต้ผู้อื่นและพึ่งผู้อื่น

3. **ระดับที่สาม** จิตสำนึกที่มีการเปลี่ยนแปลงแบบไร้เดียงสา (Naïve-transitive Consciousness) เป็นการเปลี่ยนสภาพเมื่อคนเริ่มมีประสบการณ์กับความเป็นจริงในสังคม รู้สึกว่าบางเรื่องเป็นปัญหาในสังคม จิตสำนึกนี้ไม่ได้เกิดจากวัฒนธรรมเจียบ แต่เริ่มมีความกดดัน มีการวิพากษ์วิจารณ์กลุ่มต่าง ๆ หรือ ผู้นำในสังคม แต่ยังคงเป็นจิตสำนึกที่ถูกกตัญญูและยังคงอ่อนไหวกับการปลุกปั่นโน้มน้าว กลุ่มมีอำนาจและผลประโยชน์สามารถปลุกกระดมโดยการใช้อำนาจ หรือการโฆษณาชวนเชื่อ หรือใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ ที่ทำให้คนเหล่านี้มีความเป็นมนุษย์ที่ไร้ศักดิ์ศรี ในขั้นนี้คนเริ่มตระหนัก และมีความรู้สึกว่าเขาสามารถควบคุมชะตาชีวิตของตนเองได้ แต่ยังมีข้อเสียที่อาจเป็นเครื่องมือของกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ เพราะประชาชนยังไม่สามารถวิเคราะห์ได้อย่างชัดเจนในสถานการณ์ดังกล่าว

4. **ระดับสูงสุด** จิตสำนึกอย่างวิพากษ์วิจารณ์ (Critical Consciousness) จิตสำนึกในขั้นนี้จะเกิดขึ้นได้ โดยคนได้ผ่านกระบวนการสร้างจิตสำนึก และคนที่เกิดจิตสำนึกในขั้นนี้ได้ จะสามารถอธิบายปัญหา มีความมั่นใจในการพูด การอภิปราย สามารถยอมรับหรือปฏิเสธ รู้หน้าที่และความรับผิดชอบ การสนทนาและการอภิปราย จะทำให้คนได้พิจารณาใคร่ครวญความคิดของตนเอง และจะเริ่มเห็นความสัมพันธ์ที่ถูกต้องระหว่างสถานการณ์ของสิ่งต่าง ๆ เข้าใจความเป็นไปของประเด็นในสังคมได้อย่างมีเหตุและผล กระบวนการสร้างจิตสำนึกหมายถึง "การกล่าวต่อต้านอย่างวิพากษ์วิจารณ์ เกี่ยวกับโครงสร้างทางสังคม

ที่ทำให้มนุษย์ไร้ศักดิ์ศรี และตามด้วยการประกาศความเป็นจริงใหม่ ๆ ที่ต้องการจะสร้างขึ้นในสังคม เน้นการมีอุดมการณ์ในการวิพากษ์วิจารณ์อย่างเข้มแข็งและมีเหตุผล การมีจิตสำนึกอย่างวิพากษ์วิจารณ์ไม่เพียงแต่จะเป็นการพัฒนาด้านสติปัญญา แต่เป็นรวมกันอย่างแท้จริงของการฝึกปฏิบัติการเปลี่ยนสภาวะ (Praxis) และการใคร่ครวญ" (Elias & Merriam. 1995 : 152) แพรร์เห็นว่ากระบวนการสร้างจิตสำนึกเป็นกิจกรรมทางสังคม ให้การสื่อสารแบบสนทนากับผู้อื่น เพื่อกำหนดว่าเขาได้เรียนรู้ความเป็นจริงอะไรบ้างในสังคม

หลักการศึกษาของแพรร์

แพรร์วิจารณ์ระบบการศึกษาแบบประเพณีนิยมว่าเป็นเสมือน การศึกษาแบบระบบธนาคาร (Banking Education) นักเรียน ได้รับ (Receive) เก็บแฟ้ม (File) และสะสมความรู้ (Store) จากครู ความรู้เป็นเสมือนของขวัญที่ครูให้กับนักเรียน การศึกษาระบบธนาคารนี้ เป็นการถ่ายโอนความรู้ที่มีอยู่ในตัวครูไปสู่ผู้ถูกกระทำ (Passive Objects) ก็คือนักเรียนที่ต้องพยายามท่องจำสิ่งที่ครูให้ แพรร์ได้บรรยายระบบการเรียนการสอนที่สะท้อนให้เห็นธรรมชาติของการกดขี่ของสังคมในภาพรวม ดังนี้

1. ครูเป็นผู้สอนและนักเรียนเป็นผู้ถูกสอน
2. ครูเป็นผู้รู้ทุกอย่าง และนักเรียนเป็นผู้ไม่รู้อะไรเลย
3. ครูเป็นผู้คิด และนักเรียนเป็นผู้ถูกนำมาคิด
4. ครูเป็นผู้พูด และนักเรียนฟัง--อย่างสุภาพ
5. ครูเป็นผู้กำหนดระเบียบวินัย และนักเรียนเป็นผู้ที่ถูกควบคุมให้มีวินัย
6. ครูเป็นผู้เลือกและบังคับสิ่งที่ครูเลือก และผู้เรียนต้องคอยปฏิบัติตามที่ครูต้องการ
7. ครูเป็นผู้กระทำ และนักเรียนเกิดภาพของการกระทำนั้นโดยผ่านการกระทำของครู
8. ครูเป็นผู้เลือกเนื้อหาโปรแกรมการเรียนการสอน นักเรียน (ไม่ได้รับการปรึกษา) ปรับตัวให้เข้ากับการเรียนการสอน
9. ครูมีความสับสนในบทบาททางด้านวิชาการและบทบาททางด้านวิชาชีพ ก่อให้เกิดความขัดแย้งต่อเสรีภาพของนักเรียน

ครูเป็นผู้กระทำในกระบวนการเรียนรู้ ในขณะที่นักเรียนเป็นเพียงวัตถุหรือผู้ถูกกระทำ การศึกษาแบบนี้ทำให้นักเรียนไม่มีเสรีภาพและอิสรภาพในการปกครองหรือควบคุมตนเอง รูปแบบการศึกษาแบบนี้จะก่อให้เกิดความรุนแรง เพราะเป็นการยึดเย็ดหลัก

สูตร แนวคิด ค่านิยม ให้เข้าไปอยู่ในจิตสำนึกของนักเรียน นักเรียนไม่ได้มีส่วนร่วมในการกระทำที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความรู้ แต่จะได้รับทัศนะที่สร้างไว้อย่างสำเร็จรูป (a ready made view) การกระทำเช่นนี้จะทำให้นักเรียนหรือผู้เรียนคิดไม่เป็น ช่วยตัวเองไม่ได้ ไม่ได้พัฒนาทางด้านสติปัญญา และทำให้คอยแต่จะเป็นผู้รับ

แฟรรีได้เสนอให้ใช้ วิธีการศึกษาแบบสนทนา (Dialogue) อย่างมีอิสระและเสรี และการชี้ปัญหา (Problem-posing Education) แก่ปัญหาทางการศึกษาแบบระบบธนาคาร การปลดปล่อยทางวัฒนธรรม (Cultural Action for Freedom) เป็นการแสดงออกที่แฟรรีใช้ในกระบวนการศึกษา การกระทำนี้หมายถึงมีกลุ่มบุคคลร่วมกันสนทนาประเด็นปัญหา เพื่อให้การกระทำเป็นไปอย่างแท้จริงได้ ผู้เข้าร่วมอภิปรายจะต้องมีอิสระในการสร้างสรรค์หลักสูตรไปกับครูผู้สอน การศึกษาแบบชี้ปัญหายู่นบนพื้นฐานของการนับถือซึ่งกันและกัน การสื่อสาร และความสามัคคีเป็นปึกแผ่น

แฟรรีให้ความสำคัญกับการสนทนา และความเสมอภาคเท่าเทียมกันระหว่างผู้เรียนและครูผู้สอน ครูอาจมีบทบาทเป็นผู้เรียนและผู้เรียนอาจมีบทบาทเป็นครูผู้สอนได้ ครูสามารถนำเสนอเรื่องราวให้ผู้เรียนพิจารณาได้ นานเท่าที่ครูสามารถทำความเข้าใจได้ ครูสามารถแนะนำแต่ต้องไม่กำหนดหัวข้อในการสนทนา แฟรรีให้นิยามวิธีการสอนของผู้เชี่ยวชาญจากหลากหลายสาขามาใช้ในขั้นตอนการสอนต่าง ๆ ในกระบวนการศึกษา แฟรรีไม่คัดค้านการนำเสนอทัศนะของครูและผู้เชี่ยวชาญ แต่สนใจที่จะไม่ใช้การตั้งใจสอนแต่เพียงอย่างเดียว แฟรรีเห็นว่าการสนทนาเรื่องปัญหาที่ผู้เรียนนำมาจากสภาพการณ์ของผู้เรียนเอง เป็นหัวใจของการเริ่มกระบวนการหลักสูตร (Elias & Merriam, 1995)

แฟรรีเห็นว่าการศึกษาที่แท้จริงไม่สามารถแยกออกมาจากการเมืองได้ ไม่มีการศึกษาที่เป็นกลาง (Central Education) เพราะสภาพการณ์ในบราซิลทำให้แฟรรีเชื่อว่าการศึกษาเป็นได้ทั้งการครอบงำและการปลดปล่อยให้มีเสรีภาพ เป้าหมายของการศึกษาควรได้เรียนรู้โดยการท้าทายให้ผู้เรียนสร้างสรรค์ความเป็นจริงในชีวิต ด้วยการนำเสนอโดยใช้คำของผู้เรียนเอง และอธิบายได้อย่างเห็นภาพชัดเจนโดยใช้ภาษาของผู้เรียนเอง

ระเบียบวิธีทางการศึกษาผู้ใหญ่ของแฟรรี

แฟรรีพัฒนาวิธีการสอนการรู้หนังสือของผู้ใหญ่ วิธีการสอนโดยละเอียดอยู่ในหนังสือ การศึกษาเพื่อจิตสำนึกอย่างวิพากษ์ (Education for Critical Consciousness) (Elias & Merriam, 1995 : 158 อ้างอิงจาก Freire, 1970b) เป็นหนังสือที่แฟรรีเขียนใน

ระหว่างจำคุกในประเทศบราซิล แฟร์แบ่งการสอนเป็น 2 ระยะคือ ระยะแรกเป็นการรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือ และระยะที่สองเป็นเรื่องการรณรงค์ภายหลังการรู้หนังสือ

ระยะที่ 1 การรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือ (Literacy Campaign)

แฟร์แบ่งขั้นตอนการสอนออกเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

1.การศึกษาเนื้อหาและบริบทของสังคม (the Study of the Context) เป็นขั้นตอนของการกำหนดคำและปัญหาที่ประชาชนประสบอยู่ในพื้นที่ ใช้วิธีการให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างสูงสุด โดยการสนทนาอย่างไม่เป็นทางการกับประชาชนกลุ่มเป้าหมาย ในเรื่องแนวคิด ความหวัง และปัญหาของประชาชน ทีมงานจะทำการบันทึกคำ ภาษาที่ประชาชนใช้ ตลอดจนปัญหาของประชาชนทั้งในเขตชนบทและเมือง เมื่อได้รายชื่อคำ เนื้อหา และปัญหาต่าง ๆ อย่างเพียงพอแล้ว นำมาให้ประชาชนเลือกและพิจารณาตัดสินใจเลือกคำต่างๆ ออกมาจากประชาชนโดยตรง ที่สะท้อนให้เห็นความต้องการ ความนึกคิด ความหวัง และปัญหาของประชาชน

2.การเลือกคำจากคำที่สำรวจมาได้ (the Selection of Words from the Discovered Vocabulary) จากคำที่ค้นพบและจดไว้ในเบื้องต้น มีการเลือกคำที่มีความหมายและเกี่ยวข้องกับประชาชน แฟร์สนใจคำที่มีความหมายทางอารมณ์ต่อประชาชนด้วย แฟร์เรียกคำหลักนี้ว่า คำที่สร้างคำ (Generative Words) แฟร์มีหลักเกณฑ์ในการเลือกคำหลักที่จะสร้างคำเพื่อใช้ในการสอนการรู้หนังสือดังนี้

- 2.1 คำที่มีเสียงพื้นฐานของภาษาโปรตุเกส และสเปน คำมีลักษณะพื้นฐานเป็นพยางค์ที่มีความผันแปรของเสียงน้อยที่สุด และมีจำนวนพยางค์น้อยที่สุด แฟร์พบว่า มี 16-20 คำที่ครอบคลุมเสียงในภาษาทั้งหมด
- 2.2 คำที่นำมาสามารถแตกคำและให้ผู้เรียนสร้างคำจากพยัญชนะและเสียงอย่างไม่ซับซ้อน แฟร์พบว่าวิธีนี้ประสบผลสำเร็จในการฝึกอบรมเบื้องต้น ผู้เรียนสามารถค้นพบพยางค์ ตัวอักษร และความยากในการสร้างคำของตนเอง ถ้าการเลือกคำหลักถูกต้องจะเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างคำใหม่ได้อย่างหลากหลาย
- 2.3 คำที่เป็นคำสร้างคำใหม่เหล่านี้ควรเป็นคำที่เกี่ยวข้องกับปัญหาทางด้านสังคม วัฒนธรรมและการเมืองในสังคมของผู้เรียน แฟร์เห็นว่าคำนั้นควรมีความหมายที่สำคัญสำหรับประชาชน ในการกระตุ้นด้านจิตใจและอารมณ์ของผู้เรียน ตัวอย่างคำที่เลือกในรัฐเดอจาเนโร ดังนี้

Favela = แหล่งเสื่อมโทรม (Slum)

Terreno	=	ที่ดินหนึ่งแปลง	(Plot of Land)
Trabatho	=	งาน	(Work)
Balario	=	เงินเดือน	(Salary)
Governo	=	รัฐบาล	(Government)
Manqua	=	หนอง, บึงน้ำ	(Swamp)
Riquezza	=	ความมั่งคั่ง	(Wealth)

คำเหล่านี้จะนำไปใช้ในการอธิบายไปสู่ ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของประชาชน เช่น ความยากจน (Poverty) คุณค่าของงาน (Value of Work) ค่าจ้าง (Wages) การกระจาย (Distribution) ของความร่ำรวยที่ไม่เป็นธรรม อำนาจของรัฐบาลเหนือชีวิตประชาชน

3. การสอนผู้ใหญ่ให้รู้หนังสือ (The Actual Process of Literacy Training)

ในกระบวนการสอนผู้ใหญ่ให้รู้หนังสือในประเทศบราซิล แฟร์แบ่งวิธีการสอนออกเป็น 3 ขั้นตอนคือ

- 3.1 การจูงใจ (Motivation Session) การสอนการรู้หนังสือที่แฟร์ใช้ในประเทศบราซิล มีขั้นตอนการจูงใจ 3 ขั้นตอน คือ 1) ให้ผู้เรียนดูรูปภาพอย่างเดียวโดยไม่มีคำประกอบ 2) กระตุ้นผู้เรียนให้คิด ตกเถียง และอธิบายเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่สร้างความสัมพันธ์จากธรรมชาติและวัฒนธรรม มนุษย์ และสัตว์ วัฒนธรรมของมนุษย์ และรูปแบบของพฤติกรรมมนุษย์ และ 3) การพัฒนากระบวนการจิตสำนึกของกลุ่มผู้ไม่รู้หนังสือจะได้เห็นตนเองในกระบวนการเรียนรู้ และการใคร่ครวญ กระบวนการสร้างจิตสำนึกจะเริ่มต้นที่ขั้นตอนนี้ หัวข้อการอธิบายเกี่ยวข้องกับแนวคิดพื้นฐานปรัชญาของมนุษย์และโลก
- 3.2 การพัฒนาสื่อการสอน (Development of Teaching Materials) การพัฒนาสื่อการสอนให้เหมาะสมกับสถานการณ์ต่าง ๆ ที่แตกต่างกัน แบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ 1) ชุดของบัตรหรือสไลด์ที่แสดงคำที่แยกออกเป็นส่วน ๆ หรือ เป็นพยางค์ 2) ชุดของบัตรหรือสไลด์ แสดงภาพของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กับคำ และออกแบบให้ประทับใจภาพพจน์ที่หลากหลายของผู้เรียน ภาพเหล่านี้จะออกแบบกระตุ้นให้ผู้เรียนคิดเกี่ยวกับสถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง เช่น ความยากจน แฟร์เรียกกระบวนการนี้ว่า เป็นการพัฒนาภาพพจน์ของความเป็นจริงในสังคมอย่างเป็นรูปธรรม และสัมพันธ์กับคำในภาษาเขียน

แฟร์แนะนำว่า ภาพและการแปลความหมายจากภาพเป็นภาษาเขียนจะต้องไม่ชัดเจนเกินไป จนเป็นการยึดเยียดทัศนะเฉพาะอย่างให้ผู้เรียน หรือไม่ควรคลุมเครือเกินไปจนไม่สามารถกระตุ้นผู้เรียนให้คิด แต่จะกลายเป็นปริศนาให้ผู้เรียนได้แก้ไข วิธีการสอนของแฟร์โดยใช้ภาพและภาษาเขียนประกอบกันนี้ ไม่เพียงแต่ช่วยในเรื่องกระบวนการเรียนรู้ แต่เป็นหัวใจของกระบวนการศึกษา เพราะเป็นการริเริ่มกระตุ้นกระบวนการคิดอย่างวิพากษ์

3.3 การสอนการรู้หนังสือ (Literacy Training / Decodification) ในการเรียนการสอนการรู้หนังสือแต่ละครั้งจะสร้างขึ้นจากคำและรูปภาพ ตัวอย่างเช่น favela หมายถึงแหล่งเสื่อมโทรม (Slum) จะทำเป็นรูปภาพแหล่งเสื่อมโทรม และพิมพ์คำว่า "fevala" ไว้ ในการเรียนการสอนมีลักษณะ

- ผู้สอนและผู้เรียนดูภาพร่วมกัน และสนทนากันเรื่องแหล่งเสื่อมโทรม และความสัมพันธ์ระหว่างคำกับสภาพความเป็นจริงในสังคม เช่น ชีวิตในแหล่งเสื่อมโทรม ความยากจน ปัญหา ฯลฯ
- ผู้สอนใช้การแยกคำ fevela ออกเป็นพยางค์ fa-ve-la
- จากคำหลักนี้ จะใช้ตัวอักษรตัวแรก "f" มาแยกคำออกเป็น fa, fe, fi, fo, fu และใช้ตัวอักษรที่เหลือมาแยกคำสร้างพยางค์ตามสระต่าง ๆ จนครบ
- ให้ผู้เรียนผสมคำเพื่อสร้างคำใหม่ที่มีความหมาย เช่น fallo, lava, vela, vila ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้
- จากคำหลัก ๆ จำนวน 5-6 คำ ผู้สอนเริ่มฝึกให้เขียนคำอื่น ๆ และเขียนข้อความสั้น ๆ
- ในเวลาเดียวกันผู้เรียนมีอิสรภาพที่จะอภิปรายและวิเคราะห์อย่างวิพากษ์ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคำที่สร้างขึ้น

ระยะที่ 2 การรณรงค์ภายหลังการรู้หนังสือ (Post Literacy Campaign)

แฟร์ได้วางแผนการรณรงค์ภายหลังการรู้หนังสือ สำหรับผู้ที่ผ่านการรู้หนังสือในระยะแรก แต่ไม่มีโอกาสได้ดำเนินการในประเทศบราซิล เพราะติดคุกและถูกเนรเทศ จึงได้มาดำเนินการที่ประเทศชิลี แฟร์ได้วางแผนแนวการสอนไว้ 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. การตรวจสอบหัวข้อ (Investigation of Themes) ในการรวบรวมคำและสภาพในการรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือในระยะแรก ได้มีการบันทึกคำหลัก ๆ ในชีวิตประชาชนและสภาพปัญหา สามารถนำมาใช้สร้างหัวข้อได้ หรือให้ประชาชนได้ร่วมพัฒนาหัวข้อเพิ่มขึ้น หัวข้อที่จะสร้างขึ้นควรบ่งชี้ความทะเยอทะยานและแรงบันดาลใจของประชาชน และเน้นเป็นหัวข้อที่มาจากประชาชน แฟร์รี่ให้ตัวอย่างหัวข้อในโลกที่สาม เช่น พัฒนาและด้อยพัฒนา การครอบงำ เสรีภาพ การโฆษณาชวนเชื่อ การประชาสัมพันธ์ แฟร์รี่นำหัวข้อที่รวบรวมมาอย่างหลากหลายอาจจำแนกตามสังคมศาสตร์หรือมุมมองทางด้านเศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ สังคมวิทยา ศาสนา และมนุษยวิทยา เป็นต้น

2. การแปลงหัวข้อสนทนาภาษาพูดเป็นภาษาเขียน (Codification of Themes) เป็นการใช้ภาพจริงหรือภาพสเก็ตช์เป็นตัวแทนของหัวข้อ ที่จะใช้อธิบายหรือสนทนา ใช้ภาษาแทนหัวข้อของสถานการณ์ที่ประชาชนคุ้นเคย ภาพไม่ควรขัดเกินไปจนไม่มีคำถามหรือคลุมเครือเกินไปจนเป็นปริศนาที่ต้องแก้ไข แต่ควรเป็นภาพที่กระตุ้นและเปิดโอกาสให้คนอธิบายและเพิ่มหัวข้อใหม่เพิ่มเติมได้ เมื่อทีมงานได้พัฒนาหัวข้อและภาพดังกล่าวพอสมควรแล้ว นำไปทดลองสนทนากับประชาชน ผู้ประสานงานกลุ่มจะได้รับเสียงจากประชาชน ทำทนาย และชี้ให้เห็นปัญหาต่าง ๆ ภายหลังการทดลองใช้ครั้งแรก จะพบว่าหัวข้อจะกระจายออกไปเป็นหัวข้อย่อย ๆ เป็นจำนวนมาก ทีมงานและนักวิชาชีพในสาขาต่าง ๆ อาจเสนอหัวข้อเพิ่มเติมได้ และใช้ภาษาเขียนแทนหัวข้อที่เป็นภาพทุกหัวข้อเพื่อนำไปใช้สอนในโครงการภายหลังการรู้หนังสือ

3. การศึกษาหลังการรู้หนังสือ (Post Literacy Education) เลือกหัวข้อที่นำมาสนทนาระหว่างผู้ประสานงานกลุ่มและประชาชน แฟร์รี่เสนอแนะให้ใช้วิธีการหลากหลายในการดำเนินการศึกษา เช่น การอ่าน การอธิบาย บทความต่าง ๆ จากวารสาร หนังสือพิมพ์ หนังสือ และการใช้คู่มือการสอน อย่างไรก็ตามเน้นการสนทนาและการอธิบายเป็นหลัก

แฟร์รี่กับการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ

ได้มีการนำวิธีสอนของแฟร์รี่ไปใช้ในการศึกษาผู้ใหญ่ และการศึกษานอกระบบหลากหลายประเภท เช่น การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ การปลูกจิตสำนึก และโครงการพัฒนาสังคมต่าง ๆ สำหรับการศึกษานอกระบบในประเทศไทย แนวคิดของแฟร์รี่ได้แฝงอยู่ในแนวคิดโครงการการจัดการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จของไทยอย่างลึกซึ้ง ได้แก่ แนวคิดเรื่องการทำให้นักมีจิตสำนึก การศึกษาแบบชี้ปัญหา การใช้รูปภาพเพื่อแสดงสถานการณ์ในชีวิตจริง ทำให้ผู้เรียนได้คิดจากสภาพที่เป็นจริง การใช้บทเรียนที่ตรงกับชีวิตจริง การใช้คำที่มีความหมายที่ใช้อยู่เป็นประจำ ทำให้ผู้เรียนเรียนอย่างมีความหมาย และอ่านออกเขียนได้

หลักคิดของอีแวน อิลลิช

ชีวิตและงานของ อิลลิช

อีแวน อิลลิช (Ivan Illich) เกิดในกรุงเวียนนาในปี 1926 และเติบโตในตอนใต้ของยุโรป กลาง เขาศึกษาทางด้านวิทยาศาสตร์ ธรรมชาติ ปรัชญา เทววิทยา (theology) และประวัติศาสตร์ ได้รับปริญญาเอกทางด้านประวัติศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยซาลซ์บวร์ก (University of Salzburg) เขาเดินทางไปประเทศสหรัฐอเมริกาในปี 1951 และทำงานเป็นพระในเขตปกครองของชาวเปอร์โตริโก ใน เมืองนิวยอร์ก ต่อมาระหว่างปี 1956-1960 เป็นรองอธิการบดีของมหาวิทยาลัย แครอลิกในเปอร์โตริโก หลังจากอยู่ที่เปอร์โตริโกได้ 2-3 ปี มีความเข้าใจสภาพการณ์ กติของสถาบันทางศาสนา เขาได้ดำเนินการจัดตั้งศูนย์เอกสารระหว่างวัฒนธรรมแห่ง แรกในเปอร์โตริโก เป็นที่ฝึกอบรมนักบวชที่จะไปทำงานในประเทศกลุ่มละตินอเมริกัน ในระหว่างทศวรรษของปี 1970-1979 ศูนย์เอกสารระหว่างวัฒนธรรม (Center for Intercultural Documentation / CIDOC) กลายเป็นศูนย์กลางนานาชาติ ใน Cuernavaca ประเทศเม็กซิโก สำหรับปัญญาชนหัวก้าวหน้าจากทางอเมริกาใต้และ อเมริกาเหนือ ในการอภิปรายถกเถียงประเด็นปัญหาร่วมสมัย ดูเหมือนว่าศูนย์นี้ตั้งขึ้น เพื่อนำแนวคิดของอิลลิชมาปฏิบัติ ตั้งแต่ทศวรรษของปี 1980-1989 เป็นต้นมาเขาแบ่ง เวลาการทำงานระหว่างประเทศเม็กซิโก สหรัฐอเมริกา และสาธารณรัฐเยอรมันนี้ ปัจจุบันเขาเป็นศาสตราจารย์ในสาขาปรัชญาและวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และ สังคมศาสตร์ ที่มหาวิทยาลัยเพนซิลวาเนีย และสอนที่มหาวิทยาลัยเบอร์เมน ประเทศ สาธารณรัฐเยอรมันนี้

อิลลิชพูดได้อย่างน้อย 12 ภาษา และพูดได้อย่างดี 6 ภาษา และเขียนหนังสือ วิชาการได้อย่างดี ใน 3 ภาษาได้แก่ อังกฤษ สเปน และ เยอรมัน ผลงานของอิลลิชมีทั้ง บทความซึ่งได้รับการพิมพ์ในวารสารทางวิชาการต่างๆ เป็นจำนวนมาก และหนังสือ งานเขียนของอิลลิชได้รับการแปลเป็นภาษาต่าง ๆ ถึง 25 ภาษา อิลลิช ได้จัดทำผลงานเผยแพร่ไว้บนอินเทอร์เน็ตที่ <http://www.preservenet.com/theory/Illich.html> มี หนังสือเผยแพร่ จำนวน 16 เล่ม และบทความ 6 เรื่อง ตลอดจนรายละเอียดประวัติ ส่วนตัว

หลักคิดของอิลลิช

อิลลิช ได้รับการพิจารณาว่าเป็นนักปฏิวัติทางความคิดทางด้านสังคม และการเมืองในช่วงที่สองของศตวรรษที่ 20 เป้าหมายของอิลลิชคือการวิเคราะห์โครงสร้างของสถาบันในสังคมอุตสาหกรรม แนะนำข้อวิพากษ์วิจารณ์ที่แข็งแกร่งและแนวคิดที่เป็นทางเลือกในการเปลี่ยนแปลง

อิลลิช มีชื่อเสียงอย่างแพร่หลายและกว้างขวาง จากหนังสือเล่มที่สำคัญ 4 เล่ม ได้แก่ 1) Deschooling Society (1971), 2) Tools for Conviviality (1973), 3) Energy and Equity (1974) และ 4) Medical Nemesis (1976) เป็นแนวคิดอย่างวิพากษ์วิจารณ์ที่อิลลิชเรียกว่า “radical monopolies” (การผูกขาดอย่างรุนแรง) อิลลิชหมายถึงผลผลิตที่ผลิตขึ้นมาแล้วทำให้ผลผลิตอื่น ๆ หมดความหมาย ซึ่งเขาเห็นว่ามีการผูกขาดอย่างสิ้นเชิง ในเทคโนโลยีต่าง ๆ ของ การศึกษา การใช้เทคโนโลยีในระบบการผลิต การบริโภคพลังงาน และการรักษาโรค ข้อวิพากษ์วิจารณ์นี้สามารถนำไปใช้ได้ อย่างเท่าเทียมกันทั้งในโลกที่กำลังพัฒนาและพัฒนาแล้ว

หลักคิดเรื่อง “การผูกขาด” ของสถาบันทางสังคม

หนังสือเรื่อง Tools for Conviviality (เครื่องมือเพื่อทำให้คนมีความเป็นมนุษย์มากขึ้น) เป็นทัศนะของเขาเกี่ยวกับเทคโนโลยีที่นำมาใช้ในระบบการผลิตสมัยใหม่ (ทศวรรษ 1970s) หนังสือเล่มนี้ทำให้มีขบวนการเกี่ยวกับเทคโนโลยีอย่างรุนแรงในทศวรรษ 1970s เขาเห็นว่าระบบการผลิตสมัยใหม่เน้นที่ผลผลิตและประสิทธิภาพ ทำให้คนสามารถควบคุมชีวิตตนเองได้น้อยลง เพราะคนกลายเป็นเครื่องมือรับใช้เครื่องจักรกล และบริโภคผลผลิตที่มาจากเครื่องจักรกล ตัวอย่าง เช่น ในขณะที่ประชากรโลกเพิ่มขึ้น การที่จะผลิตอาหารให้ได้มากขึ้นทำให้มีการพัฒนาการใช้ปุ๋ยและยาฆ่าแมลง ทำให้เกิดระบบการผลิตอื่น ๆ ขึ้นมาอีกมากมาย การประกอบการณ์ขยายใหญ่ขึ้นเรื่อย ๆ ประชากรทำงานอย่างเดียวย่ำ ๆ มากยิ่งขึ้น หรือการผลิตรองเท้าเดิมใช้คนเดียวทำได้วันละคู่ ในโรงงานใช้คนจำนวนมากหลายคน เช่น ลอกหนัง ฟอกหนัง ตัด และเย็บ วันหนึ่งจึงผลิตได้หลายคู่ แต่ความพอใจในงานนั้นจะแตกต่างกัน ระบบการผลิตโดยอาศัยเทคโนโลยีทำให้คุณค่าต่าง ๆ กลายเป็นสถาบัน เกิดอาชีพมีความชำนาญเฉพาะด้าน ผู้ประกอบการต่างก็จะออกแบบเครื่องจักรและเทคโนโลยีสำหรับการผลิต ให้มีความซับซ้อน ทำให้เกิดสภาพผูกขาดและประชาชนขาดอิสรภาพในการควบคุมชีวิตตนเอง หากคนเราต้องการมีบทบาทในการสร้างสรรค์ มีความพอใจในชีวิต จะต้องออกแบบเทคโนโลยีเพื่อระบบการผลิตในสังคมใหม่ให้รับใช้มนุษย์ เขาได้ศึกษาการบริการต่าง ๆ

อย่างมากมายและสรุปว่ากิจกรรมเล็ก ๆ สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้ แต่เมื่อกิจกรรมนั้นขยายใหญ่ก็จะเป็นไปตามเป้าหมาย และเกิดผลร้ายแก่สังคมอย่างรวดเร็ว

หนังสือ *Energy and Equity* (พลังงานและความเสมอภาค) เนื้อหาของหนังสือได้รับการดัดแปลงจากวิกฤตทางพลังงานในทศวรรษ 1970s หนังสือเล่มนี้ทำให้ीलิลิขเป็นนักทฤษฎีที่สำคัญที่สุดในขบวนการด้านนิเวศวิทยา หรือ สิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง ในทศวรรษ 1970s ीलิลิขได้แย้งว่าควรมีการจำกัดความเร็วของรถยนต์ขึ้นต่ำไว้ในระดับ 15-20 ไมล์ต่อชั่วโมง เขาชี้ให้เห็นข้อมูลในการคมนาคมของประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นจำนวนมาก เช่น อเมริกาใช้งบประมาณ 25-45% ของงบประมาณพลังงานทั้งหมดไปในเรื่องการจราจรนับตั้งแต่ผลิตรถยนต์ สร้างถนน จัดระบบการจราจร และสำหรับจุดประสงค์เพื่อการจราจรอย่างเดียว คนอเมริกันจำนวน 250 ล้านคนเก็บน้ำมันไว้ใช้ปริมาณที่มากกว่าคนจีนและอินเดียจำนวน 1.3 ล้านล้านคนใช้ อเมริกันเพศชายใช้เวลามากกว่า 1,600 ชั่วโมงต่อปีในกิจกรรมทุกอย่างเกี่ยวกับรถยนต์ของตน ไม่ว่าจะเป็นการขับรถ จอดรถ เติมน้ำมัน เสียภาษี ประกันภัย หรือเสียค่าปรับ และยังใช้เวลา 4 ชั่วโมงจาก 16 ชั่วโมงเดินบนถนน หรือรวบรวมทรัพย์สินที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ยังไม่รวมเวลาที่ใช้โดยผู้อื่นในการผูกขาดของการคมนาคม เช่น เวลาในโรงพยาบาล ในสถานีตำรวจ ในโรงรถ หรือเข้าร่วมในการศึกษาเพื่อปรับปรุงคุณภาพของการซื้อในครั้งต่อไป อเมริกันสมัยใหม่ใช้เวลา 1,600 ชั่วโมง เพื่อเดินทาง 7,500 ไมล์ น้อยกว่า 5 ไมล์ต่อชั่วโมง ในขณะที่ประเทศกำลังพัฒนาใช้เพียง 3-8 % ในการคมนาคม มีความไม่เสมอภาคและการผูกขาดในการบริโภคพลังงานระหว่างประเทศที่ร่ำรวยและยากจน การผูกขาดในเรื่องระบบพาหนะในการคมนาคม เป็นตัวอย่างที่ीलิลิขเรียกว่าเป็นการผูกขาดอย่างรุนแรง ในอเมริกามีการใช้พลังงานมากกว่าที่สามารถผลิตได้เป็นพันๆ เท่า การสร้างสังคมให้มีความเป็นมนุษย์มากขึ้นต้องมีการจำกัดการใช้พลังงาน มีการสร้างพลังงานและแบ่งสั่นกันใช้อย่างเสมอภาคตามสิทธิมนุษยชน

หนังสือ *Medical Nemesis* (การลงโทษจากการแพทย์) เป็นทัศนะเกี่ยวกับการผูกขาดทางอาชีพของแพทย์สมัยใหม่ ความก้าวหน้าทางการแพทย์ คิดค้นยาที่ใช้รักษาโรค ทำให้มีการคิดค้นเครื่องมือในการตรวจโรคได้อย่างง่าย ๆ และผู้เป็นแพทย์จะอ้างว่าเป็นผู้สามารถใช้เครื่องมือเหล่านี้ได้เท่านั้น แพทย์จะเน้นการพัฒนาายาสสมัยใหม่ และเครื่องมือหรือเทคนิคการผ่าตัดใหม่ ๆ เพื่อรักษาโรคที่เกิดกับคนรวยให้มีชีวิตยืนยาวต่อไปอีกระยะหนึ่ง ในขณะที่คนจนไม่มีเงินค่ายาและค่ารักษา บางทีอาจได้รับผลร้ายข้างเคียง (Side Effect) ที่เกิดจากการกินยา ीलิลิขเห็นว่าแพทย์เป็นผู้หนึ่งที่ทำให้โรคต่างๆ มีมากขึ้นเพราะอันตรายจากการใช้ยาสมัยใหม่ ในอเมริกาคนจนต้องใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลถึง 60% แต่แพทย์กลับมีรายได้เฉลี่ยเป็นล้านบาทต่อปี โดยทั่วไปคนจะบอกว่าตัวเองเจ็บป่วยไม่ได้ถ้าไม่ได้รับการรับรองจากแพทย์ ในการรับผู้เข้าเรียนแพทย์ก็จะ

จำกัดจำนวนเพื่อรักษามาตรฐาน อิลลิชจึงเห็นว่าแพทย์เป็นอาชีพที่ผูกขาดและเป็นผู้ควบคุมมนุษย์

อิลลิชเห็นว่ามนุษย์ควบคุมชีวิตตนเองได้น้อยลง และมนุษย์ติดยึดอยู่กับความก้าวหน้า เป็นการจำกัดเสรีภาพ การผูกขาดอย่างรุนแรงทำให้งานทุกอย่างกลายเป็นสถาบัน และแบ่งแยกงานออกเป็นส่วนย่อย ๆ เมื่อตั้งสถาบันขึ้นมาแล้วไม่สำเร็จก็จะมีการขยายหรือตั้งสถาบันขึ้นใหม่ อิลลิชจึงเห็นว่าไม่สามารถจำกัดความเจริญเติบโตได้ แต่ควรสร้างสังคมใหม่โดยจะต้องมีการจำกัดการใช้พลังงาน มีการสร้างพลังงานและแบ่งกันใช้อย่างเสมอภาคตามสิทธิมนุษยชน ระบบการผลิตและให้บริการควรเป็นสถาบันขนาดเล็กที่มนุษย์รู้สึกว่าการมีอยู่ภายใต้การควบคุมของมนุษย์ และบทบาทที่ทำอยู่นั้นมีความหมาย และควรมีการจำกัดความต้องการใช้สินค้าและการบริการของประชาชน มิฉะนั้นคนจะไม่มีเวลาค้นหาตัวเอง และจะเกิดการผูกขาดขึ้นได้

หลักคิดเรื่อง “สังคมที่ไร้ระบบโรงเรียน”

อิลลิช มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายมากในปี 1970 หลังจากตีพิมพ์หนังสือทางการศึกษาที่สำคัญชื่อ Deschooling Society (สังคมที่ไร้ระบบโรงเรียน) เขา มีแนวคิดต่อต้านระบบโรงเรียนอย่างรุนแรง เขาเห็นว่าระบบการจัดการในโรงเรียนทำให้นักเรียนไร้อำนาจ โรงเรียนเป็นสถาบันที่มีเทคโนโลยีทันสมัยแต่ปิดกั้นการเรียนรู้ เขาเห็นว่าโรงเรียนเป็นสถานที่ผูกขาดในเรื่องการจัดการศึกษา วิธีการถ่ายทอดแนวคิด ความรู้ ทำให้มนุษย์ขาดเสรีภาพขั้นพื้นฐาน สรุปหลักคิดของอิลลิชได้ดังนี้

1. การศึกษาในระบบโรงเรียนเป็นระบบที่แบ่งแยกชนชั้นในสังคม เป็นการทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกัน เกิดความไม่เป็นธรรมในสังคม และสังคมไม่เป็นประชาธิปไตย คนมีฐานะดีจะได้เข้าโรงเรียนที่ดี มีโอกาสเรียนได้สูงกว่าคนมีฐานะยากจน คนเรียนสูงได้เปรียบคนที่เรียนต่ำ คนที่ได้รับการศึกษาได้เปรียบคนที่ไม่ได้รับการศึกษา “คนจนคนรวยมีความเหมือนกันที่มีชีวิตขึ้นอยู่กับการเรียนและโรงพยาบาล ซึ่งเป็นสถานที่กำหนดวิสัยทัศน์ของโลกให้ รวมทั้งกำหนดว่าอะไรถูกกฎหมาย อะไรไม่ถูก ทั้งคนจนและคนรวยมีทัศนะว่า การไม่ให้แพทย์ดูแลสุขภาพตนเองเป็นความไม่รับผิดชอบ การเรียนรู้ของตนเองเป็นเรื่องที่ไม่น่าเชื่อถือ...” (Illich. 1970 : <http://www.la.psu.edu/philos/illich/deschool/chap1.html>)

2. สถาบันโรงเรียนเป็นผู้ผูกขาดทางการศึกษา สังคมให้ความสำคัญเกินไปกับวุฒิบัตร โรงเรียนทำให้เกิด “ความสับสนระหว่างกระบวนการกับเนื้อหาสาระ...เกิดตรรกศาสตร์แบบใหม่เป็นข้อสมมติฐานว่า เมื่อได้รับการศึกษามากขึ้นก็ได้ผลมากขึ้นหรือมีความรู้มากขึ้น หรือการเลื่อนชั้นเป็นการนำไปสู่ความสำเร็จ ทำให้เกิดความสับสนระหว่างการสอนกับการเรียนรู้

การเลื่อนระดับขั้นกับการศึกษา ใบประกาศนียบัตรกับความสามารถ และ ความคล่องตัวกับความสามารถที่จะพูดสิ่งใหม่ ๆ" (Illich. 1970 : <http://www.la.psu.edu/philo/illich/deschool/chap1.html>)

3. วิธีการสอนในโรงเรียนครูเป็นคนสั่งสอนผู้เดียว ครูเป็นผู้บอกว่าผู้เรียนควร จะเรียนอะไร ควรจะคิดและประพฤติอย่างไร ทำไมและอะไรทำให้ครูมีอำนาจเหนือ ลูกศิษย์ อิลลิชเชื่อว่าเป็นความเข้าใจผิดที่คิดว่าในชีวิตทุกสิ่งทุกอย่างเป็นเรื่องเร่งรัด ความสำเร็จก็เป็นเรื่องเร่งรัด และคุณภาพของคนขึ้นอยู่กับการเรียนรู้สิ่งเร่งรัดนี้ และครูเป็น ผู้ที่รู้เรื่องเร่งรัดและเป็นผู้รักษาความลับนี้ และความลับนี้จะเปิดเผยอย่างเป็นขั้นตอน โดยครูเท่านั้นที่จะทำได้อย่างถูกต้อง ครูเป็นใหญ่ทำให้ผู้เรียนไม่มีศักดิ์ศรีในตัวเองและม ีความเป็นมนุษย์น้อยลง วิธีทางสังคมแบบนี้นับว่าขัดต่อกระบวนการเตรียมคนเพื่อการ ดำรงชีวิตอย่างยิ่ง อิลลิชเห็นว่าการที่ครูปฏิบัติต่อนักเรียนแบบนี้ ทำให้นักเรียนขาด อิสรภาพ และไม่เจริญเติบโตได้อย่างเป็นอิสระ อิลลิชเชื่อว่าวิธีการเรียนรู้เป็นส่วนหนึ่ง ของการส่งเสริมเสรีภาพ ความเสมอภาค และความสัมพันธ์ส่วนบุคคล การเรียนรู้อย่าง แท้จริง (True Learning) คือการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสมัครใจอย่างเป็นอิสระในการมีส่วนร่วม ดังนั้น จึงไม่มีใครมีผู้ใดมีสิทธิแทรกแซงการเรียนรู้ของผู้อื่นโดยที่เขาไม่ยินยอมด้วย การ เรียนรู้ส่วนใหญ่ไม่ได้มีผลมาจากการสอนของครู แต่เป็นการเรียนรู้ที่สะสมอย่างไม่ตั้งใจ จากประสบการณ์ในชีวิต ลักษณะพื้นฐานของการเรียนรู้ควรเป็นการเรียนรู้ที่เลือกเรียน ได้อย่างเป็นอิสระจากสิ่งของและบุคคล การเรียนรู้แบบบังคับเป็นอันตรายต่อตัวบุคคล และสังคม อิสรภาพในการเรียนมีผลทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ ในการเรียนรู้ระหว่าง การร่วมกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในประเด็นต่าง ๆ การเรียนรู้อย่างเสรีเป็นสภาพทาง ธรรมชาติที่ทำให้คนเรียนรู้ได้อย่างเป็นอิสระ และมีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล วิธีการ เรียนรู้แบบนี้ จะเพิ่มพลังอำนาจให้คนมีพรสวรรค์ในการสร้างสรรค์สิ่งที่มีความหมายให้ กับตนเอง (Illich. 1970 : <http://www.la.psu.edu/philo/illich/deschool/chap1.html>)

4. มีคนประมาณครึ่งหนึ่งในโลกนี้ที่ไม่เคยเข้าไปในโรงเรียน และไม่เคยติดต่อกับครูโดยตรง อิลลิชเชื่อว่าการที่คนจะรู้อะไรนั้นจะต้องพึ่งโรงเรียนให้เปิดประตูให้ ยิ่งไป กว่านั้น โรงเรียนยังเสริมสร้างให้ผู้ใหญ่ที่ไม่รู้หนังสือเกิดความรู้สึกมีปมด้อย ด้วยการ บังคับผู้ใหญ่ให้เสียภาษีให้โรงเรียน ในขณะที่เดียวกันผู้ที่เกี่ยวข้องในการจัดระบบการ ศึกษา ก็เพิ่มความคาดหวังหน้าที่ของโรงเรียนให้สูงขึ้น และลูกหลานของข้าราชการเหล่านั้ นก็จะถูกสอนเพื่อยืนยันคำเรียกร้องของผู้ที่ตั้งตนเป็นหัวหน้าในสังคม

5. การศึกษาเป็นเครื่องมือทางสังคม เป็นค่านิยมของสังคม ทำให้ประชาชน ต้องการการศึกษาเพิ่มขึ้น รัฐบาลขยายการศึกษาเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ และก็คงไม่สามารถที่จะทำ ให้เพียงพอกับความต้องการของประชาชนได้

อิทธิพลจึงเสนอให้เลิกล้มระบบโรงเรียน ให้ผู้เรียนสร้างความสัมพันธ์ใหม่กับสิ่งแวดล้อม โดยเลือกเอาว่าจะเรียนอะไร จากใคร โดยเสนอเครือข่ายการเรียนรู้ไว้เป็น 4 ระดับ เพื่อเป็นทางเลือกใหม่สำหรับการให้การศึกษาในสังคม ดังนี้

1. การสร้างสถานที่เพื่อให้บริการสื่อวัสดุและอุปกรณ์ทางการศึกษา (Access to Educational Objects) รวมทั้งการสร้างห้องสมุด หน่วยงานที่ให้ยืมอุปกรณ์การเรียนต่าง ๆ รวมทั้งการเปิดโรงเรียนไว้บริการ เทียบได้กับการมีศูนย์การเรียนรู้ ที่จัดสื่อและสิ่งสนับสนุนการเรียนไว้ให้บริการ ให้ใช้เทคโนโลยีทางการศึกษาเข้ามาช่วยในการศึกษามากขึ้น โดยให้คนไปใช้บริการเรียนได้ด้วยตนเอง

2. การจัดตั้งหน่วยงานที่จะเป็นที่แลกเปลี่ยนทางทักษะ (Skill Exchange) เป็นสถานที่เก็บรายชื่อบุคคลที่มีความชำนาญในด้านต่าง ๆ รวมทั้งรายละเอียดความเชี่ยวชาญที่สามารถสอนได้ โดยให้ผู้เรียนเรียนจากผู้รู้ แลกเปลี่ยนทักษะและความรู้ซึ่งกันและกัน รวมกลุ่มผู้สนใจในเรื่องเดียวกันเข้าด้วยกัน ช่วยกันแสวงหาความรู้จากสื่อบุคคล หรือบุคลากรที่มีความชำนาญในเรื่องนั้น ๆ

3. การจับคู่ผู้มีความสนใจตรงกัน (Peer Matching) โดยการติดต่อกับบุคคลที่มีความรู้และมีความสนใจคล้ายกัน เป็นแนวทางใหม่ให้ตนเองกลมกลืนและสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมและเลือกสรรสิ่งที่เขาต้องการจะเรียนรู้ และเลือกสรรว่าจะเรียนรู้จากผู้ใด สิ่งนี้จะแก้ไขการผูกขาดทางการศึกษาที่ครูส่วนมากทำกันอยู่ การหาคู่แลกเปลี่ยนทักษะอาจทำได้โดยวิธีการหลาย ๆ แบบ เช่น บอกชื่อ ที่อยู่ กิจกรรมที่สนใจไปลงพิมพ์โฆษณาในหนังสือพิมพ์ หรือผ่านระบบคอมพิวเตอร์

4. การจัดให้มีระบบนักการศึกษาอิสระ (System of Independent Educators) คอยให้คำปรึกษาแก่ผู้เรียนว่าใครเป็นผู้ที่เหมาะสมที่จะให้การศึกษาได้ดีที่สุด และสอนเป็นทางการไปด้วย

อิทธิพลเห็นว่า เครือข่ายการเรียนรู้จะช่วยการหลีกเลี่ยงการทำให้คุณค่าของการเรียนรู้เป็นสถาบันมากเกินไป และจะทำให้การเรียนรู้เป็นอิสระและเป็นไปตามธรรมชาติ และมีผู้วิจารณ์ว่า "ข้อเสนอของอิทธิพลให้เลิกระบบโรงเรียนแล้วทดแทนด้วยระบบการเรียนรู้จากเครือข่ายนี้เป็นความกล้า และดูเป็นความง่ายในการคาดหวังในระบบเครือข่าย อิทธิพลให้การศึกษารวมของทุกคนเป็นเรื่องง่าย ๆ เมื่อเขากล่าวว่าเรียนรู้จากสิ่งของและคน ข้อเสนอของเขาจึงถูกวิจารณ์และถกเถียงกันอย่างมาก" (Elias & Merriam. 1995 : 169)

อิทธิพลเห็นว่า ไม่ว่า ระบบโรงเรียน อาชีพแพทย์ และระบบการขนส่ง จัดว่าเป็นเครื่องมือที่มนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งเขาเห็นว่าแทนที่จะให้ประโยชน์กับมนุษย์ แต่ก็นำไปสู่จุดจบของการเป็นสิ่งที่ให้บริการมนุษย์มากกว่ารับใช้มนุษย์ อันเป็นราคาของการให้บริการ

ที่ต่างไปจากจุดมุ่งหมายเริ่มต้น (Illich: A Constitution for Cultural Revolution
http://www.cogsci.ed.ac.uk/~ira/illich/texts/const_revolution/)

อิริช ฟรอม (Erich Fromm, 2001 : http://www.cogsci.ed.ac.uk/~ira/illich/texts/fromm_on_illich/fromm_on_illich.html) วิเคราะห์ว่าแนวคิดของอิริชเป็นการปฏิรูปแบบนักมนุษยนิยม (Humanist Radicalism) งานเขียนของอิริชเป็นตัวแทนของการปฏิรูปเชิงนักมนุษยนิยมอย่างเต็มรูปแบบ และมีคุณลักษณะทางจินตนาการมากที่สุด เขามีความกล้าหาญที่หายาก มีความเป็นชีวิตที่ยิ่งใหญ่ มีจินตนาการที่องกามหลักคิดของอิริช อยู่บนพื้นฐานของความเป็นมนุษย์และการเปิดเผยความเป็นมนุษย์ทางด้านกายภาพ จิตวิญญาณ และสติปัญญา ความสำคัญของหลักคิดของอิริชอยู่ที่ผลของความมีอิสรภาพของจิต โดยแสดงทางเลือกของความเป็นไปได้ใหม่ ๆ เขาทำให้ผู้อ่านมีชีวิตชีวา เพราะเป็นผู้เปิดประตูและนำผู้อ่านออกไปจากสถานที่กักขังในชีวิตประจำวันด้วยวิธีการสื่อสารที่สร้างสรรค์ ยกเว้นผู้ที่ตอบสนองด้วยความโกรธหรือคิดว่าเป็นเรื่องไร้สาระ แต่อย่างน้อยอิริชช่วยกระตุ้นให้เกิดพลังและความหวังสำหรับการเริ่มต้นใหม่ ๆ

อิริชได้อ้างถึงบทกวีเกี่ยวกับ "ความเป็นคน" ในท้ายเล่มของหนังสือสังคมที่ไร้ระบบโรงเรียนของเขา เพื่อยืนยันความเชื่อและแนวคิดของเขาไว้ ซึ่งแปลและเรียบเรียงได้ดังนี้ ("People" from the book Selected Poems by Yevgeny Yevtushenko. Translated and with Introduction by Robin Milner Gulland and Peter Levi. Published by E. P. Dutton & Co. Inc. 1962)

เราจำเป็นต้องมีชื่อ...เรียกคนที่ให้...คุณค่ากับความหวังเหนือความคาดหวัง
 เราจำเป็นต้องมีชื่อ...เรียกคนที่...รักตัวคนมากกว่าผลผลิต
 คนซึ่งเชื่อว่า...ไม่มีคนคนใด...ที่ไม่น่าสนใจ
 เพราะหิกระรอกของเขาเหมือน...การเกิดของดาวเคราะห์
 ไม่มีสิ่งใดในตัวเขาเหล่านั้นที่...ไม่เป็นความเฉพาะอย่าง
 และดาวเคราะห์...ก็ไม่ได้แตกต่างไปจาก...ดาวเคราะห์

เราจำเป็นต้องมีชื่อ...สำหรับคนที่รักโลก . โลกที่ทำให้แต่ละคนได้พบกับผู้อื่น
 ถ้าหากคนใดคนหนึ่งมีชีวิตอยู่ใน...ความคลุมเครือ
 ก็จะทำให้บรรดาเพื่อนของเขาอยู่ใน...ความคลุมเครือด้วย
 ความคลุมเครือ...จึงไม่ใช่...สิ่งที่ไม่น่าสนใจ

เราจำเป็นต้องมีชื่อ...เรียกคนที่ให้ความร่วมมือกับเพื่อนและพี่น้อง...
 เขาเหล่านั้นจะได้สร้างเสริมความสามารถที่จะดูแลและรอคอยผู้อื่น
 ที่จะรู้และเข้าใจว่า โลกของแต่ละคนมีความเป็นส่วนตัว
 และในโลกนั้น...แต่ละนามที่มีความเป็นเลิศ
 และในโลกนั้น...แต่ละนามที่มีความเศร้าหมอง

และในโลกนั้น เป็นโลกแห่ง...ความเป็นส่วนตัว

แนวคิดของอิลลิชได้รับการแปล ศึกษา และวิเคราะห์ เป็นจำนวนมาก เช่น Toward a History of Needs 1978 และ Shadow Work ปี 1981 เป็นเรื่องเน้นอิทธิพลของการบิดเบือนสังคมและวัฒนธรรมของเศรษฐกิจความยากจน หรือ ข้อเสนอสมมติฐานว่าหน้าที่ของเศรษฐกิจศาสตร์ คือการเยียวยาความยากมากกว่าการแบ่งปันสิ่งที่มีอยู่ หนังสือริเริ่มโครงการ historic archeology of ideas ปี 1982 ความพยายามที่จะรื้อฟื้นประสบการณ์ทางสังคมโดยความยินยอมของหญิงและชาย ที่เศรษฐกิจสมัยใหม่ทำให้ไม่ชัดเจน

หนังสือที่วิเคราะห์แนวคิดของอิลลิช ต่อมาทางด้านการศึกษ ได้แก่ ABC: The Alphabetization of Popular Mind ในปี 1988 และ In the Mirror of the Past ในปี 1992 เป็นการรวบรวมความเรียงทางด้านโอกาสและการพูดที่เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจ การศึกษา ประวัติศาสตร์ และ ความหมายที่เป็นอุดมการณ์อย่างเป็นเหตุและผลใหม่ๆ ของชีวิต

แนวคิดและชีวิตของอิลลิช มีอิทธิพลอย่างแรงกล้าต่อกลุ่มเพื่อนของอิลลิชเป็นจำนวนมาก จนเกิดเป็นชุมชนของอิลลิชมีจำนวนหลายแห่ง ตัวอย่าง เช่น Barbara Duden's The Woman Beneath the Skin: A Doctor's Patients in Eighteenth-Century Germany (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1991), Wolfgang Sachs' The Development Dictionary: A Guide to Knowledge as Power (London: Zed Books, 1992), Lee Hoinacki's El Camino: Walking to Santiago de Compostela (University Park, PA: Penn State University Press, 1996), and David Schwartz's Who Cares? Rediscovering Community (Boulder, CO: Westview, 1997).

แนะนำแหล่งความรู้เพิ่มเติม

1. <http://dnfe5.nfe.go.th/>
2. ค้นข้อมูลจากเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ใช้ Search Engine เช่น <http://www.siamguru.com/> ค้นภาษาไทย และ Search Engine เช่น <http://www.yahoo.com/> หรือตัวอื่น ๆ ที่ท่านรู้จักค้นข้อมูล โดยแนะนำ Keywords เช่น
 - ปรัชญาการศึกษาตลอดชีวิต (philosophy of lifelong education)
 - ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ (philosophy of adult education/adult education philosophy)
 - ปรัชญาการศึกษานอกระบบ (philosophy of nonformal education)
 - การเรียนรู้จากชีวิต (learning from life)
 - Paulo Friere

- Evan Illich
- ฯลฯ

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

1. ผู้สอนให้ผู้เรียนศึกษาเรื่องกลุ่มปรัชญาเสรีนิยม และเตรียมประเด็นมาอภิปรายล่วงหน้า ผู้สอนบรรยายกลุ่มปรัชญาเสรีนิยม พร้อมการตั้งคำถามให้มีการสนทนา อภิปรายในประเด็นต่าง ๆ และสรุป ตามลักษณะองค์ประกอบที่สำคัญของปรัชญาและการนำไปใช้ในการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ
2. แบ่งกลุ่มผู้เรียนออกเป็น 4 กลุ่ม ให้แต่ละกลุ่มไปศึกษาเรื่องกลุ่มปรัชญาละ 1 เรื่อง ตามเอกสารประกอบการสอน ได้แก่ พัฒนาการนิยม พฤติกรรมนิยม มนุษยนิยม และปฏิรูปนิยม อย่างละเอียด จากเอกสารประกอบการสอน และจากแหล่งความรู้อื่น ๆ ให้แต่ละกลุ่มและสมาชิกในกลุ่มทุกคนนำเสนอเนื้อหาสาระของแต่ละกลุ่มปรัชญาอย่างละเอียดทุกด้าน จนถึงการนำไปใช้ ในเวลากลุ่มละประมาณ 1 ½ ชั่วโมง และให้มีการอภิปรายในชั้นเรียนเมื่อแต่ละกลุ่มนำเสนอ ผู้สอนจะสรุปสาระสำคัญของแต่ละกลุ่มปรัชญา และให้ข้อมูลเพิ่มเติม
3. เมื่อเรียนจบปรัชญาทั้ง 5 กลุ่มแล้ว ให้แบ่งกลุ่มเพื่อเสวนาสรุปแนวคิดของกลุ่มปรัชญาในการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ เมื่อเสวนาเสร็จแล้วให้ผู้เรียนเขียนวิเคราะห์สรุปเป็นข้อความของตนเองให้ผู้สอน โดยมีประเด็นดังนี้
 - a. ให้วิเคราะห์ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ตามแนวคิดของกลุ่มปรัชญาเสรีนิยม พัฒนา การนิยม พฤติกรรมนิยม มนุษยนิยม และปฏิรูปนิยม ตามองค์ประกอบของปรัชญา การศึกษานอกระบบดังต่อไปนี้ 1) หลักการของปรัชญา 2) เป้าหมายและวัตถุประสงค์ทางการศึกษา 3) หลักสูตร และ เนื้อหาการสอน และ 4) กระบวนการเรียนการสอน เช่น ตัวอย่าง

หลักการของปรัชญา	เป้าหมาย/วัตถุประสงค์	หลักสูตร / เนื้อหา	กระบวนการเรียนการสอน
หลักการของเสรีนิยม:	พัฒนาสติปัญญา	เน้นการถ่ายทอด	ถ่ายทอดความรู้
เชื่อในเรื่องการ	ความมีเหตุผล	มรดกทางวัฒนธรรม	เน้นการอภิปราย
พัฒนา สติปัญญา	มีจริยธรรม คุณ	ธรรม สติปัญญา	ถกเถียงเพื่อหา
คุณธรรมและจริย	ธรรม	และการมีเหตุผล	เหตุผลและฝึก
ธรรม สุนทรีย์ภาพ	ปลูกฝังสุนทรีย์ภาพ	ของมนุษย์	สติปัญญา
และ ศาสนา เน้น		วิชาสามัญทั่วไป	
การถ่ายทอดมรดก			
ทางวัฒนธรรม			

- b. วิเคราะห์หลักคิดของเปาโล แฟร์ และอิวาน อิลลิช ที่มีผลต่อการการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ

- c. ให้ผู้เรียนเขียนวิเคราะห์ ข้อความต่อไปนี้ ว่าเข้าหลักปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่กลุ่ม บ้าง เพราะอะไร ผู้เรียนมีความเห็นอย่างไร

"Go to the people	"ไปหาประชาชน
Live among them	อยู่กับประชาชน
Learn from them	เรียนรู้จากประชาชน
Love them	รักเขา
Plan with them	วางแผนร่วมกับเขา
Start with what they are	ตั้งต้นจากสิ่งที่เขาเป็น
Build on what they have."	สร้างจากสิ่งที่เขามี"
Dr. Y.C. James Yen	ดร.สุนทร สุนันท์ชัย แปล

(จาก สุนทร สุนันท์ชัย การศึกษานอกโรงเรียน เส้นทางที่ไม่สิ้นสุด, 2529: 52)

- d. ให้ผู้เรียนเขียนวิเคราะห์ ข้อความต่อไปนี้ว่าเป็นแนวคิดตามปรัชญาอะไร และเพราะอะไร "Learning is a very human activity. The more people feel that they are being treated as human being, the more they are likely to learn." Malcolm S. Knowles from Andragogy in Action

4. อ่านบทความเรื่องความคิดเห็นเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ ท้ายบทนี้ บทความนี้ ผู้เขียนได้กล่าวถึง ลักษณะของปรัชญากลุ่มต่าง ๆ ได้แก่ 1) กลุ่มปฏิรูปนิยม มีแนวคิด ให้การศึกษาเป็นเครื่องมือทำให้สังคมเปลี่ยนแปลง แนวคิดทางการศึกษาจะไม่อยู่ภายใต้ โครงสร้าง ค่านิยม และสภาพทางการเมืองที่เป็นอยู่ในสังคม เช่น เปาโล แฟร์ และ อีวาน อิลลิช 2) กลุ่มมนุษยนิยม 3) กลุ่มพัฒนาการนิยม 4) กลุ่มพฤติกรรมนิยม และ 5) กลุ่มเสรีนิยม

ผู้เขียนบทความ ได้เสนอจุดยืนของปรัชญาในการทำงานการศึกษาผู้ใหญ่ว่าอยู่ระหว่าง มนุษยนิยมและพัฒนาการนิยม เพราะเขามีทัศนะว่าการศึกษาผู้ใหญ่เน้นการให้ผู้เรียน เป็นศูนย์กลาง รับผิดชอบการเรียนรู้ของตนเอง ความต้องการการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับ ประสบการณ์ชีวิต การเรียนรู้เป็นเรื่องของแต่ละคน ผู้ใหญ่สามารถเป็นคนที่มีความรู้เพิ่ม ขึ้นและเป็นพลเมืองที่ดีขึ้น ถ้าได้รับวิธีการเรียนรู้ที่ช่วยส่งเสริมให้บรรลุเป้าหมาย ผู้เขียนมี ทัศนะทางปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ว่าเป็นเรื่องของความยืดหยุ่น เป็นเรื่องของแต่ละ บุคคล มีการอำนวยความสะดวกระหว่างผู้สอนและผู้เรียน ผู้เรียนรับผิดชอบการเรียนรู้ ของตนเอง

Radicals Humanists Progressives Behaviorists Traditionalists/Liberals

☐ ---- ☐ ----- ☐ ----- ☐ ----- ☐ ----- ☐ ----- ☐

จากบทความเรื่องนี้ ขอให้ผู้เรียนวิเคราะห์ว่าจุดยืนทางปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่หรือนอก ระบบของผู้เรียนในกรอบของกลุ่มปรัชญา 5 กลุ่มนี้ จะอยู่ในส่วนใดของเส้นแสดงปรัชญา กลุ่มต่าง ๆ นี้ จงอธิบายและให้เหตุผลให้ชัดเจนมากที่สุดเท่าที่จะทำได้

การประเมินผล

1. ประเมินจากการนำเสนอของผู้เรียนแต่ละคนในแต่ละกลุ่มว่ามีความรู้ ความเข้าใจ และมี เจตคติในเรื่องที่นำเสนออย่างไร

2. ประเมินจากความสนใจ ความกระตือรือร้น ความคิดสร้างสรรค์ ประสบการณ์ ในการนำเสนอ การใช้สื่อประกอบ การค้นคว้าความรู้เพิ่มเติมจากเอกสารประกอบการสอน ในการนำเสนอของผู้เรียนแต่ละคน และทั้งกลุ่ม
3. ประเมินความร่วมมือในการอภิปรายในกลุ่ม การทำงานเป็นกลุ่ม ความพร้อมของกลุ่ม การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ความกระตือรือร้นในการมีส่วนร่วมอภิปราย
4. ประเมินผู้เรียนที่ร่วมฟังการนำเสนอ โดยให้ส่วนบุคคลให้สรุปสาระของกลุ่มปรัชญาและให้เพื่อนที่รับฟังร่วมสรุปสาระของปรัชญาในด้าน ความเป็นมาและนักปรัชญา หลักการของปรัชญา เป้าหมาย หลักสูตร กระบวนการเรียนการสอน และโครงการด้านการศึกษาค้นคว้าและการศึกษานอกระบบ
5. ประเมินจากผลงานเขียนการวิเคราะห์ในข้อ 2 และ 3 ในเรื่องความรู้ ความเข้าใจ เจตคติ และการนำไปใช้

บทความ

ความเห็นเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่

(Sherritt, C. ADED 5020-Survey of Adult Education January 2001 <http://wind.cc.whecn.edu/~rlanden/Portfolio/PhilEdtn.html>)

Note: The philosophical foundations of adult education were focused on heavily in this course. The following is an excerpt from the final examination of the course.

Briefly describe the major philosophical schools that undergird adult education theory and practice. Articulate your working philosophy as an adult educator and relate it to the philosophic foundations of the field.

The major philosophical schools that undergird adult education theory and practice were given on a continuum as follows (C. Sherritt, class notes, Fall 1998):

Radicals Humanists Progressives Behaviorists Traditionalists/Liberals

☐ ---- ☐ ----- ☐ ----- ☐ ----- ☐ ----- ☐ ----- ☐

Below I have listed a brief explanation of each major philosophical school's view of adult education.

Radicals - Their purpose is to transform society, liberate the masses, and empower the oppressed. They think for themselves, develop critical consciousness, and see their role as a facilitator. The major theorists include Freire, Heany, Horton, and Illich (C. Sherritt, class notes, Fall 1998).

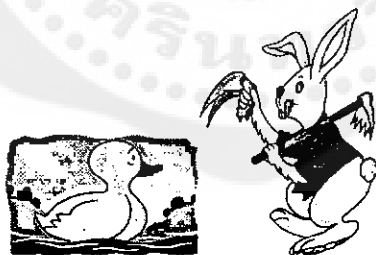
Humanists - Rooted in humanist psychology, they view education as a means to enhance personal growth. Humanist education is highly learner centered, and the educator is a facilitator of knowledge (Beder, 1989). The major theorists include Maslow and Rogers.

Progressives - Learning should proceed from experience - from the situations of adults themselves rather than from abstractions or discipline-based subject matter. The major focus is a learner-centered form of education and they view their role as a guide and facilitator of knowledge. (Beder, 1989). The major theorists include Dewey and Lindeman.

Behaviorists - The purpose of education is to provide controlled, structured instructional environments with expected outcomes. Their role is to provide stimulus until behavior is performed where the teacher is in charge of determining desired behaviors. The major theorists are Skinner, Pavlov, and Thorndike.

Traditionalists/Liberals - Education should keep the culture alive and develop intellectual powers of the mind. The role of the teacher is to transmit the subject matter and the ultimate goal of education is wisdom (Beder, 1989). The major theorists are Rousseau, Socrates, Adler, Plato, Lawson, Butler, and Russell.

My working philosophy as an adult educator would fall somewhere between the Humanists and the Progressives. I view adult education as highly learner centered where students are responsible for their own learning. Learning needs to occur through change by providing education that is relevant to life experiences. Individualization of learning must not be overlooked when helping adults. Adults can become more informed people and better citizens if learning is encouraged in ways that aid in reaching goals that they have set for themselves. As an adult educator, I see myself as a guide and facilitator in the learning process. My philosophic view of adult education incorporates flexibility, individualization, and facilitation between the student and the educator where the student is responsible for their own learning

บทที่ 5

การศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ ของประเทศไทย

ความนำ

บทที่ 1 ถึง บทที่ 2 ได้เสนอการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบโดยทั่วไป และหลักการสำหรับประเทศที่กำลังพัฒนา บทที่ 3 และ บทที่ 4 ได้เสนอแนวคิดของการศึกษาผู้ใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มปรัชญาต่าง ๆ ตามแนวความคิดของตะวันตก ในบทที่ 5 จะนำเสนอความเป็นมาและแนวคิดการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตลอดชีวิตของไทย ตลอดจนสภาพปัญหาและแนวโน้มการจัดการศึกษาผู้ใหญ่และนอกระบบของไทย

เนื้อหา

1. แนวคิดเริ่มต้นในการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ของไทย
แนวคิดช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง
แนวคิดหลังสงครามโลกครั้งที่สอง
แนวปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ยุคก่อน พ.ศ. 2504
2. แนวคิดการศึกษาผู้ใหญ่ระหว่าง พ.ศ. 2504-2519
หลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่
บุคลิกภาพของผู้เรียนผู้ใหญ่ไทย
แนวคิดการศึกษาผู้ใหญ่สากลที่มีผลต่อการศึกษาผู้ใหญ่ของไทย
3. แนวคิดการศึกษานอกระบบตามแนวทางการศึกษาตลอดชีวิต 2520-2535
4. แนวคิดการศึกษานอกระบบตามแนวทางการศึกษาตลอดชีวิต 2536-2541
5. เหตุผลและความจำเป็นในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตของไทย
6. ปัญหาการจัดการศึกษาตลอดชีวิตของไทย
7. การศึกษาตลอดชีวิตกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542
แก่นหลักในการเรียนรู้ตลอดชีวิต
หลักการเรียนรู้ตลอดชีวิต
ยุทธศาสตร์การเรียนรู้ตลอดชีวิต
แนวทางปฏิบัติ
8. แนวโน้มในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

สรุปแนวคิด

1. ประเทศไทยรับแนวคิดการศึกษาผู้ใหญ่จากสังคมตะวันตก ริเริ่มแนวคิดตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 ในระยะแรกเป็นการสอนผู้ใหญ่ให้รู้หนังสือ อ่านออกเขียนได้ ฝึกความรู้พื้นฐานด้านอาชีพ ให้ความรู้และทักษะที่จำเป็นสำหรับการเป็นพลเมืองดีในระบบประชาธิปไตย และได้พัฒนาปรัชญาคิดเป็นใช้เป็นหลักในการสอนผู้ใหญ่ และเป็นพื้นฐานในการเรียนการสอนในโครงการการศึกษาผู้ใหญ่ในรูปแบบต่าง ๆ

2. ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา การศึกษาผู้ใหญ่เริ่มปรับแนวคิดเป็นจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวทางการศึกษาตลอดชีวิตตามแนวคิดสากล ใช้คำว่า การศึกษานอกระบบโรงเรียน หรือ การศึกษานอกระบบ แทนแนวคิดของผู้ใหญ่ เพื่อขยายบริการให้ครอบคลุมประชากรนอกระบบทุกวัยและทุกกลุ่ม กิจกรรมเน้น การศึกษาขั้นพื้นฐาน การให้บริการข่าวสารข้อมูล และการฝึกทักษะอาชีพ จนถึง พ.ศ. 2535 แนวคิดยังคงเป็นการศึกษาตลอดชีวิต แต่จุดเน้นกิจกรรมเปลี่ยนเป็นการศึกษาสายสามัญ การศึกษาอาชีพ และการศึกษาตามอัธยาศัย ยังใช้ปรัชญาคิดเป็นเป็นหลักพื้นฐานในการดำเนินการ จนถึงการศึกษาให้ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2542

3. ในปัจจุบันอยู่ในระหว่างการปฏิรูปการศึกษา ตามแนวทางพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 โดยการจัดการศึกษาให้ยึดหลัก เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน สถาบันการศึกษาสามารถจัดการศึกษาได้ทั้งในรูปแบบในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย จะเปิดโอกาสให้ผู้เรียนสามารถเทียบโอนระหว่างการศึกษาในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัยได้ อันเป็นการยอมรับ การเรียนรู้ทุกรูปแบบอย่างหลากหลายประเภท และไม่จำกัดรูปแบบ โดยเฉพาะการเทียบโอนความรู้จากประสบการณ์ ผู้เรียนจะเรียนรู้โดยวิธีใด เมื่อใด และที่ใดก็ได้ สามารถที่จะมาขอเทียบโอนความรู้ หรือผู้ที่มิประสบการณ้อยู่แล้วก็สามารถเทียบโอนความรู้ได้ ทำให้การเรียนรู้เป็นระบบเปิด อันเป็นกลไกที่สำคัญในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้กับประชาชน และจะทำให้รูปแบบการเรียนรู้ของคนไทยเปลี่ยนแปลงไปอย่างมีนัยสำคัญ

วัตถุประสงค์

เมื่อผู้เรียนอ่านบทที่ 5 เสร็จแล้ว ผู้เรียนสามารถ

1. อธิบายความเป็นมา แนวคิด และ หลักการ การศึกษาผู้ใหญ่ของไทยได้
2. อธิบายความเป็นมา แนวคิด และ หลักการ การศึกษาตลอดชีวิตของไทย
3. อธิบายแนวคิดการจัดการศึกษานอกระบบตามแนวทางการศึกษาตลอดชีวิต ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542
4. วิเคราะห์สภาพ แนวโน้ม การเปลี่ยนแปลงของการศึกษานอกระบบตามแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

แนวคิดเริ่มต้นในการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ของไทย

การศึกษาผู้ใหญ่ได้เกิดขึ้นมาช้านานในประเทศไทย ตั้งแต่สมัยโบราณ สุโขทัย อโยธยา และกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับการดำรงชีวิต การสืบต่อความคิดความเชื่อทางศาสนา การเตรียมบุคคลให้เป็นสมาชิกที่ดีของชุมชน วิธีการเรียนเป็นแบบธรรมชาติ เรียนแบบไม่เป็นทางการ เช่น การสังเกต การรับทราบบอกเล่า การเข้าร่วมในกิจกรรม การบวชพระ การเรียนหนังสือกับพระที่วัด หรือเรียนที่วัง มีการศึกษาวิชาเฉพาะ ทางด้านช่าง ศิลปะต่าง ๆ โหราศาสตร์ ทั้งในวัด วัง และบ้านสตรีมีโอกาสน้อยที่จะได้รับการศึกษาการอ่านและเขียนหนังสือ ส่วนใหญ่จะได้รับการอบรมวิชาการบ้านการเรือน คนที่จะได้รับการศึกษาเป็นเจ้านาย บุตรข้าราชการเป็นส่วนใหญ่ (สุนทร สุนันท์ชัย. 2543) การศึกษาผู้ใหญ่ได้มีมาควบคู่พร้อมกับชีวิตของคนไทยตั้งแต่บรรพกาล

สุนทร สุนันท์ชัย (2533) ได้เล่าแนวคิดเริ่มต้นการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ ในประเทศไทย ซึ่งสามารถสรุปปัจจัยที่ทำให้เกิดการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ได้ดังนี้

1. หลังสงครามโลกครั้งที่ 1 เป็นระยะเวลาที่เศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก รัฐบาลประสบปัญหาทางเศรษฐกิจ จึงเป็นสมัยที่ชาวโลกแข่งขันกันทุกวิถีทางและมุ่งมั่นที่จะพัฒนาประเทศและประชาชนให้มีความทัดเทียมอารยะประเทศ

2) การเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 คณะราษฎรได้มีประกาศคณะราษฎรฉบับที่ 1 ประกาศหลัก 6 ประการ: หลักเอกราช หลักความสงบภายใน หลักเศรษฐกิจ หลักสิทธิเสมอภาค หลักเสรีภาพ และหลักการศึกษา เป็นนโยบายในการบริหารงานของประเทศ และมีการศึกษาอยู่ในหลักข้อที่ 6 กล่าวว่า "จะต้องให้การศึกษาย่างเต็มที่แก่ราษฎร" (สุนทร สุนันท์ชัย, 2533 : 17) รัฐบาลให้ความสำคัญกับการศึกษาโดยมุ่งจัดการศึกษาผู้ใหญ่ ทั้งนี้เพราะได้กำหนดเงื่อนไขให้ประชาชน มีการศึกษาถึงขั้นประถมปีที่ 4 เกินครึ่งหนึ่ง จึงจะยอมให้มีผู้แทนที่เลือกตั้งมาจากประชาชนทั้งหมด

3) การสำรวจสำมะโนครัวในปี พ.ศ. 2480 ผลปรากฏว่า มีพลเมืองทั่วประเทศ 14,464,106 คน เป็นชาย 7,313,585 เป็นหญิง 7,150,521 คน มีผู้ไม่รู้หนังสืออายุตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป จำนวน 6,888,584 คน คิดเป็นร้อยละ 68.9 เป็นชาย 2,678,379 คน เป็นหญิง 4,210,205 คน มีประชากรผู้ใหญ่ที่ไม่รู้หนังสือเป็นจำนวนมาก หรือกว่าครึ่งหนึ่งของประชากรอายุ 10 ปี ขึ้นไป

รัฐบาลที่มีพลตรีพหลพลพยุหเสนาเป็นนายกรัฐมนตรี ได้แถลงนโยบายต่อสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ 23 ธันวาคม 2480 ว่า จะจัดการศึกษาให้ผู้ใหญ่อ่านออกเขียนได้ และรู้หน้าที่พลเมือง และได้ตั้งคณะกรรมการการศึกษาผู้ใหญ่ชุดแรก ในปี พ.ศ. 2480 และส่งนายบุญช่วย สมพงษ์ ไปดูงานการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ในทวีปยุโรปและทวีปอเมริกา เป็นเวลา 2 ปี ระหว่างปี พ.ศ. 2481-2482 (สุนทร สุนันท์ชัย, 2533 : 21)

ในปี พ.ศ. 2481 ประเทศไทยเปลี่ยนรัฐบาลใหม่ โดยมีพลตรีหลวงพิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี ได้แถลงนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาผู้ใหญ่ต่อสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2481 ว่า "การศึกษามาคณว รัฐบาลจะได้พยายามจัดให้ผู้ใหญ่ที่ไม่รู้หนังสือได้รับการศึกษาจนอ่านออกเขียนได้ และเข้าใจหน้าที่พลเมือง" และจัดตั้งคณะกรรมการการศึกษาผู้ใหญ่ เป็นชุดที่ 2 เมื่อวันที่ 30 ธันวาคม 2481 คณะกรรมการได้วางหลักการไว้ดังนี้ 1) จัดการศึกษาผู้ใหญ่โดยการประสานงานทั้งด้านรัฐบาลและเอกชน 2) เสนอรัฐบาลให้จัดตั้งกองการศึกษาผู้ใหญ่ 3) เสนอให้มีกฎหมายบังคับให้เรียนหนังสือ และ

4) ให้ทดลองจัดการศึกษาผู้ใหญ่ โดยให้เป็นไปตามความสมัครใจของผู้เรียน (สุนทร สุนันท์ชัย. 2533 : 23)

รัฐบาลให้ความสำคัญกับการพัฒนาการศึกษาเป็นอย่างมาก ดังคำปราศรัยของ พลตรีหลวงพิบูลสงคราม เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม 2482 ว่า "ขณะนี้ เป็นสมัยที่ชาวโลกกำลัง ชิงชัยกันในทุกวิถีทาง เพื่อความก้าวหน้าในการครองชีพของประชากร และการสถิตสภาพในความ เป็นเอกราชแท้จริงของชาติ....การชิงชัยของชาติจะบรรลุผลดีก็ต้องอาศัยประชากรดี มีความ เฉลียวฉลาด ชาติที่มีประชากรดีกว่าย่อมจะชิงชัยถึงหลักชัยอันไพบูรณ์ก่อน..." (กระทรวงศึกษา ธิการ. 2483 : 13)

รัฐบาลประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับที่ 9 ว่าด้วยภาษา และหนังสือไทยกับหน้าที่ พลเมืองดี เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2483 และรัฐบาลเริ่มการจัดการศึกษาผู้ใหญ่อย่างเป็นทางการ การศึกษามีขอบเขตเพื่อทำให้ความรู้ ทักษะ ทางด้านการรู้หนังสือ ประกอบ ด้วย การอ่าน การเขียนภาษาไทย การคิดเลขแบบง่าย ๆ ให้ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ใน ชีวิตประจำวันได้ และรู้หน้าที่พลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย

ด้วยปัญหาความไม่รู้หนังสือของประชาชนเป็นอุปสรรคในการพัฒนาประเทศให้ เท่าเทียมผู้อื่น รัฐบาลจึงมีพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งกองการศึกษาผู้ใหญ่ ในสำนักงาน ปลัดกระทรวงธรรมการเมื่อวันที่ 6 สิงหาคม พ.ศ. 2483 ให้ทำหน้าที่ให้การศึกษาแก่ ประชาชนให้อ่านออกเขียนได้เป็นแนวทาง

แนวคิดการศึกษาผู้ใหญ่ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2

ระหว่าง พ.ศ. 2483-2484 เป็นช่วงระยะเวลาแรกในการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ เป็นการค้นคว้าทดลองวิธีการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ เพื่อพิสูจน์หลักวิชาเกี่ยวกับการเรียน การสอนผู้ใหญ่ให้เกิดความพร้อม โดยดำเนินการ 1) สัมรวจประชากรผู้ใหญ่ที่ไม่รู้ หนังสือ 2) ถ้าในเขตใดมีผู้สมัครเรียน 20 คนขึ้นไป ให้ดำเนินการสอนโดยใช้สถานที่ และครูของโรงเรียนประชาบาลของรัฐ 3.) เวลาเปิดสอนเป็นเวลาว่างจากการ ประกอบอาชีพ โดยจัดสอนสัปดาห์ละอย่างน้อย 2 วัน วันละ 1-2 ชั่วโมง หรือสอนในวัน พระ หรือ วันอาทิตย์เพียงวันเดียว และ 5) ให้เงินค่าตอบแทนผู้สอนตามจำนวนผู้เรียน ที่สอบได้รายบุคคลละ 3 บาท

ระหว่าง พ.ศ. 2483-2488 รัฐบาลมุ่งมั่นที่จะให้ประชาชนรู้หนังสือ อ่านออก เขียนได้ และรู้หน้าที่พลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย ดังมีคำกล่าวในการนโยบาย ของรัฐไปปฏิบัติว่า "ในเรื่องมีพลเมืองไม่รู้หนังสือนี้นั้น เป็นเรื่องสำคัญเรื่องหนึ่งในการ ปกครองระบอบใหม่ เพราะท่านทั้งหลายย่อมทราบดีอยู่แล้วว่า ในการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญ นั้น ตราบใดที่เรายังมีพลเมืองไม่รู้หนังสืออยู่เป็นจำนวนมาก ตราบนั้นการปกครองระบอบนี้ ซึ่งมี

การเลือกตั้งผู้แทนราษฎรเป็นสาระสำคัญ ย่อมจะไม่สัมฤทธิ์ผลเป็นอันขาด" (พลเรือโทหลวงสินธุสงครามชัย, 2484)

ดังนั้นแม้ไทยเข้าร่วมสงครามโลก ในระหว่าง พ.ศ. 2485-2488 ก็ยังคงดำเนินการสอนผู้ใหญ่ให้รู้หนังสือ ผลการดำเนินงานระหว่าง พ.ศ. 2483-2488 เป็นเวลา 6 ปี ทำให้ผู้ใหญ่รู้หนังสือเพิ่มขึ้นเป็นจำนวน 1.4 ล้านคน สุนทร สุนันท์ชัย (2533 : 25) กล่าวว่า "เป็นจำนวนที่สูงมาก เมื่อเทียบกับในช่วงเวลาต่อมา แม้จะรวมจำนวนผู้รู้หนังสือจากโครงการการศึกษาผู้ใหญ่ับรวมกันถึงสี่สิบปี ก็ยังมีจำนวนน้อยกว่าที่รัฐบาลในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำได้ภายในช่วงเวลา 6 ปี" ปัจจัยในความสำเร็จเกิดจาก "ความมุ่งมั่นทางการเมืองซึ่งแสดงออกให้เห็นจากการแถลงนโยบายของรัฐบาล การประกาศรัฐนิยมและถ้อยแถลงของผู้มีอำนาจระดับประเทศตลอดจนภาวะแวดล้อมทางด้านการเมืองที่เป็นชาตินิยม มีผลในการกระตุ้นให้ประชาชนยอมรับนโยบายและวิถีทางที่จะนำไปสู่การสร้างชาติ และการใช้มาตรการต่าง ๆ ทางการบริหาร จูงใจให้ประชาชนต้องเข้าร่วมในโครงการนี้" (สุนทร สุนันท์ชัย, 2543 : 188)

แนวคิดหลังสงครามโลกครั้งที่ 2

ในระยะปลายสงครามโลกครั้งที่ 2 (2487-2488) ประเทศไทยได้รับความกระทบกระเทือนจากภัยสงคราม ประชาชนอพยพหลบภัย ต่อสู้กับภาวะเศรษฐกิจ ค่าครองชีพสูง ทำให้การศึกษาผู้ใหญ่ซบเซา ในระหว่าง พ.ศ. 2486-2489 รัฐบาลได้เพิ่มนโยบายส่งเสริมทางด้านวิชาชีพ วัฒนธรรม สาธารณสุข และด้านการปกครอง ในปี 2489-2490 เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง ประเทศไทยได้รื้อฟื้นการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ขึ้นใหม่ โดยมีปัจจัยการสนับสนุนขององค์การยูเนสโก โดยได้ปรับปรุงเป้าหมายและวัตถุประสงค์การจัดเป็น 1) ให้รู้หนังสือ 2) ให้ประชาชนมีอาชีพที่ดีขึ้น 3) ฐานะที่พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย 4) มีความเป็นอยู่ของประชาชนดีขึ้น และ 5) รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

ในปี พ.ศ. 2492 รัฐบาลจอมพลแปลกพิบูลสงคราม ได้แถลงนโยบายเมื่อ 6 กรกฎาคม 2492 จะส่งเสริมการปรับปรุงการศึกษาผู้ใหญ่ให้กว้างขวาง และพยายามจัดให้มีห้องสมุดประชาชนให้แพร่หลายทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ ในปี พ.ศ. 2494 ประกาศให้มีการบรรจุเรื่องการศึกษาผู้ใหญ่ไว้ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2494 เป็นครั้งแรก ได้กล่าวถึงการศึกษาผู้ใหญ่ไว้ว่าการศึกษาผู้ใหญ่เป็นการศึกษาซึ่งกำหนดเวลาศึกษาเป็นครั้งคราว สำหรับผู้ใหญ่ทั่ว ๆ ไป ที่ไม่มีโอกาสได้รับการศึกษาขณะที่อยู่ในวัยเรียน หรือประสงค์จะศึกษาเพิ่มเติม เพื่อประกอบอาชีพให้ได้ดียิ่งขึ้น หรือที่อยู่ในสภาพที่ไม่อาจรับการศึกษาได้ตามปกติ

องค์การยูเนสโกมีแนวคิดว่าการไม่รู้หนังสือเป็นอุปสรรคในการทำ ความเข้าใจซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดความไม่เสมอภาค และเป็นสิ่งที่คุกคามต่อสันติภาพ จึงจัดทำแผนการจัดการศึกษาเรียกว่า "fundamental education" ไทยใช้คำว่า "การศึกษาภาคหลั กมูลฐาน" เป็นการจัดการศึกษาให้ประชาชนอ่านหนังสือออกเขียนหนังสือได้ รู้หน้าที่พลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย และรู้หลักอาชีพเบื้องต้นอย่างเหมาะสม และสอดคล้องกับเหตุการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป องค์การยูเนสโกได้ส่ง ดร.แฟรงค์ ซี เลาบัค (Dr.Frank C. Laubach) และคณะ มาดำเนินการทดลองสอนการอ่านหนังสือแบบ "ตัวต่อตัว" (Each One, Teach One) ผู้สอนคนหนึ่งสอนผู้เรียนคนหนึ่ง

แนวคิดการจัดการศึกษาผู้ใหญ่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (2482-2503) ได้มีการสนับสนุนจากองค์การยูเนสโก และปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจหลังสงคราม ทำให้มีการเน้นในเรื่องการพัฒนาอาชีพ และการปรับปรุงชีวิตและความเป็นอยู่ ประเภทการศึกษาที่จัดขึ้นในระยะนี้สรุปได้ดังนี้ (สุนทร สุนันท์ชัย. 2543 : 199-200) 1) **การศึกษาภาคหลักมูลฐาน** เป็นการจัดการศึกษาให้ประชาชนอ่านออกเขียนหนังสือได้ รู้หน้าที่พลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย และรู้หลักอาชีพเบื้องต้น โดยให้เหมาะสมกับเหตุการณ์ทางเศรษฐกิจ และสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป 2) **การศึกษาภาคมัธยม** ดำเนินงานการศึกษาผู้ใหญ่ภาคมัธยม 3) **การอาชีวศึกษาสำหรับผู้ใหญ่** มีหน่วยงานอาชีวศึกษาผู้ใหญ่เคลื่อนที่ 7 หน่วยในปี 2503 4) **การศึกษาประชาชน** ดำเนินงานควบคู่กับงาน 5) **โสตทัศนศึกษา** การฉายภาพยนตร์เคลื่อนที่ และให้บริการโสตทัศนศึกษา และ 6) **ห้องสมุดประชาชน** ให้ประชาชนสามารถแสวงหาความรู้ได้ตามต้องการ อันเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาตามอัธยาศัย มีหน่วยการศึกษาประชาชนแบบเคลื่อนที่และประจำที่ ดำเนินงานส่งเสริมให้ประชาชนมีนิสัยในการอ่านหนังสือ จัดให้มีนันทนาการในชุมชน ได้แก่ การปฐกฐาฉายภาพยนตร์ แสดงนิทรรศการ ให้การศึกษาในด้านอนามัย อาชีพ การปรับปรุงคุณภาพชีวิต 7) **มูลสารศึกษา** เป็นการให้การศึกษาแก่ประชาชนเพื่อให้รู้จักปรับปรุงสิ่งแวดล้อม รู้จักใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นเพื่อพัฒนาตน และชุมชน ได้รับความช่วยเหลือจากองค์การยูเนสโก จัดตั้งเป็นศูนย์กลางอบรมการศึกษาผู้ใหญ่จังหวัดอุบลราชธานี (ศ.อ.ศ.อ.) งานมูลสารศึกษาอยู่ได้ถึงปี 2502 โอนไปอยู่กระทรวงมหาดไทย

แนวปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ในยุคก่อน พ.ศ. 2504 สรุปได้ดังนี้

1. **การศึกษาผู้ใหญ่เป็นการศึกษาที่ไม่มีวันสิ้นสุด** เมื่อนายบุญช่วย สมพงษ์ กลับมาจากดูงานได้นำแนวคิดในการศึกษาผู้ใหญ่มาเผยแพร่ เช่น "การศึกษาผู้ใหญ่หมายถึงความถึงการศึกษิตตามหลักอุดมคติที่ว่า 'การศึกษาไม่มีวันสิ้นสุด' (Education is Endless) โดยนัยแห่งอุดมคตินี้ ทุก ๆ คนจะต้องศึกษาเล่าเรียนเสมอ....คนที่หยุดไม่ใช้เวลาว่างแห่งชีวิตศึกษา

อะไรต่อไปอีกนั้น คือบุคคลที่ตายแล้ว" (บุญช่วย สมพงษ์. 2523: 178) มีแนวคิดว่าการศึกษามีข้อจำกัดไม่ว่าสำหรับผู้ใหญ่ และเป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับผู้ใหญ่

2. การศึกษาผู้ใหญ่เพื่อพัฒนาสติปัญญาและความรู้ ด้านการอ่านออกเขียนได้ การศึกษาสายสามัญระดับมัธยมศึกษา และการเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตย

3. การพัฒนาเรื่องอาชีพและพัฒนาความเป็นอยู่ของประชาชน เริ่มพัฒนาเป็นการศึกษาผู้ใหญ่เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน

4. มีความเชื่อว่าผู้ใหญ่ทุกวัยเป็นผู้ที่มีเหตุผลซึ่งเกิดจากประสบการณ์ในชีวิต ซึ่งครูผู้สอนควรคำนึงถึงในการสอน "คนที่เป็นผู้ใหญ่นั้น โดยทั่วไปจะเป็นผู้ที่อยู่ในวัยใด หรือ มีพื้นฐานการเรียนรู้มาอย่างใดก็ตาม ทุกคนต้องมีเหตุผล....แต่เหตุผลของเขาโดยมากเป็นเหตุผลที่เกิดจากความชำนาญในชีวิตที่ได้ผ่านมา ในการสอนของครู ครูจะต้องนึกถึงความมีเหตุผลของผู้เรียน เป็นเครื่องประกอบการสอนบ้างตามสมควร" (บุญช่วย สมพงษ์. 2487 : 8-9)

5. มีความเชื่อว่าธรรมชาติของผู้ใหญ่และเด็กมีความแตกต่างกัน การใช้วิธีสอนและแบบเรียนในการเรียนก็ควรแตกต่างกัน ดังมีข้อมูลว่า "แบบเรียนและวิธีสอนซึ่งเหมาะแก่จิตใจของเด็ก ไม่เหมาะที่จะนำไปใช้แก่ผู้ใหญ่....อุปสรรคสำคัญของเด็กในการเรียนก็คือจะต้องเรียนให้รู้จักคำพูด หรือศัพท์ใหม่ ๆ พร้อมกันไปกับการเรียน ส่วนผู้ใหญ่ไม่รู้หนังสือ ไม่มีความยุ่งยากในข้อนี้ เพราะย่อมรู้จักคำพูดและคำพูดในภาษาประจำวันอย่างเพียงพอแล้ว หน้าที่ของเขาจึงมีเพียงแต่จะเขียนให้รู้จักว่า คำที่เขาใช้พูดกันเขียนเป็นลายลักษณ์อักษรอย่างไร" (บุญช่วย สมพงษ์. 2484 : 131-132)

แนวคิดการศึกษาผู้ใหญ่ในระหว่าง พ.ศ. 2504-2519

มีการพัฒนาการศึกษาผู้ใหญ่สายสามัญ การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จทั้งขั้นพื้นฐานและการศึกษาต่อเนื่อง เพื่อใช้แทนการศึกษาผู้ใหญ่ภาคประถมศึกษาและมัธยมศึกษาของเดิม เพื่อทำให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและสร้างแรงจูงใจแก่ผู้เรียนมากขึ้น ทางด้านอาชีพศึกษาผู้ใหญ่ ได้มีการปรับปรุงหลักสูตรให้เหมาะสมกับผู้เรียน เช่นทำให้เกิดความยืดหยุ่นมากขึ้น และจัดในหลายรูปแบบ เพื่อให้ผู้เรียนได้ใช้บริการกว้างขวางมากขึ้น ในด้านการศึกษาได้มีการปรับปรุงคุณภาพห้องสมุดประชาชน ช่วงนี้ถือว่ามีความสำคัญในประวัติการศึกษาผู้ใหญ่ของไทย เพราะได้มีการปูพื้นฐานให้แก่การศึกษานอกโรงเรียนในปัจจุบันไว้เป็นอันมาก งานการศึกษานอกโรงเรียนได้รับการ

พัฒนาเชิงคุณภาพมากขึ้น สุนทร สุพันธ์ชัย. (2543 : 210) สรุปงานสำคัญที่มีผลในการเปลี่ยนแปลง ได้แก่

1.การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน เป็นโครงการมุ่งสอนให้ผู้ใหญ่รู้หนังสือ และสอนให้คิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น รู้จักแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนเองและกับชุมชน มีคุณค่าไม่เพียงสอนให้อ่านออกเขียนได้ แต่เป็นการสอนเพื่อให้เป็นผู้กระทำที่สามารถปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง

2.ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน เป็นโครงการมุ่งให้บริการข่าวสารข้อมูลแก่ชาวชนบท ทำให้ชาวชนบทมีแหล่งความรู้สำหรับค้นคว้าเพื่อพัฒนาตนเอง และป้องกันการลืมนหนังสือ

3.การพัฒนาปรัชญาการศึกษาอกระบบ เรียกว่า ปรัชญาคิดเป็น ทำให้มีแนวคิดและหลักการพื้นฐานที่จะพัฒนาวิธีการให้การศึกษาแก่ประชาชนไทยทุกรูปแบบ โดยยึดหลักว่า การให้การศึกษาไม่ใช่การสั่งสอน และยึดเยียดสิ่งต่าง ๆ ให้ผู้เรียน แต่เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้คิดและวินิจฉัยเอง

หลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ กองการศึกษาผู้ใหญ่ได้ศึกษาแนวคิดและสรุปผลงานการวิจัยต่าง ๆ ได้ยอมรับเป็นหลักการเรียนรู้ผู้ใหญ่ 8 ประการ สรุปได้ดังนี้ (กองการศึกษาผู้ใหญ่. 2518 : 49-53)

- 1) ผู้ใหญ่จะเรียนรู้ได้เมื่อเขาต้องการที่จะเรียน
- 2) ผู้ใหญ่จะเรียนเฉพาะสิ่งที่เขามีความรู้สึกรู้ว่ามีความจำเป็นจะต้องเรียน
- 3) ผู้ใหญ่เรียนรู้โดยการกระทำ
- 4) จุดศูนย์กลางการเรียนรู้ของผู้ใหญ่อยู่ที่ปัญหาและปัญหาเหล่านั้นจะต้องเป็นความจริง
- 5) ประสบการณ์มีผลกระทบกระเทือนต่อการเรียนรู้ของผู้ใหญ่
- 6) ผู้ใหญ่จะเรียนได้อย่างดียิ่งในบรรยากาศสิ่งแวดล้อมที่เป็นกันเอง
- 7) การสอนผู้ใหญ่ควรใช้วิธีการสอนหลาย ๆ อย่าง และ
- 8) ผู้ใหญ่ต้องการแนะแนวไม่ใช่คะแนนหรือการสอบ

บุคลิกภาพของผู้เรียนผู้ใหญ่ไทย ยุทธ เดชคำรณ (2518 : 54-57) ได้ศึกษาบุคลิกภาพของผู้เรียนผู้ใหญ่ของไทยในระยเวลานี้ สรุปได้ดังนี้

- 1) เป็นผู้ไม่แยแสต่อการเรียนมาก่อน เรียนไม่จบ ไม่สนใจการเรียน เคยถูกเพื่อนชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย
- 2) เป็นผู้ไม่มีความมั่นใจในตนเอง เพราะขาดความรู้ รู้สึกมีปมด้อย ไม่กล้าตัดสินใจเพราะไม่แน่ใจว่าถูกหรือผิด กลัวจะอายเพื่อน
- 3) มีความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์ต่อสถาบันการศึกษา มองไม่เห็นประโยชน์ มองเห็นแต่การกดขี่ บังคับ ลงโทษ ถูกตำหนิ ไม่ให้เกียรติ มองโรงเรียนเหมือนสถานที่กักกัน
- 4) มีความกลัวต่อคำสั่งและระเบียบข้อบังคับ กลัวการควบคุมอบรม
- 5) ไม่ไว้วางใจในสภาพแวดล้อม เพราะเคยถูกเอารัดเอาเปรียบ ถูกรบกวนเบียดเบียน
- 6) เคยมีปัญหาด้านสังคมมาตั้งแต่วัยรุ่น ครอบครัวยากจนมีบุตรมาก เป็นเด็กกำพร้า หรืออาศัยอยู่กับผู้อื่น
- 7) อ่านหนังสือไม่ออก เขียนหนังสือไม่ได้ มีความสามารถทางภาษาต่ำ พูดได้แต่ไม่ถูกต้อง ฟังไม่เข้าใจ ใช้ศัพท์และถ้อยคำที่ไม่เหมาะสม
- 8) เป็นผู้ที่มีรายได้น้อย ไม่พอใช้ ทำงานที่ใช้แรงงานเป็นส่วนใหญ่
- 9) ทำงานหนักและออกจากงานบ่อย ๆ ขาดความรู้ความชำนาญ เปลี่ยนงานบ่อย ๆ
- 10) ในครอบครัวมีบุตรหลายคน สุขภาพไม่แข็งแรง เสียเวลาในการประกอบอาชีพ บุตรจะถูกปล่อยอย่างเสรี
- 11) อัตราการตายของเด็กในครอบครัวสูง เพราะขาดอาหารที่ดี ขาดยา ขาดการสุขภาพที่ดี
- 12) มีความเป็นอยู่เพื่อวันนี้ ไม่มีอนาคต รายได้หาพอกินไปวัน ๆ
- 13) มีความเชื่อโชคลาง และไสยศาสตร์
- 14) ถ้าอยู่ในเมืองจะอยู่ในแหล่งเสื่อมโทรม ถ้าอยู่ในชนบทจะอยู่ห่างไกลหมู่บ้านและ
- 15) มีความเห็นไม่สอดคล้องกันและเกิดการทะเลาะกันบ่อย ๆ

แนวคิดการศึกษาผู้ใหญ่สากลที่มีผลต่อแนวคิดการศึกษาผู้ใหญ่ของไทย

แนวคิดปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่สากลมีเป็นจำนวนมาก และผู้ปฏิบัติงานการศึกษาผู้ใหญ่ที่จบการศึกษามาจากต่างประเทศ ก็มีเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะประเทศสหรัฐอเมริกา นอกจากนี้การศึกษาผู้ใหญ่ทำงานร่วมกับองค์กรยูเนสโก และ

องค์กรรณานาชาตอื่น ๆ ทำให้ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดสากลตลอดเวลา แนวคิดหลัก ๆ สรุปได้ดังนี้

ลินเดอแมน (Edward C. Lindeman) นักการศึกษาผู้ใหญ่กลุ่มพิพัฒนานิยม ได้มีแนวคิดที่ว่า "ผู้ใหญ่ทุก ๆ คนพบตัวเองอยู่ในสถานการณ์เฉพาะที่เกี่ยวข้องกับงานในชีวิต งาน ในยามว่าง การพักผ่อน ความสนุกสนานทั้ง ชีวิตครอบครัว ชีวิตในชุมชน เป็นต้น สถานการณ์ (Situations) ที่ทำให้ผู้ใหญ่ต้องปรับตัว การศึกษาผู้ใหญ่ควรเริ่มต้นที่จุดนี้ หลักสูตรและเนื้อหา วิชาที่ให้ผู้ใหญ่ศึกษาควรเกี่ยวข้องกับงาน แบบเรียนและครูจะมีบทบาทรองในการศึกษาผู้ใหญ่ และควรให้บทบาทและความสำคัญแก่ผู้เรียนเป็นหลักการเบื้องต้น" (Elias & Merriam. 1995 : 53 อ้างอิงจาก Lindeman. 1926 : 8-9)

ในปี ค.ศ. 1970 มัลคัม โนลส์ (Malcolm Knowles) ได้พัฒนา หลักการสอน

ผู้ใหญ่ (Andragogy) จากแนวคิดของลินเดอแมนเป็นหลัก สรุปได้ดังนี้ (รายละเอียดกล่าวไว้ใน บทที่ 4) 1) มโนทัศน์ของผู้เรียน ผู้ใหญ่จะพึ่งพาตนเอง ในการกำหนดความต้องการในการเรียน และการประเมินผลการเรียนด้วยตนเอง

2) ประสบการณ์ของผู้ใหญ่เป็นแหล่งทรัพยากรในการเรียนรู้ 3) ผู้ใหญ่จะมีความพร้อมในการเรียนเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิต ความต้องการ และความสนใจที่เกิดจากตัวผู้ใหญ่ และ 4) การนำไปใช้ประโยชน์ได้ทันที

โนลส์เป็นนักการศึกษาผู้ใหญ่แบบมนุษยนิยมอย่างแท้จริง เขาเชื่อว่ากระบวนการเรียนรู้เกี่ยวข้องกับบุคคลทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นด้านอารมณ์ จิตวิทยา และสติปัญญา นักการศึกษาผู้ใหญ่จึงมีพันธกิจ (Mission) ที่ต้องช่วยให้ผู้ใหญ่ได้พัฒนาตนเองอย่างเต็มศักยภาพ นำไปสู่การเป็นผู้ใหญ่ที่มีวุฒิภาวะและรู้จักและเข้าใจตนเอง หลักการสอนผู้ใหญ่ (Andragogy) ของโนลส์ ได้รับความนิยมแพร่หลายมาเป็นเวลานาน ได้รับการยอมรับจากนักการศึกษาผู้ใหญ่ และนักศึกษานอกระบบทั่วโลก

พอล เบอร์เจวิน (Paul Bergevin) นักการศึกษาผู้ใหญ่กลุ่มพิพัฒนาการนิยม ได้รวบรวมปรัชญาและหลักสำคัญของการศึกษาผู้ใหญ่ไว้ ซึ่ง ดร.แฟรงค์ คอมมานเดอร์ ที่ปรึกษาฝ่ายการศึกษาผู้ใหญ่ของยูซอ่ม ประจำกองการศึกษาผู้ใหญ่ ได้ให้แนวคิดไว้ในโครงการการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จของไทย 22 ข้อ (แฟรงค์ คอมมานเดอร์. 2518 : 37-39) สามารถสรุปรวมเป็น 11 ข้อได้ดังนี้

1. ผู้ใหญ่สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้ สามารถที่จะได้รับการส่งเสริมให้ใช้สมองและสติปัญญาถึงขั้นสูงสุดได้ สามารถเรียนรู้ได้ โดยเฉพาะเรื่องที่เป็น ความต้องการ และความปรารถนาที่จะเรียนของผู้ใหญ่เอง

2. กระบวนการเรียนการสอนและการบริการการศึกษาที่มีอยู่ในสังคม เท่าที่เป็นมา ยังไม่เพียงพอที่จะช่วยให้ผู้ใหญ่ได้พัฒนาอย่างเต็มที่ การศึกษาผู้ใหญ่จึงควรจัดขึ้นเพื่อช่วยให้บุคคลได้มีโอกาสได้เรียนรู้ ได้พัฒนาอย่างเต็มที่ ตามระดับความสามารถของแต่ละคน เพื่อช่วยให้ผู้ใหญ่อยู่ในสังคมได้อย่างดี ตระหนักถึงการมีส่วนร่วมในอันที่จะสร้างสรรค์ความเจริญให้แก่สังคม เพื่อจะได้เป็นประชาชนที่มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพต่อสังคม

3. กระบวนการพัฒนาไปสู่ความเจริญ จำเป็นต้องทำด้วยความเอาใจใส่จริงจัง และอาศัยการมีส่วนร่วมของผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ ประชากรวัยผู้ใหญ่เป็นทรัพยากรที่มีค่า ยิ่ง ควรได้รับการส่งเสริมและเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมรับผิดชอบในกิจการต่าง ๆ ของสังคมในฐานะที่เป็นผู้ใหญ่อย่างเต็มที่ ได้แก่ กิจกรรมด้านการเมือง ด้านอาชีพ วัฒนธรรม การพัฒนาจิตใจ กิจกรรมการกีฬา นันทนาการ เป็นต้น

4. ผู้ใหญ่มีความต้องการที่จะอยู่ร่วมกันในสังคม เพื่อที่ตัวเองจะได้พัฒนา และผู้ใหญ่ต้องการเรียนรู้ที่จะพัฒนาตัวเองในสภาพแวดล้อมของสังคมนั้นด้วย

5. แนวคิดเกี่ยวกับเสรีภาพ วินัย และความรับผิดชอบ จะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่ช่วยให้มนุษย์เราค้นพบสิ่งต่าง ๆ และได้ใช้ความสามารถของตนเองอย่างสร้างสรรค์ และแนวคิดดังกล่าวสามารถเสริมสร้างให้เกิดขึ้นได้ด้วยประสบการณ์ทางการศึกษา โดยผ่านการเรียนการสอนในเนื้อหาวิชาต่าง ๆ ดังนั้น ผู้ใหญ่ทุกคนควรแสวงหาหนทางที่จะแสดงออก ซึ่งความสามารถในทางสร้างสรรค์ของตนให้เต็มที่

6. ในสังคมประชาธิปไตย จะต้องตระหนักถึงคุณค่า และเนิ่นยา การศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชนทุกคน ผู้ใหญ่ที่ออกจากโรงเรียนแล้ว เขาสามารถเรียนรู้เพิ่มเติมนอกโรงเรียนได้จากหลาย ๆ แห่ง เป็นต้นว่า ที่บ้าน ที่วัด ในโรงงาน ในไร่ นา และสถานที่ต่าง ๆ ในสังคม

7. ในการเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษาของผู้ใหญ่ ควรได้รับการช่วยเหลือให้สามารถกำหนดเป้าหมาย วางแผน ดำเนินการ และประเมินประสบการณ์การเรียนรู้ร่วมกับเพื่อน ๆ ที่เรียนและร่วมกับผู้สอนและผู้บริหารด้วย และในกระบวนการเรียนรู้ ควรเน้นวิธีการค้นหาความรู้

8. ธรรมชาติของคนไม่ใช่ว่าจะมีธาตุแท้แห่งความ "ดี" หรือ "ชั่ว" อยู่ในตัวแต่เราสามารถเสริมสร้างมันขึ้นมาได้ และกระบวนการแห่งการศึกษาสามารถนำพาให้บุคคลประสบความสำเร็จในชีวิตได้

9. พฤติกรรมของมนุษย์ถูกกำหนดโดยความรู้และอารมณ์ ขณะเดียวกันก็สามารถกำหนดได้ด้วยเหตุและผล และอาศัยการตัดสินใจที่เหมาะสมด้วย

10. เป้าหมายในชีวิตมนุษย์ย่อมแสวงหาความสุขและความสมบูรณ์ในชีวิต

11. แนวคิดเรื่องประชาธิปไตยเป็นเรื่องที่เหมาะสม สอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์ และสอดคล้องกับแนวคิดของการศึกษาผู้ใหญ่

สำหรับ ดร.แฟรงค์ คอมนานเดอร์ มีปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ส่วนตนเองที่เสนอไว้ในคู่มือการฝึกอบรมผู้สอนการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ ในปี พ.ศ. 2518 ว่า ปรัชญาการศึกษาที่นำไปใช้ในการศึกษาผู้ใหญ่ควรประกอบด้วย

1. การทำให้มนุษย์สามารถใช้พลังความสามารถของเขาให้ได้ผลสูงสุด โดยไม่คำนึงในแง่ของปริมาณ ลักษณะชนิดของความสามารถนั้น ๆ และกำหนดโดยตัวของเขาเอง เพราะถ้าคนเราสามารถสร้างและมีความเชื่อมั่นในค่าของตัวเองอย่างแท้จริงแล้ว จะเป็นสิ่งที่ชักนำประชาชนส่วนใหญ่ ให้พัฒนาความสามารถของเขาจนถึงขั้นสูงสุด อันจะเป็นผลให้เกิดความร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกันในกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เกิดความก้าวหน้าในทางสังคม

2. คำนึงถึงสิทธิของแต่ละบุคคล ที่จะพยายามให้บรรลุถึงความสำเร็จในชีวิต ตลอดจนความรับผิดชอบของแต่ละบุคคล ที่จะรักษาไว้ซึ่งสวัสดิภาพของสังคมเป็นส่วนรวม และ

3. การกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำอันเป็นที่ยอมรับของทั้งประเทศ ซึ่งจะประกันคุณภาพของการศึกษาที่เหมาะสมและเสมอภาคกันทุกระดับ

เปาโล แฟร์ (Paulo Friere) ได้พัฒนาระบวนการสร้างจิตสำนึก (Conscientization) เพื่อสอนผู้ใหญ่ที่ไม่รู้หนังสือยากจนเป็นชาชนบทที่ถูกกดขี่ (Oppressed) หรือเป็นผู้ด้อยโอกาสที่คิดว่าตนเองไม่มีความสามารถที่จะเรียนรู้ เป็นผู้ถูกกักขังอยู่ในสภาพที่ไม่รู้จักตนเองอย่างมีวิจารณ์ญาณ และไม่สามารถตอบสนองต่อโลกความเป็นจริงได้ แฟร์เรียกว่าเป็น “วัฒนธรรมเงียบ” (Silence Culture) โดยใช้กระบวนการสร้างจิตสำนึกสอนให้ผู้ใหญ่เหล่านี้เรียนรู้และตระหนักในคุณค่าของตนเองในฐานะผู้กระทำ (Subject) โดยสอนให้บุคคลตระหนักในสภาพของความเป็นผู้ถูกกระทำ (Objects) หรือ ผู้ถูกกดขี่

และตระหนักในสภาพแวดล้อมที่เป็นจริงของเขา ลงมือปฏิบัติกิจกรรม ที่นำไปสู่การแก้ปัญหาที่ถูกกดขี่ (Action) แล้ววิเคราะห์ใคร่ครวญ (Reflective Thinking) ผลการกระทำ (การคิดย้อนกลับ/การกระทำ/การคิดย้อนกลับ) แพรร์เรียกว่า วิธีการปฏิบัติหรือการเปลี่ยนสภาวะ (Praxis) เพื่อให้มีความสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมที่เขาอาศัยอยู่ได้

แพรร์ยังเห็นว่าระบบการศึกษาในขณะนั้นเป็นระบบฝากเงินธนาคาร คือการเคลื่อนย้ายความรู้ออกจากหัวครูไปใส่ไว้ในหัวผู้เรียน ผู้เรียนเป็นเสมือนผู้รับฝาก และครูเป็นผู้ฝาก แพรร์จึงเสนอให้ใช้การศึกษาแบบระบุหรือชี้ปัญหา (Problem Posing) ในการสอนมีการใช้ภาพและคำที่มีความหมายตามสภาพชีวิตจริง ให้ผู้เรียนผู้ใหญ่ได้มีโอกาสวิเคราะห์สภาพแวดล้อม ได้สนทนาและอภิปรายอย่างวิพากษ์อย่างมีวิจารณ์ญาณ ผู้เรียนและผู้สอนมีความสัมพันธ์กันในแนวราบไม่มีใครสอนใคร ครูและผู้เรียนร่วมกันรับผิดชอบกระบวนการเรียนรู้ ในกระบวนการเรียนรู้ ผู้เรียนจะได้รู้จักและเข้าใจตนเอง เสริมสร้างความเชื่อมั่นในตนเอง และสร้างความริเริ่มสร้างสรรค์ที่สามารถทำอะไรได้ด้วยตนเอง อันเป็นสมมติฐานทางปรัชญามนุษย์เป็นผู้มีความรู้สึกนึกคิด สามารถคิดและค้นหาความจริงได้ด้วยตนเอง การศึกษาต้องทำให้คนเป็นมนุษย์ (Humanization)

ความคิดในเรื่องการศึกษาแบบระบุหรือชี้ปัญหา การใช้ภาพ และคำที่มีความหมายตรงตามสภาพชีวิตที่เป็นจริง เพื่อทำให้ผู้เรียนผู้ใหญ่ได้อภิปรายอย่างวิพากษ์ นี้มีผลต่อวงการการศึกษาผู้ใหญ่ทั่วโลก (รายละเอียดศึกษาในบทที่ 4) และได้แฝงอยู่ในกระบวนการพัฒนาหลักสูตร และการเรียนการสอนการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จของไทย

แนวคิดการศึกษาผู้ใหญ่ในระหว่าง พ.ศ. 2520-ปัจจุบัน การดำเนินการศึกษาผู้ใหญ่โดยกระทรวงศึกษาธิการ เปลี่ยนมาเป็นการจัดศึกษานอกโรงเรียน ซึ่งเป็นการดำเนินการจัดการศึกษานอกโรงเรียน ตามแนวคิดของการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

แนวคิดการศึกษานอกระบบตามแนวทางการศึกษาตลอดชีวิต 2520-2535

“การศึกษาตลอดชีวิต หมายถึงการจัดกระบวนการอันบังเกิดผลต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของบุคคลซึ่งอาจทำโดยวิธีการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาที่ไม่เป็นทางการ หรือ การศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อมุ่งให้คนเราได้พัฒนาตนเองให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เป็นอยู่ตลอดเวลาในปัจจุบัน และพัฒนาต่อไปให้เต็มศักยภาพของแต่ละบุคคล การศึกษาลักษณะนี้ ผู้เรียนจะต้องมีแรงจูงใจที่จะเรียนรู้ด้วยตนเอง เพราะต้องวางแผนการเรียนรู้

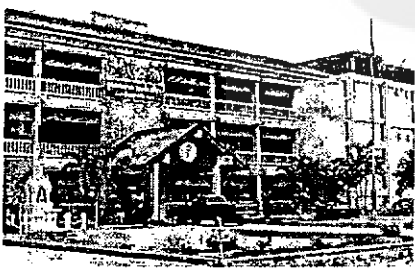
ของตนเอง" (สุนทร สุนันท์ชัย. 2543 : 11)

การศึกษาตลอดชีวิตในประเทศไทย มีมาพร้อมรูปแบบการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของคนไทย สมัยที่ยังไม่มีโรงเรียน ตั้งแต่กรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา และกรุงรัตนโกสินทร์ การศึกษาจะเกิดที่บ้าน ที่วัด ในวัง จนกระทั่งสมัยรัชกาลที่ 5 ได้มีการก่อตั้งโรงเรียนแห่งแรกใน พ.ศ. 2417 การศึกษาเป็นการศึกษาในระบบโรงเรียนมากขึ้น และในปี 2483 ได้มีการก่อตั้งกองการศึกษาผู้ใหญ่เพื่อรับผิดชอบงานการศึกษาผู้ใหญ่ ก็ยังไม่ได้มีการกล่าวถึงการศึกษาตลอดชีวิต จนกระทั่งปี พ.ศ. 2520 มีการจัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 4 พ.ศ. 2520-2524 จึงได้มีการใช้คำว่า การศึกษาตลอดชีวิตเป็นครั้งแรก แผนการศึกษาแห่งชาติฉบับนี้เน้นการจัดการศึกษาให้ครอบคลุมทุกเพศทุกวัย มุ่งให้เกิดความเสมอภาคทางการศึกษา และจัดการศึกษาให้เป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิต (กรมการศึกษานอกโรงเรียน 2543: 25) ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 กล่าวถึงการศึกษาตลอดชีวิต ไว้ในข้อ 14 และ 28 สรุปได้ว่ารัฐจะสนับสนุน

การศึกษานอกโรงเรียน ในลักษณะต่าง ๆ เพื่อเปิดโอกาสให้บุคคลได้รับการศึกษาตลอดชีวิต โดยเฉพาะผู้ไม่มีโอกาสได้ศึกษาในระบบโรงเรียน เป็นอันดับแรก ในแผนการศึกษานี้ ให้การศึกษาเป็นสิ่งที่กระทำต่อเนื่องตลอดชีวิต ทั้งการศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาในระบบโรงเรียน ซึ่งแนวคิดตามแผน

การศึกษานี้ เป็นแนวทางให้นักวางแผนการศึกษาทุกประเภทและทุกระดับได้คำนึงถึงในการจัดการศึกษา

ในปี พ.ศ. 2522 ได้มีการจัดตั้งกรมการศึกษานอกโรงเรียน ทำหน้าที่จัดและส่งเสริมให้ผู้ที่ยาก และพลาดโอกาสทางการศึกษา ได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ด้วยรูปแบบของการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย (กรมการศึกษานอกโรงเรียน. 2543 : 25)

ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ได้นำแนวคิดการศึกษาตลอดชีวิตมาใส่ไว้ในหมวดที่ 2 ว่าการจัดการศึกษาให้บุคคลได้รับการศึกษาต่อเนื่องไปตลอดชีวิต และระบบการศึกษาจะเปิดโอกาสให้บุคคลได้เรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยอาศัยรูปแบบต่าง ๆ ทั้งการเรียนที่จัดตามแนวระบบโรงเรียน และการศึกษาที่เกิดจากการเรียนรู้ในวิถีชีวิต

แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ได้แบ่งการศึกษาออกเป็น 2 รูปแบบคือ การศึกษาตามแนวระบบโรงเรียน เป็นการจัดการศึกษาตามแบบในระบบโรงเรียน และ การศึกษาที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ตามวิถีชีวิต อันเป็นการศึกษาด้วยตนเองจาก แหล่งความรู้ และสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของบุคคล

นอกจากประเทศไทย จะได้รับแนวคิดการศึกษาตลอดชีวิตจากพุทธศาสนาแล้ว ยังได้รับแนวคิดจากองค์การยูเนสโก และนำแนวคิดมา บรรจุไว้ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 และ พ.ศ. 2535 ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 ได้มีการปฏิรูปการศึกษานอกโรงเรียน และจัดระบบการศึกษาผู้ใหญ่ให้เข้าแนวทางการศึกษาตลอดชีวิต มีการ จัดตั้งศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาค ทำหน้าที่เป็นศูนย์วิจัยและพัฒนาฝึกอบรม และ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด ทำหน้าที่ให้บริการการศึกษาตลอดชีวิต เช่นการจัด ให้มีที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน การศึกษาตลอดชีวิตในระยะนี้มีลักษณะ ให้การศึกษา ขั้นพื้นฐานแก่บุคคลที่ไม่มีโอกาสได้รับการศึกษาเมื่อวัยเยาว์ ให้การศึกษาต่อเนื่องกับ บุคคลที่ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานแล้ว และ จัดแหล่งข่าวสารข้อมูลให้กับบุคคลทั่วไป เข้าใช้ศึกษาหาความรู้ และเสริมการศึกษาในระบบ

ในระหว่าง ปี พ.ศ. 2520-2535 การจัดการศึกษามนุษยสัมพันธ์ตามแนวการศึกษา ตลอดชีวิต เน้นให้ประชาชนได้รับการศึกษาเพื่อพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องและครบวงจรการศึกษา มุ่งพัฒนาให้เป็นคนคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหา รับผิดชอบตนเอง และพึ่งพาตนเองได้ และสามารถที่จะปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม โดย ตระหนักถึงการพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลาและมีการเรียนรู้ตลอดชีวิต การศึกษามนุษยสัมพันธ์มีจุดมุ่งหมายหลัก 3 ประการ คือ

1. การให้ความรู้พื้นฐาน เพื่อให้ประชาชนได้มีความรู้พื้นฐานในการดำรง ชีวิต สามารถอ่านออกเขียนได้ คิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น สามารถแสวงหาความรู้เพิ่มเติม เพื่อจะได้ดำรงชีวิตอยู่ในสังคม มีความรู้ ทักษะ และเจตคติ สำหรับการประกอบอาชีพ การพัฒนาคุณภาพชีวิต และการศึกษาต่อเนื่อง กิจกรรมในกลุ่มนี้ ได้แก่ โครงการการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ การจัดการศึกษามนุษยสัมพันธ์โรงเรียนสายสามัญระดับประถม ระดับมัธยมต้น และระดับมัธยมปลาย จัดรูปแบบการเรียนการสอนเป็น 3 วิธี คือ การเรียนแบบชั้นเรียน การเรียนแบบทางไกล และการเรียน ด้วยตนเอง และจัดให้มีการถ่ายทอดผลการเรียนด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การเทียบโอน

หมวดวิชาชีพ หรือเลือกวิธีเรียนระหว่างกันได้ "วิวัฒนาการด้านการจัดการศึกษาสายสามัญ ของกรมการศึกษานอกโรงเรียน เป็นภาพสะท้อนให้เห็นการปรับตัวในการจัดการศึกษาให้สนอง ความต้องการของผู้เรียน และกลมกลืนกับสภาพการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคม รวมทั้งสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของกระแสโลก และความก้าวหน้าของระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ ทำให้เกิดรูปแบบการเรียนรู้ได้หลายวิธี" (กองพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน. 2542 : 17)

อาชีพที่มีอยู่แล้วให้ได้ผลดี กิจกรรมประเภทนี้ เช่น กลุ่มสนใจ การสอนอาชีพระยะสั้น เป็นต้น

2. การฝึกทักษะอาชีพ เพื่อพัฒนาความรู้

และทักษะในการทำงาน และการประกอบอาชีพ มุ่งพัฒนาทักษะการทำงานในชีวิตประจำวัน การพัฒนาความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพอิสระการพึ่งพาตนเอง ผู้ประกอบการขนาดย่อม การเตรียมความพร้อมเพื่อรับจ้างในตลาดแรงงาน และการปรับปรุง

3. การให้บริการข่าวสารข้อมูล เป็นการส่งเสริมให้ประชาชนได้รับข่าวสาร

ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเอง การประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิต การ

ปลูกฝังนิสัยและทักษะในการอ่าน การแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง การได้รับข่าวสารข้อมูลที่ทันต่อเหตุการณ์ และการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม อันเป็นการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ตามอัธยาศัย หรือการเรียนรู้ที่เป็นธรรมชาติ การพัฒนาแหล่งความรู้หรือ

เครือข่ายการเรียนรู้ เช่น การจัดตั้งห้องสมุดประชาชนจังหวัด ห้องสมุดประชาชนอำเภอ การสนับสนุนที่อ่านหนังสือวัด การจัดที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน การจัดกิจกรรมเผยแพร่ความรู้และวิทยาการ โดยผ่านรายการวิทยุ โทรทัศน์ หอกระจายข่าว และนิทรรศการ เพื่อสนับสนุนผู้รู้ในสังคม เพื่อหาความชำนาญ และภูมิปัญญา ต่าง ๆ เป็นการเผยแพร่ให้กับประชาชน

ในขณะนี้ได้มีการขยายการศึกษาทั้ง 3 กลุ่มไปสู่ประชาชนอย่างกว้างขวาง สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาชนบทของรัฐ

ดร. โกวิท วรพิพัฒน์ (2544 : 45) เล่าไว้ในแนวคิดเบื้องหลังการพัฒนางาน การศึกษาผู้ใหญ่ว่า "ความคิดเรื่องการศึกษาตลอดชีวิต หรือ Lifelong Education เอาแนวคิดมาจากฝรั่ง แต่มาพิจารณาร่วมกันในกลุ่มคนไทยว่า การศึกษาตลอดชีวิตมีความหมายว่าอย่างไร รูปแบบที่เราคิดเป็นรูปแบบจากแนวคิดที่ว่าคนเราเมื่อมีการศึกษาสักกระยะหนึ่งแล้วออกจากโรงเรียนไปก็ดี หยุดเรียนก็ดี บางคนก็เรียนสูง บางคนก็เรียนเพียง ประถม 4 ประถม 6 มัธยมต้น ไม่ว่า

จบระดับไหนก็ตาม จะหยุดเพียงนั้นไม่ได้ เพราะบ้านเมืองเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา จะต้องอ่านหนังสือฟังวิทยุ หรือฟังเล็กเซอร์เพิ่มเติม เพื่อเพิ่มพูนความรู้ แต่บางครั้งแม้ความรู้จะเพิ่มขึ้นแล้ว ก็ยังทำไม่ได้จำเป็นต้องมีการฝึก ดังนั้น Lifelong Education หรือการศึกษาตลอดชีวิต จึงแบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือ 1) การเรียนตามสภาพพื้นฐานความสามารถ 2) เมื่อออกจากโรงเรียนแล้ว ก็ต้องมีระบบข่าวสารข้อมูลให้ เมื่อได้พัฒนาให้ทันต่อสภาพแวดล้อม และ 3) เมื่อได้ข่าวสารข้อมูลแล้ว ยังทำไม่เป็นที่อาจจะต้องฝึกเพิ่มเติมในระยะสั้น ๆ เพื่อไปใช้พัฒนาชีวิตตนเองและสังคมให้กลมกลืนกันตลอดการจัดการศึกษาตลอดชีวิตตามแนวทางดังกล่าว แม้ในปัจจุบันก็ยังปฏิบัติอยู่"

การศึกษาตลอดชีวิตในระยะนี้ได้เริ่มพัฒนาขยายขึ้นเป็น "การศึกษาตลอดชีวิต" หมายถึงการจัดกระบวนการอันบังเกิดผลต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของบุคคล ซึ่งอาจทำโดยวิธีการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาที่ไม่เป็นทางการ หรือการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อมุ่งให้คนเราได้พัฒนาตนเองให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เป็นอยู่ตลอดเวลาในปัจจุบัน และพัฒนาต่อไปให้เต็มศักยภาพของแต่ละบุคคล การศึกษาลักษณะนี้ ผู้เรียนจะต้องมีแรงจูงใจที่จะเรียนรู้ด้วยตนเอง เพราะต้องวางแผนการเรียนของตนเอง" (สุนทร สุนันท์ชัย, 2543 : 11)

แนวคิดการศึกษานอกระบบตามแนวทางการศึกษาตลอดชีวิต 2536-2541

การศึกษานอกระบบของไทยยังเน้นการศึกษาตลอดชีวิต ได้มีการเปลี่ยนชื่อจาก การให้ความรู้พื้นฐาน การฝึกทักษะอาชีพ และการให้บริการข่าวสารข้อมูล มาเป็น การศึกษาสายสามัญ การศึกษาอาชีพ และการศึกษาตามอัธยาศัย มีการจัดตั้งหน่วยงานบริหารในระดับอำเภอเรียกว่า ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนในระดับอำเภอ/กิ่งอำเภอ ทั่วประเทศประมาณ 835 แห่ง และศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนเขตต่าง ๆ ในกรุงเทพมหานคร 40 แห่ง ทำหน้าที่ให้บริการกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนในเขตระดับอำเภอที่รับผิดชอบ แนวคิดในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบส่วนใหญ่ยังเป็นแบบเดิม แต่ขยายการศึกษาสายสามัญ สำหรับประชาชนที่อยู่นอกระบบเป็นจำนวนมาก ได้มีการศึกษาเรื่องการศึกษาตลอดชีวิต การศึกษาของคนไทยในยุคโลกาภิวัตน์ โดยมีแนวคิดที่จะจัดทำพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2538) การศึกษาดังกล่าวดังกล่าว ได้กล่าวถึงสาระสำคัญหลายประการ สรุปที่สำคัญได้ 2 ส่วน ในส่วนแรกเป็น คุณค่าและความสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิต และการจัดองค์กร และกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต

ในด้านคุณค่าและความจำเป็นของการศึกษาตลอดชีวิต สำหรับการพัฒนาประชาชนและประเทศสรุปได้ดังนี้

1. เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้มีประสิทธิภาพกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจและเทคโนโลยีต่อเนื่องตลอดชีวิต

2. ประเทศมีทรัพยากรจำกัด จำเป็นต้องระดมทรัพยากร และความร่วมมือจากทุกภาคของสังคม รวมทั้งผู้ทรงภูมิปัญญาควรมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน (Education for All และ All for Education)

3. ความสำเร็จของการกระจายอำนาจขึ้นอยู่กับคุณภาพของคนในท้องถิ่น

4. การศึกษาในโรงเรียน การศึกษานอกโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย ควรได้รับการเชื่อมโยงเข้าด้วยกันอย่างต่อเนื่องและเหมาะสม

5. การศึกษาตลอดชีวิต เป็นการคืนการศึกษาให้ชุมชน ชุมชนได้มีโอกาสพัฒนา ฟื้นฟู กระบวนการจัดการศึกษาของชุมชน (Indigenous Education) เป็นการพัฒนาภูมิปัญญาของชุมชนให้มีคุณค่า และมีความหมายต่อการแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิต

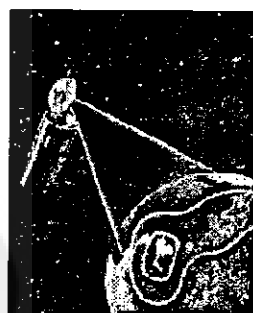
6. ส่งเสริมฟื้นฟูวัฒนธรรมของชุมชน และใช้วัฒนธรรมของชุมชนเป็นฐานเสริมสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ ให้คนในชุมชนมีทัศนคติกว้างไกล รู้และเข้าใจ สามารถวิเคราะห์ข้อมูลข่าวสาร และการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ มีทางเลือกในการแก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตได้อย่างหลากหลาย

7. สอดคล้องกับหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ซึ่งแนะแนวทางให้มนุษย์พัฒนาตัวเองอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง เพื่อสามารถพึ่งพาตนเองได้ ดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

ในด้านองค์กรและกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต โครงสร้างการบริหารการศึกษาในระดับชาติแบ่งเป็น 13 กระทรวง 1 ทบวง และ 1 สำนักงาน มีกระทรวงหลักที่รับผิดชอบการจัดการศึกษาที่สำคัญ ๆ อยู่ 2 กระทรวง คือ กระทรวงศึกษาธิการ รับผิดชอบการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน กับทบวงมหาวิทยาลัย รับผิดชอบการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา ส่วนกระทรวงอื่น ๆ ไม่ถือเป็นภารกิจหลัก แต่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการศึกษาตลอดชีวิต (ศึกษารายละเอียดได้จาก สุมาลี สังข์ศรี (2543). รายงานการวิจัย การศึกษาตลอดชีวิตเพื่อสังคมไทยในศตวรรษที่ 21 กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. อัดสำเนา. หน้า 67-85.)

เหตุผลและความจำเป็นของการศึกษาตลอดชีวิตของไทย

สังคมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วซับซ้อน และต่อเนื่อง อยู่ตลอดเวลา วันนี้เรากำลังจากศตวรรษที่ 20 อันเป็นศตวรรษที่มนุษย์ตกอยู่ภายใต้คลื่นอุตสาหกรรมและเทคโนโลยี ก้าวไปสู่ศตวรรษที่ 21 อันเป็นยุคของสังคมสารสนเทศ (Information Society.....Digital Economy Society) ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology) นี้เป็นกระบวนการสำคัญในการเร่งรัดกระบวนการโลกาภิวัตน์ (Globalization) ที่ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโฉมหน้าของสังคมและเศรษฐกิจโลกชนิดที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน

เทคโนโลยีด้านไมโครอิเล็กทรอนิกส์ ช่วยพัฒนาทั้งระบบการเก็บและสะสมสารสนเทศ และระบบการวิเคราะห์สารสนเทศ เทคโนโลยีด้านโทรคมนาคมช่วยพัฒนาระบบการจัดส่งสารสนเทศ การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอีกระดับหนึ่งคือ การนำเทคโนโลยีด้านอวกาศมาช่วยพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยเฉพาะการจัดส่งสารสนเทศทางด้านวัสดุภัณฑ์สมัยใหม่ มีการผลิตเส้นใยแก้วนำแสง (Optic Fibers) ที่ช่วยในการพัฒนาเครือข่ายโทรคมนาคม มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงระบบการสื่อสารทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพอย่างสำคัญ

ดังนั้น ระบบการสื่อสารส่วนบุคคลและการสื่อสารมวลชนรุ่นหน้าอย่างก้าวกระโดด เครือข่ายสารสนเทศในส่วนต่างๆ ของโลกเชื่อมสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ณ ที่ใดที่หนึ่ง สามารถรับรู้ในที่อื่นๆ ได้ภายในเวลาอันรวดเร็ว มิติทางด้านเวลาและสถานที่ (Time and Space) ถูกยุบย่อลงอย่างไม่น่าเชื่อ ด้วย

ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศนี้ ความมั่งคั่งของโลกมนุษย์ถูกย่นย่อกลายเป็นสังคมโลก ส่วนเหลือขนาดเพียงหมู่บ้าน (Global Village) โลกกลายเป็นสังคมโลก ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีดังกล่าวจะก่อให้เกิดความก้าวหน้าทางวิชาการ การเปลี่ยนแปลงกระบวนการผลิต การนำคอมพิวเตอร์ช่วยในการออกแบบ และการผลิตสินค้า การบริการข้อมูลตามสาย การขายสินค้าทางอินเทอร์เน็ต ระบบการขายสินค้าแบบ EDI (Electronic Data Exchange) อีกทั้งเทคโนโลยีชีวภาพ (Bio-Tech) เป็นประโยชน์อย่างมหาศาลต่อการประกอบธุรกิจ การวิจัย การตลาด กระบวนการผลิต การเมือง และการศึกษา

กระบวนการโลกาภิวัตน์ และการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศ ได้เข้ามาครอบงำ และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบสังคมและเศรษฐกิจไทยจนไม่สามารถแยกออกจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกได้ ดังจะเห็นได้จากการที่ไทยต้องประสบกับปัญหาการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจอย่างกระชั้นชิด ที่นับเป็นบทเรียนสำคัญยิ่ง ที่ประเทศชาติและประชาชนต้องเรียนรู้ และก้าวไปให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกอย่างต่อเนื่องและเป็นปัจจุบัน เพื่อจะได้ตระหนักและรู้เท่าทันผลกระทบที่จะเกิดกับประเทศไทยและตัวเอง

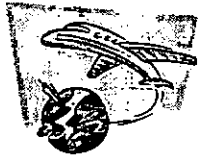

สายธารของความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง แปรเปลี่ยนกระบวนการผลิตก่อให้เกิดผลผลิตอุตสาหกรรม และเกษตรกรรมประเภทใหม่ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีนี้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบเทคโนโลยี เหล่านี้ มีผลกระทบต่องานชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษยชาติ พลิกผันกระแสวัฒนธรรมและอารยธรรม

ความรวดเร็วฉับพลันของการเปลี่ยนแปลงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ดังกล่าว มีบทบาทที่สำคัญต่อชีวิตมนุษย์ และส่งผลเร่งรัดให้มนุษย์ต้องตื่นตัวปรับเปลี่ยนตนเอง และสังคมชุมชน ทั้งค่านิยมองค์กร สถาบัน ตลอดจนวิถีการดำเนินชีวิต ให้สอดคล้องประสานสัมพันธ์กันตลอดเวลา ดังนั้นการที่จะเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีโลกและสังคมมนุษย์จะต้องรู้จักปรับตัวเองให้พร้อมที่จะรับสภาวะใหม่อย่างรู้เท่าทัน ติดตามการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้อย่างใกล้ชิด นอกจากจะทำให้มนุษย์สามารถปรับตัวให้ผสมกลมกลืนกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ยังสามารถช่วยให้มองแนวโน้มในอนาคตได้ล่วงหน้า สามารถเตรียมตัวและเลือกทิศทางที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของตนเองและชุมชนได้มากที่สุด

กล่าวโดยสรุปได้ว่า เหตุผลที่ต้องมีการศึกษาตลอดชีวิตของไทยน่าจะเป็นมีดังนี้

1. **ความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคม** สังคมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง ด้านกิจการของสังคมเช่น เศรษฐกิจ การเมือง วิถีชีวิต วัฒนธรรม และการศึกษา ฯลฯ ด้านหน่วยของสังคม เช่น โลก ในส่วนรวม ประเทศชาติ สังคมแต่ละท้องถิ่น ครอบครัว ตลอดจนถึงส่วนบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกัน ในท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของโลก มนุษย์จึงมีบทบาทที่เกี่ยวข้อง 2 กรณี คือ

1. ปรับตนเองตามความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น
2. ควบคุมการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นให้เป็นไปอย่างเหมาะสม

บทบาทดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสม จำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจและมีความรู้ในการเปลี่ยนแปลงนั้น มนุษย์จึงสามารถปรับปรุงตนตามความเปลี่ยนแปลงหรือควบคุมทิศทางการเปลี่ยนแปลงได้ จึงต้องมีภารกิจที่ต้องพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา และต่อเนื่องติดต่อกันไปตลอดชีวิต ไม่เพียงเพื่อมีชีวิตรอดหรือดำรงอยู่ได้ แต่มุ่งหวังเพื่อการพัฒนาไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดีสมบูรณ์ทั้งด้านร่างกาย ปัญญา สังคม และอารมณ์

2. **วิกฤตการณ์ทางการศึกษา** เนื่องมาจากการขยายตัวด้านประชากรอย่างรวดเร็ว ทุกประเทศประสบปัญหาการให้ศึกษาแก่ประชาชนที่เพิ่มมากขึ้น และเรียกร้องด้านการศึกษามากขึ้น การศึกษาในรูปแบบปัจจุบันจึงไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ จึงเน้นรูปแบบการศึกษาให้ประชาชนเรียนรู้ด้วยตนเอง การศึกษาตลอดชีวิตด้วยรูปแบบนอกเหนือจากระบบในโรงเรียน จึงเป็นความต้องการและจำเป็น

3. **การขยายโอกาสสำหรับการศึกษาลดชีวิต** การศึกษาเป็นผลมาจากความก้าวหน้าทางด้านเศรษฐกิจและสังคม คนมีแรงจูงใจที่จะเรียน สื่อการเรียนมีมากขึ้น เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือ ห้องสมุด และแหล่งค้นคว้าต่าง ๆ ประชาชนสามารถเลือกเรียนตามรูปแบบการศึกษาต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับตน โอกาสที่จะเรียนรู้ตลอดชีวิตจึงกระทำได้ปัญหาการจัดการศึกษาลดชีวิตในประเทศไทย

ปัญหาการจัดการศึกษาลดชีวิตในประเทศไทย

การศึกษาลดชีวิตก่อนปี พ.ศ. 2542 เป็นการจัดการศึกษานอกระบบตามแนวการศึกษาลดชีวิต ถึงแม้แนวคิดการศึกษาลดชีวิตจะได้รับการยอมรับในประเทศไทยอย่างกว้างขวาง แต่ในทางปฏิบัติ การดำเนินงานตามแนวคิดนี้ ยังทำได้น้อยมาก และยังจำกัดอยู่เพียงบางหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สุนทร สุนันท์ชัย (2542 : 153) สรุปไว้ว่า "เพราะยังไม่มีกรอบการ

ศึกษา เช่น ในระบบโรงเรียนยังไม่สามารถรับบุคคลเข้าเรียนได้ตลอดชีวิต ยังจำกัดอายุโดยพุดินัย และการเชื่อมโยงการยอมรับการเรียนรู้ระหว่างการศึกษาระบบและนอกระบบ ยังไม่มีอย่างเป็นรูปธรรม การศึกษานอกระบบโรงเรียน ยังขาดการวางแผนรวมที่ครอบคลุมกิจกรรมที่สำคัญของชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย แต่มักจะเป็นการวางแผนเฉพาะกิจกรรมต่างคนต่างทำ จึงยังไม่ครอบคลุมและเชื่อมโยงกัน สำหรับการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย ยังไม่มีการวางแผนที่ครอบคลุมความต้องการทางการเรียนรู้ตลอดชีวิตมนุษย์ ให้กิจกรรมที่จัดไม่ซ้ำซ้อน และไม่ใช่มือถือทางการค้าหรือการโฆษณาชวนเชื่อ แต่ควรเป็นพลังส่งเสริมที่แท้จริงทางการศึกษา และการพัฒนาจริยธรรมอันดีงาม สมาชิกในสังคมควรมีโอกาสได้เลือกสรรสิ่งที่ดีตรงกับความต้องการทางการเรียนรู้ของตนเอง การวางแผนการศึกษายังเน้นหนักเฉพาะการวางแผนการศึกษาในโรงเรียน และยังไม่เป็นส่วน ๆ ขาดการมองภาพรวมในรูปแบบการศึกษาตลอดชีวิต" ทั้งนี้เพราะการศึกษาลดชีวิต ยังดำเนินงานอยู่ในหน่วยงานการศึกษาที่เกี่ยวข้องเฉพาะ ยังไม่ได้ขยายไปเป็นความรับผิดชอบของทุกหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้องและวางแผนในภาพรวมระดับชาติร่วมกัน

การศึกษาลดชีวิตกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

เมื่อพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ประกาศใช้ ได้กำหนดใน "มาตรา 8 การจัดการศึกษาให้ยึดหลักดังนี้

1. เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน
2. ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
3. การพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง

โดยให้ความหมายไว้ในมาตรา 4 ว่า "การศึกษาลดชีวิต หมายความว่า การศึกษาที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างการศึกษาระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้พัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต"

ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติปี พุทธศักราช 2542 มาตรา 4 กล่าวว่า "การศึกษา" หมายถึง กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม โดยการถ่ายทอด ความรู้ การฝึกอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้ขึ้นจากการจัดการสภาพแวดล้อม สังคม การเรียนรู้ และปัจจัยการเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2542 : 2-6)

ใน พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กล่าวเกี่ยวกับเรื่องการศึกษาตลอดชีวิตไว้ในหลายมาตรา สรุปได้ดังนี้

1. บุคคลมีสิทธิและความเสมอภาค ในการได้รับการศึกษา (มาตรา 10)
2. การจัดการศึกษาจะต้องเป็นกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องเป็น **การศึกษาตลอดชีวิต สำหรับปวงชน (มาตรา 8)**
3. การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่า **ผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด** กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและตามศักยภาพ (มาตรา 22)
4. **การจัดการศึกษามี 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย (มาตรา 15)**
5. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กร สถานประกอบการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันศาสนาและสถาบันสังคมอื่นในการจัดการให้มีการเรียนรู้ในชุมชน (มาตรา 15)
6. จุดมุ่งหมายในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็น **มนุษย์ที่สมบูรณ์** ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ คุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข (มาตรา 6)
7. เนื้อหาในการจัดการศึกษาทั้งในการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยต้องเน้น **การบูรณาการเนื้อหา** ความรู้ในเรื่องที่เกี่ยวกับตนเอง ความสัมพันธ์ของตนเองกับสิ่งแวดล้อม ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของประเทศไทย การเมือง การปกครอง ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศาสนา ศิลป วัฒนธรรม ความรู้และทักษะด้านคณิตศาสตร์ และด้านภาษารวมทั้งความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพ (มาตรา 23)
8. กระบวนการเรียนรู้ เน้นการจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมที่หลากหลาย **สอดคล้องกับความสนใจและความแตกต่างระหว่างบุคคล** ฝึกทักษะกระบวนการคิด การฝึกปฏิบัติ การเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ให้คิดเป็น ทำเป็น เรียนรู้อย่างต่อเนื่องให้ผู้เรียนได้พัฒนาอย่างเต็มศักยภาพของตนเอง จัดให้มีการเรียนรู้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาและทุกสถานที่ โดยร่วมมือกับผู้ปกครองและชุมชน (มาตรา 24)
9. **การกระจายอำนาจการจัดการศึกษาไปสู่เขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (มาตรา 9)**

10. **การพัฒนาครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา** ให้มีคุณภาพและมาตรฐาน เพื่อให้สามารถจัดการศึกษาได้ตามเป้าหมายและแนวทางที่กำหนดไว้ใน พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ (หมวด 7)

11. **การส่งเสริมให้มีแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ** ในชุมชน ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ ศูนย์การกีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูล และแหล่งการเรียนรู้อื่น (มาตรา 25)

12. **การระดมทรัพยากร** จากแหล่งต่างๆ มาใช้ในการจัดการศึกษา การระดมทุนจากรัฐ เอกชน ชุมชน องค์กรท้องถิ่น สถานประกอบการ สถาบันทางสังคม ให้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และมีส่วนร่วมรับภาระในการจัดการศึกษาตามความเหมาะสม (หมวด 8)

13. **การส่งเสริมให้มีการใช้สื่อและเทคโนโลยี** เพื่อการจัดการศึกษาทั้ง 3 รูปแบบ ซึ่งก็คือ การจัดการศึกษาตลอดชีวิตอย่างกว้างขวาง รวมทั้งมีการจัดระบบโครงสร้างพื้นฐาน ที่จำเป็นต่อการใช้สื่อและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา อย่างทั่วถึง การสนับสนุนการผลิต และพัฒนาสื่อและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา รวมทั้งการพัฒนาบุคลากร ผู้ผลิต ผู้ใช้ และการพัฒนาทักษะของผู้เรียน ในการใช้สื่อและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต (หมวด 9)

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องการศึกษาตลอดชีวิต ทั้งจากต่างประเทศและในประเทศ และได้สังเคราะห์ออกเป็นประเด็นหลัก ๆ ทางด้าน แก่นหลักของการเรียนรู้ตลอดชีวิต หลักการเรียนรู้ตลอดชีวิต ยุทธศาสตร์ในการดำเนินงาน และแนวทางปฏิบัติ ซึ่งมีรายละเอียดในแต่ละเรื่องสรุปได้ดังนี้

แก่นหลักของหลักการเรียนรู้ตลอดชีวิต ประกอบด้วย

- 1) ความต่อเนื่อง พังสร้างยุทธศาสตร์ในลักษณะองค์รวมให้แก่รัฐ
- 2) ความเสมอภาค เพื่อประโยชน์ของคนหมู่มาก
- 3) คนต้องมาก่อนโครงสร้าง นโยบายและแนวปฏิบัติที่ดีพึงให้ความสำคัญกับผู้เรียนและการเรียนรู้
- 4) มีความหลากหลายทั้งในด้านแนวทางและรูปแบบ เพื่อให้การเรียนรู้เป็นกิจกรรมที่เสริมสร้างและครอบคลุมทุกมิติของชีวิต
- 5) การเรียนรู้ตลอดชีวิตต้องเกี่ยวข้องกับทุกหน่วยงานของรัฐ
- 6) คุณภาพกับความยืดหยุ่น คุณลักษณะที่สำคัญยิ่ง

- 7) การร่วมงานอย่างมีประสิทธิภาพ ส่งเสริมให้เกิดโอกาสใหม่ ๆ และ
- 8) พึ่งพาบนความรับผิดชอบในเรื่องการเรียนรู้ตลอดชีวิต

หลักการเรียนรู้ตลอดชีวิต ได้กำหนดไว้ดังนี้

- 1) สร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning Society) และมีวัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิต
- 2) การเรียนรู้เกิดขึ้นและมีความต่อเนื่องตลอดเวลาและตลอดช่วงอายุของผู้เรียน
- 3) คนไทยทุกคนมีสิทธิและความเสมอภาคในการเรียนรู้ตลอดชีวิต
- 4) ผู้เรียนและการเรียนรู้มีความสำคัญและสัมพันธ์กับวิถีชีวิตที่มีความสุข
- 5) ผู้เรียนมีโอกาสและมีทางเลือกในการเรียนรู้ด้วยรูปแบบที่หลากหลาย มีคุณภาพและยืดหยุ่น ตามความต้องการของผู้เรียน
- 6) การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ในทุกสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม
- 7) ทุกแห่งในสังคมคือแหล่งการเรียนรู้ของคนทุกคน
- 8) ทุกฝ่ายในสังคมต้องร่วมรับผิดชอบในการจัดการศึกษาและอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้แก่ปวงชน
- 9) บูรณาการ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย
- 10) คุณภาพการเรียนรู้ขึ้นอยู่กับความพึงพอใจของผู้เรียน

ยุทธศาสตร์การเรียนรู้ตลอดชีวิต ได้กำหนดไว้ดังนี้

- 1) สร้างวิสัยทัศน์การเรียนรู้ตลอดชีวิตที่ชัดเจนให้ครอบคลุมหลักการ
- 2) สร้างนิสัยรักการอ่าน และวัฒนธรรมการเรียนรู้ด้วยตนเอง
- 3) สร้างเครือข่ายเชื่อมโยงแหล่งการเรียนรู้และข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากทุกส่วนของสังคม
- 4) ให้ความสำคัญและสร้างความสัมพันธ์ของเอกัตบุคคล ครอบครัว ชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศาสนสถาน และ สถานประกอบการในฐานะที่เป็นแหล่งการเรียนรู้
- 5) กระจายแหล่งการเรียนรู้ให้ทั่วถึง และครอบคลุมทุกจุดของสังคม
- 6) พัฒนารูปแบบและกระบวนการเรียนรู้ด้วยวิธีการที่หลากหลาย
- 7) การพัฒนาข้อมูล สารสนเทศ สื่อ และเทคโนโลยี เพื่อการเรียนรู้ และ

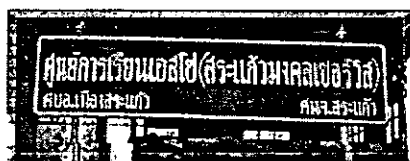
- 8) การจัดสรรเงินทุน และระดมทรัพยากรเพื่อจัด ส่งเสริม และสนับสนุน การเรียนรู้ตลอดชีวิต

แนวทางปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุยุทธศาสตร์ที่กำหนด ได้กำหนดกรอบไว้ดังนี้

- 1) สร้างความรู้ความเข้าใจในส่วนของเนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้อง
- 2) สร้างนิสัยรักการเรียนรู้ และการเรียนรู้ด้วยตนเอง
- 3) สร้างเครือข่ายความสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย
- 4) ให้ความสำคัญและสร้างความสัมพันธ์ของบุคคล ชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศาสนสถาน ฯลฯ
- 5) กระจายแหล่งการเรียนรู้
- 6) การพัฒนารูปแบบและกระบวนการเรียนรู้อย่างหลากหลาย
- 7) การพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้
- 8) การพัฒนาและประกันคุณภาพกิจกรรมการเรียนรู้ และ
- 9) การจัดสรรเงินทุนและระดมทรัพยากรเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต

แนวโน้มการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

การจัดการศึกษาตลอดชีวิต ทั้งการจัดการศึกษาในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย มีปัญหาเป็นจำนวนมากในภาพรวม เช่น โอกาสทางการศึกษายังไม่ทั่วถึง โดยเฉพาะในระดับสูงกว่าประถมศึกษา และระดับอุดมศึกษา กลุ่มผู้ด้อยโอกาสยังไม่ได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาคและเท่าเทียม หลักสูตรที่เรียนยังไม่เอื้อให้ผู้เรียนนำไปใช้ได้ในชีวิตประจำวัน การเรียนการสอนยังเน้นการถ่ายทอดและครูเป็นศูนย์กลาง การศึกษา

ในระบบโรงเรียนมีข้อจำกัดเรื่องปริมาณ การศึกษานอกระบบโรงเรียนมีข้อจำกัดเรื่องคุณภาพ การศึกษาตามอัธยาศัยยังไม่เอื้อต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต หรือยังไม่เอื้อในการสร้างบรรยากาศของวัฒน

ธรมการเรียนรู้ตลอดชีวิต หน่วยงานที่จัดการศึกษายังไม่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องการศึกษาตลอดชีวิตอย่างชัดเจน และยังไม่เห็นภาพรวมของการศึกษาตลอดชีวิต การศึกษาทั้ง 3 รูปแบบยังไม่ประสานสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน ตามแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิต การศึกษาแต่ละระบบแยกจากกัน ยังไม่มีการถ่ายโอนการเรียนรู้ระหว่างระบบ

หลังจากการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เป็นระยะเวลาของการปฏิรูประบบการศึกษาให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติซึ่งจะมีผลตามการปฏิรูปในเดือนสิงหาคม 2545 มีแนวโน้มที่การศึกษาตลอดชีวิตจะมีการเปลี่ยนแปลงหลายประการดังนี้

1. ในมาตรา 15 วรรคหนึ่ง กล่าวว่า สถานศึกษาอาจจัดการศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือทั้ง 3 รูปแบบ คือการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยได้ ซึ่งจะทำให้เส้นแบ่งระหว่างการศึกษาทั้ง 3 รูปแบบนี้เลือนหาย และมีการเชื่อมโยงกันตามแนวทางการศึกษาตลอดชีวิตได้มากขึ้น ทำให้บุคคลได้รับโอกาสที่จะได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

2. ในมาตรา 15 วรรคสอง กล่าวว่า ให้มีการเทียบโอนผลการเรียนที่ผู้เรียนสะสมไว้ ในระหว่างรูปแบบเดียวกันหรือต่างรูปแบบได้ จะทำให้บุคคลได้มีโอกาสเรียนรู้โดยวิธีใดก็ได้ จึงมีโอกาที่จะเรียนรู้ได้อย่างกว้างขวาง การเปิดโอกาสให้มีการเทียบโอนความรู้และประสบการณ์อันเป็นกลไกนำไปสู่การเรียนรู้ตลอดชีวิต ทำให้ประชาชนสนใจการเรียนรู้มากขึ้น การเปิดโอกาสให้เทียบโอนการศึกษาระหว่างในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย นี่จะเป็นกลไกหนึ่งที่จะนำสังคมไปสู่บรรยากาศของการเรียนรู้ หรือสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning Society)

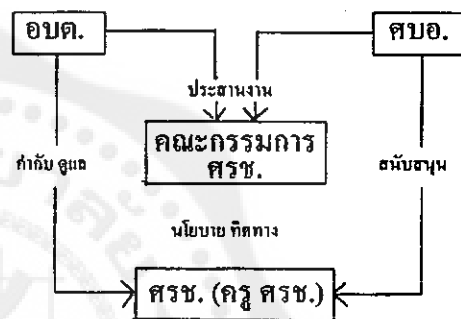
3. เป้าหมายการปฏิรูปการจัดการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต เพื่อสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ เพื่อให้คนไทยทุกคนไม่ว่ามีสภาพอย่างไรได้มีโอกาสเรียนรู้ได้ตลอดเวลา ทำให้เกิดโอกาสที่เท่าหรือทัดเทียมกันในการศึกษา จึงมีแนวโน้มที่จะมีการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้เพิ่มขึ้น มีการสนับสนุนการศึกษา ค้นคว้า วิจัย เพื่อส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต เพื่อส่งเสริมการฝึกให้คนไทยมีนิสัยใฝ่การเรียนรู้ และสร้างเสริมวัฒนธรรมการเรียนรู้

4. การจัดการศึกษานอกระบบเดิม ได้แก่ การจัดหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ มีการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นหลัก กลุ่มผู้เรียนจะร่วมกันคิดแก้ไขปัญหาต่างๆ โดยใช้การปฏิบัติจริง หรือการสอนในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนสำหรับชาวไทยภูเขา ซึ่งครูอาสาสมัครการศึกษานอกโรงเรียนจะทำหน้าที่เป็นเพียงผู้จัดเท่านั้น แต่เนื้อหาการเรียนรู้ที่ผู้เรียนจะเป็นผู้ค้นคว้าหาคำตอบเอง โดยศึกษาจากปัญหาพื้นฐานในชุมชน

ชนซึ่งจะทำให้การเรียนรู้สอดคล้องกับชีวิตจริง ยังมีการสอนระบบทางไกลเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกลได้มีโอกาสรับการศึกษาผ่านทางสื่อการสอนแบบผสมผสาน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ ไปรษณีย์ หรือ โทรทัศน์ผ่านดาวเทียม มีแนวโน้มที่จะยังคงเป็นรูปแบบการศึกษานอกระบบที่สอดคล้องกับแนวทางการศึกษาตลอดชีวิต และสอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้เรียน

5. กระบวนการเรียนการสอนจะเน้นเพื่อให้ผู้เรียนมีศักยภาพในการแสวงหาความรู้และคำตอบในสิ่งที่ต้องการได้ด้วยตนเอง ส่วนรูปแบบการสอนก็ต้องมีการปรับปรุงให้สอดคล้องกับผู้เรียนที่มีความหลากหลาย เช่น คนพิการ คนเร่ร่อน ในขณะเดียวกันก็ต้องปฏิรูปเครือข่ายการเรียนรู้ เช่น ห้องสมุด ซึ่งเป็นแหล่งความรู้ที่สำคัญของชุมชน ในการนั้นให้ผู้เรียนเป็นผู้ค้นคว้าแสวงหาคำตอบได้ด้วยตนเอง จะต้องมีการสร้างครุต้นแบบหรือครูแกนนำเพื่อช่วยชี้ทางให้ผู้เรียนที่อยู่นอกระบบ

6. กระจายอำนาจการจัดการศึกษาไปสู่เขตพื้นที่การศึกษา ทำให้การศึกษาทั้งระบบเปลี่ยนแปลงรูปแบบไป ทั้งด้านองค์กรของรัฐในการจัดการศึกษา ระบบการบริหารบุคลากร การเงินและงบประมาณ การจัดการเรียนการสอน เป็นต้น

แนะนำแหล่งค้นคว้าเพิ่มเติม

1. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542
2. <http://www.onec.go.th/>
3. <http://nfe.go.th>
4. <http://dnfe5.nfe.go.th/>
5. <http://www.sci-educ.nfe.go.th/>
6. <http://emisc.moe.go.th/>
7. ใช้ keywords เรื่องที่สนใจ ค้นเนื้อหาจาก Websites ภาษาไทย

กิจกรรมการเรียนการสอน

1. ให้ผู้เรียนศึกษาบทเรียนจากเอกสารประกอบการสอน และให้ตั้งประเด็นในการอภิปรายก่อนเข้ามาเรียน ให้ศึกษาพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแนวทางการปฏิรูปการศึกษา
2. ผู้สอนบรรยาย โดยใช้แผ่นใส และตั้งคำถามประกอบการอภิปรายในชั้นเรียน เรื่องการพัฒนาแนวคิดการศึกษาผู้ใหญ่ และการพัฒนาแนวคิดการศึกษานอกระบบตามแนวทางการศึกษาตลอดชีวิตของไทย และสรุป

3. ให้ศึกษาดูเทปวิดีโอ และ ซีดีรอม เรื่องการจัดการศึกษานอกโรงเรียน และการศึกษานอกโรงเรียนตามแนวทางการศึกษาตลอดชีวิต ของกรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ
4. ให้ผู้เรียนอภิปรายโดยทั่วไปในชั้นเรียน โดยการให้แต่ละคนเล่าการจัดการศึกษาผู้ใหญ่หรือการศึกษานอกระบบหรือการศึกษาตลอดชีวิต ที่หน่วยงานหรือสถานที่ทำงานของแต่ละคนกำลังดำเนินการอยู่ ตลอดจนสภาพ ปัญหา อุปสรรคและแนวโน้ม
5. ให้ผู้เรียนเขียนสรุปและวิเคราะห์ความเข้าใจที่ได้จากการดูเทป ในเรื่องการจัดการศึกษานอกระบบ วัตถุประสงค์ กิจกรรมการศึกษานอกระบบรูปแบบต่าง ๆ สภาพ และปัญหาในปัจจุบัน
6. ให้ผู้เรียนแต่ละคนเล่าถึงกิจกรรมการศึกษาผู้ใหญ่ การศึกษานอกระบบ หรือการศึกษาตลอดชีวิต ที่สถานที่ทำงานของตนเองเกี่ยวข้อง ประมาณคนละ 3-5 นาที ในประเด็นกิจกรรมหลัก ๆ วัตถุประสงค์และแนวคิด กลุ่มเป้าหมาย และวิธีการดำเนินงาน การวัดผลและประเมินผล สภาพปัญหาและแนวโน้ม ความคิดเห็นโดยทั่ว ๆ ไป เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความคิดเห็น
7. ให้ผู้เรียนไปศึกษาการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน โดยเฉพาะในด้านการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย และให้นำเสนอในการอภิปรายในชั้นเรียน พร้อมให้แต่ละคนเพิ่มรายการกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับหน่วยงานหรืองานของตนเอง
8. เสนอแนะให้ผู้เรียน ที่ยังไม่มีประสบการณ์ในเรื่องการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ ทำโครงการไปศึกษาดูงานหน่วยงาน หรือ องค์การที่สนใจในเขตใกล้ ๆ ทางด้านการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตลอดชีวิต และนำเสนอเพื่อนร่วมชั้นเรียน อาจไปดูงานในหน่วยงานที่เพื่อนร่วมชั้นทำอยู่ เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความคิดเห็น
9. ตั้งประเด็นอภิปรายในเรื่อง แนวโน้มการจัดการศึกษานอกระบบตามแนวทางการศึกษาตลอดชีวิต ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ให้แบ่งกลุ่มอภิปราย และนำเสนอในชั้นเรียนกลุ่มละ ไม่เกิน 10 นาที
10. ให้ผู้เรียนเขียนวิเคราะห์ข้อความตามแนวคิดของผู้เรียนเองว่า ถ้าผู้เรียนเป็นนักการศึกษา นอกโรงเรียนมีความเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย แล้วมีแนวคิด ตามข้อความนี้อย่างไร
 “...นักการศึกษานอกโรงเรียน
 คุณกำลังทำอะไรอยู่
 ในขณะที่เอดส์กำลังแพร่กระจายสู่ผู้คน กลุ่มแล้วกลุ่มเล่า
 ส่วนยาม้า ยานอนหลับ และยาระงับประสาท กลายเป็นอาหารหลักหมู่ที่หกของคน
 บางกลุ่ม
 คุณกำลังทำอะไรอยู่
 เมื่อผักและผลไม้อุดมด้วยยาฆ่าแมลง
 หมูและไก่เต็มไปด้วยฮอร์โมนเร่งการเจริญเติบโต
 อาหารทะเลแช่ฟอร์มาลีนแทนน้ำแข็ง
 และของแห้งคลุกเคล้าด้วยสารเคมีกันบูดเสีย เจือสี แต่งกลิ่น หรือเพิ่มความกรอบ
 จนแม้แต่ตนเองก็ยังไม่รู้ว่าจะกินอะไรดีจึงปลอดภัย

 นักการศึกษานอกโรงเรียน
 คุณรู้หรือไม่ว่าคุณมีพลัง
 คุณคือความหวังที่หลายคนรอคอย
 ถ้าเพียงคุณล้มตาขึ้นดู และเงยหูฟัง เปิดความคิดและเปิดหัวใจของคุณให้กว้าง

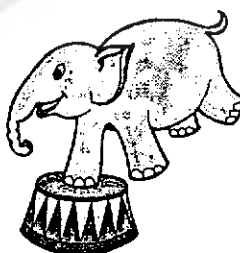
คุณก็จะรู้ว่าโลกนี้หมุนไปถึงไหน โลกนี้มีปัญหาอะไร
และคุณก็จะตระหนักว่านี่แหละคือภารกิจ
ของคุณ

ของนักการศึกษานอกโรงเรียน

(จาก จดหมายเปิดผนึกถึงนักการศึกษานอกโรงเรียน ของ ดร.อุษา ดวงสา
ภาควิชาการศึกษาผู้ใหญ่ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่)

การประเมินผล

1. ประเมินความร่วมมือและการมีส่วนร่วมในการอภิปรายทั่วไปในชั้นเรียน ตามประเด็นที่บรรยายและอภิปราย
2. ประเมินความรู้ ความเข้าใจ และเจตคติ ในเรื่องแนวคิดและการพัฒนาแนวคิดการศึกษาผู้ใหญ่ และการศึกษานอกระบบตามแนวทางการศึกษาตลอดชีวิตของประเทศไทย ที่ได้ศึกษาเอกสารการสอน ได้ศึกษาจากสื่อวิดีโอ ตลอดจนการร่วมอภิปราย
3. ประเมินความสนใจในเนื้อหาวิชาในฐานะนักวิชาชีพการศึกษาผู้ใหญ่
4. ประเมินผู้เรียนด้าน ความรู้ ความเข้าใจ เจตคติ และความคิดสร้างสรรค์ ในการนำเสนอเนื้อหาของการรายงานกลุ่ม
5. ประเมินผลความรู้และความเข้าใจ จากผลงานการเขียนวิเคราะห์ ความคิดเห็น และความคิดสร้างสรรค์เกี่ยวกับแนวคิดของนักศึกษานอกระบบในบทความ
6. ประเมินผู้เรียนในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ในการจัดการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบในสถานที่ทำงานของแต่ละคน

บทที่ 6

ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่

และการศึกษานอกระบบของไทย

ความนำ

ก่อนที่จะมีปรัชญาคิดเป็น การสอนผู้ใหญ่ให้รู้หนังสือมุ่งเน้นการสอนให้อ่านออกเขียนได้ และรู้หน้าที่พลเมืองเป็นจุดมุ่งหมายหลัก ดังเช่น การสอนผู้ใหญ่ให้รู้หนังสือ ในระยะแรกเริ่ม (พ.ศ. 2483 – 2488) ระยะที่สอง ซึ่งเรียกว่า "การศึกษาภาคหลัมูลฐาน" (พ.ศ. 2489 – 2503) ต่อมาจึงถึงระยะที่สาม เรียกว่า "การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ" (พ.ศ. 2511 เป็นต้นมา) การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ มีหลักการที่จะจัดสอนผู้ใหญ่ให้รู้หนังสือ และให้นำความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้ ดังนั้น จึงจำเป็นที่จะต้องสอนให้รู้จักคิด ปรัชญาคิดเป็นจึงเกิดขึ้นในช่วงของการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จนี้

หลักการของปรัชญาคิดเป็น ก็คือ มนุษย์ทุกคนย่อมแสวงหาความสุขเป็นเป้าหมาย การที่จะไปสู่ความสุขได้ จำเป็นที่จะต้องทำให้เกิดความกลมกลืนระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งบุคคลแต่ละคนจะต้องรู้จักเลือกวิธีการ ดังนั้น บุคคลต้องรู้จักคิด การคิดจำเป็นจะต้องมีข้อมูลโดยรอบด้าน โดยเฉพาะข้อมูลทางวิชาการ สังคมสิ่งแวดล้อม และตนเอง เพื่อการตัดสินใจที่ถูกต้องในการเลือกวิธีการไปสู่เป้าหมาย

ผู้คิดปรัชญาคิดเป็นคือ ดร. โกวิท วรพิพัฒน์ นักการศึกษาไทย อดีตผู้อำนวยการกองการศึกษาผู้ใหญ่

เนื้อหา

1. ภูมิปัญญาไทย
2. ภูมิปัญญาไทยกับแนวคิดด้านการศึกษาของระบบของไทย
3. ความเป็นมาของปรัชญาคิดเป็น
4. หลักการสำคัญของปรัชญาคิดเป็น
5. การนำปรัชญาคิดเป็นไปสู่การปฏิบัติ

สรุปแนวคิด

1. การนำภูมิปัญญาไทย มาพัฒนาการศึกษาของชาติไทย ควรได้รับการส่งเสริมและดำเนินการให้เป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน เพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่น เกิดความภาคภูมิใจในความเป็นไทย การศึกษาภูมิปัญญาสากลเป็นสิ่งที่จำเป็นในการพัฒนาภูมิปัญญาไทย เพื่อให้สังคมไทยไม่แพ้สังคมแห่งการพึ่งพา แต่สามารถยืนหยัดพึ่งพาตนเองได้

2. ในการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ การจัดการศึกษานอกระบบตามแนวทางการศึกษาตลอดชีวิต ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงปัจจุบัน ได้มีความพยายามนำแนวคิดของภูมิปัญญาไทยมาใช้ในการจัดการศึกษา ได้แก่ การพัฒนาปรัชญาคิดเป็น เริ่มใช้ในการจัดการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จตั้งแต่ปี พ.ศ. 2516 และพัฒนาเป็นแนวคิดหนึ่งในการจัดกระบวนการเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ในปัจจุบัน

3. ปรัชญาคิดเป็นสร้างโดย ดร. โกวิท วรพิพัฒน์ นักการศึกษาไทย เพื่อให้เหมาะกับผู้อื่นที่เป็นผู้ใหญ่ หรือผู้เรียนนอกระบบในโครงการการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ มีหลักการสำคัญคือ ก่อนตัดสินใจยอมรับหรือเลือกสิ่งใด บุคคลควรคิดอย่างรอบคอบ โดยใช้ข้อมูลด้านวิชาการ สิ่งแวดล้อม และตนเอง เพื่อให้เกิดความสุขและความพึงพอใจของผู้ปฏิบัติ สร้างขึ้นมาเพื่อใช้กับการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ แต่ก็อาจนำไปใช้กับโครงการการศึกษาต่างๆ ได้เช่นกัน

4. ในการพัฒนาหลักสูตรเพื่อใช้กับปรัชญาคิดเป็น ควรเริ่มด้วยการสำรวจปัญหาและใช้ปัญหาเป็นตัวนำในกระบวนการคิดเป็น ส่วนเนื้อหาเป็นส่วนที่ผู้เรียนต้องแสวงหามาเป็นข้อมูลเพื่อใช้แก้ปัญหาในการเรียนการสอนควรตั้งต้นจากปัญหา มูลเหตุ ทางเลือก การตัดสินใจกำหนดทางเลือก การปฏิบัติ และการประเมินผล โดยใช้ข้อมูลด้านวิชาการ สิ่งแวดล้อม และตนเอง เข้ามาประกอบ ปรัชญาสามารถนำไปใช้ในการบริหารการศึกษานอกโรงเรียนได้ การบริหารแบบใช้ปรัชญาคิดเป็นคือการให้ทุกคนในองค์กรได้มีส่วนร่วมในกระบวนการบริหาร

5. หลักการสำคัญของปรัชญาคิดเป็น ก็คือ ก่อนตัดสินใจยอมรับหรือเลือกสิ่งใด บุคคลควรคิดอย่างรอบคอบ โดยใช้ข้อมูลทั้งด้านวิชาการ สังคม สิ่งแวดล้อม และตนเอง เพื่อให้เกิดผลที่พึงปรารถนา นั่นคือ ความสุขของบุคคลผู้ปฏิบัติ

6. การพัฒนาหลักสูตรการศึกษานอกระบบ ซึ่งสอดคล้องกับปรัชญาคิดเป็น ดำเนินการโดยวิธีสำรวจปัญหา และใช้ปัญหาเป็นตัวนำ ในกระบวนการคิดเป็น ส่วนเนื้อหาก็คือ ส่วนที่เป็นข้อมูลเพื่อใช้แก้ปัญหา ซึ่งผู้เรียนต้องเลาะแสวงมาภายหลัง

7. การเรียนการสอนการศึกษานอกระบบ เป็นกระบวนการตั้งต้นจากปัญหา มูลเหตุ ทางเลือก การตัดสินใจกำหนดทางเลือก การปฏิบัติ และการประเมินผล ในการแสวงหาเหตุผล แสวงหาทางเลือก และการตัดสินใจเลือก ผู้เรียนต้องใช้ข้อมูลทั้งสามด้าน คือ วิชาการ สังคมสิ่งแวดล้อม และตนเอง

8. การบริหารการศึกษานอกระบบ โดยใช้ปรัชญาคิดเป็น โดยสาระสำคัญ ก็คือการให้บุคคลในองค์กรได้ร่วมคิดร่วมตัดสินใจ ดังนั้นการจัดองค์กร ภาวะผู้นำ การตัดสินใจ การสื่อสารฯลฯ ควรจะเป็นแบบที่เชื้อให้ทุกคนมีส่วนร่วมในกระบวนการบริหาร

วัตถุประสงค์

เมื่อศึกษาจบหนังสือแล้ว ผู้เรียนสามารถ

1. อธิบายแนวคิดภูมิปัญญาไทยกับการศึกษานอกระบบได้
2. อธิบายความเป็นมาของปรัชญาคิดเป็นได้
3. อธิบายหลักการสำคัญของปรัชญาคิดเป็นได้
4. อธิบาย/เปรียบเทียบรูปแบบหลักสูตรการศึกษานอกระบบที่ใช้วิธีการคิดเป็นกับรูปแบบหลักสูตรทั่วไปได้
5. อธิบายการเรียนการสอนการศึกษานอกระบบ โดยใช้วิธีการคิดเป็นได้
6. อธิบายวิธีการพัฒนาหลักสูตรและบริหารการศึกษานอกระบบ โดยใช้วิธีการคิดเป็นได้

ภูมิปัญญาไทย

แม้ว่าสังคมไทยจะได้รับอิทธิพลทางด้านเศรษฐกิจและวัฒนธรรมภายนอก มีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในชีวิตประจำวัน และมีการทำอุตสาหกรรมใหญ่ ๆ อย่างหลากหลาย และประสบกับปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจ แต่คนไทยก็ยังคงรักษาเอกลักษณ์ที่บรรพบุรุษได้สร้างสะสมและถ่ายทอดสืบจากคนรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่งต่อ ๆ กันมา ตัวอย่างเช่น ชาติไทยมีอักษรไทยและเลขไทย เรามีภาษาไทย คำร้อยกรอง วรรณกรรมไทย คำสั่งสอนชวนคิดเป็นสุภาษิต อาหารไทยนั้นปรุงอย่างประณีต เย็บเสื้อผ้าแบบไทย ครอบครัวไทยมีปู่ตายาย พ่อแม่ลูก วงศาคณาญาติสั่งสอนสืบทอดความคิด ความเชื่อ และความรู้ที่กลมกลืนกับวิถีชีวิต เด็กเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับธรรมชาติ ทำงานเป็น ปรับตัวได้ เติบโตเป็นผู้ใหญ่ สร้างสรรค์สังคมไทย ความเป็นชาติไทย มีฐานที่มั่นคงของภูมิปัญญาไทย ตัวอย่างที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ เป็นศักดิ์ศรีของชาติ เป็นความฉลาด ความเชี่ยวชาญของบรรพบุรุษที่สั่งสมสืบทอดกันมา เรียกว่า **ภูมิปัญญาไทย**

ความหมาย

ภูมิปัญญาไทย หมายถึง "ความรู้ ความสามารถ วิธีการและผลงานที่คนไทยได้ค้นคว้า รวบรวม และจัดเป็นความรู้ ถ่ายทอด ปรับปรุง จากคนรุ่นหนึ่งมาสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง จนเกิดผลิตผลที่ดี งดงาม มีคุณค่า มีประโยชน์ สามารถนำมาแก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตได้ แต่ละหมู่บ้าน แต่ละชุมชนไทย ล้วนมีการทำมาหากินที่สอดคล้องกับภูมิประเทศ มีผู้นำที่มีความรู้ มีฝีมือทางช่าง สามารถคิดประดิษฐ์ ตัดสินใจแก้ปัญหาของชาวบ้านได้ ผู้นำเหล่านี้ เรียกว่า ปราชญ์ชาวบ้าน หรือ ผู้ทรงภูมิปัญญาไทย" (Kanchanapisek Network Webmaster 2001: <http://kanchanapisek.or.th/kp6/BOOK23/chapter1/t23-1-m.htm>) หรือ ภูมิปัญญาไทย ในอีกความหมายหนึ่ง เป็น "องค์ความรู้ ความสามารถ และทักษะของคนไทยอันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เลือกสรร ประยุกต์ พัฒนา และถ่ายทอดสืบทอดกันมา เพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้สมดุลกับสภาพแวดล้อม และเหมาะสมกับยุคสมัย" (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2544: 90)

ลักษณะของภูมิปัญญาไทย

ภูมิปัญญาไทยเกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ คนกับบุคคลอื่น และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติทำให้เกิดความไพญลย์ในวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และพิธีกรรมที่สืบทอดต่อๆ กันมา มีลักษณะ 1) เป็นทั้งความรู้ ทักษะ ความเชื่อ และพฤติกรรม 2) แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คน

กับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ 3) เป็นองค์รวมหรือกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิตของคน 4) เป็นเรื่องของการแก้ปัญหา การจัดการ การปรับตัว และการเรียนรู้ เพื่อความอยู่รอดของบุคคล ชุมชน และสังคม 5) เป็นพื้นฐานสำคัญในการมองชีวิต เป็นพื้นฐานความรู้ในเรื่องต่างๆ 5) มีลักษณะเฉพาะ หรือมีเอกลักษณ์ในตัวเอง 6) การเปลี่ยนแปลงเพื่อการปรับสมดุลในพัฒนาการทางสังคม (Kanchanapisek Network Webmaster. 2001: <http://kanchanapisek.or.th/kp6/BOOK23/chapter1/chap1.htm>) ภูมิปัญญาไทยสามารถสะท้อนออกมาใน 3 ลักษณะที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกัน คือ คนกับโลก สิ่งแวดล้อม สัตว์ พืช และธรรมชาติ คนกับคนอื่นๆ ที่อยู่ร่วมกันในสังคม หรือในชุมชน และ คนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์สิ่งเหนือธรรมชาติ ตลอดทั้งสิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ทั้งหลาย สามมิติของเรื่องเดียวกัน หมายถึง ชีวิตชุมชน สะท้อนออกมาถึงภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตอย่างมีเอกภาพ ภูมิปัญญาไทยมีลักษณะเป็นองค์รวม มีคุณค่าทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นในวิถีชีวิตไทย ช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การจัดการ และการปรับตัว ในการดำเนินวิถีชีวิตของคนไทย มีความเด่นชัดในด้านต่าง ๆ เช่น มีการกำหนดสาขาภูมิปัญญาไทยไว้อย่างหลากหลาย ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ที่หน่วยงาน องค์กร และนักวิชาการแต่ละท่านนำมากำหนด ในภาพรวมภูมิปัญญาไทยสามารถแบ่งได้เป็น 10 สาขาดังนี้ สาขาเกษตรกรรม สาขาอุตสาหกรรม และหัตถกรรม สาขาการแพทย์แผนไทย สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน สาขาสวัสดิการ สาขาศิลปกรรม สาขาการจัดการองค์กร สาขาภาษาและวรรณกรรม และสาขาศาสนาและประเพณี สาขาเกษตรกรรม สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม สาขาการแพทย์แผนไทย สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน สาขาสวัสดิการ สาขาศิลปกรรม สาขาการจัดการองค์กร สาขาภาษา และวรรณกรรม และสาขาศาสนาและประเพณี (<http://kanchanapisek.or.th/kp6/BOOK23/chapter1/t23-1-l2.htm#sect3>)

ผู้ทรงภูมิปัญญาไทย

คนไทยควรคำนึงถึงคุณค่าของภูมิปัญญาไทย ยกย่องส่งเสริมผู้ทรงภูมิปัญญาให้ท่านสามารถเผยแพร่ความรู้ และธำรงรักษาเอกลักษณ์ คัดศิรัของชาติไทยไว้ประเทศไทยได้ประกาศยกย่องผู้ทรงภูมิปัญญาไทยอย่างต่อเนื่อง เช่น ศิลปินแห่งชาติ ผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรม และคนดีศรีสังคม ครูภูมิปัญญาไทย เป็นต้น

นักปราชญ์ไทยที่มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรม ได้รับการยกย่องจากองค์การศึกษาวិทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) ได้แก่ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระเจ้า

บรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยา
ดำรงราชานุภาพ และสุนทรภู่ เป็นต้น

การถ่ายทอดภูมิปัญญาไทย มีความเชื่อถือศรัทธาสืบต่อกันมาเป็นพื้นฐาน
ประชาชนชาวไทยจึงควรสนใจศึกษาองค์ความรู้ ความคิด ความเชื่อที่ทรงคุณค่านี้ และ
ดำรงรักษาไว้ให้คงอยู่คู่ชาติไทย

คุณสมบัติของผู้ทรงภูมิปัญญาไทย

ผู้ทรงภูมิปัญญาไทยมีลักษณะ อย่างน้อยดังต่อไปนี้ 1) เป็นคนดีมีคุณธรรม มี
ความรู้ความสามารถในวิชาชีพต่างๆ 2) เป็นผู้คงแก่เรียนและหมั่นศึกษาหาความรู้อยู่
เสมอ เรียนรู้ทั้งในระบบและนอกระบบ เป็นผู้ลงมือทำโดยทดลองทำตามที่เราเรียนมา 3)
เป็นผู้นำของท้องถิ่น ผู้ทรงภูมิปัญญาส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่สังคมในแต่ละท้องถิ่นยอมรับให้
เป็นผู้นำ ทั้งผู้นำที่ได้รับการแต่งตั้งจากทางราชการ และผู้นำตามธรรมชาติ 4) เป็นผู้
สนใจปัญหาของท้องถิ่น เอาใจใส่ ศึกษาปัญหา หาทางแก้ไข และช่วยเหลือสมาชิกใน
ชุมชนของตนและชุมชนใกล้เคียงอย่างไม่ย่อท้อ จนประสบความสำเร็จเป็นที่ยอมรับของ
สมาชิกและบุคคลทั่วไป 5) เป็นผู้ขยันหมั่นเพียร ปรับปรุง และพัฒนาผลงานให้มี
คุณภาพมากขึ้นอีกทั้งมุ่งทำงานของตนอย่างต่อเนื่อง 6) เป็นนักปกครองและประสาน
ประโยชน์ของท้องถิ่น จึงเป็นผู้ที่มีทั้ง "ครองตน ครองคน และครองงาน" 7) มีความสามารถ
ในการถ่ายทอดความรู้เป็นเลิศ และเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ได้ 8) เป็นผู้มีความรู้หรือ
บริวารดี ผู้ทรงภูมิปัญญา ถ้าเป็นคฤหัสถ์ จะพบว่า ล้วนมีคู่ครองที่ดีที่คอยสนับสนุน ช่วย
เหลือ ให้กำลังใจ ให้ความร่วมมือในงานทำ ช่วยให้ผลิตผลงานที่มีคุณค่า 9) เป็นผู้
มีปัญญารอบรู้และเชี่ยวชาญจนได้รับการยกย่องว่าเป็นปราชญ์ ผู้ทรงภูมิปัญญา
(<http://kanchanapisek.or.th/kp6/BOOK23/chapter1/t23-1-l2.htm#sect3>)

คุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาไทย

1. ภูมิปัญญาไทยช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่น พระมหากษัตริย์ไทยได้ใช้
ภูมิปัญญาในการสร้างชาติ สร้างความเป็นปึกแผ่นให้แก่ประเทศชาติมาโดยตลอด ตั้งแต่
สมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช สมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่
หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลปัจจุบัน พระองค์ทรงใช้ภูมิปัญญาสร้างคุณประโยชน์แก่
ประเทศชาติ และเหล่าพสกนิกรมากมายเหลือคณานับ

2. สร้างความภาคภูมิใจและศักดิ์ศรี เกียรติภูมิแก่คนไทย คนไทยในอดีตที่มี
ความสามารถปรากฏในประวัติศาสตร์มีมาก เป็นที่ยอมรับของนานาชาติประเทศ เช่น

นายขนมต้มเป็นนักมวยไทยที่มีฝีมือ แม้ในปัจจุบันมวยไทยก็ยังถือว่า เป็นศิลปะชั้นเยี่ยม เป็นที่นิยมฝึก และแข่งขันในหมู่คนไทยและชาวต่างประเทศ ปัจจุบันมีค่ายมวยไทยทั่วโลกไม่ต่ำกว่า 30,000 แห่ง ชาวต่างประเทศที่ได้ฝึกมวยไทยจะรู้สึกยินดีและภาคภูมิใจ ในการที่จะใช้กติกาของมวยไทย เช่น การไหว้ครูมวยไทย ด้านอาหาร อาหารไทยเป็นอาหารที่ปรุงง่าย พืชที่ใช้ประกอบอาหารส่วนใหญ่เป็นพืชสมุนไพร อาหารไทยหลายชนิด เช่น ต้มยำกุ้ง มีชื่อเสียงไปทั่วโลก เป็นต้น

การส่งเสริมภูมิปัญญาไทย

เนื่องจาก ภูมิปัญญาไทยมีความสำคัญดังกล่าวแล้วข้างต้น จึงจำเป็นต้องส่งเสริมให้ดำรงอยู่ เพื่อเป็นฐานความรู้ในการผสมผสานกับวิทยาการสากล ดังนี้ 1) ประเทศยกย่อง คุรุภูมิปัญญาไทย 2) จัดให้มี ศูนย์ภูมิปัญญาไทย 3) จัดตั้ง สภาภูมิปัญญาไทย 4) จัดตั้ง กองทุนส่งเสริมภูมิปัญญาไทย 5) การคุ้มครอง ลิขสิทธิ์ภูมิปัญญาไทย 6) ตั้ง สถาบันแห่งชาติว่าด้วยภูมิปัญญาและการศึกษาไทย และ 7) การประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติผู้ทรงภูมิปัญญาไทย ทั้งในระดับชาติและระดับโลก

การพัฒนาภูมิปัญญาไทย

แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติได้บรรจุเนื้อหาด้านศิลปะและวัฒนธรรมไว้ในแผนพัฒนาการศึกษาตลอดมา แต่เรื่องภูมิปัญญาไทยได้เริ่มกล่าวถึงในช่วงแผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ 7-8 เรื่องภูมิปัญญาไทยได้เริ่มมีบทบาทในแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) โดยได้ระบุไว้ในแผนฯ ว่า “ศิลปะ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทยเป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิตในยุคโลกาภิวัตน์ เป็นสิ่งที่ควรศึกษาและพัฒนา ให้เอื้อต่อการพัฒนาประเทศ” (สามารถ จันทร์สุริย์ และ ประทีป อินแสง. 2541 : 46)

การพัฒนาภูมิปัญญาไทยที่ผ่านมาพบว่าองค์ความรู้ทางด้านศิลปะ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทย ส่วนใหญ่เป็นเพียงการรวบรวมในระดับข้อมูล ยังมิได้สังเคราะห์ให้เป็นองค์ความรู้เพื่อการศึกษาถ่ายทอดภูมิปัญญาไทยเพื่อรับใช้สังคมสมัยใหม่ ดังรายงานการวิจัยเรื่องการศึกษา ศิลป วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยพบว่า “การถ่ายทอดและสืบทอดภูมิปัญญาไทยเพื่อรับใช้สังคมสมัยใหม่ในยุคปัจจุบันบนฐานศิลปะ วัฒนธรรมไทยในยุคปัจจุบันนั้นกระทำได้ค่อนข้างยาก เนื่องจากได้ขาดช่วงการสืบทอดภูมิปัญญา ตั้งแต่ประเทศไทยรับภูมิปัญญาสากลเข้ามาเป็นกระแสหลัก ในการเรียนรู้ในระบบการศึกษา...ดังนั้น ภูมิปัญญาไทย โดยเฉพาะในส่วนของการศึกษาพื้นบ้าน ได้ถูกตัดออกจากการศึกษาเรียนรู้ในวิถีชุมชนจนเกือบจะหมดสิ้นแล้ว แม้ปัจจุบันได้มีความพยายามสืบค้นพัฒนาและถ่ายทอดภูมิปัญญาเป็นอย่างมากแล้ว

ก็ตาม ภูมิปัญญาไทยก็ยังไม่สามารถฟื้นฟูกลับมาให้สืบทอดได้อย่างทัดเทียมกับภูมิปัญญาสากลแต่ประการใด" (สามารถ จันทรสุรีย์ และ ประทีป อินแสง. 2541 : 74)

การที่ประเทศไทยต้องประสบกับภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจ มีประชาชนได้รับผลกระทบทางด้านความเป็นอยู่ทุกด้าน ผู้คนไม่มีงานทำเป็นจำนวนเกือบ 2 ล้านคน เป็นบทเรียนที่เห็นผลร้ายอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งส่วนหนึ่งเกิดจากการพัฒนาประเทศที่ละเลยรากฐานทางสังคมไทย ที่มีพื้นฐานทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมจากเกษตรกรรม สังคมไทยคงจะหลีกเลี่ยงไม่ได้ในการเปลี่ยนแปลงตามกระแสโลกาภิวัตน์ แต่จะต้องคงลักษณะของสังคมที่มีรากฐานความเป็นไทย การสร้างสังคมไทยให้เข้มแข็ง ทุกด้านไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมือง เพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้ในสังคมโลก โดยมีพื้นฐานอยู่ที่การเป็นสังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ เป็นสังคมที่มีความสมดุลในทุกปัจจัยทางสังคม

ภูมิปัญญาไทยนอกจากจะช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่นได้ ให้คุณค่าทางด้าน การสร้างความภาคภูมิใจและศักดิ์ศรี เกียรติภูมิแก่คนไทย ยังเป็น รากฐานในการสร้างสังคมไทยให้เข้มแข็ง สามารถยืนหยัดพึ่งพาตนเองในสังคมโลกทั้งปัจจุบันและอนาคตได้ แต่สังคมไทยก็คงจะละเลยภูมิปัญญาสากลไม่ได้ เพราะในขณะเดียวกันสังคมไทยก็ต้อง ศึกษาภูมิปัญญาสากลต่าง ๆ เพื่อปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพของสังคมเรา ให้สังคมไทยเข้มแข็ง มีเหตุผล เจริญก้าวหน้า และพึ่งพาตนเองได้ในสังคมโลก

ภูมิปัญญาไทยกับแนวคิดด้านการศึกษานอกระบบของไทย

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่า "เมื่อเราจะพัฒนาอะไรเรามักจะมองใน ประเทศที่พัฒนาแล้ว ไม่ใช่เพื่อเอามาเป็นแบบอย่าง แต่เรามองเพื่อเป็นบทเรียน เพื่อการ เรียนรู้ เพื่อศึกษาข้อดีข้อเสีย ส่วนเด่นส่วนด้อย ในการที่จะปรับใช้ให้เป็นประโยชน์เข้ากับสังคมไทยของเรา". (พระธรรมปิฎก. 2538: 7) ในการจัดการศึกษาของไทยที่ผ่านมา ได้รับอิทธิพลแนวคิดจากตะวันตกอย่างมาก คนไทยเป็นจำนวนมากได้เรียกร้องหาแนว คิดการศึกษาที่เป็นไทย นักการศึกษาไทยไม่น้อยได้พยายามคิดหาสิ่งที่เป็นรากเหง้าทาง วัฒนธรรม ความคิดและความเชื่อแบบไทย เพื่อการจัดการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ และได้คุณภาพ และได้มีแนวคิดในการแสวงหาปรัชญาการศึกษาของไทยตลอดมา เป็นเวลานานมากกว่า 40 ปี ศักดิ์ชัย นิรัญทวี (2541 : 11) ได้จัดกลุ่มความคิด ภูมิปัญญาไทยด้านปรัชญาการศึกษาไว้เป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่มีฐานคิดทางพุทธศาสนา กลุ่มที่มีฐานคิดที่มาจากกระแสการพัฒนาเพื่อความทันสมัย และ กลุ่มที่มีฐานคิดทาง สังคมไทย

กลุ่มที่มีฐานคิดทางพระพุทธศาสนา

กลุ่มนี้เสนอว่าควรนำปรัชญาแบบพุทธศาสนามาใช้ เป็นปรัชญาการศึกษาของไทย ได้แก่

1. ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี นำเสนอ พุทธศาสนากับการศึกษาแผนใหม่ โดยให้ความหมายของการศึกษาว่า เป็นการพัฒนาขั้น 5 เพื่อลดอกุศลมูล ได้แก่ โลภะ โทสะ และโมหะ เป้าหมายทางการศึกษาเพื่อชีวิตที่บูรณาการ มีความร่มเย็น สามารถแก้ปัญหาชีวิตโดยส่วนใหญ่ได้ แนวนโยบายพื้นฐานของการศึกษา ควรเน้นแนวทาง มรรค 8 ได้แก่ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมากัมมันตะ สัมมาวาจา สัมมาวายามะ สัมมาอาชีวะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ เป็นเรื่องการศึกษาจริยธรรม การศึกษาตนเอง และการศึกษาสิ่งแวดล้อม วิธีการของการศึกษา ได้แก่ การประยุกต์เอาขั้นตอนทั้ง 4 ของ อริยสัจที่เทียบได้กับวิธีการทางวิทยาศาสตร์ คือ ทุภ (การกำหนดปัญหา) สมุทัย (การตั้งสมมติฐาน) นิโรธ (การทดลองและการวิเคราะห์) และ มรรค (การสรุปผล) (สาโรช บัวศรี. 2513 : 31-33)

2. ท่านพุทธทาสภิกขุแห่งสวนโมกขพลาราม เสนอแนวคิดเรื่องการศึกษาเพื่อสันติสุข (2518) การศึกษามหาทางด่วน (2523) และการศึกษาคืออะไร (2524) ท่านเชื่อมั่นมนุษย์เป็นผู้มีจิตใจสูง มีจิตใจใสสะอาด สว่าง และสงบ แต่มนุษย์ทำตนให้เป็นคน คนที่มีธรรมชาติที่เห็นแก่ตัว ดังนั้น การศึกษาควรเป็นการทำลายสัญชาตญาณอย่างสัตว์ที่มีอยู่ในตัวคน ได้แก่ ความเห็นแก่ตัว ความรุนแรง ความอิจฉาริษยา เป็นต้น เป้าหมายของการศึกษา ควรเป็นการยกระดับจิตใจของมนุษย์ให้มุ่งสู่บรมธรรม มิใช่เป็นเพียงการให้ความรู้เพื่อการประกอบอาชีพหรือเพื่อความอยู่รอดอย่างเดียว การศึกษาที่ละเลยจริยธรรมว่าเป็นการศึกษาแบบมหาทางด่วน ในด้านวิธีการสอน ให้ครูเป็นผู้นำทางวิญญาณพาผู้เรียนไปสู่จุดหมายปลายทาง ครูไม่เพียงแต่สอน แต่ต้องประพฤติให้เป็นตัวอย่าง (ศักดิ์ชัย นิรัญทวี. 2541 : 10)

3. ท่านพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ท่านเป็นผู้เสนอแนวคิดทางด้านการศึกษามาอย่างต่อเนื่อง ท่านมองสังคมไทยเป็นสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เพราะความเจริญทางด้านวิทยาการ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งท่านเห็นว่าเป็น

ความเจริญที่ละเลยคุณค่าความเป็นมนุษย์ ความเจริญสมัยใหม่มีลักษณะแยกส่วน เน้นความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ไม่ประสานกลมกลืน ไม่เชื่อมโยงกัน จึงมองไม่เห็นปัจจัยของชีวิตและสังคมโดยรวม ทำให้สังคมมนุษย์และสิ่งแวดล้อมเสียความสมดุลย์ อีกทั้งสังคมไทย มีความโน้มเอียงที่จะพัฒนาประเทศตามแนวทางของระบบทุนนิยม และอุตสาหกรรมแบบสังคมตะวันตก โดยไม่ได้ศึกษาให้รู้เท่าทัน จึงควรจัดการศึกษาให้บุคคลเกิดปัญญาและทัศนคติที่ถูกต้อง รู้จักมองสิ่งทั้งหลายตามที่เป็น และสามารถจัดการกับสิ่งเหล่านั้นตามที่ควรจะเป็น ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและสังคม โดยเป้าหมายของการศึกษาเป็นการหลุดพ้นหรือการมีอิสรภาพ อิสรภาพที่ระบบการศึกษาควรถือเป็นเป้าหมายมี 4 ด้าน คือ 1) อิสรภาพทางกาย ได้แก่ความปลอดภัยจากความยากจน สังคม ภาวะมลพิษ 2) อิสรภาพทางสังคม คือความสามารถที่จะพ้นจากความเบียดเบียนจากเพื่อนมนุษย์ ความอยุติธรรม การเอารัดเอาเปรียบ 3) อิสรภาพทางจิตใจ มีความตั้งมั่นอยู่ในคุณธรรม จริยธรรม ของศาสนา และ 4) อิสรภาพทางปัญญา เป็นการเข้าถึงความเป็นจริงอย่างไม่มีอคติ รู้จักคิด และรู้จักแก้ปัญหา

กระบวนการทางการศึกษา ควรพัฒนามนุษย์ 2 ด้าน 1) ปัจจัยภายนอก ได้แก่ การได้รับการชี้แนะ แนะนำ ถ่ายทอดจากบุคคลอื่นที่เป็นกัลยาณมิตร รวมทั้ง หนังสือ สื่อมวลชน และวัฒนธรรม 2) ปัจจัยภายใน ได้แก่การคิดอย่างถูกวิธี หรือ คิดเป็น เรียกว่า “โยนิโส-มนสิการ คือ การรู้จักคิด คิดเป็น คิดอย่างเป็นเหตุเป็นผล คิดถึงในทางที่จะเข้าถึงความจริงของสิ่งทั้งหลาย คิดในทางที่ทำให้รู้จักใช้สิ่งทั้งหลายให้เป็นประโยชน์” (พระธรรมปิฎก, 2539: 9) ท่านได้เสนอวิธีคิดอย่างโยนิโสมนสิการ ไว้ในหนังสือ พุทธธรรม 10 วิธี เช่น วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ วิธีคิดแบบอริยสัจจ์ เป็นต้น

ท่านเห็นว่าการจัดการศึกษาได้อย่างไม่ผิดพลาด ต้องเริ่มจากความเข้าใจโลก และชีวิตที่ถูกต้อง เพราะ “ความเข้าใจโลกและชีวิตก็เท่ากับเป็นปรัชญาการศึกษาไปโดยไม่รู้ตัว และถ้าความเข้าใจนั้นไม่เข้าถึงความจริงของธรรมชาติ ก็จะทำให้การดำเนินการทางการศึกษาผิดพลาดไม่ได้ผล” (ศักดิ์ชัย นิรุญทวี, 2541 : 16 อ้างอิงจาก พระธรรมปิฎก, 2539 : 4) ท่านยังมองว่า การศึกษาจะต้องชี้นำสังคม เป็นผู้หาทางออกให้แก่สังคม และจนกระทั่งสามารถเปลี่ยนแปลงวิถีของสังคม

4.สัญลักษณ์ ศิวรักษ์ ได้เสนอแนวคิดเรื่องพุทธอย่างวิพากษ์วิจารณ์ โดยมองว่าระบบการเมือง การปกครอง การพัฒนา และการศึกษาของไทยได้ละทิ้งความดีงาม อันเป็นพื้นฐานของสังคมไทย แต่เอาอย่างฝรั่งอย่างผิด ๆ ท่านมีความเห็นว่าเป้าหมายของการศึกษาคือเป้าหมายชีวิต ให้ศึกษาคำสอนแบบพุทธมาเป็นแนวทางในการจัดการ

ศึกษา โดยนำหลักอนัตตามาประยุกต์ใช้เป็นเป้าหมายทางการศึกษา เพื่อให้มนุษย์เป็นอิสระ เข้าใจโลก และเข้าใจตนเอง โดยไม่ติดยึด แต่มุ่งที่พระพุทธคุณเป็นที่ตั้ง มนุษย์ต่างมีหน้าที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน ถ้าดำเนินตามหลักแห่งไตรสิกขา ความเป็นไปในโลกก็ย่อมเป็นไปเพื่อความสว่าง ความสามารถ และความสงบ ไม่ร้อนรน ทุณทุราย (ศักดิ์ชัย นิรญทวิ. 2541: 17 อ้างอิงจาก สุตตันตปิฎก สกทวรรค 2540 :146)

5.ดร.เอกวิทย์ ณ. กลาง ท่านเห็นว่าควรนำชีวิตคนไทย วัฒนธรรมไทย ตั้งแต่โบราณจนปัจจุบัน ที่ได้รับอิทธิพล การครอบงำ และการหล่อเลี้ยงด้วยสังฆธรรมทางด้านพุทธศาสนาเป็นหลักในทางปรัชญา จริยธรรม และศิลปวัฒนธรรม มีระบบราชาธิปไตยเป็นสถาบันยึดเหนี่ยวทางสังคม มีสภาพภูมิศาสตร์เป็นข้อจำกัดที่ทำให้ขาดความกระตือรือร้น มีประวัติศาสตร์การต่อสู้เป็นเครื่องยืนยันสัจคนในชาติทำให้มีความมั่นใจและภาคภูมิใจ ผลของประสบการณ์เหล่านี้จะนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาปรัชญาการศึกษาที่เป็นของไทย

ในด้านพุทธศาสนา เป็นทั้งการค้นหาคำความจริงสุดยอด เป็นทฤษฎี ความรู้เป็นจริยธรรม และเป็นต้นตอแห่งค่านิยมทางสุนทรียศาสตร์ จึงควรนำสาระคำสอนที่สำคัญทางพุทธศาสนา ได้แก่ 1) ไตรลักษณ์: อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา คือ สรรพสิ่งทั้งหลายไม่เที่ยงแท้ เป็นทุกข์ และไม่มีตัวตน ความรู้เกี่ยวกับชีวิต 2) อริยสัจ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค หรือ ทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ ความดับทุกข์ และทางดับทุกข์ หรือ 3) คำสอน ละชั่ว ประพฤติดี ทำจิตใจให้ผ่องใส ท่านเสนอให้เป็นการศึกษาเพื่อความหลุดพ้น (เอกวิทย์ ณ. กลาง. 2513 : 45-57)

กลุ่มที่มีฐานคิดมาจากกระแสการพัฒนาเพื่อความทันสมัย

กลุ่มนี้ยึดตัวแบบคือประเทศทางตะวันตก โดยมองว่าการศึกษาคือเครื่องมือของการพัฒนาประเทศในทุกด้าน เช่น เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และอื่นๆ โดยมีได้ตระหนักถึงปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นตามมา เช่น ปัญหาเรื่องการถ่ายทอดความรู้และค่านิยมแบบใหม่ที่ขัดแย้งกับค่านิยมและวัฒนธรรมเดิม การศึกษาทำให้เกิดชนชั้นผู้ได้รับการศึกษา และผู้ไม่ได้รับการศึกษาซึ่งกลายเป็นผู้ด้อยโอกาสในสังคม มีการเน้นคุณภาพเชิงปริมาณว่าถ้าคนได้รับการศึกษามากประเทศเจริญมาก มีความเชื่อว่าการศึกษาคือส่วนหนึ่งของระบบอื่น ทำให้การศึกษากำหนดให้ทำตามระบบอื่น และเป็นเครื่องมือในการเพิ่มพูนความรู้ ความชำนาญ และทักษะบางประการที่เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม รัฐลงทุนให้การศึกษาเพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และพัฒนาแรงงานของภาคเศรษฐกิจ งานที่มีค่าและมีความหมายกลายเป็นแรง

งานในภาคเศรษฐกิจ จึงทำให้นโยบายการศึกษาไม่เป็นอิสระในตัวเองแต่ต้องทำตามนโยบายกลาง การศึกษาที่มุ่งตอบสนองความต้องการของตลาดแรงงาน ทำให้เกิดการแบ่งแยกและจัดลำดับความสำคัญของสาขาวิชา และผลการเรียนตามปริญญาบัตรในสาขาที่สามารถจะหางานและหาเงินได้มากกว่า และยังเชื่อว่าคนที่เรียนได้เกรดสูงหรือได้เกียรตินิยมมีความสามารถสูงกว่าคนที่ได้เกรดต่ำ ให้ความสำคัญกับการศึกษาในระบบโรงเรียนมากกว่าการศึกษาในรูปแบบอื่น ๆ เช่น การศึกษานอกระบบ การศึกษาระบบเปิด เกิดค่านิยมกับการศึกษาในระบบ การใช้การศึกษาเป็นบันไดไต่เต้าทางสังคม การศึกษากลายเป็นเรื่องของการแข่งขันในทุกระดับและทุกลักษณะ เช่นเร่งตัวเอง เพื่อให้ผ่านการสอบคัดเลือก เข้าเรียนในโรงเรียนที่มีชื่อเสียงมาก ยิ่งดีมาก เก่งมาก แข่งขันกันเรียน แม้แต่ผู้บริหารสถาบันศึกษาในภาครัฐ ก็แข่งขันเข้าบริหารโรงเรียนที่มีนักเรียนเป็นจำนวนมาก ๆ เพราะทำให้ตนเองมีความสำคัญมากกว่าการบริหารโรงเรียนเล็ก (ศักดิ์ชัย นิรัญทวี. 2541)

กลุ่มที่มีฐานคิดทางสังคมไทย

กลุ่มนี้เห็นว่าการศึกษาก่อทำให้แยกส่วนออกจากวิถีชีวิตจริงของคน การศึกษาจึงไม่เป็นประโยชน์ต่อการแก้ปัญหาของคนส่วนใหญ่ แต่แนวคิดในการจัดการศึกษาถูกครอบงำโดยความคิดและความเชื่อทางเศรษฐกิจและการเมือง ซึ่งผูกโยงไว้ด้วยผลประโยชน์ของกลุ่มคนที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมือง ความคิดของกลุ่มนี้จึงเรียกร้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษามากที่สุด ให้การศึกษาไปสู่ประชาชน แนวความคิดนี้ได้นำเสนอตลอดในช่วง 3 ทศวรรษที่ผ่านมา และมีพลังขับเคลื่อนให้เกิดแนวคิดใหม่ในการปฏิรูปการศึกษา (ศักดิ์ชัย นิรัญทวี. 2541: 17) นักคิดในกลุ่มนี้ มีหลากหลาย เช่น

1. อนุช อาภาภิรม ได้แสดงความคิดเห็นว่าปรัชญาการศึกษาไทยเป็นปรัชญาของผู้ถูกกดขี่ที่มีแนวทางพื้นฐาน 3 ประการ คือ 1) การสั่งสอนและเสริมระบบเจ้านายคน เรียนให้สูง ๆ เพื่อเป็นนายคน ซึ่งขัดกับวิถีคิดแบบประชาธิปไตย 2) สอนให้คิดแบบตัวใครตัวมัน มีใครยาวสาวได้สาวเอา ผู้ได้รับการศึกษายังขาดจิตสำนึกที่จะทำงานเพื่อสังคม เพื่อให้บริการผู้ที่ด้อยโอกาสกว่า เกิดปัญหาช่องว่างระหว่างคนมีกับคนจน ชนบทกับในเมือง และ 3) การสอนให้ยอมจำนนต่อต่างชาติ ยอมรับนับถือความเป็นต่างชาติโดยไม่มีการตรวจสอบ ความคิดเช่นนี้เป็นการถูกครอบงำทางเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมจากตะวันตกมาเป็นเวลานานกว่า 100 ปี (ศักดิ์ชัย นิรัญทวี. 2541 : 18 อ้างอิงจาก อนุช อาภาภิรม. 2516 : 7)

2.ศาสตราจารย์ เสน่ห์ จามริก มีความเห็นว่าระบบการศึกษาไทยอยู่ระหว่างทาง 2 แพร่ง ระหว่างการพึงพิงและลอกเลียน หรือการพัฒนาไปสู่ความเป็นอิสระพึ่งพาตนเองได้ โดยมีข้อสังเกตว่า 1) ระบบโรงเรียนทำให้การศึกษาแยกตัวจากชีวิตความเป็นอยู่แบบดั้งเดิมของไทย ซึ่งเดิมเป็นการผสมผสานกันระหว่างโรงเรียน วัด และกระบวนการเรียนรู้สำหรับการประกอบอาชีพนอกโรงเรียน การแยกตัวของการศึกษาระบบโรงเรียนแบบใหม่ ทำให้ระบบการศึกษาไทยละเลยกิจกรรม และกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนนอกโรงเรียน และ 2) ระบบการศึกษาที่เป็นอยู่มีลักษณะเป็นการเฉพาะกิจมุ่งในด้านการผลิตกำลังคนเป็นหลัก เช่น เพื่อเข้ารับราชการ และขยายออกไปตามสาขาอาชีพทั้งภาคราชการและธุรกิจ จนกลายเป็นเป้าหมายหลักเพียงด้านเดียวของระบบการศึกษา ทำให้เกิดค่านิยมครอบงำที่ประชาชนคนไทยต่างพากันมุ่งอาศัยใช้ระบบการศึกษาเป็นบันไดไต่เต้าฐานะทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ทำให้เกิดผลเรื่องการแข่งขัน เอาแพ้เอาชนะ ระบบแพ้คัดออก แทนที่จะเป็นเรื่องของการเรียนรู้ และการสร้างสรรค์องค์ความรู้ตามอัธยาศัยของแต่ละคน อันเป็นบทบาทหน้าที่โดยตรงของการศึกษา (ศักดิ์ชัย นิรัญทวิ. 2541 : 19-20 อ้างอิงจาก เสน่ห์ จามริก. 2537 : 303)

3.ศาสตราจารย์ ดร.นิธิ เอียวศรีวงศ์ มีแนวคิดที่ว่า "ตราบเท่าที่การศึกษาเป็นชีวิตของเขา ตัวเขาเอง ครอบครัวของเขา และชุมชนของเขา เขาควรเป็นผู้บอกว่าจะเรียนอะไร เรียนอย่างไร และเรียนทำไม อย่างน้อยก็ต้องให้ตัวเขา ครอบครัวเขา และชุมชนของเขาได้มีส่วนมีเสียงมากกว่าข้าราชการในกระทรวงศึกษาธิการ นั่นคือทำให้เกิดการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งส่วนเดียวกับชีวิตของผู้เรียน คือนการศึกษาแก่ประชาชนเสียที" (ศักดิ์ชัย นิรัญทวิ. 2541 : 21 อ้างอิงจาก นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2529 : 157) เป็นการเน้นการมีส่วนร่วมและรับผิดชอบการศึกษาของตนเอง และเรียนตามความต้องการของตนเอง

4.ศาสตราจารย์ ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิชย์ เห็นว่าการศึกษาต้องทำให้เด็กไทย คิดเป็น บนพื้นฐานองค์ประกอบ 4 ประการ คือ 1) การคิดแบบวิเคราะห์ 2) การคิดแบบโครงสร้าง มีการวิเคราะห์ เปรียบเทียบ เทียบเคียง 3) มีการคิดแบบสร้างมโนทัศน์ (Conceptual Thinking) และ 4) การคิดเพื่อสังคม คิดเพื่อสร้างสรรค์และพัฒนาสังคม (ศักดิ์ชัย นิรัญทวิ. 2541)

5.ศาสตราจารย์ นายแพทย์ ประเวศ วะสี เห็นว่าปัญหาใหญ่ของการศึกษาไทยคือ การที่ไม่สามารถเตรียมคนไทยให้สามารถเผชิญกับยุคสมัยแห่งการเปลี่ยนแปลง ทำให้สังคมไทยอ่อนแอ ขัดแย้ง

ทำลายตนเอง และวิกฤต เพราะระบบการศึกษาไทยเป็นระบบที่ปรับตัวไม่ได้ (Non-adaptive System) เนื่องจากเป็นระบบรวมศูนย์อำนาจ ขาดข้อมูลย้อนกลับ ทำให้เป็นระบบที่ไม่เรียนรู้ การศึกษาของไทยเน้นการถ่ายทอดเนื้อหาวิชา และการท่องจำ ทำให้เรียนยาก ไม่สนุก ครูล้าสมัย ผู้เรียน *คิดไม่เป็น ทำไม่เป็น* ขาดความสามารถในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ไม่เกิดจริยธรรม ปัญหาการศึกษาไทยเป็นปัญหาที่หมักหมมเชิงโครงสร้าง ต้องแก้ไขโดยการออกกฎหมายจัดระบบ โครงสร้าง และกระบวนการใหม่ที่จะปรับพฤติกรรมทั้งของบุคคลและองค์กร การปฏิรูปการศึกษา เพื่อให้มีการยกเครื่องทางปัญญา และเตรียมพร้อมเพื่อให้สามารถเผชิญยุคใหม่แห่งความเปลี่ยนแปลงได้อย่างเข้มแข็ง เพื่อรอดพ้นความหายนะ (ประเวศ วะสี. 2541 : 93-95)

6.ดร.รุ่ง แก้วแดง เป็นผู้นำในการร่าง พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้ศึกษาเรื่องครูสมพร ครูสอนลิง ที่จังหวัดสุราษฎร์ธานีและนำแนวคิดมาเผยแพร่ ว่าครูสมพรได้นำหลักพุทธศาสนา ทฤษฎีการศึกษา และจิตวิทยาการเรียนรู้มาใช้ในการฝึกลิงให้เป็นสมาชิกที่ดีในสังคมมนุษย์ โดยผ่านกระบวนการศึกษาที่เขาออกแบบเอง ทดลองเอง และดำเนินด้วยตนเองมาเป็นเวลาหลายปี จนสามารถฝึกลิงให้เป็นแรงงานที่สามารถในการเกษตร นับว่าเป็นภูมิปัญญาไทยในด้านการพัฒนาวิธีการฝึกอบรมให้ลิงได้เรียนรู้ (รุ่ง แก้วแดง. 2542 : 19-20)

7.ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม ผู้พลิกผันชีวิตชาวนาที่มีหนี้สินมากมาย และพัฒนาแนวคิดการเกษตรแนวใหม่ที่เรียกว่า "วนเกษตร" และทดลองสาธิตแนวการเกษตรและการดำเนินชีวิตอย่างสมถะ พออยู่ และพอเพียงต่อชีวิตและครอบครัว โดยปรับปรุงที่ดินรอบบ้านเป็นตัวอย่างการเกษตรแนวใหม่ ที่ยืนอยู่บนความรู้จากท้องถิ่นเองไม่ว่าจากสมุนไพรรจนถึงเทคโนโลยีชาวบ้าน กระบวนการเรียนรู้ของผู้ใหญ่วิบูลย์สะท้อนแนวคิดในพุทธศาสนาเรื่อง *การพึ่งพาตนเอง* เน้นการพออยู่พอกิน ไม่ละโมภ และพยายามสร้างสภาพแวดล้อมรอบตัวและครอบครัวอย่างสมถะ เน้นการเรียนรู้จากความรู้ในอดีตที่บรรพบุรุษเคยปฏิบัติ เช่น การนำสมุนไพรมาสรรสร้างรายได้ที่พอควรและสนับสนุนการเผยแพร่ความรู้ที่เป็นเทคโนโลยีในอดีต เพื่อการปรับปรุงคุณภาพชีวิต ทำสวนวนเกษตรมีต้นไม้มากกว่า 500 ชนิด มีห้องหนังสือให้ผู้สนใจเข้าไปศึกษาค้นคว้าได้ มีลานค้าริมทางชุมชน เป็นเวทีเรื่องการค้าขาย การแปรรูปของเกษตรรายย่อยในละแวกนั้น ท่านมีปรัชญาที่เน้นในเรื่องกระบวนการคิดมากกว่าองค์ความรู้ *"ความรู้ได้จากการรู้จักคิด และคิดอย่างรอบคอบมากกว่าเป็นความรู้ที่ได้จากการแสวงหา...คนเราทุกคนสำคัญที่วิธีคิด เมื่อ คิดเป็น องค์ความรู้จะตามมาภายหลัง"* ท่านได้รับการยกย่องเป็นครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 1 ปี 2544 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2544 : 44-46)

8.ดร.โกวิท วรพิพัฒน์ อดีตอธิบดีกรมการศึกษานอกโรงเรียนและอดีตรัฐมนตรีว่าการศึกษารัฐบาล ผู้คิด **ปรัชญาคิดเป็น** เป็นภูมิปัญญาไทยกับการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ หรือ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตลอดชีวิต "การคิดเป็นและการศึกษาตลอดชีวิตได้แนวความคิดมาจากพุทธศาสนา คิดว่าการเรียนการสอนที่เราสอนแบบสอนหนังสือนั้น เป็นวัฒนธรรมของชาวตะวันตก หนังสือบอกว่าอะไรดีจะเป็นการดีสำหรับคนที่

สมบูรณ์ที่สุด ทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ ทรัพยากรหรือทุกอย่างพร้อมหมด จึงทำตามอย่างหนังสือสอนไว้ แต่ในชีวิตจริงของคนเราจะไม่พบกับความสมบูรณ์พร้อมทั้งหมด การที่จะคิดทำอะไรก็ควรต้องเอาข้อจำกัดของตนเองมาคิดประกอบด้วย นอกเหนือจากความรู้ทางวิชาการและสถานภาพทางสังคม สิ่งแวดล้อม จึงทำให้เกิดความคิดว่า เมื่อคนเรียนหนังสือ หนังสือบอกอย่างไร ทุกคนรู้เท่ากัน แต่คำตอบของทุกคนไม่จำเป็นต้องเหมือนกัน คำตอบจะต้องให้เหมาะสมกับสภาพการณ์และข้อจำกัดส่วนบุคคล" (โกวิท วรพิพัฒน์. 2544 : 43-44) การคิดเป็น คือการตัดสินใจใช้ข้อมูลจากหนังสือ การใช้ข้อมูลจากสภาพแวดล้อม เวลาและสังคม และข้อจำกัดส่วนตัว โดยนำมารวมกัน เพื่อหาคำตอบว่าเรื่องนี้จะตัดสินใจอย่างไร ซึ่งปรัชญาคิดเป็นได้นำมาใช้ในการจัดการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ และการศึกษาออกโรงเรียนทุกรูปแบบ

ดร. สุนทร สุนันท์ชัย อดีตรองอธิบดีกรมการศึกษานอกโรงเรียน ผู้มีส่วนความสำคัญในคณะทำงาน ที่ทำให้ปรัชญาคิดเป็นเป็นรูปธรรมนำไปสู่การปฏิบัติในโครงการการศึกษานอกโรงเรียนต่าง ๆ ได้เล่าว่า "วิธีส่งเสริมให้คนรู้จักคิด หรือวิธีคิดเป็น เป็นคำไทย ๆ ผู้คิดค้นเป็นคนแรกคือ ดร.โกวิท วรพิพัฒน์ ในระหว่างเป็นหัวหน้ากองการศึกษาผู้ใหญ่ และคณะทำงานในกองในขณะนั้น เมื่อปี พ. ศ. 2515 ได้รับความสนใจในวิธีการทางการศึกษานอกระบบอย่างแพร่หลายทั้งในและต่างประเทศ และวิธีคิดนี้ได้รับการยอมรับ และตีพิมพ์ในหนังสือขององค์การการศึกษาโลก (World Education)" (สุนทร สุนันท์ชัย. 2539 : 114) และกล่าวว่า "ปรัชญาและวิธีการคิดเป็น ซึ่งเป็นงานชิ้นสำคัญในแวดวงการศึกษาไทย คนไทยไม่น้อยได้รำลึกหาสิ่งที่คนไทย คนไทยไม่น้อยได้หวนหาสิ่งที่ปรากฏแนวทางวัฒนธรรม ความคิดความเชื่อแบบไทย ปรัชญาและวิธีการคิดเป็น เป็นผลผลิตที่ได้มาจากการสังเคราะห์ปรัชญา และวิธีการทางพระพุทธศาสนา (ความเชื่อในเหตุผล การแสวงหาสัจธรรม โดยใช้ข้อมูลและสติปัญญาใคร่ครวญ) สิ่งสำคัญที่สุดก็คือ การให้ความสำคัญแก่ตัวผู้เรียน ซึ่งจะต้องเป็นผู้แสดงแต่ต้นจนจบ และต้องเป็นผู้ตัดสินใจเอง นั่นคือ ผู้เรียนมีเสรีภาพที่จะเลือก แม้จะมีปรัชญาอื่น และศาสนาบางศาสนาเน้นเสรีภาพที่จะเลือกเช่นกัน แต่ปรัชญาคิดเป็นยังแสดงวิธีการเชิงมนุษยนิยม ที่จะช่วยให้บุคคลได้เลือกอย่างมีเหตุผลเพิ่มขึ้นอีก จึงสามารถนำไปใช้ในการเรียนการสอนได้โดยไม่ต้องเพิ่มภาระแก่ผู้สอนที่จะต้องคิดวิธีการขึ้นอีก" (สุนทร สุนันท์ชัย. 2544 : 64) นอกจากนี้ คำว่า "คิดเป็น"

"ทำเป็น" ได้รับการยอมรับบรรจุเป็นเป้าหมายการจัดกระบวนการเรียนรู้ใน มาตรา 24 วรรค 3 ของ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2542 : 13)

ศาสตราจารย์ นายแพทย์ ประเวศ วะสี กล่าวว่า "ดร.โกวิท วรพิพัฒน์ อดีตปลัดกระทรวงศึกษาธิการ เป็นนักการศึกษาตลอดชีวิต..ท่านทรงปฏิรูปการเรียนรู้มาตลอด ศึกษาให้คิด เป็นทำเป็น คือสิ่งที่ท่านนำเสนอมาตลอด เพราะท่านเห็นว่าการเรียนที่เน้นการท่องหนังสือในห้องเรียนมากเกินไป ทำให้คนไทยทำอะไรไม่เป็น คิดไม่เป็น ท่านอยากให้แก่นักเรียนออกจากห้องเรียน ไปลงมือลงมือทำอะไรกันจริง ๆ จัง ๆ จะได้ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น และคิดเป็น" (ประเวศ วะสี. 2544 : 68-70)

โดยสรุป การนำภูมิปัญญาไทย มาพัฒนาการศึกษาของชาติไทย ควรได้รับการส่งเสริมและดำเนินการให้เป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน เพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่น เกิดความภาคภูมิใจในความเป็นไทย การศึกษาภูมิปัญญาสากลเป็นสิ่งที่จำเป็นในการพัฒนาภูมิปัญญาไทย เพื่อให้สังคมไทยไม่เป็สังคมแห่งการพึ่งพาและสามารถยืนหยัดพึ่งพาตนเองได้ ในด้านการศึกษาและนอกระบบและการศึกษาตลอดชีวิต ผู้ทรงภูมิปัญญาหลายท่านได้มีแนวคิด ในเรื่อง คิดเป็น รู้จักคิด ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น ซึ่งเป็นคำไทยที่มีความหมาย ได้มีความพยายามสร้างสรรค์ภูมิปัญญาไทยจากแนวคิดทางพระพุทธศาสนา วัฒนธรรมและสังคมไทย มาเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างสรรค์ปรัชญาหรือแนวความคิด ความเชื่อ เช่น ปรัชญาคิดเป็น ในการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ของผู้เรียนนอกระบบ อีกทั้งได้มีการค้นหาปัจจัยในอดีตและสนับสนุนภูมิปัญญาท้องถิ่น มาเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาชุมชนและตนเอง โดยผสมผสานและพัฒนาแนวทางในการแก้ปัญหา และปรับปรุงคุณภาพชีวิตจนกลายมาเป็นรูปแบบหนึ่งของการเรียนรู้ ซึ่งสามารถนำไปปฏิบัติสำหรับเป็นทางเลือก เพื่อการศึกษาตลอดชีวิตต่อไป

ความเป็นมาของปรัชญาคิดเป็น

ก่อนที่จะอธิบายถึงปรัชญาคิดเป็น ขออธิบายความเป็นมาของการสอนผู้ใหญ่ให้รู้หนังสือ และ แนวคิดหรือความเชื่อที่เป็นมาก่อนให้ใช้ปรัชญาคิดเป็น เพื่อให้เกิดความเชื่อมโยงตามลำดับ

การสอนผู้ใหญ่ให้รู้หนังสือในระยะแรกเริ่ม (พ.ศ. 2483-2488)

ในอดีต การเรียนการสอนให้รู้หนังสือ โดยทั่วไปย่อมจะกระทำกับเด็ก หรือ ผู้เยาว์ ซึ่งเป็นช่วงอายุที่ยังไม่มีภาระต้องทำมาหาเลี้ยงชีพ จึงมีเวลาว่างพอที่จะศึกษา

เล่าเรียนได้ การสอนผู้ใหญ่ให้รู้หนังสือเพิ่งจะมีขึ้นเมื่อหกสิบปีที่แล้ว เมื่อประเทศไทย ย่างเข้าสู่ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ทั้งนี้ก็เนื่องจากรัฐบาลได้ทำการสำรวจ สำนะในประชากร เมื่อ พ.ศ. 2480 พบว่ามีบุคคลที่มีอายุ 10 ปีขึ้นไปไม่รู้หนังสืออยู่ถึง ร้อยละ 68.8 ของประชากรที่อยู่ในช่วงอายุดังกล่าว ซึ่งรัฐบาลเห็นว่าอาจเป็นอุปสรรค ต่อการพัฒนาประเทศ และเป็นอุปสรรคต่อการเข้าใจสิทธิและหน้าที่ของพลเมืองใน ระบอบประชาธิปไตย รัฐบาลจึงได้อนุมัติให้กระทรวงศึกษาธิการ ดำเนินการแก้ไข ปัญหาการไม่รู้หนังสือ เพื่อให้ประชาชนที่ไม่รู้หนังสืออ่านออกเขียนได้ และรู้หน้าที่ พลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย

จุดเน้นในการสอนให้รู้หนังสือในช่วงเริ่มต้น จึงมุ่งให้รู้หนังสือ อ่านออกเขียนได้ และรู้หน้าที่พลเมืองเป็นสำคัญ

การสอนผู้ใหญ่ให้รู้หนังสือในระยะที่สอง (พ.ศ. 2489-2503)

เมื่อสงครามโลกครั้งที่สองยุติลง เมื่อ พ.ศ. 2488 ประเทศไทยได้รับความช่วยเหลือจากองค์การศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) เพื่อ ดำเนินการตามแผน "การศึกษา ภาคหลัมูลฐาน" (Fundamental Education) เพราะ เห็นว่าการไม่รู้หนังสือเป็นอุปสรรคต่อการทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดความไม่ เสมอภาค และเป็นสิ่งคุกคามต่อสันติภาพ การศึกษาภาคหลัมูลฐานนี้ ได้ใช้หลักการ ของ ดร.แฟรงค์ ซี เลาบัก (Dr. Frank C. Laubach) ผู้เชี่ยวชาญยูเนสโก ซึ่งได้เข้ามา ช่วยเหลือแนะนำเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทย

การศึกษาภาคหลัมูลฐาน มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ

- 1) เพื่อให้รู้หนังสือไทย อ่านออกเขียนได้
- 2) รู้หน้าที่พลเมืองในการปกครองระบอบประชาธิปไตย และ
- 3) วิชาชีพเบื้องต้นที่จะช่วยให้ความเป็นอยู่ดีขึ้น

จะเห็นว่าในข้อ 1) และ 2) วัตถุประสงค์จะเป็นเช่นเดียวกับการสอนผู้ใหญ่ให้รู้ หนังสือระยะเริ่มแรกแต่ข้อสุดท้ายเป็นวัตถุประสงค์ที่เพิ่มเติมขึ้นมาใหม่

การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน

เมื่อปี พ.ศ. 2511 ได้มีการทดลองรูปแบบการสอนผู้ใหญ่ให้รู้หนังสืออีกรูปแบบ หนึ่ง ตามแนวคิดของยูเนสโก เรียกชื่อในภาษาอังกฤษว่า "Work-Oriented Functional Literacy" เรียกชื่อเป็นภาษาไทยในขั้นแรกว่า "การแก้ไขการไม่รู้หนังสือแบบสมกิจ คำว่า "สมกิจ" (สม อ่านเช่นเดียวกับเหมาะสม) หมายถึง "เหมาะ หรือรวมกับงาน" (ดู

ประมวลศัพท์บัญญัติวิชาการศึกษา กรมวิชาการ 2527) ที่มาของแนวคิดนี้ก็คือ การสอนให้รู้หนังสือ โดยสอนให้อ่านออกเขียนได้และคิดเลขเป็นเท่านั้นไม่เป็นการพอเพียง เพราะผู้เรียนซึ่งเป็นผู้ใหญ่มักจะไม่สนใจที่จะเรียนรู้หนังสือ แต่สนใจที่จะประกอบอาชีพเพื่อหารายได้มากกว่า ดังนั้น จึงควรฝึกอาชีพควบคู่ไปด้วย เพื่อให้ผู้เรียนสนใจที่จะมาเรียน และได้รับประโยชน์ทั้งการ เรียนรู้หนังสือ และสามารถประกอบอาชีพได้ด้วย แนวความคิดนี้ ยูเนสโกได้นำเข้าสู่ที่ประชุมรัฐมนตรี ศึกษาธิการของประเทศต่างๆ ที่จัดขึ้นที่ประเทศอิหร่าน พ.ศ. 2508 ซึ่งประเทศไทยก็ได้ส่งผู้แทนเข้าร่วมประชุมด้วย และนำหลักการมาจัดเป็นโครงการทดลองขึ้นที่จังหวัดลำปาง เมื่อ พ.ศ. 2511 โดยการสอนความรู้เรื่องอาชีพควบคู่ไปกับการสอนให้อ่าน-เขียนและคิดเลข วิธีปฏิบัติก็คือ การจัดทำหนังสือสอนอ่าน ซึ่งกล่าวถึงอาชีพต่างๆ ที่มีในท้องถิ่น และให้ผู้เรียนอ่าน-เขียนจากหนังสือนั้น (เช่น การปลูกข้าว การตีเหล็ก การทอผ้า การจักสาน)

ต่อมา เมื่อ พ.ศ. 2513 องค์การเอ็กซอน ชื่อ World Education, New York ได้เสนอแนวคิด ให้สอนเรื่องการวางแผนครอบครัวเข้าไว้ในหลักสูตรการสอนผู้ใหญ่ให้รู้หนังสือด้วย และเสนอที่จะให้ความช่วยเหลือเพื่อพัฒนาหลักสูตรการสอน และการดำเนินการการศึกษาผู้ใหญ่ตามแนวคิดใหม่นี้ กองการศึกษาผู้ใหญ่ได้ตกลงยอมรับข้อเสนอดังกล่าว โครงการสอนผู้ใหญ่ให้รู้หนังสือของไทย จึงมีความมุ่งหมายกว้างกว่าของยูเนสโก ซึ่งเน้นแต่เพียงอาชีพ ดังข้อสรุปของ เดวิด ฮาร์แมน (David Harman 2515: 159) ที่ว่า "นอกจากเน้นในเรื่องการใช้ประโยชน์ในด้านสังคมและเศรษฐกิจแล้ว ยังมีความหมายที่กว้างกว่า ซึ่งครอบคลุมถึงสถานะทุกด้านของมนุษย์"

โครงการนี้ซึ่งเคยเรียกว่า "การสอนให้รู้หนังสือแบบสมกิจ" และเน้นเรื่องการอาชีพ จึงได้เปลี่ยนเป็น "การสอนให้รู้หนังสือแบบเบ็ดเสร็จ" ตามข้อเสนอแนะของ ดร.สายภาณุรัตน์ รองอธิบดีกรมสามัญศึกษาในขณะนั้น เพราะคำว่า "เบ็ดเสร็จ" เน้นถึงการรวมกันทุกสิ่งทุกอย่าง ตรงกับความหมายของการให้รู้หนังสือแบบใหม่ ซึ่งรวมเนื้อหาที่กว้างขวางออกไปจากเดิม

วิธีการของการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ ช่วงเริ่มต้น

การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ มีความมุ่งหมาย ตามที่ปรากฏในระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการจัดการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ พ.ศ. 2516 ดังนี้ "เพื่อให้นักศึกษาอ่านออกเขียนได้ คิดเลขเป็นและสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้" จากข้อความดังกล่าวนี้ จึงเห็นได้ว่าจุดเน้นของการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ นอกจากการสอนให้รู้หนังสือและคิดเลขเป็นแล้ว ยังมุ่งช่วยผู้เรียนให้สามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ เป็นวัตถุประสงค์หลักอีกข้อหนึ่ง

เมื่อการนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นวัตถุประสงค์สำคัญของการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ แนวคิดที่เกี่ยวกับการจัดทำหลักสูตรและวิธีการเรียนการสอน จึงมีความสำคัญยิ่ง เพราะทั้งสองประการ มีส่วนที่จะเอื้อให้วัตถุประสงค์ "การนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน" มีความสำเร็จได้

ในขั้นแรก ได้มีการจัดทำหลักสูตร โดยการสำรวจสภาพและปัญหาเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของประชาชน แล้วนำผลของการสำรวจมาจัดเป็นประเด็นหรือปัญหาเพื่อให้มีการเรียนการสอนโดยการแก้ปัญหาเหล่านั้น ปัญหาที่ค้นพบได้นำมาจัดเป็นหมวดหมู่ดังนี้ ปัญหาเกี่ยวกับการเกษตร การอนามัย การเศรษฐกิจ หน้าที่พลเมือง ความแตกต่างที่ชัดเจนระหว่างหลักสูตรทั่ว ๆ ไป กับหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ คือ หลักสูตรทั่ว ๆ ไป มักจะระบุเนื้อหาที่สอนไว้อย่างชัดเจน แต่หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ ระบุปัญหาเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนแทนเนื้อหาวิชา เพราะมุ่งที่จะใช้วิธีการสอนแบบแก้ปัญหา ไม่ใช่มุ่งจะสอนเนื้อหาวิชาตรง ๆ

วิธีสอนที่ใช้กับการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ ในขั้นแรก ได้ใช้วิธีสอนแบบแก้ปัญหาตามแนวคิดของ จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) นักปรัชญาการศึกษาอเมริกัน ผู้นำแนวคิดพิพัฒนาการนิยม (Progressivism) วิธีการแก้ปัญหา ตามแนวคิดของจอห์น ดิวอี้ นั้น มีขั้นตอนต่างๆ คือ

- 1) ขั้นกำหนดปัญหา
- 2) ขั้นตั้งสมมุติฐาน (นั่นคือ การคาดคะเนมูลเหตุของปัญหา)
- 3) ขั้นรวบรวมข้อมูล พิสูจน์ ทดลอง
- 4) ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล
- 5) ขั้นสรุปผล

วิธีแก้ปัญหของจอห์น ดิวอี้ ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี อดีตอธิการวิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร ได้ศึกษาคำสอนของพระพุทธเจ้า และเห็นว่า คำสอนที่เรียกว่า "อริยสัจสี่" นั้น แท้จริง ก็เป็นวิธีแก้ปัญหานั้นเอง โดยมีขั้นตอนต่างๆ ดังนี้ 1) ทุกข์ 2) สมุทัย (สาเหตุแห่งทุกข์) 3) นิโรธ (ความพ้นทุกข์) 4) มรรค (ทางไปสู่ความดับทุกข์) แม้ว่า อริยสัจสี่ จะมุ่งไปสู่การดับทุกข์โดยสิ้นเชิง (นิพพาน) แต่ในโลกปุถุชน ก็อาจจะนำแนวคิดของอริยสัจสี่มาใช้ในการแก้ปัญหาได้เช่นกัน เช่น เมื่อเกิดโรคภัยไข้เจ็บ ก็ต้องหามูลเหตุว่า เกิดจากอะไรและหาวิธีแก้ไข เช่น โดยรับประทานยาหรือพักผ่อนให้เพียงพอ เป็นต้น

การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ ได้ใช้วิธีการแก้ปัญหา (หรือวิธีอริยสัจสี่) ใน การเรียนการสอนมาก่อน เพราะเห็นว่าเป็นวิธีที่เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ของการศึกษา ผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ ที่ต้องการให้ผู้เรียนนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน

การนำปรัชญาคิดเป็นมาใช้ในการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ

ดร.โกวิท วรพิพัฒน์ ผู้อำนวยการกองการศึกษาผู้ใหญ่ ในช่วงปี พ.ศ. 2511-2519 ได้คิดค้นปรัชญาคิดเป็นขึ้น เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2516 และได้เผยแพร่แนว ความคิดนี้ในเอกสารต่างๆ เช่น World Education REPORT 8 (1975) ในบทความ ชื่อ "The Khit-Pen Man" รวมบทความการศึกษาผู้ใหญ่ ชุด 2 (พ.ศ. 2518) ในบทความ ชื่อ "ความต้องการพื้นฐานทางการเรียน" และได้นำมาพิมพ์ในคู่มือ การดำเนินงาน การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน (พ.ศ. 2523) ภายใต้หัวข้อเรื่อง "การศึกษาผู้ใหญ่ แบบเบ็ดเสร็จ" นอกจากนั้น ยังปรากฏว่า ได้มีการพิมพ์เป็นเอกสาร ชื่อ "ความต้องการ ขั้นพื้นฐานของการเรียน" โดยกองการศึกษาผู้ใหญ่ (พ.ศ. 2517) ดังนั้น แนวคิดเกี่ยวกับ ปรัชญาคิดเป็นจึงเผยแพร่ออกสู่สาธารณชน ตั้งแต่ พ.ศ. 2517 เป็นต้นมา

เหตุผลที่มีการพัฒนาปรัชญาคิดเป็น

ในหัวข้อที่ผ่านมาได้อธิบายความเป็นมาของปรัชญาคิดเป็นไว้แล้ว แต่จำเป็นต้องขยายข้อความเพิ่มเติมถึงเหตุผลที่มีการคิดค้นปรัชญานี้ และรายละเอียดเกี่ยวกับ ปรัชญา

การคิดค้นปรัชญาคิดเป็นขึ้นมามีเกี่ยวกับการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ และต่อมา ได้ขยายไปในโครงการต่างๆ นั้น พอจะประมวลได้จากคำกล่าวของผู้พัฒนาปรัชญา เอกสารที่เกี่ยวข้องและสถานการณ์แวดล้อม ในขณะนั้นได้ดังนี้

1.สถานการณ์แวดล้อม ในช่วงเวลาที่มีการคิดค้นปรัชญาคิดเป็น สถาน การณ์ทางการเมืองทั้งในและนอกประเทศอยู่ในลักษณะเผชิญหน้า ในระหว่างกลุ่ม เศรษฐกิจการเมือง ทุนนิยม (ซึ่งเรียกตนเองว่า "เสรีประชาธิปไตย") และกลุ่มเศรษฐกิจ การเมืองฝ่ายซ้าย (ซึ่งเรียกตนเองว่า "สังคมนิยม") ฝ่ายซ้ายมีกำลังเติบโตและทำการ แทรกซึมเข้าสู่ประเทศไทย จนเป็นที่หวาดวิตกว่า ประเทศไทยอาจจะเปลี่ยนพลั แก่ฝ่าย ตรงข้ามได้ รัฐบาลในระบุนั้น ได้ใช้วิธีการทางการทหารเข้าตอบโต้การแทรกซึมของ ฝ่ายตรงข้ามรวมทั้งใช้การโฆษณาชวนเชื่ออย่างเต็มที่ ประชาชนจึงตกเป็นเป้าหมาย ของการชวนชิงเข้ามาเป็นพรรคพวก ดร.โกวิท วรพิพัฒน์ เคยปรารภว่า ประเทศต่างๆ ล้วนแต่กำหนดสิ่งต่างๆ ให้ประชาชน เช่น นโยบายการวางแผนครอบครัว ก็กำหนดว่า

ต้องการให้ประชาชนมีบุตรกี่คน เช่น สาธารณรัฐประชาชนจีน กำหนดให้ประชาชนมีบุตรครอบครัวละหนึ่งคน สิ่งคล้ายกันเช่นเดียวกัน การกำหนดของรัฐย่อมไม่ให้สิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนที่จะตัดสินใจ ประชาชนต้องเชื่อฟังรัฐโดยไม่มีทางที่จะแสดงเหตุผลของตนในกรณีที่มีความจำเป็นแตกต่างออกไป

สถานการณ์แวดล้อมทางการเมืองในช่วงปี 2512-2520 มีการเผยแพร่ลัทธิความเชื่อ ที่ขัดแย้งต่อความคิดความเชื่อของระบบการปกครองของประเทศไทยในระบอบนั้น การแทรกซึมดังกล่าวนี้ ได้แผ่กว้างไปสู่สถานศึกษาและประชาชนทั่วไป ดังนั้นจึงมีเหตุผลที่น่าเชื่อได้ว่า ปรัชญาคิดเป็นได้เกิดขึ้น ด้วยความจำเป็นที่จะต้องต่อต้านกับลัทธิครอบงำที่เป็นอยู่ในขณะนั้น เพื่อให้ประชาชนผู้เรียนได้มีโอกาสคิดและตัดสินใจโดยตนเองอย่างอิสระเสรี

2. **พื้นฐานวัฒนธรรมไทย** คนไทยวิธีที่จะทำตนให้มีความสุข ในการบรรยายที่ Kellog Foundation มหาวิทยาลัยมิชิแกนสเตท ซึ่ง ดร.โกวิท วรพิพัฒน์ ได้รับเชิญไปร่วมบรรยาย ในระหว่างดำรงตำแหน่งหัวหน้ากองการศึกษาผู้ใหญ่ มีผู้ฟังถามว่า เขาเคยมาเมืองไทยเห็นคนอยู่ในกระท่อมกลางทุ่งนา แต่ทำไมจึงมีความสุข เป้าขลุ่ยได้ในตอนเย็น ดร.โกวิท ตอบว่า คนไทยคิดเป็น ในเมื่อทำงาน เต็มที่จนเหน็ดเหนื่อยแล้ว เหตุใดจะต้องไปนั่งกังวลอยู่ คำตอบนี้ทำให้เข้าใจว่า ในพื้นฐานสังคมไทยนั้น คนไทยมีวิธีแสวงหาความสุขให้แก่ตนเอง โดยไม่พยายามแบกภาระที่ไม่จำเป็นและไม่เป็นประโยชน์

3. **แนวคิดเกี่ยวกับการผสมกลมกลืนระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม** ที่มาอีกทางหนึ่งของปรัชญาคิดเป็น น่าจะได้แก่ แนวคิดเรื่องการผสมกลมกลืนระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม จากประสบการณ์ของ ดร.โกวิท วรพิพัฒน์ เชื่อว่า ความสุขเกิดจากทุกอย่าง "ไปด้วยกัน" "สอดคล้องผสมกลมกลืนกัน" (การบรรยายพิเศษเรื่อง "คิดเป็น" ในกองพัฒนาการศึกษาออกโรงเรียน. 2528 : 1-6) ยกตัวอย่างอุณหภูมิของห้องที่พอเหมาะ ก็ทำให้ร่างกายสุขสบาย อยู่กับคนที่ชอบพอ ก็ทำให้มีความสุข ไม่มีความขัดแย้งกัน

4. **แนวคิดไม่ยอมรับการศึกษาทางวิชาการว่าจะทำให้มีความสุข** ดร.โกวิท ในการบรรยายพิเศษที่อ้างแล้วในข้อก่อน ได้อำนาจนิทานกำลังภายในของจีน ฝ่ายธรรมะต่อสู้กับฝ่ายอธรรม แต่ฝ่ายธรรมะ แม้จะเรียนเพลงอาวุธมากมาย จำได้ใช้คล่องแต่ก็มีจุดอ่อนอยู่อย่างหนึ่ง คือ "จำได้ไม่ลืม" ถ้าหากจำได้แล้วลืมก็สามารถใช้กระบี่ได้ตามใจนึก และตามสถานการณ์ วิชาความรู้นั้นจึงจะเป็นประโยชน์ ดร.โกวิท วรพิพัฒน์ ได้ยกตัวอย่างการมีความรู้มากขึ้น แต่ทำให้ไม่มีความสุขมากขึ้น เช่น ทำให้เกลียดมากขึ้น

โกรธมากขึ้น "คนเรียนเก่ง เดินขบวนเก่ง" (การบรรยายพิเศษเรื่อง "คิดเป็น" ในกองพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน. 2528 : 1-6)

5.พื้นฐานคำสอนของพระพุทธศาสนา ในพระพุทธศาสนา มีคำสอนที่เป็นหลักสำคัญ คือ อริยสัจสี่ ซึ่งในเอกสารประกอบการสอนนี้ได้กล่าวในเรื่องกลุ่มที่มีฐานคิดทางศาสนา คือ ดร.สาโรช บัวศรี ได้อธิบายไว้ว่า ถ้าจะแก้ปัญหาก็จำเป็นต้องรู้ตัวปัญหา (ทุกข์) รู้สาเหตุแห่งปัญหา (สมุทัย) รู้ว่าถ้าจะกำจัดปัญหา ต้องกำจัดสาเหตุ (นิโรธ) และรู้วิถีทางที่จะนำไปสู่การแก้ปัญห (มรรค) ในฐานะที่ ดร.โกวิท เป็นพุทธศาสนิกชน คำสอนในเรื่องอริยสัจสี่ ย่อมจะเป็นที่ตระหนักของท่านอยู่แล้ว

หลักการของปรัชญาคิดเป็น

คำว่า "คิดเป็น" เป็นคำไทยที่คุ้นหูของบุคคลทั่วไป คำว่า "เป็น" เมื่อเป็นคำกริยา พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายว่า "สามารถ, ได้" เช่น "รำเป็น" ก็หมายความว่า "รำได้, สามารถรำ" ดังนั้น คำว่า "คิดเป็น" ก็ควรจะหมายความว่า "คิดได้, สามารถคิด" แต่ในความเข้าใจของคนไทยส่วนใหญ่คำว่า "คิดเป็น" ไม่เป็นเพียง "คิดได้, สามารถคิด" แต่จะต้องเป็นการคิดที่เหมาะสม โดยดูผลที่เกิดขึ้นว่าบังเกิดผลที่ดีต่อบุคคลผู้นั้น ผู้อื่น และสังคมโดยส่วนรวมด้วย คนไทยคงไม่ยอมรับว่า การเอารัดเอาเปรียบผู้อื่นจนร่ำรวย เป็นการคิดเป็นในความหมายนี้

ปรัชญาคิดเป็นได้ตั้งสมมุติฐานไว้เป็นเบื้องต้นว่า มนุษย์ต้องการความสุขเป็นความปรารถนาสุดยอด และมีคำอธิบายต่อไปตามลำดับว่า ทำอย่างไร จึงจะไปสู่จุดนั้นได้ โดยเหตุนี้เพื่อความเข้าใจอย่างเป็นลำดับขั้น จึงขอเริ่มต้นด้วยคำถามแรก และติดตามด้วยคำถามต่อไป ตามลำดับ

คำถามแรก : มนุษย์ปรารถนาอะไร

คำถามนี้ คงจะมีคำตอบหลายๆ อย่าง เช่น ต้องการเงิน ต้องการชื่อเสียง ต้องการมีบ้าน ต้องการมีรถยนต์ บางคนก็ใฝ่ฝันที่จะเป็นผู้แทนราษฎร เป็นนายกรัฐมนตรี เป็นต้น แต่ถ้าซักถามต่อไปว่า เงิน ชื่อเสียง บ้าน รถยนต์ การเป็นผู้แทน เป็นนายกรัฐมนตรี ทำให้เกิดอะไรแก่ผู้ตั้งความปรารถนานั้น คำตอบก็อาจจะลงตัวในที่สุดว่า ถ้าเขาได้รับสิ่งที่ต้องการ เขาก็มีความสุข ดังนั้น "ความสุข" จึงเป็นจุดยอดของความปรารถนาของมนุษย์ ไม่ว่าวิธีการที่จะไปสู่ความสุขจะแตกต่างกันอย่างไรก็ตาม

คำถามที่สอง : ทำอย่างไร มนุษย์จึงจะมีความสุข

คำถามนี้ อาจตอบได้ว่า เมื่อบุคคลได้รับการตอบสนองความต้องการของแต่ละบุคคล บุคคลก็จะมีความสุข นั่นก็คือ ปรารถนาสิ่งใด ก็ได้รับสิ่งนั้น

ถ้าอธิบายให้กว้างขวางขึ้น ความต้องการของมนุษย์ที่เกิดขึ้น ทำให้เกิดความตึงเครียด อินทรีย์ของมนุษย์ ซึ่งปกติจะอยู่ในภาวะสมดุล จะเสียความสมดุล หรือตามคำกล่าวของ ดร.โกวิท วรพิพัฒน์ ที่ว่าไม่เกิด "ความผสมกลมกลืน"

ยกตัวอย่าง เมื่ออากาศมีอุณหภูมิสูง ความผสมกลมกลืนระหว่างร่างกายกับสิ่งแวดล้อม (อากาศที่อยู่รอบตัว) ก็จะสูญเสียไป นั่นคือ เสียความสมดุล เราก็จะเกิดความรู้ไม่สบาย (ไม่มีความสุข) วิธีกู้คืนให้เกิดสมดุล หรือความผสมกลมกลืน ก็คือการลดอุณหภูมิของห้องลง ให้พอเหมาะแก่ร่างกาย เช่น โดยการใช้เครื่องปรับอากาศ เป็นต้น

ในทางด้านสังคม เมื่อเรากระทำความผิด (เช่น ไปโกงคนอื่นมา) ความผสมกลมกลืน หรือความสมดุลระหว่างตัวเรากับสิ่งแวดล้อม (สังคม) ก็จะสูญเสียไป กล่าวคือ การโกงเป็นพฤติกรรมที่ขัดแย้งกับปทัสถานของสังคม ผู้ประพฤติดังนั้นย่อมจะไม่สบายใจ วิธีกู้คืนให้เกิดสมดุล หรือความผสมกลมกลืน ก็คือ การประพฤติดนใหม่ ยุติความประพฤติชั่วที่เคยกระทำ

ตัวอย่างความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคมและธรรมชาติ มีให้เห็นอยู่ทุกวัน เช่น การเกิดโรคภัยไข้เจ็บ การขาดแคลนอาหาร และปัจจัยในการดำรงชีวิตอื่นๆ ความขัดแย้งระหว่างบุคคลและกลุ่มในด้านผลประโยชน์ธุรกิจและการเมือง ความขัดแย้งในทางศาสนา ฯลฯ มนุษย์จึงมีชีวิตอยู่ท่ามกลางความขัดแย้งอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

ทางที่จะไปสู่ความสุขก็คือ การดำเนินการกับความขัดแย้งเหล่านั้นให้เกิดความสมดุล หรือความผสมกลมกลืน

คำถามที่สาม : ทำอย่างไร จะเกิดความสมดุล หรือความผสมกลมกลืน

ดร.โกวิท วรพิพัฒน์ เสนอวิธีทำให้เกิดความผสมกลมกลืนระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม ไว้ดังนี้

1) ปรับปรุงตนให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม เมื่อเกิดความขัดแย้ง อันเป็นต้นเหตุของการเสียสมดุล หรือความผสมกลมกลืน ทางเลือกที่หนึ่งก็คือ การปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม เช่น ยอมรับกฎเกณฑ์ของสังคม หรือบุคคลหมู่มา ยอมรับปฏิบัติตาม

กฎเกณฑ์ หรือความนิยมของชุมชน หรือผู้อื่น ยอดลด "ความต้องการ" เมื่อไม่สามารถจะบรรลุตามจุดประสงค์ พอใจในสิ่งที่มีอยู่ เข้าเมืองตาหลิ่ว ต้องหลิ่วตาตาม

2) **ปรับปรุงสังคมและสิ่งแวดล้อมให้เข้ากับตน** เมื่ออากาศร้อน คนก็สร้างเครื่องปรับอากาศ เพื่อเปลี่ยนอุณหภูมิสูงให้ต่ำลง เหมาะแก่ร่างกาย เมื่อดินไม่เหมาะสม ปลูกพืชไม้ได้ผล ก็ปรับดินให้ดีขึ้น โดยการใช้ปุ๋ยชนิดต่างๆ เช่นปุ๋ยหมัก ปุ๋ยเคมี ความห่างไกลโดยระยะทาง ก็แก้ไขโดยการใช้เครื่องมือสื่อสารที่ทำให้คนสามารถติดต่อระหว่างกันได้ในพริบตา เช่น โทรศัพท์ วิทยุ อินเทอร์เน็ต ในด้านสังคม เมื่อกฎระเบียบใดไม่เอื้อต่อบุคคลในสังคม ก็แก้ไขได้โดยการตั้งตัวแทนไปเสนอขอแก้ไขในสภา ชุมชนใดมีกลุ่มผลประโยชน์ที่เบียดบังงบประมาณของรัฐ ที่มุ่งให้แก่ชุมชนโดยส่วนรวม ก็ร่วมมือกันต่อต้านการกระทำนั้นเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมต่อสาธารณชน

การปฏิรูปทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมที่เป็นไปได้ในขณะนี้ ก็เพราะใช้หลัก "ปรับสังคมและสิ่งแวดล้อม" ให้เหมาะกับมนุษย์ผู้เป็นสมาชิกของสังคม นั่นเอง

3) **ปรับปรุงทั้งคนและสิ่งแวดล้อมให้ผสมกลมกลืนกัน** วิธีที่ 3 นี้ ไม่มุ่งแต่เพียงปรับคนและสิ่งแวดล้อมเพียงอย่างใดอย่างหนึ่ง เพราะเห็นว่าไม่เป็นทางที่จะแก้ปัญหาคได้ ดังนั้น จึงเสนอให้ปรับทั้งคน และสิ่งแวดล้อมไปพร้อมกัน เช่น เมื่อคนอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่มีความแตกต่าง ก็ต้องทำให้ยอมรับสภาพความแตกต่างนั้นได้ และหาวิธีให้สังคมยอมรับตนในแง่มุมที่ตนมีดี ในสังคมประชาธิปไตย บุคคลต้องยอมรับกฎเกณฑ์ของบ้านเมือง ในขณะเดียวกันก็ร่วมมือกับสมาชิกอื่นในสังคม ดำเนินการให้มีการปรับปรุงกฎเกณฑ์ที่ไม่เหมาะสมให้ดีขึ้น ในสังคมที่ยากจน สมาชิกสังคมต้องปรับสภาพการใช้จ่ายให้พอเหมาะพอดี ขณะเดียวกัน ต้องหาวิธีทำการเพิ่มผลผลิตและแสวงหาการตลาดที่จะทำให้สามารถจำหน่ายได้มากขึ้น และมีรายได้มากขึ้น เช่นนี้ เป็นต้น

4) **หลีกเลี่ยงสังคมและสิ่งแวดล้อมปัจจุบันไปสู่สังคมและสิ่งแวดล้อมอื่น** ในกรณีที่แก้ไขสิ่งแวดล้อมไม่ได้และตนเองก็ไม่สามารถทนยอมรับสภาพของสิ่งแวดล้อมนั้นได้ ทางเดียวที่เหลืออยู่ก็คือ ต้องหลบเลี่ยงจากสิ่งแวดล้อมนั้นไปอยู่สิ่งแวดล้อมอื่นที่เหมาะสมกับตน เช่น หลบเลี่ยงจากสังคมฆราวาส ไปสู่สังคมบรรพชิต หลบหนีจากระบบการปกครองที่กดขี่ไปสู่สังคมเสรี หลบจากพื้นที่ผู้ก่อการร้ายไปอยู่พื้นที่ที่มีความมั่นคงปลอดภัย หลบหนีจากคนพาลไปคบคนที่เป็นบัณฑิต

ทำอย่างไร จะสามารถเลือกวิธีปรับตนปรับสิ่งแวดล้อมได้ถูกต้อง

การเลือกวิธีปรับตนปรับสิ่งแวดล้อมที่กล่าวมาแล้ว บุคคลจะต้อง "คิดเป็น" นั่นคือ ต้องรู้วิธีเลือกที่จะได้ผลที่นำมาซึ่งความสุข ดร.โกวิท อธิบายว่า ปกติ บุคคลจะเชื่อ

ตามตำรา เชื่อตามครู อาจารย์ ตำรากล่าวไว้อย่างไร ครูอาจารย์ก็กล่าวไว้อย่างไร เราก็มักจะยึดปฏิบัติตามนั้น โดยไม่คำนึงว่าเหมาะสมหรือไม่ เพื่อที่จะแก้ไขการหาคำตอบ โดยการเชื่อเพียงตำรา หรือครูอาจารย์ ในการแก้ปัญหา จึงควรมีข้อมูลอื่นๆ เข้ามาประกอบ คือข้อมูลจากสิ่งแวดล้อม และตนเอง เพื่อจะได้คำตอบที่เหมาะสมและสามารถนำไปใช้ได้จริงจัง

ยกตัวอย่าง มีปัญหาว่าเราควรจะมีลูกกี่คนดี ถ้าอาศัยข้อมูลจากตำรา (หรือข้อมูลทางวิชาการ) อาจจะต้องตอบตามแบบวิชาการว่า การมีลูกน้อยคนน่าจะดี แต่ถ้าพิจารณาต่อไปว่า เราจำเป็นต้องใช้แรงงานคนหลายคน เพื่อช่วยในการประกอบอาชีพ จึงจะสามารถดำรงชีพอยู่ได้ เราก็อาจจะต้องเลือกการมีลูกหลายคน ซึ่งเป็นความจำเป็นในสิ่งแวดล้อมนั้น เพราะไม่มีเครื่องมือเครื่องใช้ที่จะแทนแรงงานคนได้ เราอาจจะดูตนเองด้วยว่า สามารถที่จะดูแลบุตรหลายคนได้เพียงใด จะเลี้ยงดูให้การศึกษาได้เพียงพอหรือไม่ ถ้าคำตอบบอกว่าสามารถทำได้ ทางเลือกก็น่าจะเป็นควรมีลูกหลายคน

ตัวอย่างที่ 2 มีปัญหาว่า ชาวบ้านนิยมเลี้ยงสัตว์ไถ่ถอนบ้าน เพื่อป้องกันไม่ให้สัตว์ถูกขโมย ถ้าพิจารณาในเชิงวิชาการ การเลี้ยงสัตว์ไถ่ถอนบ้านคงไม่ดีแน่ เพราะอาจจะติดโรคจากสัตว์นั้น และคอกสัตว์อาจเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ยุงและแมลงต่างๆ ซึ่งจะแพร่เชื้อโรคไปสู่คนได้ ดังนั้น เมื่อพิจารณาข้อมูลทางวิชาการอย่างเดียว คำตอบก็น่าจะเป็นว่าไม่ควรเลี้ยงสัตว์ไถ่ถอนบ้าน แต่ถ้าพิจารณาข้อมูลทางสังคมสิ่งแวดล้อมเข้ามาประกอบ อาจจะได้คำตอบอีกอย่างหนึ่งก็ได้ เช่น ในตำบลหรือหมู่บ้านนั้น มีการลักขโมยสัตว์แพร่หลาย การเลี้ยงสัตว์นอกตัวบ้านอาจเสี่ยงต่อการถูกลักขโมย ดังนั้น จึงน่าจะเลี้ยงสัตว์ไว้ไถ่ถอนบ้านตามเดิม เมื่อคำตอบขัดแย้งกันอยู่เช่นนี้ จึงต้องดูตนเองว่าจะเลือกอย่างไร โดยดูความพร้อม ความเหมาะสมของตน เช่น จะย้ายสัตว์ไปนอกบ้าน และทำคอกไว้ที่อื่น โดยตนเองต้องคอยดูแลในเวลาค่ำคืน หรือไม่ให้ถูกขโมย หรือเลี้ยงไว้ไถ่ถอนบ้านตามเดิม แต่หมั่นทำความสะอาดคอกสัตว์ ไม่ให้เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ยุงและแมลงต่างๆ (แต่ก็ต้องทนต่อกลิ่นมูลสัตว์อยู่ดี) ทางเลือกต่างๆ เหล่านี้ ทางใดที่ตนรับได้ และเหมาะสม ก็น่าจะเลือกทางนั้น

ตัวอย่างที่ 3 ในชนบท สมัยนี้ มีเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้าไปอย่างมากมาย เช่น รถไถนา ไฟฟ้า เครื่องทุนแรงต่างๆ วิทยุ โทรทัศน์ คอมพิวเตอร์ ฯลฯ ปัญหาที่มีว่า จะควรรับเอาเทคโนโลยีเหล่านั้นมาใช้ในครัวเรือนเพียงใด ถ้าดูในแง่วิชาการ เครื่องมือเครื่องใช้สมัยใหม่ย่อมทุ่นแรงงานคน ทุ่นเวลา เทคโนโลยีทางการสื่อสาร เช่น วิทยุ โทรทัศน์ โทรศัพท์ ฯลฯ ย่อมทำให้สามารถติดต่อ หรือรับข่าวสารข้อมูลได้อย่างฉับพลัน ดังนั้น ในแง่วิชาการ การมีเครื่องมือเครื่องใช้เหล่านี้ น่าจะดี ถ้าพิจารณาแง่สังคม สิ่งแวดล้อม ก็จะเห็นว่า ทุกหมู่บ้านทุกตำบล มีเทคโนโลยีเหล่านี้เข้าไปทั่วถึง

หมดแล้ว การไม่ใช้เทคโนโลยี อาจจะเสียเปรียบคนทั้งหลายในด้านข่าวสารข้อมูล ทำมาหากินไม่ทันเพื่อน แต่ในแง่ลบ เทคโนโลยีก็อาจมีผลกระทบต่อตัวคนได้ เช่น วิทยุโทรทัศน์ อาจเสนอรูปแบบการบริโภคที่ฟุ่มเฟือย และเสนอวัฒนธรรมตะวันตก จนทำให้คนวัยรุ่นพากันละทิ้งประเพณีดั้งเดิม หันมารับชีวิตความเป็นอยู่แบบตะวันตก เมื่อมีข้อขัดแย้งเช่นนี้ บุคคลก็ควรหันมาพิจารณาตนเองว่า ข้อได้ ข้อเสียดังกล่าว ตนจะรับเพียงใด ตนเองมี รายได้ไม่มาก ถ้าต้องมาจ่ายเป็นค่าเทคโนโลยี เช่นนี้ จะสามารถอยู่ได้หรือไม่ ฯลฯ เสร็จแล้วก็ตัดสินใจว่า ควรจะรับเทคโนโลยีสมัยใหม่หรือไม่

การนำปรัชญาคิดเป็นไปสู่การปฏิบัติ

การพัฒนาหลักสูตรการศึกษานอกระบบ

เพื่อให้หลักสูตรการศึกษานอกระบบ (ซึ่งในระยะนั้น ก็คือ หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ) มีความสอดคล้องกับปรัชญาคิดเป็น และเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนที่จะนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ การจัดทำหลักสูตร จึงมีหลักการดังต่อไปนี้

1. สร้างขึ้นจากสภาพและปัญหาที่มีอยู่ในสิ่งแวดล้อมของผู้เรียน
2. ใช้สภาพและปัญหาเป็นจุดตั้งต้นกระบวนการเรียนการสอนแบบคิดเป็น
3. มีความยืดหยุ่นในการเลือกสภาพ และปัญหาที่สอดคล้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของผู้เรียน โดยอาจจะเว้นบางปัญหาที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง และความต้องการของผู้เรียน

กระบวนการสร้างหลักสูตร

การสร้างหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ เริ่มต้นจากการสำรวจสภาพและปัญหาของประชาชน โดยใช้พื้นที่จังหวัดลำปางและจังหวัดแพร่เป็นพื้นที่ตัวอย่าง การสำรวจกระทำเมื่อปี พ.ศ. 2513 โดยทีมนักวิจัยที่ส่งไปจากส่วนกลาง หัวข้อที่สำรวจครอบคลุมข้อมูลทางสังคม เศรษฐกิจ และปัญหาต่างๆ ที่เกิดกับประชาชน

หลังจากการสำรวจแล้ว ได้เชิญผู้เชี่ยวชาญในสาขางานต่าง ๆ เช่น สาธารณสุข เศรษฐกิจ การปกครอง การเกษตร มาร่วมพิจารณา เพื่อกลั่นกรองปัญหาที่เห็นว่ามีจริง และเพิ่มเติมปัญหาที่ยังขาดตกบกพร่องให้สมบูรณ์ขึ้น ซึ่งกระบวนการตรวจสอบความถูกต้อง (Validation) โดยผู้เชี่ยวชาญนี้ เชื่อว่าจะช่วยให้ได้ปัญหาต่างๆ ที่ครอบคลุมและถูกต้องมากขึ้น

ในการจัดทำหลักสูตรในครั้งต่อมา เพื่อใช้กับการศึกษาผู้ใหญ่ระดับมัธยม ได้ดำเนินการสำรวจสภาพและปัญหาเช่นเดียวกัน แต่แทนที่จะให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้อง ได้เชิญตัวแทนประชาชนและผู้ที่อยู่ในพื้นที่ชนบทมา พิจารณาปัญหาที่สำรวจได้ และปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมให้ถูกต้องกับความเป็นจริงมากยิ่งขึ้น

รูปแบบหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ

หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ ประกอบด้วยปัญหาต่าง ๆ 73 ข้อ สามารถจัดกลุ่มเป็นปัญหาด้านการเกษตรและการประกอบอาชีพ 18 ข้อ อนามัย 30 ข้อ เศรษฐกิจ 11 ข้อ การเมือง การปกครอง 14 ข้อ

วิธีการนำเสนอหลักสูตร จัดในลักษณะตารางให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างสภาพ ปัญหา และความคิดรวบยอดที่ควรจะต้องสอนในแต่ละปัญหาดังตัวอย่างต่อไปนี้

สภาพ	ปัญหา	ความคิดรวบยอด
- ชาวนาส่วนใหญ่ หลัง จาก เก็บเกี่ยวพืชผล แล้ว มักจะปล่อยที่นา ให้ว่างไว้ ไม่ได้ทำ ประโยชน์ให้เกิดขึ้นใน พื้นที่ดิน	- ผลผลิตทางเกษตรได้ น้อย รายได้ไม่เพียงพอ ที่จะใช้จ่ายในการดำรง ชีวิต	- ควรมีการใช้พื้นที่นาตลอด ปี หลังจากเก็บเกี่ยวข้าว แล้ว ควรปลูกข้าวโพดและ ผักอื่น ๆ เพื่อเพิ่มรายได้ รวมทั้งปลูกถั่วซึ่งจะช่วย เพิ่มปุ๋ยในดิน
- ชาวนามักจะเผาตอซัง ข้าว หลังจากเก็บเกี่ยว เพื่อให้สะดวกแก่การไถ	- ทำให้ปุ๋ยที่ควรจะได้จาก ตอซังข้าวสูญเสียไป	- การเผาตอซังข้าวทำให้อาหารพืชหน้าดินสูญเสีย ไป แต่ถ้ามีศัตรูข้าวเช่น หนอน หรือเพลี้ย ก็ควรเผา เพื่อทำลายเสีย
- ชาวนาและสัตว์เลี้ยงได้ รับอันตรายจากยา กำจัดศัตรูข้าว	- ผู้ใช้ยากำจัดศัตรูข้าว และสัตว์เลี้ยง ได้รับ อันตรายถึงแก่ชีวิต	- การใช้ยากำจัดศัตรูข้าว และโรคข้าว ควรศึกษาวิธี ใช้ให้เข้าใจก่อน ขณะพ่น ยาต้องอยู่เหนือลม ใช้ผ้า ปิดปากปิดจมูก ไม่ควรสูบบุหรี่ เสร็จแล้วต้องอาบน้ำ ฟอกสบู่และซักเสื้อผ้าที่ใส่ ให้สะอาด
- ประชาชนชอบรับประทานอาหารสุก ๆ ดิบ ๆ เช่น ลาบ หลู้ ก้อย รังถั่ว รังสอ ร้อย และเชื่อว่าอาหารสุก ๆ จะบำรุงร่างกายได้ทันที	- การรับประทานอาหารดิบทำให้เกิดพยาธิ เช่น ตัวจิ๊ด พยาธิใบไม้ในตับ และพยาธิอื่น ๆ	- เนื้อสัตว์ต่างๆ อาจมีเชื้อโรค หรือพยาธิเช่น ตัวจิ๊ด ตัวตืด พยาธิใบไม้ในตับ ฉะนั้น ไม่ควรกินเนื้อสัตว์ สุก ๆ ดิบ ต้องทำให้สุกก่อน เพื่อฆ่า เชื้อโรคให้ตาย

สภาพ	ปัญหา	ความคิดรวบยอด
- ชาวบ้านนิยมทำคอกสัตว์ เช่น วัว ควาย และเล้าเปิด ไล่ไว้ได้ อยู่นาน	- ทำให้เกิดความสกปรก อากาศไม่ดี และเป็นพิษ เพราะพันธุ์ยุง	- การทำคอกหรือเล้าสัตว์ไว้ ใต้ถุนบ้าน จะทำให้สกปรก มีกลิ่นเหม็น ก่อความรำคาญ และอาจนำโรคบางชนิดมาสู่คน จะนั้จึงควรทำคอกสัตว์ เล้าสัตว์ อยู่นอกบ้าน ถ้ามีความจำเป็นต้องสร้างไว้ ใต้ถุนบ้าน จะต้องทำความสะอาดสม่ำเสมอ
- ชาวบ้านส่วนใหญ่ก่อนแต่งงาน ไม่ได้คิดถึงปัญหาที่จะตามมาในภายหลัง เช่น การขาดแคลนเสื้อผ้า ขาดเครื่องเรือน อาหารการกิน และค่าใช้จ่ายที่จำเป็นสำหรับครอบครัว	- ทำให้การเลี้ยงดูลูกที่เกิดมาไม่ดีเท่าที่ควร	- ก่อนแต่งงาน ควรเตรียมคิดล่วงหน้าเกี่ยวกับการทำมาหากิน การเลี้ยงดูลูก การให้การศึกษาแก่ลูก เพื่อให้เด็กได้รับการเลี้ยงดูที่ดี และครอบครัวมีความสุข
- ชาวบ้านบางครอบครัวฐานะไม่ดี แต่มีลูกมากจะทำให้รวยได้ไม่พอรายจ่าย ครอบครัวขาดความสุข ลูกขาดการเลี้ยงดูที่ดี	- ลูกที่เกิดมาสุขภาพไม่ดี และมีปัญหาอื่นๆ ติดตามมามี	- ครอบครัวที่มีลูกพอดี จะมีความสุข สามารถเลี้ยงดูเด็กให้ได้ดี
- การคลอดลูกในชนบท หมอตำแย มักจะใช้ไม้รวกในการตัดสายสะดือทารก	อาจทำให้เด็กติดเชื้อบาดทะยัก ถึงตายได้	- การใช้ไม้รวก หรือมีดตัดสายสะดือทารก อาจทำให้เด็กติดเชื้อบาดทะยักถึงตายได้ เพราะเชื้อโรคเข้าทางสายสะดือ ต้องตัดด้วยกรรไกร ที่ต้มในน้ำเดือดนานครึ่งชั่วโมง
- การกำหนดราคาขายสินค้าที่ผลิตขึ้น ชาวนา ชาวสวน มักไม่คำนึงถึงต้นทุนและแรงงนที่ลงไป เพียงแต่ขอให้ขายได้	- การจำหน่ายไม่ได้ราคาคุ้มค่าทุน	- การจำหน่ายสินค้าที่ผลิตขึ้น ควรคิดราคาให้คุ้มทุน โดยคำนึงถึงค่าที่ดิน ค่าวัสดุอุปกรณ์ ค่าแรงงาน ค่าก่อสร้าง ฯลฯ
- ประชาชนส่วนใหญ่เข้าใจว่า ผู้แทนมีหน้าที่สร้างบ่อน้ำ โรงเรียน ภูิกุศาลา ให้แก่ หมู่บ้านและวัด หรือเอาของมาแจกจ่ายให้ชาว	- ทำให้ได้บุคคลที่ไม่เหมาะสม เป็นผู้แทนบุคคลเหล่านี้ มักไม่ทำงานเพื่อประโยชน์ของประเทศชาติโดยส่วนรวม	- ผู้แทนมีหน้าที่เป็นตัวแทนของประชาชนในการออกกฎหมาย และควบคุมการบริหารงานของประเทศ เป็นหน้าที่หลัก การจัดหาสิ่งของต่างๆ มาให้

สภาพ	ปัญหา	ความคิดรวบยอด
บ้าน การออกเสียง เลือกตั้ง มักจะลง คะแนนให้แก่ผู้ที่สัญญา ว่าจะจัดหาสิ่งต่างๆ มา ให้		ประชาชน ไม่ใช่หน้าที่โดย ตรงของผู้แทน

(คัดและปรับจากหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน. พ.ศ. 2515)

การเรียนการสอนการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ ใช้เวลาเรียนทั้งหมด 200 ชั่วโมง เรียนสัปดาห์ละไม่น้อยกว่า 3 วัน วันละ 2 ชั่วโมง ช่วงเวลาเรียนทั้งหมดไม่ต่ำกว่า 6 เดือน

การวัดผลการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ มีการวัดผลก่อนเรียน ระหว่างเรียน และหลังการเรียน ครูผู้สอนมีอำนาจเต็มที่ที่จะตัดสินว่าใครควรผ่าน และได้รับประกาศนียบัตร

ประกาศนียบัตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ กระทรวงศึกษาธิการถือว่าเทียบเท่าประโยคประถมศึกษาตอนต้น (ป.4) ในขณะนั้น

ข้อสังเกตเกี่ยวกับรูปแบบหลักสูตร

ตามตารางแสดงรูปแบบหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ ข้างต้น จะเห็นว่ามีทฤษฎีการจัดสร้างที่แตกต่างกับหลักสูตรทั่วไป หลักสูตรทั่วไปมักจะนำองค์ความรู้ที่มีอยู่ในลักษณะวิชาแยก มากำหนดให้เรียนตามระดับการศึกษา แต่หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ มีทฤษฎีว่าควรจะเรียนจากปัญหาของผู้เรียน จากปัญหาแต่ละเรื่อง เมื่อจะหาทางแก้ปัญหา จำเป็นจะต้องใช้ความรู้จากสาขาวิชาใด ก็จะต้องดึงเนื้อหาจากวิชานั้นมาศึกษาเรียนรู้ให้เข้าใจ และใช้เป็นส่วนประกอบในการแก้ปัญหา เท่ากับวิชาความรู้เป็นอุปกรณ์ในการแก้ปัญหา แต่ไม่เป็นเป้าหมายหลักของหลักสูตร

การเรียนการสอนการศึกษานอกระบบ

การเรียนการสอนการศึกษานอกระบบ โดยใช้ปรัชญาคิดเป็นที่ดำเนินการมาอย่างชัดเจนในระยะเริ่มแรก ก็คือการเรียนการสอนการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน แต่วิธีการที่จะชี้แจงต่อไปนี้ไม่จำกัดว่าจะใช้ได้เพียงกับการศึกษานอกระบบขั้นต้นแท้จริง อาจจะไปใช้ในทุกระดับ และทุกประเภทของการศึกษานอกระบบ

รูปแบบของการแก้ปัญหาโดยใช้ปรัชญาคิดเป็น

การแก้ปัญหาโดยใช้ปรัชญาคิดเป็น เป็นกระบวนการซึ่งอาจจัดขั้นตอนได้ดังต่อไปนี้

1. ขั้นกำหนด (ระบุ) ปัญหา
2. ขั้นหามูลเหตุของปัญหา
3. ขั้นหาวิธีหรือทางเลือกในการแก้ปัญหา
พิจารณาข้อมูลทางวิชาการ, สังคมสิ่งแวดล้อม, ตนเอง
4. ขั้นตัดสินใจเลือกวิธีแก้ปัญหา
5. ขั้นปฏิบัติ
6. ขั้นประเมินผล

ตัวอย่าง

1. ขั้นกำหนดปัญหา

ในชุมชนของผู้เรียน ปรากฏว่าได้ผลผลิตในไร่ นา ต่ำ ไม่คุ้มทุน ไม่เพียงพอที่จะใช้บริโภคในครอบครัว และซื้อขายแลกเปลี่ยน

2. ขั้นหามูลเหตุของปัญหา

การที่จะรู้มูลเหตุของปัญหาได้ จำเป็นจะต้องแสวงหาข้อมูลหลายๆ ด้าน ซึ่งปรัชญาคิดเป็นเสนอว่า ควรใช้ข้อมูล 3 ด้าน คือ ข้อมูลเกี่ยวกับตนเอง สังคมสิ่งแวดล้อม และวิชาการ

หลักวิชาการ ให้ข้อมูลว่า การที่ผลผลิตในไร่ นา ไม่ดีเท่าที่ควรนั้น อาจเกิดจากสาเหตุหลายประการ เช่น ดินขาดสารอาหารของพืช การเลือกพันธุ์พืชไม่เหมาะสม การเตรียมดินไม่ดี การให้น้ำไม่เพียงพอ ฯลฯ

สังคมสิ่งแวดล้อม เป็นสังคมเกษตรแบบดั้งเดิม ไม่มีแบบอย่างนวัตกรรม การเกษตร ประชาชนไม่กระตือรือร้นที่จะปรับปรุงวิธีการผลิต มีภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านการเกษตรที่จะทำให้ได้ผลผลิตที่คุ้มทุน แต่ยังไม่ได้ใช้ประโยชน์จากแหล่งความรู้นี้

ตนเอง ขาดความรู้ในด้านวิธีการทางการเกษตร ขาดทุนที่จะนำมาปรับปรุงการเกษตร แต่มีความสนใจและอยากจะทำพัฒนาผลผลิตในไร่ นา ให้ดีขึ้น

3. ขั้นหาวิธีหรือทางเลือกในการแก้ปัญหา

เมื่อพิจารณาจากข้อมูลทางวิชาการ สังคมสิ่งแวดล้อม และตนเองแล้ว เห็นว่ามีทางเลือกหลายทางที่จะแก้ปัญหาเรื่องผลผลิต เช่น

มูลเหตุทางวิชาการ ควรแก้ไขปัญหาดินขาดปุ๋ย การเลือกพันธุ์พืชไม่เหมาะสม การให้น้ำ ไม่เหมาะสม

- สิ่งแวดล้อม ควรมีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งมีวิธีการเกษตรที่เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อม และไม่มี ค่าใช้จ่ายสูง
- ตนเอง การเลือกใช้วิธีการเกษตรตามหลักวิชาการหรือตามภูมิปัญญาท้องถิ่น จะต้องพิจารณาว่าผู้ปฏิบัติสามารถจะรับวิธีการใดได้ โดยดูความรู้ความสามารถที่มีอยู่ ค่าใช้จ่าย แรงงาน ฯลฯ

4. ขั้นตอนตัดสินใจเลือกวิธีการแก้ปัญหา

ผู้ปฏิบัติ (ผู้เรียน) ต้องตัดสินใจเลือกว่า วิธีการใดจะดีสำหรับตน โดยการใช้ข้อมูลทางด้าน วิชาการ สังคมสิ่งแวดล้อม และตนเอง มาพิจารณาร่วมกัน และเลือกสิ่งที่เห็นว่าดีที่สุด

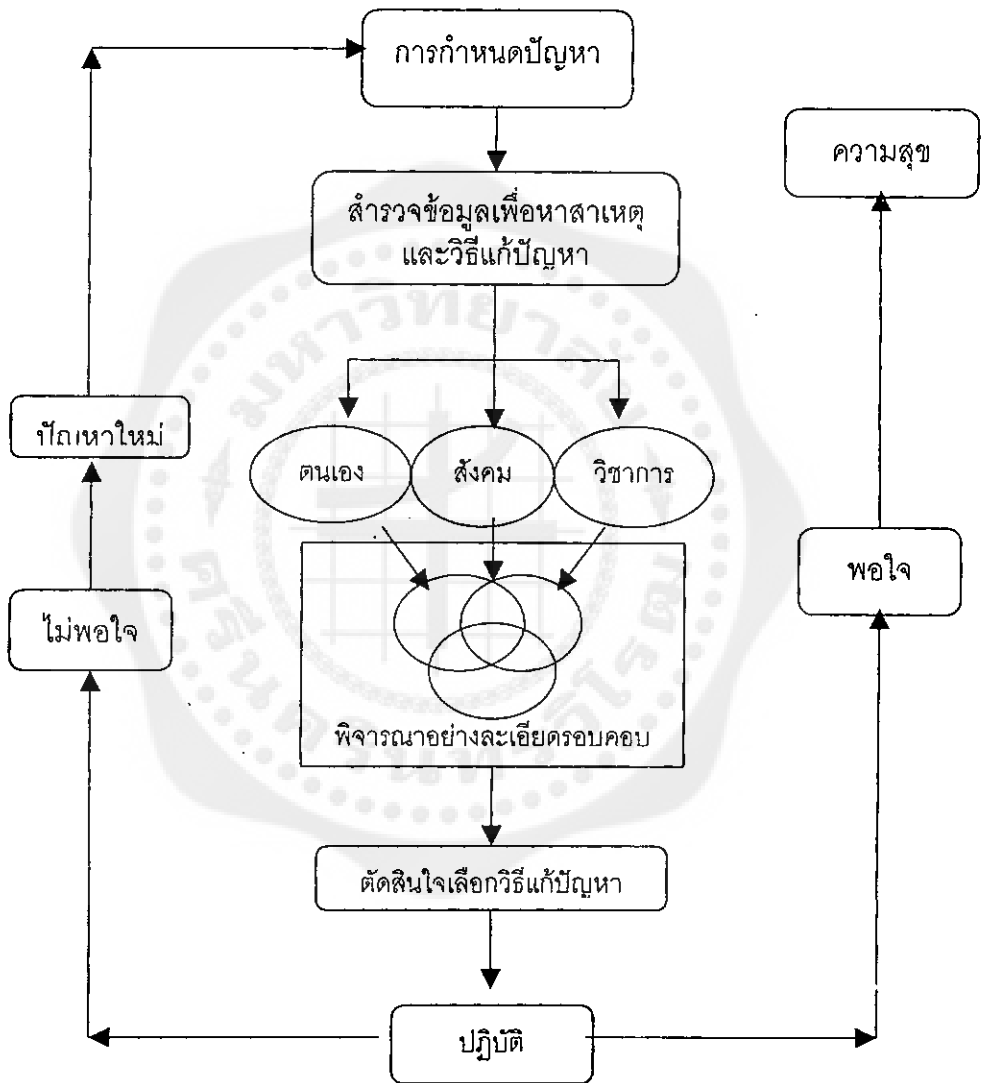
5. ขั้นตอนปฏิบัติ

เมื่อตัดสินใจเลือกแล้ว ก็ควรจะมีการปฏิบัติ แต่ก่อนปฏิบัติ ควรมีการเรียนรู้สิ่งที่เป็นต่อการดำเนินงาน เช่น หลักวิชาการที่จำเป็น ตลอดจนความรู้จากบุคคลผู้ทรงภูมิปัญญาของท้องถิ่น เสร็จแล้วจึงมีการวางแผนและปฏิบัติตามแผน

6. ขั้นตอนประเมินผล

พิจารณาว่าสิ่งที่ได้ปฏิบัติได้ผลหรือไม่ ถ้าได้ผลตามเป้าประสงค์ (ได้ผลผลิตสูง คุ่มค่าการลงทุน) ผู้ปฏิบัติก็น่าจะมีความพอใจ และมีความสุข แต่ถ้าได้ผลไม่เป็นไปตามเป้าประสงค์ ผู้ปฏิบัติก็คงไม่พอใจ และไม่มีความสุข ดังนั้นก็ต้องเข้ากระบวนการคิดเป็นใหม่ คือพิจารณาปัญหา หาข้อมูล และหาทางเลือกที่เหมาะสมใหม่ และดำเนินการตามทางเลือกใหม่

แผนภูมิรูปแบบการแก้ปัญหา

การสอนแบบเรียนการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จโดยใช้ปรัชญา คิดเป็น

ลักษณะแบบเรียน

แบบเรียนการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ มีลักษณะเป็นแผ่นปลิว ไม่เย็บเล่ม สามารถที่จะแจกจ่ายแก่ผู้เรียนได้ที่ละแผ่นเท่าที่จำเป็นต้องสอนแต่ละครั้ง ทั้งนี้เพื่อไม่ให้ผู้เรียนต้องคอยว่าต้องเรียนหนังสือเล่มโต การได้รับแบบเรียนทีละน้อย และสะสมไว้นานมากขึ้น เป็นการจูงใจให้ผู้เรียนมาเรียนอย่างสม่ำเสมอ เหตุผลอีกประการหนึ่งก็คือ แบบเรียนบางแผ่นอาจเปลี่ยนแปลงโดยการเพิ่มเติมหรือดึงออกได้ง่าย เพื่อให้ตรงกับสภาพและปัญหาของท้องถิ่น

ภาพ

แบบเรียนการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จแต่ละเรื่องจะใช้รูปภาพเป็นตัวนำบทเรียน รูปภาพนั้น ส่วนใหญ่นิยมใช้ภาพถ่ายจากสถานการณ์ที่เกี่ยวกับปัญหาที่จะเรียนรู้นั้นๆ เช่น ปัญหาที่จะเรียนรู้ เป็นปัญหาเกี่ยวกับการมีลูกมาก ภาพนำบทเรียน จะเป็นภาพครอบครัวใหญ่ มีพ่อแม่ และลูกหลายคน ลูกเหล่านี้อาจดูซุกซม ไม่สมบูรณ์ ถ้าเป็นปัญหาเกี่ยวกับตัดไม้ทำลายป่า ก็จะเป็นภาพเกี่ยวกับการทำลายป่าไม้ เช่นนี้ เป็นต้น ภาพที่นำมาแสดงนี้ จะต้องเป็นภาพจากสถานการณ์ที่เป็นจริง อาจเป็นภาพวาดก็ได้ ถ้าไม่สามารถหาภาพถ่ายได้

คำหลัก

คำหลัก (Key Words) หมายถึงคำที่คัดเลือกขึ้นมา สองหรือสามคำ เพื่อใช้อธิบายใจความหรือสาระสำคัญของภาพ คุณลักษณะอื่นๆ ของคำหลัก คือ ต้องเกี่ยวข้องกับสภาพที่เป็นจริงของผู้เรียน จูงใจให้ผู้เรียนเกิดการอภิปราย เช่น ปัญหาเกี่ยวกับการมีลูกมาก อาจใช้คำหลักว่า "ลูกมาก รายจ่าย" ซึ่ง ทั้งสองคำนี้ จะกระตุ้นให้เกิดความคิดว่าลูกมากมีความสัมพันธ์กับรายจ่ายอย่างไร

ข้อความเพื่อฝึกอ่าน

ในหน้าหลังของภาพซึ่งแสดงสถานการณ์ที่เป็นปัญหา จะมีข้อความกล่าวถึงปัญหา ผลกระทบที่เกิดจากปัญหา และการแก้ไข ข้อความเหล่านี้ เขียนขึ้นจากการคาดคะเนว่าเมื่อผู้เรียนอภิปรายเกี่ยวกับปัญหานั้นๆ แล้ว จะได้ผลสรุปดังที่ได้เตรียมไว้ล่วงหน้าในหน้านี้

แบบฝึกหัดภาษาไทย

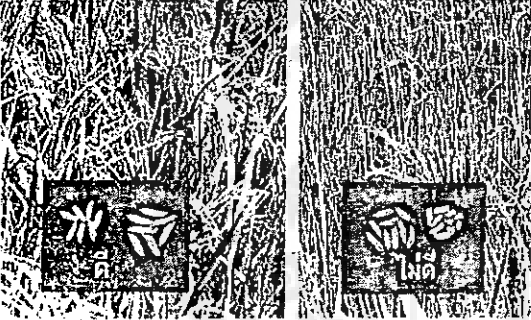
ต่อไปนี้เป็นแบบฝึกหัดภาษาไทย เช่นการเติมคำลงในช่องว่าง การคัด การเขียน การสะกดคำ โดยแต่งให้สัมพันธ์กับข้อความเพื่อฝึกอ่าน

แบบฝึกหัดคณิตศาสตร์

แบบฝึกหัดคณิตศาสตร์ จะแต่งให้สัมพันธ์กับเนื้อหาที่สอนในบทนั้น เช่น ถ้าเป็นเรื่องเกี่ยวกับการวางแผนครอบครัว โจทย์คณิตศาสตร์ที่จะเกี่ยวกับการวางแผนครอบครัว เช่นค่าใช้จ่ายในครอบครัว ถ้ามีลูกหลายคน

ตัวอย่างแบบเรียนการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ

44

ปลูกข้าว ปลูกข้าว

44.3

แบบฝึกหัดเลขคณิต

- นายจะซื้อ ปลูกข้าวหลายอย่าง มีพริก 50 ต้น มะเขือ 20 ต้น ผักกาด 80 ต้น อยากทราบว่า พืชสวนครัวของนายจะมี รวมกันทั้งหมดกี่ต้น ? ตอบ _____ ต้น
- ชายผักกาดไป 20 กิโลกรัม มะเขือ 4 บาท จะได้เงินเท่าไร ? ตอบ _____ บาท
- ชายพริกไป 24 กิโลกรัม ได้เงิน 48 บาท อยากทราบว่าชายไป กิโลกรัมละเท่าไร ? ตอบ _____ บาท

144

44.1

พืช ชนิด เดียวกัน อาจ แยก ออก ได้ หลาย พันธุ์ บาง พันธุ์ ให้ ผล มาก บาง พันธุ์ ให้ ผล น้อย บาง พันธุ์ รส ดี บาง พันธุ์ รส ไม่ ดี บาง พันธุ์ ทนทาน ต่อ โรค พืช บาง พันธุ์ ก็ ไม่ ทนทาน บาง พันธุ์ ชอบ ที่ ลุ่ม บาง พันธุ์ ชอบ ที่ ดอน ถ้า เรา ต้องการ ปลูก พืช ให้ ได้ ผล ดี เรา ควร คัดเลือก เอา เฉพาะ พันธุ์พืช ที่ ดี มา ปลูก. . .

การ _____ จึง มีความสำคัญ

142

44.2

แบบฝึกหัดภาษาไทย

- จงโยงข้อความที่มีความหมายตรงกันข้าม

ที่ลุ่ม	ไม่ทนทาน
เมล็ดอ้วน	รสไม่ดี
รสดี	ที่ดอน
ทนทาน	เมล็ดลีบ

- ตอบคำถามต่อไปนี้

ก. พันธุ์ข้าว ที่ เรา ปลูก ปัจจุบันนี้ มี ลักษณะ ดีเด่น คือ _____

ข. พันธุ์ข้าว ที่ เรา ปลูก ปัจจุบันนี้ มี ลักษณะ ไม่ดี คือ _____

143

ที่มา: กรมการศึกษานอกโรงเรียน แบบเรียนการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จสำหรับชาวเขา (ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 4) 2523.

วิธีสอนโดยใช้ปรัชญาคิดเป็น (ใช้ตัวอย่างแบบเรียนแบบเบ็ดเสร็จสำหรับชาวเขา ที่แสดงในหน้า 216)

(1) ขั้นกำหนดหรือระบุปัญหา

- ผู้สอนให้ผู้เรียนดูรูปภาพ ถามว่า "เห็นอะไรในรูปภาพ"
- ผู้เรียนอาจจะตอบต่าง ๆ กัน ผู้สอนชักต่อไปถึงปัญหาที่แสดงให้เห็นในรูปภาพ (เมล็ดข้าวที่สมบูรณ์ และไม่สมบูรณ์) การพูดคุยระหว่างผู้สอนและผู้เรียนอาจดำเนินไปจนสรุปได้ว่า การได้เมล็ดข้าวที่ไม่สมบูรณ์ ย่อมทำให้ได้ผลผลิตต่ำ
- เพื่อโยงปัญหานั้นให้เข้ามาสู่ท้องถิ่น หรือตัวผู้เรียน ผู้สอนถามว่า "ปัญหา เช่นนี้ มีอยู่ในท้องถิ่นของเรา (หรือเกิดกับตัวเรา) หรือไม่" เมื่อผู้เรียนรับว่าเกิดขึ้นในท้องถิ่น ผู้สอนก็อาจสรุปได้ว่าเป็นปัญหาที่มีความสัมพันธ์ กับชีวิตของผู้เรียน

(2) ขั้นหามูลเหตุ

- ผู้สอนถามว่า "อะไร ทำให้ได้ผลผลิตข้าวแตกต่างกัน" ผู้เรียนอาจจะตอบต่าง ๆ กัน ผู้สอนพยายามโยงเรื่องพันธุ์ข้าวว่า เป็นมูลเหตุหนึ่งที่ทำให้ผลผลิตข้าวแตกต่างกัน ถ้าใช้ข้าวพันธุ์ดี ผลผลิตก็มักจะดีตามไปด้วย

(3) ขั้นหาวิธีหรือทางเลือกในการแก้ปัญหา

- ในขั้นนี้ ผู้สอนพยายามซักถามว่า ถ้าจะแก้ปัญหาเรื่องพันธุ์ข้าว จะมีความเกี่ยวข้องกับข้อมูลทางวิชาการ สังคมสิ่งแวดล้อมและตนเองอย่างไรบ้าง (เช่น ด้านวิชาการ มีข้อมูลเกี่ยวกับการเลือกพันธุ์พืชอย่างไร ในสังคมสิ่งแวดล้อม มีวิธีการเลือกพันธุ์พืชแบบประเพณีนิยม แต่ได้ผลดี เช่นกันหรือไม่ ผู้ทรงภูมิปัญญาในท้องถิ่นกล่าวถึงเรื่องนี้อย่างไร ภูมิประเทศและฤดูกาลเอื้อต่อการใช้พันธุ์ข้าวชนิดใด ต่อไปก็พิจารณาว่า ตนเองมีความเหมาะสมที่รับวิธีการอย่างไร มีเงินพอที่จะลงทุนหรือไม่ เข้าใจวิธีการดีเพียงพอไหม ฯลฯ

(4) ขั้นตัดสินใจเลือกวิธีการที่เหมาะสม

- ผู้สอนขอให้ผู้เรียนใช้ข้อมูลที่ได้จากแหล่งทั้งสาม คือ ข้อมูลด้านวิชาการ ด้านสังคมสิ่งแวดล้อม และตนเอง มาพิจารณาซึ่งกันและกันว่า ควรจะเลือกวิธีการใดที่ให้ผลดีที่สุด

(5) ขั้นปฏิบัติ

- ในขั้นนี้ อาจจะต้องใช้เวลายาวออกไป บางทีอาจไม่มีเวลาพอที่จะปฏิบัติได้ ดังนั้น เพียงการสรุปออกมาเป็นทางเลือกที่มีเหตุผล ผู้เรียนก็อาจจะนำไปปฏิบัติในการเลือกพันธุ์ข้าว เมื่อจะทำได้ หรือถ้าต้องการจะทำเป็นโครงการเพื่อฝึกปฏิบัติ ก็อาจจะทำได้เช่นกัน โดยถือว่าเป็นหัวข้อที่เลือกขึ้นมาจากปัญหาหลายๆ เรื่อง เพื่อปฏิบัติให้เห็นผล

(6) ขั้นประเมินผล

ในขั้นนี้ ผู้สอนกับผู้เรียนร่วมกันประเมินผลว่า การดำเนินการตามทางเลือกในข้อก่อนได้ผลอย่างไร ถ้าได้ผลดี ก็ถือว่าจะทำให้เกิดความสุข และควรกระทำต่อไป ถ้าไม่ได้ผลดี ก็ต้องย้อนกลับไปเป็นปัญหาตัวใหม่ ที่จะต้องแก้ไขต่อไป เป็นวงจรเช่นนี้เรื่อยๆ ไป

การสอนอ่าน

การสอนอ่านนั้น จะควบคู่กันไปกับการสอนให้คิดเป็น เมื่อสรุปการอภิปรายได้ว่า จะต้องใช้พันธุ์พืชที่ดี เพื่อให้ได้ผลผลิตสูง ผู้สอนก็จะเริ่มสอนอ่าน ตามลำดับขั้น ดังนี้

- 1) สอนคำหลัก ในบทนี้มีคำหลักอยู่ได้ภาพสองคำ คือ "คัดเลือก" และ "พันธุ์พืช" ผู้สอนให้ผู้เรียนหัดอ่าน และจดจำไว้ ผู้สอนต้องเชื่อมโยงให้เห็นว่า คำหลักทั้งสองนี้ มีความหมายตามที่ได้อภิปรายมาแล้ว ในเรื่องการคัดเลือกพันธุ์พืช (เน้นการอ่านคำที่มีความหมายในชีวิต ไม่เพียงแต่ออกเสียงได้)
- 2) สอนการอ่านข้อความที่กำหนดไว้ ข้อความสำหรับอ่านที่อยู่หน้าหลังของรูปภาพ เป็นข้อความที่อธิบายเนื้อหาในรูปภาพ และสรุปคำตอบปัญหาที่มีในบทนี้ นั่นคือ ปัญหาในการคัดเลือกพันธุ์พืช

การทำแบบฝึกหัด

- 1) แบบฝึกหัดภาษาไทย เป็นแบบฝึกหัดเพื่อให้จดจำคำได้ดีขึ้น เข้าใจความหมาย (บางเล่มมีการสอนผสมคำ และสะกดตัว) ฝึกเขียน ฝึกตอบคำถาม
- 2) แบบฝึกหัดคณิตศาสตร์ เป็นแบบฝึกหัดเพื่อให้รู้วิธีคณิตศาสตร์ เช่น บวก ลบ คูณ หาร ขาดทุน กำไร ฯลฯ โดยฝึกโจทย์ขึ้นจากเนื้อหาในบทสอนอ่าน

การสอนการศึกษานอกระบบ ในโครงการอื่นๆ

นอกจากจะใช้สอนการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ ปรัชญาคิดเป็นยังอาจนำไปใช้สอนการศึกษานอกระบบในโครงการอื่นๆ ได้ เช่น การศึกษาสายสามัญ ระดับมัธยม การศึกษานอกระบบเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต การศึกษานอกระบบเพื่อพัฒนาอาชีพ การศึกษานอกระบบเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย เป็นต้น

วิธีการคิดเป็น ทำให้เกิดนวัตกรรมในการนำเสนอบทเรียนในลักษณะไม่กำหนดคำตอบ แต่ให้ผู้เรียนๆ ได้ร่วมคิดร่วมสรุป เช่น บทเรียนที่ใช้กรณีศึกษาหรือสถานการณ์เป็นต้นนำ ซึ่งนำไปใช้ใน การเรียนการสอนสายสามัญ และใช้ในการนำเสนอของหนังสือพิมพ์ผาเงาทางการศึกษานอกโรงเรียน และประชากรศึกษา เป็นต้น ซึ่งแม้จะแตกต่างกันไปบ้างกับวิธีการดั้งเดิม แต่ลักษณะการตั้งคำถามเพื่อให้คิด ก็มีแนวทางของวิธีการคิดเป็นปรากฏอยู่

การบริหารการศึกษานอกระบบ

ปรัชญาคิดเป็น เมื่อนำมาใช้ในการบริหารการศึกษานอกระบบ มีจุดเน้นอยู่ที่การส่งเสริมให้บุคคลในองค์กรรู้จักตัดสินใจโดยใช้ข้อมูลหลายด้าน ดังนั้นจึงเหมาะกับลักษณะองค์กร ภาวะผู้นำ ลักษณะการตัดสินใจ ฯลฯ ดังจะได้กล่าวต่อไป

ลักษณะองค์กร

องค์กรการจัดการศึกษานอกระบบ ควรเป็นองค์กรที่มีความซับซ้อนน้อย อยู่ใกล้ชิดกับพื้นที่ ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ อาจเป็นองค์กรที่ขึ้นอยู่กับส่วนท้องถิ่น หรือได้รับการกระจายอำนาจ เพื่อให้สามารถตอบสนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมายที่อยู่โดยรอบได้อย่างอิสระและคล่องตัว

ตามทฤษฎีการจัดองค์กรสองแบบ คือแบบจักรกล (Mechanistic Organization) และแบบมีชีวิต (Organic Organization) ซึ่งเสนอโดย ทอม เบิร์นและจี.เอ็ม.สต็อคเกอร์ (Tom Burns and G.M.Stalker, 1961) ได้แสดงความแตกต่างของแบบองค์กรทั้งสองไว้ดังนี้

ข้อเปรียบเทียบ	องค์กรแบบจักรกล	องค์กรแบบมีชีวิต
1. การแบ่งงานกันทำ	เป็นแบบเน้นความชำนาญเฉพาะ หรือแบ่งแผนงานชัดเจน	เป็นแบบขยายและเพิ่มงาน (ไม่แบ่งเด็ดขาด)
2. ลำดับชั้นของอำนาจ	กำหนดชัดเจนและรวมศูนย์อำนาจ	กระจายอำนาจและมีส่วนร่วม
3. งานและวิธีการ	เป็นทางการและมีมาตรฐาน	ยืดหยุ่น
4. พฤติกรรม		
- แรงจูงใจ	- เชิงเศรษฐกิจ	- ทั้งเชิงเศรษฐกิจและ ไม่ใช่เศรษฐกิจ
- แบบภาวะผู้นำ	- ใช้อำนาจ	- ประชาธิปไตย
- ความสัมพันธ์กลุ่ม	- เป็นทางการและไม่เป็น	- ไม่เป็นทางการและเป็น
- การสื่อสาร	- ส่วนบุคคล	- ส่วนบุคคล
	- เป็นเชิงตั้งและสั่งการ	- ทั้งเชิงตั้งและเชิงรับในลักษณะให้คำปรึกษา

ลักษณะการจัดองค์กรดังกล่าวข้างต้น แบบที่เหมาะสมแก่การใช้ปรัชญาคิดเป็น คือแบบมีชีวิต ซึ่งเป็นการกระจายอำนาจเป็นประชาธิปไตย และยืดหยุ่น

แนวโน้มของการปฏิรูปการศึกษา ให้มีการกระจายอำนาจแก่องค์กรในพื้นที่ เป็นวิธีที่อำนวยการให้ใช้ปรัชญาคิดเป็นได้มากขึ้น

ภาวะผู้นำ

ภาวะผู้นำ อาจแบ่งออกได้เป็นสองประเภท คือ

1. ภาวะผู้นำโดยตำแหน่ง (Status Leadership) หมายถึงภาวะผู้นำที่ได้มาจากการแต่งตั้งเป็นทางการให้บุคคลดำรงตำแหน่งผู้นำ เช่น ตำแหน่งหัวหน้างาน หัวหน้าศูนย์ ครู อาจารย์
2. ภาวะผู้นำโดยสถานการณ์ (Situational Leadership/ Emergent Leadership) หมายถึง ภาวะผู้นำที่ได้มาโดยสถานการณ์ หรือความจำเป็น เพราะบุคคลผู้นั้นมีความเหมาะสม เพราะมีความรู้ ความสามารถที่ใช้ได้กับสถานการณ์นั้น เช่น เป็นผู้นำกลุ่มทัศนศึกษา ผู้นำกลุ่มประชาสัมพันธ์ หัวหน้าหมวดวิชา เป็นต้น

เมื่อเปรียบเทียบภาวะผู้นำทั้งสองประเภท จะเห็นว่าผู้นำประเภทซึ่งได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่ง อาจจะไม่เหมาะสมไปทุกสถานการณ์ ในบางสถานการณ์ บุคคลอื่นอาจจะเหมาะสมกว่าที่จะทำหน้าที่เป็นผู้นำก็เป็นได้

เมื่อพิจารณาถึงความเหมาะสมกับปรัชญาคิดเป็น ซึ่งส่งเสริมให้คนได้ใช้ความคิดโดยอิสระ ผู้นำ (ครู, ผู้สอน, ผู้บริหาร) ที่เหมาะสม น่าจะได้แก่ผู้นำประเภทเกิดขึ้นตามสถานการณ์ นั่นคือ ผู้ที่สามารถจะนำผู้อื่นได้ในสถานการณ์แต่ละสถานการณ์ จริงอยู่ เราไม่อาจเปลี่ยนครู, ผู้สอน, ผู้บริหารได้ทุกสถานการณ์ แต่บุคคลที่ดำรงตำแหน่งเป็นทางการ อาจใช้ระบบกลุ่ม หมุนเวียนให้บุคคลที่เหมาะสม ทำหน้าที่เป็นผู้นำในแต่ละสถานการณ์ แทนที่ตนเองจะทำหน้าที่นี้ตลอดเวลา ถ้าทำได้ดังนี้ น่าจะเป็นผลดีกว่า

การตัดสินใจ (Decision Making)

การตัดสินใจเป็นความรับผิดชอบของผู้บริหาร แต่ผู้บริหารซึ่งนิยมใช้ปรัชญาคิดเป็น ย่อมจะชักนำให้ผู้ร่วมงานเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ โดยการดำเนินการตามขั้นตอน คือ

1. ร่วมกันในการระบุปัญหา
2. ร่วมกันในการตั้งเป้าหมาย หรือจุดประสงค์
3. ร่วมกันในการหาทางเลือก
4. ร่วมกันในการประเมินทางเลือก โดยดูข้อมูลทุกด้าน
5. ร่วมกันในการเลือกทางเลือกที่ดีที่สุด
6. ร่วมกันดำเนินงานและประเมินผล

การให้ทุกคนทำกิจกรรมทุกขั้นตอน อาจจะไม่สะดวก แต่อย่างน้อยควรให้ทุกคนได้ร่วมพิจารณาข้อมูลที่กลุ่มผู้ได้รับมอบหมายนำเสนอ เพื่อให้มีส่วนร่วมรับรู้ไปตามลำดับ และในที่สุดได้ร่วมตัดสินใจ

การสื่อสาร (Communication)

การสื่อสารในองค์กร อาจแบ่งออกได้เป็นสองประเภท คือ

1. Formal Communication (การสื่อสารแบบทางการ) หมายถึงการสื่อสารที่เป็นในทางตั้งขึ้นและลง ในสายการบังคับบัญชา อาจจะเป็นการแจ้งให้ทราบเป็นหนังสือหรือแจ้งด้วยวาจาหรือโดยวิธีอื่นใด

2. Informal Communication (การสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ) หมายถึง การสื่อสารในทางราบ เช่น การสื่อสารภายในกลุ่มย่อยที่ไม่เป็นทางการภายในองค์กร โดยการพูดคุย บอกเล่ากันเอง

การสื่อสารแบบทางการ ซึ่งเป็นไปตามขั้นตอน มักจะเป็นไปได้ช้า และไม่ค่อยทั่วถึง แต่การสื่อสารแบบไม่เป็นทางการมักไปได้รวดเร็วกว่า และอาจมีประสิทธิภาพกว่า

เมื่อใช้กับปรัชญาคิดเป็น การสื่อสารควรจะใช้ทั้งสองรูปแบบ โดยเฉพาะแบบที่สองนั้น เป็นแบบที่เหมาะสมกับการบริหารงานที่ใช้รูปแบบองค์กรไม่เป็นทางการ ซึ่งส่งเสริมความเป็นอิสระ และความคิดริเริ่มของบุคคลในองค์กรมากกว่าแบบที่เป็นทางการ

บทสรุป

ประเทศไทยเริ่มต้นจัดการศึกษาผู้ใหญ่ โดยได้ส่งเจ้าหน้าที่ไปดูงานในประเทศต่าง ๆ ในทวีปยุโรปและทวีปอเมริกา ในเรื่องการจัดการศึกษาผู้ใหญ่เพื่อให้อ่านออกเขียนได้ และเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตย อันเป็นแนวคิดของกลุ่มปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่แบบเสรีนิยม และต่อมาเพิ่มเรื่องการฝึกอาชีพ และการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ ตามแนวคิดปรัชญาผู้ใหญ่กลุ่มเสรีนิยม แนวคิดที่ไทยรับมาจากต่างประเทศส่วนใหญ่เป็นความเชื่อว่า การศึกษาผู้ใหญ่มีความจำเป็นสำหรับการพัฒนาชีวิตและพลเมืองของประเทศ ผู้ใหญ่จะเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง และเรียนรู้ได้ดีถ้าเป็นเรื่องที่ตรงกับความต้องการและความสนใจของชีวิตผู้ใหญ่ ที่สามารถนำไปใช้ได้ทันที ผู้ใหญ่เป็นผู้มีประสบการณ์มีเหตุและผล สามารถพิจารณาปัญหาต่าง ๆ และตัดสินใจเองได้ คณะผู้ทำงานในประเทศไทยนำโดย ดร. โกวิท วรพิพัฒน์ ได้ศึกษาแนวคิดทางตะวันตก แนวคิดของพระพุทธศาสนา สังคมไทย วัฒนธรรมไทย สภาพปัญหาของประชาชนผู้ใหญ่ที่ไม่รู้หนังสือ และได้พัฒนาปรัชญา “คิดเป็น” ใช้ในการสอนผู้ใหญ่ และเป็นพื้นฐานการศึกษาผู้ใหญ่ในโครงการอื่น ๆ

แม้ต่อมาไทยได้รับแนวคิดเรื่องการศึกษาลดชีวิตจากตะวันตก การจัดการกระบวนการอันบังเกิดผลต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของบุคคล ซึ่งอาจทำโดยการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยหรือการศึกษาที่ไม่เป็นทางการ เพื่อมุ่งให้คนเราได้พัฒนาตนเองให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เป็นอยู่ตลอดเวลา ได้ปรับรูปแบบการให้บริการการศึกษาเป็นการศึกษานอกระบบโรงเรียน เพื่อให้ครอบคลุมประชากรทุกวัยและทุกกลุ่มที่อยู่นอกโรงเรียน ทั้งนี้เพื่อให้เป็นไปตามแนวคิดของการศึกษาตลอดชีวิต ปรัชญาคิดเป็นก็ยังใช้เป็นพื้นฐานในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนทุกรูปแบบของ

ไทย กิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนตามแนวคิดการศึกษาตลอดชีวิต ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520-2535 เน้นเรื่อง การศึกษาสายสามัญ การศึกษาอาชีพ และการให้ข้อมูลข่าวสาร หลังปี พ.ศ. 2535 กิจกรรมเน้นในเรื่อง การศึกษาสายสามัญ การศึกษาอาชีพ และการศึกษาตามอัธยาศัย ก็ยังใช้ปรัชญาคิดเป็นเป็นหลักพื้นฐานในการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต จนกระทั่งปี พ.ศ. 2542 คำว่า คิดเป็น ทำเป็น ได้รับการยอมรับบรรจุเป็นเป้าหมายหนึ่งในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ ในมาตรา 24 วรรค 3 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

การค้นหาคำจจัยในอดีตและสนับสนุนภูมิปัญญาท้องถิ่น มาเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาชุมชนและตนเอง โดยผสมผสานและพัฒนาแนวทางในการแก้ปัญหา และปรับปรุงคุณภาพชีวิตจนกลายมาเป็นรูปแบบหนึ่งของการเรียนรู้ ซึ่งสามารถนำไปปฏิบัติสำหรับเป็นทางเลือก เพื่อการศึกษาตลอดชีวิตต่อไป การนำภูมิปัญญาไทย มาพัฒนาการศึกษาของชาติไทย ควรได้รับการส่งเสริมและดำเนินการให้เป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน เพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่น เกิดความภาคภูมิใจในความเป็นไทย เพื่อให้สังคมไทยเป็นสังคมที่สามารถยืนหยัดพึ่งพาตนเองได้

ก่อนที่จะมีปรัชญาคิดเป็น การสอนผู้ใหญ่ให้รู้หนังสือมุ่งเน้นการสอนให้อ่านออกเขียนได้ และรู้หน้าที่พลเมืองเป็นจุดมุ่งหมายหลัก ดังเช่น การสอนผู้ใหญ่ให้รู้หนังสือ ในระยะแรกเริ่ม (พ.ศ. 2483 - 2488) ระยะที่สอง ซึ่งเรียกว่า "การศึกษาภาคหลัมูลฐาน" (พ.ศ. 2489 - 2503) ต่อมาจึงถึงระยะที่สาม เรียกว่า "การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ" (พ.ศ. 2511 เป็นต้นมา) การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ มีหลักการที่จะจัดสอนผู้ใหญ่ให้รู้หนังสือ และให้นำความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้ ดังนั้น จึงจำเป็นที่จะต้องสอนให้รู้จักคิด ปรัชญาคิดเป็นจึงเกิดขึ้นในช่วงของการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จนี้

ผู้คิดปรัชญาคิดเป็นคือ ดร. โกวิท วรพิพัฒน์ นักการศึกษาไทย อดีตผู้อำนวยการกองการศึกษาผู้ใหญ่ หลักการของปรัชญาคิดเป็น ก็คือ มนุษย์ทุกคนย่อมแสวงหาความสุขเป็นเป้าหมาย การที่จะไปสู่ความสุขได้ จำเป็นที่จะต้องทำให้เกิดความกลมกลืนระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งบุคคลแต่ละคนจะต้องรู้จักเลือกวิธีการ ดังนั้น บุคคลต้องรู้จักคิด การคิดจำเป็นจะต้องมีข้อมูลโดยรอบด้าน โดยเฉพาะข้อมูลทางวิชาการ สังคมสิ่งแวดล้อม และตนเอง เพื่อการตัดสินใจที่ถูกต้องในการเลือกวิธีการไปสู่เป้าหมาย

การพัฒนาหลักสูตรการศึกษานอกระบบ (หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ) มีวิธีการดังนี้ 1. สำรวจสภาพและปัญหาของประชาชน เช่นปัญหาทางด้านสุขภาพอนามัยการประกอบอาชีพ สิทธิและหน้าที่ของพลเมือง สิ่งแวดล้อม 2. หลังจากทราบผลการสำรวจแล้ว เชิญผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่าง ๆ มาพิจารณากลับกรองปัญหาที่เห็นว่ามีจริง และเพิ่มเติมส่วนที่ขาดตกบกพร่องให้สมบูรณ์ขึ้น รูปแบบของหลักสูตร

ประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ 3 ส่วนคือ สภาพ ปัญหา และความคิดรวบยอด (หรือข้อเสนอนะส่วนที่เป็นเนื้อหาที่จะให้เรียน)

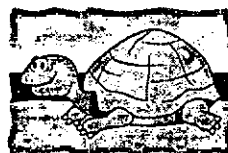
การเรียนการสอนการศึกษานอกระบบ โดยใช้ปัญญาคิดเป็นประกอบด้วยขั้นตอนต่าง ๆ คือ ก. ขั้นกำหนดปัญหา ข. ขั้นหามูลเหตุของปัญหา ค. ขั้นหาวิธีหรือทางเลือกในการแก้ปัญหา. ขั้นตัดสินใจเลือกวิธีแก้ปัญหา (ในขั้น ข. ค. และ ง. ปรัชญาคิดเป็น เสนอให้ใช้ข้อมูลทางวิชาการ สังคมสิ่งแวดล้อม และตนเองเข้าประกอบ) จ. ขั้นปฏิบัติ ฉ. ขั้นประเมินผล

การบริหารการศึกษานอกระบบ โดยใช้ปรัชญาคิดเป็นต้องจัดข้อมูลต่อไปนี้ ให้เกิดความสอดคล้อง คือลักษณะองค์กร ควรเป็นองค์กรที่มีการกระจายอำนาจ ประชาชนมีส่วนร่วม มีลักษณะไม่เป็นทางการมากนัก ภาวะผู้นำควรเป็นไปตามสถานการณ์ มีการปรับเปลี่ยนได้ เป็นประชาธิปไตย การตัดสินใจ เป็นแบบมีส่วนร่วม การสื่อสาร เป็นแบบไม่มีทางการ ทั้งนี้เพื่อให้ เกิดบรรยากาศที่เปิดกว้างในการแสดงความคิดเห็น

ปรัชญาคิดเป็น เป็นตัวอย่างหนึ่งของการนำภูมิปัญญาไทย มาพัฒนาการศึกษา มีผู้ทรงภูมิปัญญาไทยอีกหลายท่านที่มีแนวคิดในเรื่อง "คิดเป็น ทำเป็น" เช่น พระธรรมปิฎก ดร.ชัยอนันต์ สมุทรวานิช ผู้ใหญ่บุญลย์ เข้มเฉลิม และนายแพทย์ ประเวศ วะสี เป็นต้น

แนะนำแหล่งข้อมูลเพิ่มเติม

1. <http://www.accu.or.jp/liitdbase/curric/index.htm>
2. <http://nfe.go.th>
3. <http://www.unesco.org>
4. ใช้ Search Engine ภาษาไทย เช่น <http://www.siamguru.com/> ค้นหา โดยแนะนำ keywords ดังนี้
 1. คิดเป็น
 2. ทำเป็น
 3. แก้ปัญหาเป็น
 4. ภูมิปัญญาไทย
 5. ฯลฯ

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

1. ให้อภิปรายเรื่องอัตราการไม่รู้หนังสือของประเทศไทยและเปรียบเทียบกับประเทศต่างๆ โดยเฉพาะในประเทศแถบเอเชีย องค์ประกอบที่สำคัญของการรู้หนังสือ ผู้สอนช่วยสรุป

ประเทศ	จำนวนประชากรไม่รู้หนังสือ ประมาณโดย Unesco ในปี 1998	อัตราการรู้หนังสือ (ร้อยละ)
เนปาล	7.8 ล้านคน	35.9
บังคลาเทศ	44.3 ล้านคน	37.7
ภูฐาน	613,000 คน	42.2
อินเดีย	289.5 ล้านคน	52.0
ลาว	1.1 ล้านคน	56.6
กัมพูชา	2.1 ล้านคน	67.0
ปาปัวนิวกินี	724,000 คน	72.2
อินโดนีเซีย	21.6 ล้านคน	83.7
ศรีลังกา	1.2 ล้านคน	90.2
เวียดนาม	4.2 ล้านคน	91.1
ฟิลิปปินส์	2.5 ล้านคน	94.1
ไทย	2.5 ล้านคน	94.2

ที่มา: <http://www.accu.or.jp/litdbase/curric/index.htm>

UNESCO and the Asia/Pacific Cultural Centre for UNESCO, 1997

2. ให้ผู้เรียนร่วมกันวิเคราะห์และอภิปรายในชั้นเรียน เรื่อง ภูมิปัญญาไทย กับ การพัฒนาแนวคิดหรือปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่หรือการศึกษานอกระบบที่เป็นของไทย มีความจำเป็นอย่างไร และผู้เรียนมีความเห็นอย่างไร
3. อ่านบทความเรื่อง Khit-pen ห้ายบหนี่ ในบทความเรื่องนี้ผู้เขียนได้พูดถึงเรื่อง แนวคิดเรื่องความคิดเป็น ได้กล่าวถึงเรื่องพื้นฐานของปรัชญา เป้าหมายของการดำเนินงาน ยุทธศาสตร์ในการปฏิบัติงาน และสื่ออุปกรณ์ในการเรียนการสอน จากบทความเรื่องนี้ขอให้ผู้เรียนเขียนอธิบายว่า รายละเอียดเรื่องที่ถูกกล่าวถึงในบทความทั้ง 4 หัวข้อนี้ มีอะไรบ้าง และผู้เรียนเห็นด้วยหรือไม่ อย่างไร จงอธิบาย และ วิเคราะห์
4. ให้ผู้เรียนแบ่งกลุ่มอภิปรายและวิเคราะห์ คำว่า "คิดเป็น" "ทำเป็น" ได้รับการยอมรับและบรรจุเป็นเป้าหมายการจัดกระบวนการเรียนรู้ใน มาตรา 24 วรรค 3 ของ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ในการจัดการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ จะจัดกระบวนการเรียนรู้อย่างไร จึงจะตอบสนอง พ.ร.บ. ในมาตรานี้
5. ให้ผู้เรียนไปศึกษาค้นคว้าและพัฒนาปรัชญาการทำงานการศึกษาผู้ใหญ่ของตนเอง (My working philosophy in adult education/nonformal education) ทำเป็นเอกสารรายงานพร้อมแผ่นดิสแฟ้มข้อมูล และเตรียมนำเสนอในชั้นเรียน
6. ให้ผู้เรียนไปศึกษาค้นคว้าและพัฒนาโครงการการศึกษาผู้ใหญ่ในการทำงานของตนเอง โดยนำหลักปรัชญาที่พัฒนาไปใช้ในโครงการ เป็นเอกสารรายงานพร้อมแผ่นดิสแฟ้มข้อมูล และ เตรียมนำเสนอในชั้นเรียน

7. ให้ผู้เรียนแต่ละคนนำเสนอผลงานใน ข้อ 4 และ 5 ในชั้นเรียนเป็นรายบุคคล และทำเป็นเอกสารรายงาน และให้เพื่อนร่วมกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เกี่ยวกับโครงการ และ แนวคิดว่าเป็นไปได้เพียงใด และสะท้อนปรัชญาอย่างไรบ้าง

การประเมินผล

1. สังเกตความสนใจของผู้เรียนในเรื่องที่ผู้สอนบรรยาย ประเมินความรู้และความเข้าใจในเนื้อหาที่ผู้เรียนได้ศึกษาเอกสารประกอบการสอนมาก่อนเข้าเรียน จากการเข้าร่วมอภิปรายในชั้นเรียน
2. ประเมินความรู้ ความเข้าใจ และเจตคติ ทางด้านการสอนผู้ใหญ่ให้รู้หนังสือ และการวิเคราะห์เปรียบเทียบ อัตราการรู้หนังสือของประเทศต่าง ๆ ในเอเชีย จากการที่ผู้เรียนได้เข้าร่วมอภิปรายในชั้นเรียน
3. ประเมินเจตคติ และวิสัยทัศน์ ของผู้เรียนในเรื่องภูมิปัญญาไทยกับการพัฒนาแนวคิดหรือปรัชญาการศึกษาของไทย จากการอภิปรายแสดงความคิดเห็นโดยทั่วไป
4. ประเมินความรู้ ความเข้าใจ และเจตคติ ตลอดจนวิสัยทัศน์ ของผู้เรียนในเรื่อง หลักการของปรัชญาคิดเป็น และประเมินว่าผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจ และเจตคติ ในเรื่องนี้อย่างไร
5. ประเมิน ความรู้ ความเข้าใจ และเจตคติของผู้เรียน จากการทำงานเป็นกลุ่ม การมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นในกลุ่ม และการรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ในเรื่องพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 กับปรัชญาคิดเป็นกับการจัดกระบวนการเรียนรู้
6. ประเมินความรู้ ความเข้าใจ และเจตคติ จากการเขียนวิเคราะห์บทความเรื่อง Khit-pen จากการเขียนรายงานการวิเคราะห์โครงการ และการพัฒนาปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ในการทำงานส่วนบุคคล และจากการนำเสนอของผู้เรียนแต่ละคน

NFE Curriculum Thailand

Literacy Rate	94.2%
Illiterate Population	2.5 millions

1995 figures estimated by UNESCO in 1998

Copyright (c) UNESCO and the Asia/Pacific Cultural Centre for UNESCO, 1997

Source: <http://www.accu.or.jp/litdbase/curric/index.htm>

บทความเรื่อง Khit-pen (คิดเป็น)

The Thai Khit-pen concept. In 1970 the Ministry of Education in Thailand launched a program of functional literacy for family life planning the addressed itself to two immediate tasks to encourage farmers to be more willing to accept innovations in their daily lives, and to teach technical skills. To understand the attention the Thai approach has steadily gained since the inception of the program, we will examine its philosophic base and what it aims to achieve, the strategies and materials it uses, and then will discuss the implications of this approach for teacher training.

Essentially, the aim of the Thai program seems to be the attainment of harmony and tranquility between the individual and his environment. Tension, whether physical or mental, results from conflict between man's values or aspirations and the environmental conditions obstructing their fulfillment. Equilibrium is reached when man either overcomes these obstacles or adjusts himself so as to eliminate useless striving.

This practical/philosophical approach to daily life is based on what Kowit Vorapiphtana, now Deputy Director General, Department of Educational Techniques, Ministry of Education, has labeled Khit-pen. The term khit-pen literally "to think, to be" or "to be able to think" * was adopted by Dr. Kowit to describe the teaching strategies developed in the Thai nonformal education program. It includes but is not totally explainable in terms of critical thinking and problem-solving skills. Its relationship to learning is explained by Dr. Kuwait in practical behavioral terms: "A man who has mastered the process of chit-pen will be able to approach problems in his daily life systematically. He will be able to examine the causes of his problems. He will be able to gather the widest range of information on possible courses of action and weigh the merits of each option, based on his own values, his own capabilities, his personal situation, and the degree of feasibility of each solution"

The assumptions undertaking this educational philosophy are drawn directly from Buddhist philosophy: First, life is suffering; second, this suffering can be cured; third, in order to cure this suffering, the origin of the suffering must be identified; only then can those who seek solutions choose the right way or ways that will alleviate the suffering of the people.

These tenets are not difficult for Thai villagers to understand and accept. Ninety-five percent of the Thais are Buddhists and Thai culture as a whole is deeply rooted in Buddhist thinking. Suffering which has its origin in poverty and underdevelopment is also a familiar concept. What is less widely accepted and practiced however, according to Dr. Kowit, is the principle of faction to counteract suffering: too often the tendency of the poor is to shut out frustration and take refuge in the common Thai idiom—mai pen rai (literally, "it is nothing"). Mai per rai expresses resignation to circumstances, which stubbornly resist our best efforts to change them. Using the mai pen rai principle too quickly means avoiding responsibility to make even minimal efforts. The khit-pen man or woman, on the other hand, feels responsible for using of daily life problems, to consider optional courses of action or in action and to choose, after due consideration, which option to pursue.

Thus active problem analysis and solution finding rather than resignation to "fate" are crucial to the khit-pen philosophy. The educator's role is to assist in this process of problem confrontation as a way of achieving inner harmony.

But here immediately arise some challenges for the educational planner, and some contradictions to resolve. Thai adult education have attempted to find empirical answers to questions such as

1. Are the root causes of suffering always to be found outside the individual, to be uprooted with the help of technical knowledge and skills, or are some of these causes within the learner's own psyche?
2. Is it possible to adapt a syllabus that has been developed nationally or regionally and that emphasizes common problems or misconceptions, so that it can meet an individual's needs and help achieve the program's goals of harmony in that individual's personal universe?
3. If one essential problem-solving skill is for the learner to be able to gather a wide range of information needed for problem analysis and personal choice of solutions, how much of this knowledge should be made really available to the learner in the curriculum materials? Should solutions, in fact, be presented in the teaching material or left open to be worked out by the individual in a group context?
4. If solving problems is to achieve through systematic and rational inquiry and analysis, with an emphasis on the cognitive side of learning; what provision can be made for affective needs? What can curriculum planners do to ensure that learners can exercise imagination and creativity in problem solving? To what extent can spontaneity and originality be accommodated within a highly structured curriculum?
5. If an individual is to be able to choose his own "right way" based on his own careful reflection, and if he is to think through ways of applying solutions in his own situation, can the curriculum be designed to move at the pace of each individual learner or does the learner have to keep pace with the group?

Thai nonformal educators recognize that gaps in knowledge and lack of work skills are not the main obstacles to development in the rural areas. More frequently the hard kernel of such obstacles is the adult's psychological resistance to innovation, his reluctance to take risks. Lack of experience in successful risk taking aggravates the adult's low estimation of himself as a change agent. The desired behavior cannot, then, be expected to result from simple exposure to factual knowledge. The way in which knowledge and learners are brought together must, in itself, be an experience that builds and reinforces motivation to assume responsibility.

How can a curriculum, which is focused on practical life problems, achieve this desired change in mind-set? How can it answer the challenges of its learners' special needs? "In nonformal education programs, especially in the rural areas, the people are not students by profession: they are farmers and fishermen, mothers and market-women. They already have enough problems of their own: the water-pump does not work, the birds are all over the field eating the paddy, the baby is sick, So the approach selected by the Thai nonformal youth and adult education programs focuses on the real and immediate problems of the learners."

The Thai curriculum planners seem to have relied on four main strategies.

Strategy one. The first strategy was to determine before designing the curriculum what rural adults needed to learn and then to break down the concepts into units that are easy to handle. In this way the adult learner does not feel bogged down with a lengthy curriculum. One of the challenges cited by Dr.Kowit was to see that a learner would not have to go through a 300-hour course in mechanics to learn bicycle repair.

Baseline community studies and interviews have been used to identify content relevant to the daily life to the villagers. From the analysis of this baseline data and the plans and priorities of governmental agencies, the Thai curriculum draws out 73 concepts as points of intervention.

To reduce further the complexity of the rural problems being studied, the curriculum is divided into four main categories of content and these categories are subdivided into small, manageable segments. Thus by breaking down the 73 concepts and presenting in each day's discussion one single concept, learners can approach the analytic task with greater confidence. Each concept or skill is presented on an individual card, instead of in a bound primer, and represents one step in a series of steps as in programmed instruction.

On one side of each card is a photograph or drawing (Fig. 1) applicable to a life situation with a key word or two as its caption.

Rationale

Normally, families with low incomes have many problems to deal with; one of the most serious problems is the cost of living. If they were also to have many children, their already serious problems might even get worse. The whole family might suffer additional hardships and this would result in the deterioration of the family's health both physically and mentally.

Objectives

To encourage the learners to consider the advantages and disadvantages of having children under each individual's own circumstances.

Topics to be discussed

Do you agree with the saying that "a family with many children will be poor?"

Why?

Considering your own standard of living, do you think you should have a big or a small family? Please explain in detail.

The illustrations are also enlarged on teaching charts. They are chosen to help the student identify similar conditions or problems that affect his own life. On the reverse side of the card, is

a brief statement about the illustrated situation to be used as both a reading exercise and as a summary for a projected classroom discussion about the concept depicted. The key word or words are repeated on the back of the card and are to be used in filling blanks or other programmed exercises. Adults should be able to acquire at least one new concept and to read at least one new word as a result of each day's session.

The card represents an increment of a concept; that is, it may not always cover a whole concept but it is a step towards the analysis of a useful idea.

Strategy two. The Thai designers also plan the learning units and discussion procedures in such a way that each session provides practice in problem solving. Students develop their critical capacity through dialogue about situations in their own lives about which they have insights and experience to contribute.

In an abbreviated form the following example illustrates the content of the problem-solving sequence:

Existing condition: A large number of the people in the rural areas often build animal pens underneath their houses.

Problem: The practice is hazardous to the health of those living in the house.

Possible solution. Animal pens should be away from the living quarters. If this is not possible, special efforts should be made to keep the pens clean.

In the course of developing this sequential treatment, village adults learn to use problem-solving skills such as problem definition, establishing relevance of problem to self, fact finding, identifying and evaluating alternative solutions, determining priorities, and deciding on courses of action.

The photograph or drawing in each case is used to start class discussion and to help villagers identify similar conditions or problems that affect their own lives. Since the text is kept to the minimum, it simply serves as a springboard for dialogue. Through this dialogue other generative themes emerge which reflect the learners' own concerns and needs. The learner thus gains in two ways. He becomes familiar with the problem-solving process through direct participation in it, and he is able to relate it to the solution of more personal problems not covered in the curriculum.

The sequence of treatment in a day's group discussion may be somewhat as follows:

The teacher uses a poster-size card to invite learners to establish relationships between the photograph or drawing of the problem and the key words given below it. Analysis is then continued in small "buzz groups" followed by whole-group discussion.

The small groups conduct their discussions independently of the teacher (who may even leave the class). The buzz group technique provides the individual with a mini-laboratory in which to test his ideas and to gain confidence in expressing them. The shared alternative solutions but still leave the individual free to make his own decisions. Thai educators point out that for this approach to be effective, dialogue must duplicate the conversational pattern used by village people in every day life. It must be easy and it must be natural.

To reach a decision point, some variation of the following cognitive sequence may take place.

COGNITIVE PROCESS	CENTRAL ISSUE
1. Perceiving the nature of the problem	
a. The existing condition is defined and the problem itself identified.	Does this condition really cause a problem?
b. The nature of the problem is investigated and its causes and effects rational established.	What makes this a problem?
2. Perceiving the relevance of the problem to oneself.	
a. The way in which the problem may apply to oneself is considered, both personally and as a member of a group.	Is this our problem? How does it affect us?
b. Its relative priority is examined.	Is solving the problem a priority for us?
3. Perceiving the need to take the problems apart and resolve it.	
a. Further data needed to understand the problem is obtained.	What can be done to resolve the problem? Which solution is best?
b. Alternative solutions are proposed	What can we do as a group?
c. The relative merits and feasibility of alternative solutions are reviewed by learners as a group.	What would we like to do individually? Or jointly? As a group?
d. Decision as to the best course of action is taken individually or, where appropriate, as a group.	

The Thai curriculum encourages learners to collect data and undertake problem analysis by avoiding too explicit a definition of the problem. Each lesson thus accentuates the need for the learner to exert initiative in order to understand the problems and takes to exert initiative in order to understand the problems and take steps to resolve them. The program emphasizes that solutions must be worked out by the learners themselves and are not imposed by the curriculum. While basic information for problem clarification is kept at hand (i.e., in the students' lesson cards and teacher's manual), essentially it is the learner's responsibility to decide for him what action options, if any, he wishes to pursue. Dr.Kowit writes, "Having identified these causes of the suffering, the villager is then freed to choose his own 'right way' to find the solutions that apply to his own situation. Others can help him to understand the consequences of this behavior, but only he can make the final choice."

Strategy three. A third strategy contributing to the effectiveness of this Thai curriculum is the consistent use of the picture/discussion format throughout the curriculum as a means of practicing repeatedly the basic techniques and skills of inquiry and problem-solving in order to build confidence in the use of the scientific method. It creates awareness of the value of the rational approach to practical needs. It also increases the chances of the adult learning not only how to meet environmental pressures in as systematic way but developing as well openness to new solutions. The transition from learner to practitioner is in fact dependent upon consistent and sustained growth along these lines.

At this point the skill of the materials designer is crucial: His job is to create a series of provocative materials (in this case, over 200 selected photographs and line drawings and texts) capable of promoting a consistent pattern of rational thinking and critical analysis even though the subject matter of each card is different. Repeated successes in resolving problems can

have a cumulative effect. What must be done is to help the individual achieve small successes and to show that the techniques used to solve these problems can apply to a wide range of very different situations.

Strategy four. A certain amount of flexibility has been built into the curriculum so that it can respond to a variety of needs of the khit-pen man. In place of a rigid and standard primer, loose-leaf folders are used in Thailand and in many other projects. Learners compile their own books by adding a page or two at a time at the pace at which they discuss and master each unit.

The flexible format of materials gives the teacher or facilitator leeway to adapt and adjust the program to local environmental conditions. A page focused on problems of rice cultivation, for example, may be left out when working in a wheat-growing area, but a page on health protective measures may prove equally relevant in both. It also permits the adaptation of the sequence to the specific interests of a learning group, and facilitates the incorporation of new concerns and problems identified by learners themselves during the course of learning. Materials are designed in such a way that they do not require a great deal of time or energy for class preparation

Flexibility has been stressed throughout the Thai program in the organization of the classed as well as in the development of materials. Efforts have been made to ensure that class regulations are much more relaxed than in the usual primary school classroom, on the temple grounds or at the teacher's home. When it is necessary to hold classes in primary schools, an informal seating arrangement replaces the traditional more structured arrangement. Sometimes learners are allowed to bring their children along to class. In addition, class hours and the timing of courses take into consideration the convenience of the students. In a village, for example, where farmers leave their farms to work in other areas after the harvest season, classes are held during crop-growing time.

Implication for teacher training. Many nonformal education programs have had unsatisfactory experiences in using traditionally trained primary school teachers as their front line staff to organize innovative learning experience for adults.

The one weakness of adult educators frequently seem to find among otherwise dedicated school teachers is that their style of teaching adults is no different from the traditional way of teaching children in formal school settings. The main characteristic of his children in formal school settings. The main characteristic of the conventional teaching style is the domination of the students' thought processes by the teacher. A teacher lectures and then perhaps uses questions and answers to be sure that the students are involved in problem solving. But then there is a tendency to go right back to lecturing again. The consensus among nonformal educators is that persons who have fewer stereotypes as to what is "good" teaching in the formal sense, are more adaptable as teachers, and work better towards nonformal education objectives. Nevertheless, they do need training in adult educational methodology and this training itself has to be evolved through experimentation and feedback.

จาก Srivinson, Lyra. Perspectives on Nonformal Adult Learning. Functional education for individual, community and national development. World Education Connecticut: The Van Dyck Printing Company 1977 p.26-35.

แบบประเมินผลตนเองหลังเรียน วิชา กฎ.511

ดร.สนอง โลหิตวิเศษ

วัตถุประสงค์ เพื่อประเมินความรู้ของผู้เรียนเกี่ยวกับเรื่อง "ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ" หลังเรียน

คำแนะนำ อ่านคำถามทีละข้อ แล้วเขียนคำตอบตามความรู้ความเข้าใจของผู้เรียนลงในที่ว่างที่ให้ไว้เขียนคำตอบ นักศึกษามีเวลาทำกิจกรรมการประเมินผลชุดนี้ 30 นาที

- อธิบาย แนวคิด หลักการ และความจำเป็นของการศึกษาตลอดชีวิต

- อธิบายระบบโครงสร้างการศึกษาตลอดชีวิต

- อธิบายความสัมพันธ์และหลักการของการศึกษาผู้ใหญ่ และการศึกษานอกระบบ

- อธิบาย ความสำคัญ และเหตุผล ของปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ ตลอดจน ระบุองค์ประกอบของปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ

- ระบุกลุ่มปรัชญาหลักที่สำคัญและเป็นที่มาของปรัชญาการศึกษานอกระบบ และหลักคิดของปรัชญาในการศึกษานอกระบบ อย่างน้อย 5 กลุ่มปรัชญา

- ระบุภูมิปัญญาบุคคลสากลและหลักคิดที่มีส่วนสำคัญทางด้านแนวปรัชญาและแนวคิดสำหรับการศึกษานอกระบบ มาอย่างน้อย 3 ท่าน

- อธิบายแนวคิดการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ และการศึกษานอกระบบของไทย

8. อธิบายการจัดการศึกษาตลอดชีวิตของไทย

9. จงวิเคราะห์ภูมิปัญญาไทยกับแนวคิดการจัดการศึกษานอกระบบของไทย

10. ระบุชื่อปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบของไทย และแหล่งที่มาของปรัชญา

11. อธิบายหลักคิดของปรัชญาการศึกษานอกระบบและการศึกษาผู้ใหญ่ของไทย

12. หลักการสำคัญของปรัชญา คิดเป็น ได้แก่อะไร

13. จงอธิบายวิธีการพัฒนาหลักสูตรการศึกษานอกระบบโดยให้ปรัชญาคิดเป็น

14. จงอธิบายวิธีประยุกต์ปรัชญาคิดเป็นในการเรียนการสอน

15. จงอธิบายวิธีประยุกต์ปรัชญาคิดเป็นในการบริหาร

16. อธิบายแนวโน้มการจัดการศึกษานอกระบบของไทย

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศึกษานอกโรงเรียน. (2533). หนังสือเรียนวิชากลุ่มสภาพประสบการณ์พื้นฐาน 1 (วิชาบังคับ). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- . (2543). การปฏิรูปการศึกษาตลอดชีวิต : กรอบแนวคิดและยุทธศาสตร์. กรุงเทพฯ : รัชนีการพิมพ์.
- . (2538). การศึกษาตลอดชีวิต การศึกษาของคนไทยในยุคโลกาภิวัตน์. เล่ม 1. กทม. : โรงพิมพ์คุรุสภา.
- . (2541). การศึกษาผู้ใหญ่ ปริญญาธัมมบุรุษ ระเบียบวาระเพื่ออนาคต. กรุงเทพฯ : รัชนีการพิมพ์.
- . (2538). สารานุกรมการศึกษาดูตลอดชีวิต. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- . (2534). วิวัฒนาการการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกโรงเรียน พ.ศ. 2482-2533. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- . (2523). แบบเรียนการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จสำหรับชาวเขา. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : บริษัททุ่งศิลป์การพิมพ์.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2526). คู่มือชุดอุปกรณ์ประชากรศึกษา. กรุงเทพฯ : ส.สมบุญการพิมพ์.
- . รายงานกระทรวงศึกษาธิการ การดำเนินงานจัดการศึกษาผู้ใหญ่ของรัฐบาล พ.ศ. 2483. อัดสำเนา. (เอกสาร).
- . (2517). รายงานการสัมมนาการศึกษานอกโรงเรียน. กรุงเทพฯ : อักษรบัณฑิต.
- กล้า สมตระกูล. (2538). "สมเด็จพระเจ้าฟ้าแห่งการศึกษาดูตลอดชีวิต," ใน สารานุกรมการศึกษาดูตลอดชีวิต. เล่ม 1. กรมการศึกษานอกโรงเรียน. หน้า ก-ด. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- กองการศึกษาผู้ใหญ่. (2518). คู่มืออบรมผู้สอนการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ. อัดสำเนา.
- . (2518). "เอกสารการอบรมครูการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ ธันวาคม 2517 หลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ 8 ประการ," ใน คู่มือการอบรมผู้สอนการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ. กรุงเทพฯ : กองการศึกษาผู้ใหญ่ กรมสามัญศึกษา. อัดสำเนา.
- . (ม.ป.ป.). ผลการดำเนินงานการศึกษาผู้ใหญ่ ปี 2520. ม.ป.ท. : ม.ป.พ.
- กองปฏิบัติการ. (2523). คู่มือการดำเนินงานการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน. กรมการศึกษานอกโรงเรียน. กรุงเทพฯ : วิคตอรีการพิมพ์.
- กองพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน. (2542). ประสบการณ์การจัดการศึกษานอกโรงเรียน

อดีตถึงปัจจุบัน. กรมการศึกษานอกโรงเรียน. กรุงเทพฯ : รัชการพิมพ์.

-----, (2528). *เอกสารประกอบการฝึกอบรม : คิดเป็น*. ม.ป.ท. : ม.ป.พ. อัดสำเนา.

เกียรติวรรณ อมาตยกุล. (2526). *ปรัชญาการศึกษานอกระบบ*. กรุงเทพฯ : สายส่งศึกษา.

โกวิท วรพิพัฒน์ (2544). *ปรัชญาคิดเป็น*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรไทย.

จันทร์เพ็ญ เนียมอินทร์. (2539). *การศึกษานอกระบบโรงเรียน*. อัดสำเนา.

ทรงวุฒิ สุธารรรถ. (2529). *แนวโน้มของปรัชญาการศึกษานอกระบบโรงเรียนปีพุทธศักราช 2543*. ปริญญานิพนธ์ ค.ม. (การศึกษานอกโรงเรียน). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

บุญช่วย สมพงษ์. (2523). "อุดมคติทางการศึกษาผู้ใหญ่" ปาฐกถาเรื่องการศึกษาผู้ใหญ่. ใน *หนังสือที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ นายบุญช่วย สมพงษ์*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

-----, (2484). *คู่มือบริหารการศึกษาผู้ใหญ่ ภาค 1 การบริหารงาน*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เอ็ม ซี.

-----, (2487). *คู่มือวิธีสอนผู้ไม่รู้หนังสือ หลักวิธีสอน*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เอ็ม ซี.

เบญจ ชื่นไพบูลย์. (2526). *ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกโรงเรียน*. กรุงเทพฯ : ภาควิชาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษาพิเศษ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร. อัดสำเนา.

ปฐม นิคมานนท์. (2543). "ปรัชญาการศึกษานอกระบบ" ใน *การศึกษาดลอดชีวิตและการศึกษานอกระบบ*. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. หน้า 297-334. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

-----, (2528). *การศึกษานอกระบบโรงเรียน (Nonformal Education)*. กรุงเทพฯ : ห.จ.ก. ทิพย์อักษร.

-----, (2522). *การศึกษานอกระบบโรงเรียน (Nonformal Education)*. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด อักษรบัณฑิต.

-----, (2543). "ปรัชญาการศึกษานอกระบบ" ใน *การศึกษาดลอดชีวิตและการศึกษานอกระบบ*. หน้า 297-334 มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

-----, (2532). "ปรัชญาและหลักการของการศึกษานอกระบบ" ใน *เอกสารการสอนชุดวิชาการศึกษาตลอดชีวิตและการศึกษานอกระบบ*. หน้า 270-316. หน่วยที่ 6. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ประเวศ วะสี. (2544, พฤษภาคม). "ระบบการศึกษากับการต่อสู้ให้พ้นวิกฤตทางเศรษฐกิจ," *วารสารสานปฏิรูป สื่อเพื่อการปฏิรูปการศึกษา*. 4(38) : 68-70.

- (2541). *ปฏิรูปการศึกษา ยกเครื่องทางปัญญา ทางรอดจากความหายนะ*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). (2539). "การสร้างสรรค์ปัญญา เพื่ออนาคตของมนุษยชาติ," ใน *การปฏิรูปการศึกษา การสร้างสรรค์ภูมิปัญญา*. บรรณาธิการโดย พระธรรมปิฎก และคณะ. หน้า 5-62. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อมรินทร์วิชาการและมูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.
- (2542). *การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม.
- (2544, 17 เมษายน). "พระธรรมเทศนา" ใน *คุยกันจันทร์ถึงศุกร์*. ผู้จัดรายการ วีระ วีระภัทร์. สถานีวิทยุ เอฟเอ็ม 97. 13.30-14.30 น.
- พลเรือโทหลวงสินธุสงครามชัย. ศ.ศ.รายงานการประชุมข้าหลวงประจำจังหวัด พุทธศักราช 2484. เล่ม 1. ม.ป.พ. : ม.ป.ท.
- เพ็ญสิริ จีระเดชากุล. (2530). *ปรัชญาการศึกษาประสบการณ์นิยม*. กรุงเทพฯ : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒพิชญ์โลก.
- แฟรงค์ คอมมานเดอร์. (2518). "ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่," ใน *คู่มือการอบรมผู้สอนการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ*. กองการศึกษาผู้ใหญ่ กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ เอกสาร. อัดสำเนา.
- ยุทธ เดชคำรน. (2518). "บุคลิกภาพของผู้ใหญ่ที่ไม่รู้หนังสือ," ใน *คู่มือการอบรมผู้สอนการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ*. กองการศึกษาผู้ใหญ่ กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. อัดสำเนา.
- รัตนา พุ่มไพศาล. (2523). *ปรัชญาและหลักการของการศึกษานอกระบบ*. กรุงเทพฯ : อักษรบัณฑิต.
- (2523). *ปรัชญาและหลักการของการศึกษานอกระบบ*. กรุงเทพฯ : อักษรบัณฑิต.
- รุ่ง แก้วแดง. (2542). *ครูสมพร คนสอนลิง*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.
- วิทย์ วิศทเวทย์. (2523) "ปรัชญาการศึกษา" ใน *ปรัชญาการศึกษาและปรัชญาการศึกษาของไทย*. หน้า 21-39. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- ศรีน้อย โกวาทอง สิริพร บุญญานันท์ และคณะ (2541). *การเรียนรู้: ชุมทรัพย์ในตน*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- ศรีนิवासัน, ไลรา. (2520). *แนวคิดและวิธีการเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของผู้ใหญ่นอกระบบโรงเรียน*. แปลจาก Perspectives on Non-formal Adult Learning, โดย สุนทร โคตรบรรเทา. (2525) กรุงเทพฯ : อักษรสยามการพิมพ์. (North Haven, Connecticut: The Van Dyck Printing Company, 1977)
- ศักดิ์ชัย นิรัญทวี. (2541). *รายงานการวิจัย ปรัชญาการศึกษา*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี

- , ม.ป.ป. ปรัชญาบนเส้นทางของการศึกษา. ม.ป.ท. : ม.ป.พ. อัดสำเนา.
- , (2541). รายงานการวิจัย ปรัชญาการศึกษา. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี.
- สนอง โฉมดีพิเศษ. (2536). แนวคิดการศึกษาตลอดชีวิตและปรัชญาการศึกษานอกโรงเรียน. โครงการอบรมผู้บริหารศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ ชุมพริกอบรมทางไกล. กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ. นครราชสีมา. : มิตรภาพการพิมพ์ 2536.
- สามารถ จันทร์สุริย์ และ ประทีป อินแสง. (2540). รายงานการวิจัยประกอบร่างพระราชบัญญัติแห่งชาติ พ.ศ. ประเด็น การศึกษากับศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี.
- ลาโรช บัวศรี. (2513). "พุทธศาสนากับการศึกษาแผนใหม่," ใน พุทธศาสนากับการศึกษา. หน้า 18-36. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2542). กฎุมิปัญญาไทย รุ่นที่ 1 ภาคกลางและภาคตะวันออก. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- , (2542). การคาดการณ์ประมาณการประชากรของประเทศไทย พ.ศ. 2542-2559. กรุงเทพฯ : หจก. ไอเดีย สแควร์.
- , (2543). การคาดการณ์ประมาณการจำนวนนักเรียน นักศึกษา ปีการศึกษา 2542-2559 กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดโรงพิมพ์ชวนพิมพ์.
- , (2542). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ. ศ. 2542. กรุงเทพฯ : บริษัทพริกหวานกราฟฟิค จำกัด.
- , (2543). รายงานสรุปการสัมมนา ยุทธศาสตร์การเรียนรู้ตลอดชีวิต. กรุงเทพฯ : องค์การคำคุณสภา.
- , (2543). บทสรุปการเรียนรู้ตลอดชีวิต ในศตวรรษที่ 21. กรุงเทพฯ : องค์การคำคุณสภา.
- สุนทร สุนันท์ชัย และ สนอง โฉมดีพิเศษ (2543). สร้างสรรค์วัฒนธรรมการเรียนรู้ :ก้าวต่อไปในความสำเร็จของยุคการเรียนรู้ แปลจาก Creating Learning Cultures: Next Steps in Achieving the Learning Age <http://www.lifelonglearning.ca.uk/nagcell2/front.htm>. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. สำนักงานนายกรัฐมนตรี อัดสำเนา.
- สุนทร สุนันท์ชัย. (2539). "การเรียนการสอนการศึกษานอกระบบ" ใน เอกสารการสอนชุดวิชา หลักการเรียนรู้และเทคนิคการฝึกอบรม หน่วยที่ 1-8. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมารัตนา
- , (2539). การศึกษานอกโรงเรียน...เส้นทางที่ไม่สิ้นสุด. กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์.
- , (2542). "การศึกษาตลอดชีวิต." ใน สารานุกรมศึกษาศาสตร์ ฉบับที่ 20 คณะศึกษา

ศาสตราจารย์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

- (2533). "ย้อนหลังไปสู่จุดเริ่มต้น," *วิวัฒนาการการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ* เรียน พ.ศ. 2480-2533. หน้า 17-29. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- (2543). "วิวัฒนาการการศึกษานอกระบบของไทย," *การศึกษาลดชีวิตและการศึกษานอกระบบ*. หน้า 158-231. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- (2544). "คิดเป็น" ใน *วิถีกระบี่...วิถีธรรม: รวบรวมบทความการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย*. หน้า 55-64. กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.
- สุมาลี สังข์ศรี. (2543). "ผลการวิจัย การศึกษาลดชีวิตเพื่อสังคมไทย ในศตวรรษที่ 21," ใน *รายงานการสัมมนานโยบายส่งเสริมการศึกษาลดชีวิตของประเทศไทย*. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์.
- (2543). *รายงานการวิจัยการศึกษาลดชีวิตเพื่อสังคมไทยในศตวรรษที่ 21*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี. อัดสำเนา.
- สุวิทย์ พิษณุสถิตย์. (ม.ป.ป.) *การเรียนรู้ผู้ใหญ่คือหัวใจสำคัญของการพัฒนา ปฏิญญาและแนวทางการดำเนินงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน*. ม.ป.ท. เอกสารโรเนียว.
- เสน่ห์ จามริก. (2537). *สังคมไทยกับการพัฒนาที่ก่อปัญหา*. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- อนุช อาภาภิรม. (2516, 1 สิงหาคม-กันยายน). "ความคิดเห็นเกี่ยวกับปรัชญาและแนวทางการศึกษา," *วารสารคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ*. 8(1) หน้า 7-14.
- อุ้นตา นพคุณ. (2527). *การศึกษาผู้ใหญ่เชิงปรัชญา*. กรุงเทพฯ : กรุงสยามการพิมพ์.
- เอกวิทย์ ณ. ถลาง. (2513). "อันอาจนำไปสู่ปรัชญาการศึกษาที่เป็นของเราเอง," *พุทธศาสนากับการศึกษา*. หน้า 45-57. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์.
- A Toolkit for Volunteer Leaders. (2001, March). Available: URL <http://www.ianr.unl.edu/ianr/4h/volun/arlen/principi.htm>.
- ACE Homepage. (2001, January). *People You Should Know*. Available: URL <http://nlu.nl.edu/ace/Resources/Freire.html>.
- Adler, M. (1982). *The Paideia Proposal*. New York: Macmillan.
- Bentley, Leslie. (2001, January). *A Radical Legacy of Love and Hope*. Available: URL <http://www.unomaha.edu/~pto/paulo.htm#web>.
- Bergevin, Paul. (1967) *A Philosophy for Adult Education*. New York: Seabury.

- Bloom, A. (1987). *The Closing of the American Mind*. New York: Simon and Schuster,
- Broudy, H. (1981) Between the Yearbooks In J. Soltis (Ed.), *Philosophy of Education*. Chicago: University of Chicago Press.
- Creating a Nation of Lifelong Learners. summit on "21st Century Skills for 21st Century Jobs*. (2001, January) Available: URL <http://www.vpskillsummit.org/speeches.asp>.
- Cremin, Lawrence A. (1961). *The Transformation of the School: Progressivism in American Education, 1876-1957*. New York: Random House:
- Department of Philosophy of the College of the Liberal Arts at the Pennsylvania State University*. (2000, December). Available: URL <http://www.la.psu.edu/phil/illich/index.html>.
- Dewey, John. (1916). *Democracy and Education*. New York: Macmillan.
- (1956). *The Child and Curriculum and The School and Society*. Chicago: University of Chicago Press.
- Education for Sustainability: an agenda for action*. (2000, June). Available: URL <http://www.gcric.edu/pcsd/toc.html>.
- Education of the Oppressed*. (2001, March). Available: URL <http://www.ets.uidaho.edu/stoll/3-9-98/sld009.htm>.
- Elias, J.L. & Merriam, S.B. (1980). *Philosophical Foundations of Adult Education*. Malabar, Fla: Krieger.
- Elias, John L. & Merriam, Sharan B. (1995). *Philosophical foundations of adult education*. 2nd ed. Malabar, Fla. : Krieger Publishing Company.
- Erich Fromm. (2001, January). *Introduction to Illich's Celebration of Awareness*. Available: URL http://www.cogsci.ed.ac.uk/~ira/illich/texts/fromm_on_illich/fromm_on_illich.html.
- Evans, D.R. and Smith, W.A. (1976). *Non-formal Education*. Bangkok: Unesco.
- Fordham, P., Holland, D. and Millican, J. (1995). *Adult Literacy. A handbook for development workers*. Oxford: Oxfam.
- Freire, Paulo. (1970b). *Pedagogy of the Oppressed*. New York: Herder and herder.
- (2001, March). Available: URL <http://fargo.itp.tsoa.nyu.edu/~nance/soulsista/friere.html>.

- (2001, January) Available: URL <http://fargo.itp.tsoa.nyu.edu/~nance/soulsista/friere.html>
- Gabriel Carron & Roy A. Carr-Hill. (1991). *Non-formal education: information and Planning Issues*. IIEP Research Report No. 90 International Institute for Educational Planning.
- Gadotti, Moacir and Torres, Carlos Alberto. (2001, January). *Paulo Freire: A Homage*. Available: URL <http://nlu.nl.edu/ace/Homage.html>.
- Hiemstra, R. (1988). Translating Personal Values and Philosophy into Practical Action, *In R.G. Brockett (Ed., Ethical Issues in Adult Education*. New York: Teachers College Press.
- Hirsch, E. D. (1987). *Cultural Literacy*. New York: Random House.
- Illich, Ivan. (2001, January). *Social effects of motorized transport*. Available: URL http://www.cogsci.ed.ac.uk/~ira/illich/facts/social_effects.html,
- (1970). *Online Deschooling Society Book*. Available: URL <http://www.la.psu.edu/philo/illich/deschool/chap1.html>.
- (2001, January). *Writing on the web*. Available: URL <http://www.preservenet.com/theory/illich.html>.
- International Council for Educational Development. (1972). *Nonformal Education for Rural Development*. Connecticut: Essex.
- Ira Woodhead and Frank Keller. (2001, March) Available: URL <http://sunsite.queensu.ca/memorypalace/mall/Illich01/index.html>.
- Ivan Illich: *A Consitution for Cultural Revolution*. (2001, January). Available: URL http://www.cogsci.ed.ac.uk/~ira/illich/texts/const_revolution/.
- Kanchanapisek Network Webmaster. (2544, พฤษภาคม). *ภูมิปัญญาไทย สารานุกรมสำหรับเยาวชนเล่มที่ 23* Available URL <http://kanchanapisek.or.th/kp6/BOOK23/chapter1/chap1.htm>.
- (2544, พฤษภาคม). *ภูมิปัญญาไทย สารานุกรมสำหรับเยาวชนเล่มที่ 23*. Available URL <http://kanchanapisek.or.th/kp6/BOOK23/chapter1/t23-1-l2.htm#sect3>.
- (2544, พฤษภาคม). *ภูมิปัญญาไทย สารานุกรมสำหรับเยาวชนเล่มที่ 23* Available: URL <http://kanchanapisek.or.th/kp6/BOOK23/chapter1/t23-1-m.htm>.
- Knowles, Malcolm. (1970). *The Modern Practice of Adult Education*. New York: Association Press.
- (1980). *The Modern Practice of Adult Education: From Pedagogy to Andragogy*. Chicago: Association Press.

- Kowit Vorapipatana. (1975). "The Khit-Pen Man," In *World Education REPORTS 8*. New York: World Education.
- Lawson, K.H. (1982). *Analysis and Ideology: Conceptual Essays on the Education of Adults*. England: Nottingham.
- , (1975). *Philosophical Concepts and Values in Adult Education*. Nottingham, England: Barnes and Humby, Ltd.
- , (1982). *Philosophical Concepts and Values in Adult Education*. Bristol, PA: Open University Press.
- Lindeman, C Edward. (1961). *The Meaning of Adult Education*. Montreal: Harvest House, Originally published 1926.
- Lyra Srinivasan. (1977). *Perspectives on Nonformal Adult Learning*. New York, World Education.
- Maslow, Abraham. (1954). *Motivation and Personality*. New York: Harper and Row.
- Mark K. Smith & Mark K. Smith (1996, March 2000). *First published July 1996*. Available: URL <http://www.infed.org/biblio/b-nonfor.htm>.
- Michigan State University, Department of Agriculture & Extension Education. (2000, March). Available: URL <http://www.ag.ohio-state.edu/~brick/nfeeval.htm>,
- Odharo, Johnson. (1983). *Methods and Techniques in the Instruction of Adults: An Application of Selected Theories and Models in the Design of a Course on Instruction for Educators*. Doctoral Dissertation. Florida State University.
- Ohliger, John. (1995, February 2001). *Critical Views of Paulo Freire's Work (1995)*. Iowa Community College Summer Seminar. Available: URL <http://nlu.nl.edu/ace/Resources/Documents/Ohliger1.html>.
- Oonta Nopakun. (1985). *Thai Concept of Khit-Pen for Adult And Nonformal Education*. Krung Siam Karn Pim.
- Paterson, R.W.K. (1979). *Values, Education and the Adult*. New York: Routledge.
- Paulo Freire Institute. (2001, February). Available: URL <http://www.paulofreire.org/>.
- Perkinson, Henry. (1977). *Them Imperfect Panacea: American Faith in Education, 1865-1976*. (2nd ed.). New York: Random House.
- Power, E. (1982). *Philosophies of Education*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Pratt, Richard. (1971). *Contemporary Theories of Education*. Scranton, PA: Intext, Educational Publishers.
- Pratt, M. L. (1988). Humanities for the Future: Reflection on Western Culture. In D.J.

- Gless & B. H. Smith (Eds.), *The Politics of Liberal Education*. Durham, NC: Duke University Press.
- Preservenet Homepage*. (2001, March). Available: URL <http://www.preservenet.com/theory/illich.html>.
- Rogers, Carl R. (1969). *Freedom to Learn*. Columbus, OH: Charles E. Merrill.
- Rubenson, K. (1982). *Interaction Between Formal and Non-Formal Education*. Paper for Conference of the International Council for Adult Education. Paris.
- Simkins, T. (1977). *Non-formal Education and Development*, Manchester: Manchester University.
- Skinner, Burrhus F. (1974), *About Behaviorism*. New York: Alfred A. Knopf.
- Smith, Mark K. (2001). *Informal Education*. Available: URL <http://www.infed.org/biblio/b-nonform.htm>.
- Srinivasan, Lyra. (1977) *Perspective on nonformal adult learning: functional education for individual, community, and national development*. U.S.A.: World Education, The Van Dyck Printing Company, North Haven, Connecticut.
- The Ivan Illich Archive*. (2001, March). Available: URL <http://www.cogsci.ed.ac.uk/~ira/illich/>.
- Tom Burns and G.M.Stalker. (1961). *The Management of Innovation*. London: Tavistock Publishing Co.
- UNESCO. (1979). *Terminology in Adult education*. Paris. Photocopied.
- Verner, Coolie. (1959). *Methods and Techniques. An Overview of Adult Learning Research*. Chicago: American Education Association.
- Ward, Ted (b). (1995) "Two Modes of Nonformal Education,". In *Nonformal Education Institute*, Department of Agriculture and Extension Education, Michigan State University.
- Wayne K.Hoy and Cecil G.Miskel. (1991). *Educational Administration:Theory, Research, Practice*. Singapore: McGraw-Hill, Inc.

หน้าว่าง

ผู้เขียน

ผู้เขียน ดร.สนองโลหิตวิเศษ
ปัจจุบัน อาจารย์ ภาควิชาการศึกษาผู้ใหญ่ คณะศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร สุขุมวิท 23 กทม. 10110
การศึกษา Ph.D Major Adult and Continuing Education
Minor Computer Science
University of North Texas ปีที่สำเร็จการศึกษา 2533
M.A. Major Adult and Continuing Education
Minor Communication and Distance Education
Michigan State University ปีที่สำเร็จการศึกษา 2522
กศ.บ.(เกียรตินิยม) สาขามัธยมศึกษา คณิตศาสตร์-ภาษาอังกฤษ
มศว ประสานมิตร ปีที่สำเร็จการศึกษา 2517

ประสบการณ์

หัวหน้าศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศ กองแผนงาน กรมการศึกษานอกโรงเรียนปี 2539-2542)
อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาค 2 ปีการศึกษา 2542
อาจารย์พิเศษสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล ภาค 1 ปีการศึกษา 2542
หัวหน้าฝ่ายข้อมูลและสถิติ กองแผนงาน กรมการศึกษานอกโรงเรียน ปี 2535-2542
อาจารย์พิเศษสถาบันราชภัฏสวนดุสิต พ.ศ. 2538-2539
นักวิชาการศึกษา ผู้ชำนาญการการประมวลผลข้อมูลและสถิติ
กองแผนงาน กรมการศึกษานอกโรงเรียน ปี 2535-2536
นักวิชาการศึกษา กองส่งเสริมปฏิบัติการ กรมการศึกษานอกโรงเรียน ปี 2533-2535
นักวิชาการศึกษา การศึกษาทางไกล (โครงการการศึกษา
ทางวิทยุและไปรษณีย์) กรมการศึกษานอกโรงเรียน ปี 2526-2528
อาจารย์ ด้านการศึกษาทางไกล (โครงการการศึกษา
ทางวิทยุและไปรษณีย์) สนอ. จังหวัดอุบลราชธานี ปี 2523-2525
อาจารย์สอนคณิตศาสตร์ โรงเรียนบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) ปี 2518-2523

ประสบการณ์ที่สำคัญ ๆ

เข้ารับการฝึกอบรม Communication, Media and Strategies for Rural Development ของ
United States Department of Agriculture (USDA) and Agency for International
Development (AID) ที่กรุงวอชิงตัน ดี ซี และฝึกผลิตรายการวิทยุเพื่อการศึกษาในชนบท ที่
University of Wisconsin at Madison รวม 6 สัปดาห์ ปี 2522
ดูงาน Distance Education arranged by UNESCO กลุ่มประเทศละตินอเมริกา ได้แก่ Ecuador,
Colombia, Costa Rica, Venezuela, and Mexico 6 สัปดาห์ ปี 2525
เป็นวิทยากร Computer Programs in NFE Course for Indonesian Conducted by Ministry of
Education and Culture SAGRIC/Austraining International, Indonesia, Rajamangala
Institute of Technology and Non-Formal Education Dep't, Thailand
ที่วิทยาลัยครูสวนสุนันทา Mar 7-April 29 ปี 2537
เข้าร่วมประชุม Second International Congress on Education and Informatics: Educational
Policies and New Technologies (EI'96) Organized by Unesco มหาวิทยาลัยมอสโก
กรุง Moscow ประเทศรัสเซีย 28 มิ.ย.-7 กค.2539
เข้ารับการอบรม เรื่อง Informatics and Telematics in Education. SEAMEO/INNOTECH
(Southeast Asian Ministers of Education Organization Regional Center for Educational
Innovation and Technology) the Philippines. 2 สัปดาห์ พฤศจิกายน 2539
วิทยากรการสร้างฐานข้อมูล สถิติ การรู้หนังสือสำหรับสตรี และการเผยแพร่ในระบบอินเทอร์เน็ต ให้
ACCU Resource Person ใน Workshop on Capacity Building of Literacy Resource

Centre for Girls and Women ผู้เข้าร่วมอบรมและสัมมนาจาก ประเทศเวียดนาม บังคลาเทศ
ฟิลิปปินส์ ไทย และอินโดนีเซีย 12-21 ธันวาคม 2539

Resource Person & representative from Ministry of Education, Thailand to present about
Thai Education Computer System in SPA (Software Publisher Associations) World
conference of presenting educational software and copy rights Feb 28-Mar 4 1997,
Marriot Hotel, San Diego, California, U.S.A.

ดูงาน Distance education via Sattellite at MCET (Massachusetts Corporation for
Educational Telecommunications) Boston, MA, และ Computer Network and
Computer Online for Distance Education Lego/Logo Constructionism. MIT
(Massachusetts Institute of Technology), Cambridge, MA, U.S.A. "Jul 1997

Unesco Domestic Consultant in Data Processing for Unesco's study on education
management and financing under ADB's technical assistance to Thailand June
1998- July 1999.

ที่ปรึกษาการประมวลผลการเรียนเฉลี่ย (GPA/PR) ประจำโครงการบริหารการศึกษานอกโรงเรียน
การจัดการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ และการจัดทำผลการเรียนเฉลี่ยของนักศึกษา
(GPA/PR) กรมการศึกษานอกโรงเรียน ปีการศึกษา 2541 และ 2542 ต.ค. 2542- พ.ค.
2543

กรรมการผลิตชุดวิชาปรัชญาและการศึกษานอกระบบ ระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. 2 หน่วย: (หน่วยที่
3 ปรัชญาการศึกษานอกระบบ และ หน่วยที่ 4 ปรัชญาการศึกษานอกระบบของไทย)

หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง การวิจัยเพื่อพัฒนานโยบายการจัดสรรงบประมาณเพื่อการศึกษาขั้นพื้น
ฐานเป็นรายบุคคลสำหรับการจัดการศึกษานอกโรงเรียน ผู้ร่วมวิจัย ดร.ศรีสว่าง เลี้ยววาริณ
กตณ. ดร.ชัยยุทธ ปัญญาสุวดี มธ. (กำลังดำเนินการ-กันยายน 2544)

ผลงานด้านวิชาการ/วิชาชีพ

Examination of the Capacity of the Information System," in *Educational Finance in
Thailand: A Review and Recommendations for Improving Allocative Efficiency*,
Prepared for UNESCO-Bangkok as part of Asian Development Bank Social Sector
Program Loan in the framework of the Education Management and Finance Study
Project TA2996-THA . July 1999.

รายงานการวิจัยเรื่อง การปฏิรูปการเรียนรู้: การประเมินความรู้จากประสบการณ์ของต่างประเทศ
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี 2543, ประมาณ 250 (การ
ดำเนินงานใกล้แล้วเสร็จ)

การศึกษาต่อเนื่องเพื่อการมีรายได้ ชุดี อบรมฯ ลากัด ฑาา ศึกษาต่อเนื่อง
เพื่อสนองตอบการจัดการศึกษาเพื่อปวงชน เล่มที่ 5 เรื่อง แปลและเรียบเรียงจาก Income-
Generating Continuing Education Programmes ชุด Appeal Training Materials for
Continuing Education (ATLP-CE), โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว กรกฎาคม 2537. 159 หน้า

สุนทร สุนันท์ชัย และ สอนง โฉนติวิเศษ การสร้างสรรคัวัฒนธรรมการเรียนรู้: ก้าวต่อไปเพื่อการ
บรรลุยุคการเรียนรู้ แปลและเรียบเรียงจาก Creating Learning Cultures: Next Steps in
Achieving the Learning Age, Second report of the National Advisory Group for
Continuing Education and Lifelong learning, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ
สำนักงานนายกรัฐมนตรี 2543, 40 หน้า

สุนทร สุนันท์ชัย และ สอนง โฉนติวิเศษ คู่มือนักการศึกษา แปลและเรียบเรียงจาก Educator's and
School-wide Reform สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี
2544, 380 หน้า

สอนง โฉนติวิเศษ แนวคิดการศึกษาตลอดชีวิตและปรัชญาการศึกษานอกโรงเรียน
ชุดฝึกอบรมทางไกล โครงการอบรมผู้บริหารศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียน อำเภอ
กรมการศึกษานอกโรงเรียน โรงพิมพ์มิตรภาพการพิมพ์ 39 หน้า 2537

คณะทำงาน ผู้เขียน และกองบรรณาธิการ หนังสือสารานุกรมการศึกษาตลอดชีวิต เล่ม 1

เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

ในโอกาสทรงมีพระชนมายุครบ 40 พรรษา โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว พ.ศ. 2539, 350 หน้า

สนอง โหลติวิเศษ และคณะ คู่มือการใช้โปรแกรมระบบงานทะเบียนนักศึกษา สายสามัญ IT รุ่น

3.10. ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศ กองแผนงาน กรมการศึกษานอกโรงเรียน พิมพ์ครั้งที่ 3

จำนวน 3000 เล่ม มิถุนายน 2541 288 หน้า

สนอง โหลติวิเศษ และคณะ คู่มือการใช้โปรแกรมกลาง ศธ.03 โปรแกรมประมวลคำสถิติ GPA และ

PR สำหรับหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ กระทรวงศึกษาธิการ ศูนย์เทคโนโลยี

สารสนเทศ กองแผนงาน กรมการศึกษานอกโรงเรียน พิมพ์ครั้งที่ 4 จำนวน 2000 เล่ม 12

สิงหาคม 2542 39 หน้า

สนอง โหลติวิเศษ และคณะ คู่มือการใช้โปรแกรมระบบงานสารสนเทศการศึกษานอกโรงเรียน

(ITSTAT) ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศ กองแผนงาน กรมการศึกษานอกโรงเรียน เมษายน 2541

30 หน้า

ผลงานการค้นคว้า

พัฒนาระบบเครือข่ายสารสนเทศ และ Application Softwares ให้กรมการศึกษานอกโรงเรียน

2535-2542 โปรแกรมระบบงานทะเบียนนักศึกษาสายสามัญการศึกษานอกโรงเรียน (IT)

โปรแกรมระบบงานสารสนเทศนักศึกษาสายสามัญ การศึกษา นอกโรงเรียน (ITSTAT) ฐานข้อมูล

สถิตินักศึกษา และสารสนเทศสำหรับผู้บริหาร โปรแกรมระบบงานบริหาร หน่วยงานส่วนกลาง

ออนไลน์ 6 ระบบ ได้แก่ ระบบงานบริหารงบประมาณ ระบบงานการเงิน ระบบงานการบัญชี

ระบบงานพัสดุและครุภัณฑ์ ระบบงานบริหารบุคลากร และระบบงานสารบรรณ

สารสนเทศการศึกษาสายสามัญ (EMIS for NFE) คือ โปรแกรมสารสนเทศนักศึกษากการศึกษานอก

โรงเรียน และพัฒนาระบบฐานข้อมูลสารสนเทศเพื่อการบริหารและการจัดการ (MIS for NFE) พัฒนา

มาตรฐานรายละเอียดคุณลักษณะเฉพาะกลางของครุภัณฑ์คอมพิวเตอร์ ทั้งฮาร์ดแวร์ และซอฟต์แวร์

2535-2542 พัฒนาระบบงานฐานข้อมูลครูชาวบ้านทั่วประเทศโดยใช้ Program CDS/ISIS ในปี

2537-2538

งานวิชาชีพในปัจจุบัน

สอนหลักสูตรปริญญาตรี มีวิชาดังต่อไปนี้

- การศึกษานอกระบบโรงเรียน

สอนหลักสูตรปริญญาโทวิชาเอกการศึกษาผู้ใหญ่ มีวิชาดังต่อไปนี้

- ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ
- สถิติและการจัดทำข้อมูลเพื่องานวิจัยทางการศึกษาผู้ใหญ่
- เศรษฐศาสตร์เพื่อการศึกษาผู้ใหญ่

สอนหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิตวิชาชีพครู มีวิชาดังต่อไปนี้

- หลักสูตรและทักษะการสอนคณิตศาสตร์ประกาศนียบัตรวิชาชีพเฉพาะครู
- การผลิตสื่อการสอนสำหรับการสอนคอมพิวเตอร์

สอนหลักสูตรปริญญาเอกสาขาการศึกษาผู้ใหญ่ ปี พ.ศ. 2544 มีวิชาดังต่อไปนี้

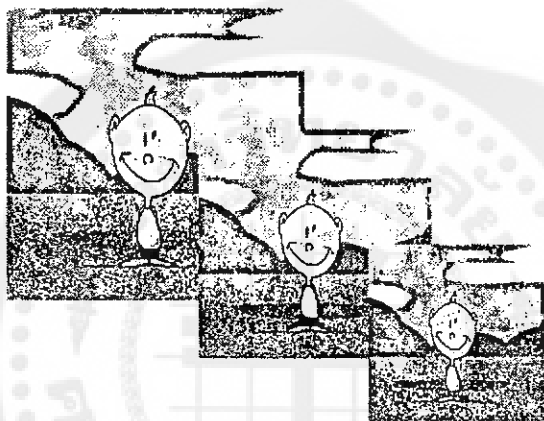
- การศึกษาตลอดชีวิต
- การศึกษานอกระบบสำหรับกลุ่มเป้าหมายพิเศษ
- คอมพิวเตอร์เพื่อการศึกษาผู้ใหญ่

ควบคุมการทำปริญญานิพนธ์ สาขาการศึกษาผู้ใหญ่

เลขานุการและคณะกรรมการบริหารหลักสูตรบัณฑิตศึกษาระดับปริญญาโท

และกรรมการบริหารหลักสูตรปริญญาเอก สาขาการศึกษาผู้ใหญ่

ภาควิชาการศึกษาผู้ใหญ่
คณะศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
กรกฎาคม 2544

ISBN 974-597-200-2